AZ ELME SÖTÉT OLDALA

KERRY DAYNES

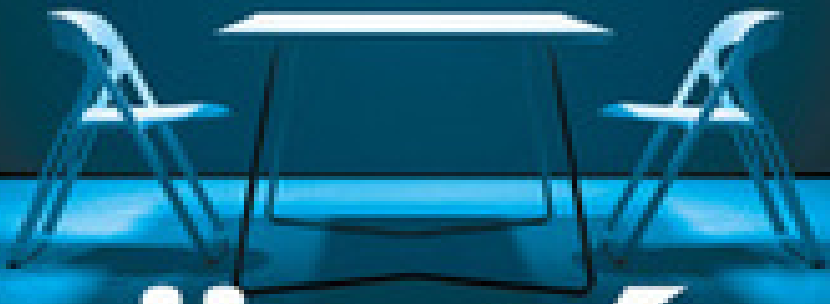

IGAZ TÖRTÉNETEK
EGY TÖRVÉNYSZÉKI PSZICHOLÓGUS
ÉLETÉBŐL

HELIKON

KERRY DAYNES

AZ ELME SÖTÉT OLDALA

IGAZ TÖRTÉNETEK
EGY TÖRVÉNYSZÉKI PSZICHOLÓGUS
ÉLETÉBŐL

HELIKON

A fordítás alapjául szolgáló kiadás:

Kerry Daynes: *The Dark Side of the Mind - True Stories From My Life As A Forensic Psychologist*
First published in Great Britain in 2019 by Endeavour,
an imprint of Octopus
Publishing Group Ltd, London

Fordította Fehér Tamás
Copyright © Kerry Daynes, 2019
Magyar kiadás © Helikon Kiadó, Budapest, 2024
Hungarian translation © Fehér Tamás, 2024

TARTALOM

A szerző jegyzete
Előszó
1. fejezet: Szörnyveszély
2. fejezet: A nagyfiúk nem sírnak
3. fejezet: Áldozathibáztatás
4. fejezet: Színlelés
5. fejezet: Vajákosok és agymosók
6. fejezet: Erőfitogtatás
7. fejezet: Sértések és sérülések
8. fejezet: Macsóvilág
9. fejezet: A hiányzó ujj esete
10. fejezet: Fő a biztonság
11. fejezet: Részeink összege
Utószó
Jegyzetek
Köszönetnyilvánítás

Anyámnak, Apámnak és Nővéremnek

A SZERZŐ JEGYZETE

Az itt olvasható történetek törvényszéki pszichológus pályafutásom alatt gyűjtött emlékeimből és tapasztalataimból táplálkoznak. A neveket és az egyéb beazonosításra alkalmas részleteket megváltoztattam, hogy védjem az ártatlanokat, valamint azokat, akik végül bűnösnek bizonyultak; és nem utolsósorban saját magamat is. Már így is éppen elég időt töltök tárgyalótermekben.

Ha sokáig pillantasz a mélységbe, a mélység is beléd pillant.

Friedrich NIETZSCHE
(Tatár György fordítása)

ELŐSZÓ

Van úgy, hogy mi segítünk a pácienseknek a tisztánlátásban, és van, hogy ők segítenek nekünk.

Maurice már a nyolcvanas éveit taposta; magas, ösztövér alakját úgy megnyomorította az ízületi gyulladás, hogy messziről egy bütykös, vén galagonyafára emlékeztetett - egy olyanra, amit Simon Cowellnek öltöztettek be, a magas derekú nadrágjával meg a szűk, fehér pólójával. Mindehhez még üvegszeme is volt; félig mindig a semmibe révedő tekintete csak növelte figurája általános aszimmetriáját.

Nem szerepelt a pácienseim között, de már jó ideje lakója volt annak a zárt mentálhigiénés központnak, ahol végzős pszichológusként épp csak elhelyezkedtem. Maga a létesítmény egy nyomasztó észak-angliai város peremkerületében állt, egy kiterjedt és lepusztult lakótelep szélén - nyugodt lélekkel adományozhatjuk hát neki a zord jelzőt.

Hacsak nem utaltak már be titeket a mentálhigiénés törvény értelmében egy ilyen intézménybe, bizonyára most nehéz elképzelnetek, mi különbözteti meg ezeket a jó öreg börtönöktől. A legfőbb eltérés a „vendégekkel” szembeni bánásmódban mutatkozik. A börtönök esetében az elsődleges célkitűzés a közösség védelmének biztosítása. A zárt kórházakban viszont a lehető legkevesebb korlátozással igyekeznek élni, hogy fenntartsák az együttműködés szellemét; nem annyira a négy fal között tartás, mint inkább az aktív gondoskodás a cél. A börtönben raboskodókhoz hasonlóan az embereket itt is megfosztják szabadságuktól, és saját magukra, vagy még inkább másokra veszélyesnek tekintik őket, ám a lakókörnyezet számos kisebb, szinte már otthonos részre tagolódik,

közösségi terekkel; még az sem példátlan, hogy az ápolószemélyzet együtt ebédel a páciensekkel.

Így ment ez a Milton Ward azon szárnyában is, ahová a legtöbb kedden és csütörtökön átruccantam, hogy az ebédszünetemet az intézmény lakóival, köztük Maurice-szal töltsem.

A Maurice-ról szóló pszichiátriai jelentés több ízben is említi, hogy „szexuális szadizmustól szenved". Nem kerülte el figyelmemet a „szenved" szó iróniája; a szexuális szadisták ugyanis felfokozott nemi gyönyört éreznek mások fájdalma, megaláztatása és kétségbeesése felett, vagy szimplán egy másik ember megkínzása útján. Ám ne vegyük ezt egy kalap alá a kísérletezős elfenekeléssel, vagy a még annál is kínosabb latexruhás dominabohóckodással. A szexuális szadizmus csak akkor minősül rendellenességnek - és hát mi nem minősülhet annak manapság -, ha az illető olyasvalakin elégíti ki a vágyait, aki ebbe nem egyezett bele. Ami persze felveti a kérdést: ki is szenved itt tulajdonképpen?

Maurice esetében a rendellenesség egykor annyit jelentett, hogy imádott félreeső helyeken ólálkodni, majd legintimebb testrészét figyelmeztetés nélkül előrántani gyanútlan lányok és hölgyek előtt. Az áldozatok arcára kiülő döbbenet és undor tökéletes szexuális örömforrás volt számára. Hajlama erre az igencsak alacsony rendű izgalomra már fiatal korában börtönbe juttatta egy rövid időre, ám nem túl meglepő módon ez a legkevésbé sem tántorította el a folytatástól. Szabadlábra kerülése után a mániája odáig fajult, hogy végül két női holttestet találtak az otthonában; mindkettőn számos, különböző mélységű szúrt sebet ejtettek, elsősorban a mellek környékén - egy alapos és kísérletező kedvű szadista nyomai. A zárt osztály állandó lakójaként Maurice immár nem ólálkodik sehol. Soha többé.

Azon a kedden, mikor épp a kis melléképületben ebédeltem - levest némi zsömlével -, Maurice mögém lopakodott, majd - szó szerint - egy

szempillantás alatt az üvegprotézisét egyenest a Heinz paradicsomlevesembe pottyantot- ta. Mielőtt felfogtam volna, mi történt, már tele is voltam vérvörös pöttyökkel, és a levesem kifejezéstelen tekintettel bámult vissza rám.

Mivel még csak 24 éves és meglehetősen zöldfülű voltam, egy pillanatra elvesztettem az önuralmamat, és pontosan azt a reakciót szolgáltattam Maurice-nak, amelyben reménykedett: elsikítottam magam és felpattantam a székemről, miközben amúgy is sápatag arcom még pár fokkal fehérebbre váltott. De hát ki ne akadna ki, ha egy szemgolyót találna a levesében?

Noha már előzőleg is tudtam Maurice műszeméről, most kiderült: ha látsz egyet a levesedben lubickolni, az agyad ösztönösen valódiként fogja azonosítani. Valaki más kocsonyás testrészeként. A racionális megfejtés - mármint, hogy az ott az ételedben nem egyéb, mint egy üveggolyó - csak később üt be, mikorra te már teleüvöltötted az egész épületet.

Futólag az arcába néztem - sötét üreg tátongott a protézise helyén, egészséges szeme pedig érdeklődve figyelte a reakciómat -, és még elcsíptem egy kis vigyort, miközben egy férfi ápoló kituszkolta az étkezőből. Én pedig korholni kezdtem magam: ez a göcsörtös vénember épp most csinált bolondot belőlem.

Mindez klasszikus példája volt annak a viselkedésnek, amikor a delikvens korlátozott környezetben is megkísérli átélni azt a kielégülést, amelyet korábban bűntettek elkövetésével ért el. Maurice számára az élvezet abban rejlett, hogy egy testrészének megvillantásával képes domináns helyzetbe kerülni, avagy rémületet és undort varázsolni a legközelebbi nő arcára - és ezt, már amennyire az intézmény szabta korlátok közt lehetséges volt, most sikeresen meg is valósította.

Rendkívüli módon feszélyezett, hogy aznap ilyen ostobán besétáltam Maurice csapdájába. Ám ez az epizód hozzásegített, hogy megértsek valami nagyon fontosat a hivatásról, amelyet épp csak elkezdtem gyakorolni. Mert hogyan is oldjunk meg egy ilyesfajta problémát? A Maurice által megszemélyesített talány, és a mód, ahogy reagáltam rá - ez a valódi kihívás a törvényszéki pszichológiában, amelyet nap mint nap gyakoriok.

Néhányotok számára talán kézenfekvőnek tűnik, hogyan kellett volna elbánni Maurice-szal: nyilván zsebre kellett volna vágnom az üvegszemét, nem igaz? Ám ebben a történetben nem én vagyok a szadista; sem feladatom, sem pedig vágyam, hogy büntessem vagy megalázzam az embereket, akikkel dolgozom. Mi több, a protézis elkobzása nem oldaná meg a valódi gondot: Maurice kényszeres vágyát a sokkolásra és az abból kicsikarható szexuális élvezetre. Ha elvennénk tőle a műszemét, Maurice késztetései megtalálnák a módját, hogy más úton nyilvánuljanak meg. És arról se feledkezzünk el, hogy egy ember testrészének eltávolítása, legyen az csupán protézis, meglehetősen kényes emberi jogi kérdéseket vetne fel.

Egyesek most nyilván azt gondolják, hogy egy helyiségben ebédelni olyasvalakivel, mint Maurice, eleve felhívás volt keringőre. Miféle idióta falatozik együtt egy elítélt szexuális bűnözővel, és aztán lepődik meg azon, hogy az „szemet vet rá”? Csakhogy ez az érvelés az áldozatra (jelen esetben rám) helyezi a terhet, hogy változtasson viselkedésén - vagyis találjon más helyet, ahol ebédelhet. Az én munkám azonban az, hogy segítsek a Maurice-hoz hasonlóknak, hogy *ők* változtassanak a viselkedésükön. Emellett az ilyesfajta késztetések elfojtása azáltal, hogy megvonjuk azok tárgyát (ami Maurice esetében a nőktől való teljes elkülönítést jelentené), még nem szükségszerűen szünteti meg magát a vágyat; valószínűbb, hogy csak még tovább szítaná.

„Botok, kövek csontot törnek”, ám a szemgolyó az ebédemben legfeljebb csak akkor veszélyes, ha véletlen lenyelem. Aznap a saját káromon tanultam meg, hogy a leghatékonyabb módja az effajta nemkívánatos viselkedés elhárításának - feltéve, hogy biztonságosan megtehető, márpedig esetemben erről volt szó -, ha semmiféle érzékelhető reakciót nem adunk rá. Minden kisgyermekes szülő megerősítheti ezt - ez a behaviorizmus, avagy a viselkedés-lélektan egyik első leckéje. (A viselkedéskutatók egységes álláspontot képviselnek a „természet vs. nevelés” vitában: ragaszkodnak hozzá, hogy mindannyian üres, fehér lapként születünk, és csakis azért csinálunk bármit is, mert eltanuljuk másoktól, és aztán annak függvényében tartunk ki az ellesett viselkedés mellett, hogy azt mások mennyire büntetik vagy jutalmazzák.) És mint ahogyan azt az összes kisgyermekes szülő megint csak tanúsíthatja: nem produkálni a másik által olyannyira vágyott reakciót - ez az egyik legnehezebben kivitelezhető hozzáállás.

Miután Maurice-t kivezették a teremből, és a szívem is kezdett normális ritmusban verni, rádöbbentem: ha bármire is akarom vinni ebben a szakmában - ha valaha is meg akarom találni a legjobb megoldást a betegeim problémájára -, akkor ideje megtanulnom uralkodni a saját érzelmi reakcióim felett. Le kell küzdenem az egyébként természetes, ösztönös undoromat az ilyen felkavaró viselkedéssel szemben, és továbblépni, mintha mi sem történt volna.

Félre kell tolnom a szemgolyót, és kanalaznom tovább.

A Maurice társaságában elköltött ebéd persze csak egy volt a számtalan extrém élmény közül, amelyet törvényszéki pszichológusként húszéves pályám során átéltem. Dolgoztam a társadalom legzűrösebb, legnyugtalanítóbb bűnelkövetőivel - börtönben, kórházban, tárgyalóteremben és rendőrkapitányságon, olyan környéken és

közösségekben, akár a tiétek. Olyan tapasztalatok voltak ezek, amelyek visszavonhatatlanul megváltoztatták a világlátásomat.

Néha úgy említenek, mint „kriminálpszichológust”, ami nagyjából úgy hangzik, mintha a maffiától kapnám a fizetésemet. Valójában vajmi kevés közöm van a kriminológiához, vagyis a bűnözési tendenciák elemzéséhez és a bűnmegelőzéshez. Egy másik dolog, amihez nincs közöm, az a detektívmunka (nem viszek földre menekülő gyanúsítottakat), valamint a patológia (nem trancsírozom holttesteket, bár egyszer egy sorozatgyilkos megmutatta, hogyan kell akkurátusán miszlikre szedni egy pulykát).

Minden bűntényt emberek követnek el, emberek ellen. A törvényszéki pszichológia róluk szól.

Munkám jelentős része abból áll, hogy csökkentsem az újraelkövetés veszélyét azoknál, akik egyszer már bűnöztek, ezzel járulva hozzá a társadalom biztonságához. Ehhez a pszichológia tudományos módszereit alkalmazom, és megpróbálom feltérképezni a bűntett mögött húzódó mentális folyamatot. A pszichológus számára a kihívás ezután jön: olyan lépéseket kell eszközölnie, amelyek segíthetnek az elkövetőnek változtatni a viselkedésén, hogy végül új életet kezdhessen törvénytisztelő állampolgárként. Ez a szent grál. Ennél is gyakrabban adok tanácsokat arra nézvést, hogy miképp reagáljunk megfelelően és biztonságosan az extrém viselkedések egész tárházára, a gyújtogatástól a gyermekgyilkosságig. Szakvéleményem és tanúvallomásom egyaránt segíti a bírók és az esküdtszék, a szabadlábra helyezési bizottságok, a rendőrségi és elmeorvosi stábok munkáját - vagyis olyan döntések meghozatalát, melyek mélyrehatóan befolyásolják az emberek életét.

Olyan szerep ez, mely groteszk módon beékelődött a büntetőjogi igazságszolgáltatás és a mentálhigiénés ellátás közé. Ezek a túlterhelt és már alapjaikban elfuserált intézmények zsémbes párost alkotnak: már

mindketten öregek és zavarodottak, akár a nagyszülők Roald Dahl *Charlie és a csokigyárában*, akik kénytelenek egy ágyon osztozni, mert már túlságosan lestrapáltak ahhoz, hogy kikászálódjanak belőle.

Szeretem „ügyfélnek” nevezni azokat, akikkel dolgozom. Némelyeknek ez talán irritálóan piszinek hangzik, mintha csak manikűrös lennék, és nem törvényszéki pszichológus, de számomra ez egy olyan tiszteletteljes esernyőfogalom, amely képes lefedni mindazon emberek változatos sokaságát, akikkel kapcsolatba kerülök. Megkerülhetetlen tény, hogy ügyfeleim jó része férfi, ám olykor-olykor nők is akadnak. Egyaránt dolgozom áldozatokkal és elkövetőkkel; és bizony gyakran derül fény arra, hogy életük bizonyos szakaszaiban ügyfeleim mindkét szerepet betöltötték.

*

Az emberekben mindig is élt valami morbid vonzódás a bűnesetek és a bűnözők irányába - a Hasfelmetsző Jack kilétét firtató teóriáktól egészen Steven Avery megkérdőjelezhető elítéléséig -, főleg ha az elkövetők a társadalom legszentebb értékei ellen vétenek, vagy olyan brutálisan erőszakos, esetleg szexuális bűncselekményt követnek el, amely a többség számára egyszerűen felfoghatatlan. Számunkra, akik a szabálykönyv szerint játszunk, kevés dolog lehet lebilincselőbb, egyszersmind borzasztóbb, mint azok cselekedetei, akik ezt a könyvet darabjaira tépik. Nincs mit csodálkozni azon, hogy a híradó és a tévéműsorok csordultig teltek a törvényen kívüliek történeteivel - szemlátomást képtelenek vagyunk betelni ezekkel.

Ám igen gyakran ezek a történetek a teljes sztori egy apró fejezetére fókuszálnak csupán. Mesélnek magáról a bűntettről, az azt követő nyomozásról és perről, a bűnösnek talált személy elítéléséről; ám hogy mi

történik ezután, arról jószerivel sosem esik szó, mintha csak az elkövető, tetteinek következményeivel együtt, egyszerűen kitörlődött volna az univerzumból. Csakhogy az élet ezzel nem ér véget - sem az elkövető, sem a családja, sem az áldozatok számára. Meg kell tanulniuk a halálukig együtt élni a történtekkel. A pszichológus számos ponton csatlakozhat ehhez a történethez, de legtöbbször azután lép színre, hogy a törvényszék elvégezte a dolgát, és a média és a nyilvánosság érdeklődése is megcsappant; legtöbbször ekkor válunk fontos karakterré ebben a narratívában.

Ehhez a könyvhöz olyan történeteket választottam, melyekről nagy valószínűséggel nem olvastatok az újságokban. A törvényszéki pszichológus mindennapi munkájáról szólnak, annak frusztráló, konfliktusokkal terhelt, de nagy ritkán azért felemelő valóságában.

Többféle oka is van annak, hogy pont ezeket a sztorikat válogattam össze; egyesek szívszaggatóak, mások dühítőek, megint mások pedig egyszerűen csak különösek. Ami összeköti őket, az a kétségbevonhatatlan és személyes hatásuk, valamint a bepillantás, amit közös emberi mivoltunk szélsőségeibe nyújtanak.

Az egyik leggyakoribb kérdés, amit az emberek feltesznek nekem - legyen szó akár a taxisofőrről, akivel aznap utaztam, vagy a bíróról, aki a szakvéleményemet kérte -: „Mi a nyavalya van ezekkel az emberekkel?” Bárhogyan is fogalmazzák meg, valahol mindenki erre a kérdésre keresi a választ. Mi mehetett annyira félre valakiben, hogy ilyen bűnöket képes elkövetni? Mert hogyha tudjuk, mi a baja valakinek, akkor azonnal tudjuk a gyógymódot is, nem igaz? Vagy ha megjavítani éppenséggel nem is tudjuk, akkor elzárjuk őket, távol a veszélyes helyzetektől.

Sokáig - túlságosan sokáig - tartott, mire rájöttem: nem a jó kérdést tesszük fel.

1. FEJEZET

SZÖRNYVESZÉLY

Könnyen képet alkothatsz egy társadalom
fejlettségéről, ha körülnézel a börtöneiben.

Fjodor M. DOSZTOJEVSZKIJ

Mikor elárulom valakinek, hogy törvényszéki pszichológus vagyok, az illető rendszerint meghökken, majd megkísérli a lehető legtapintatosabban tudomásomra hozni: csöppet sem emlékeztetem őt törvényszéki pszichológusra (ami a legtöbb ember számára még mindig egyet jelent a Robbie Coltrane alakította életunt, öntörvényű, szerencsejáték-függő alkoholistával a 90-es években ment *Crackerből).* Gyakran azt is hozzáteszik: túl aprócska, esetleg kifinomult vagyok, de az is előfordul, hogy egyfajta groteszk, homokórára hajazó mozdulatot tesznek a kezükkel - amivel meglehetősen pocsékul próbálják kifejezésre juttatni azt az egyébiránt helytálló megfigyelésüket, hogy nő vagyok.

A helyzet az, hogy a legtöbb általam ismert törvényszéki pszichológus a szebbik nemhez tartozik. A nők aránya 73% a Brit Pszichológiai Társaságban (ez a gyakorló pszichológusok hivatalos testületé az Egyesült Királyságban), és még jelentősebb, 80% a törvényszéki szakirányban. Mi ez a sok X-kromoszóma? Nos, a 2035 kollegina nevében nem beszélhetek, mindenesetre nekem tökéletesen megfelelt a pszichológia, mint olyan hivatás, ami eszközöket, modelleket és elméleteket kínált egy alapvetően kaotikus világ megértéséhez. Ennek a „használati utasításnak” az elsajátítása a biztonság ígéretét jelentette számomra. És persze ami a lehető legizgalmasabbnak tűnt: bepillantást nyerni valaki más elméjének zártkörű előadásába. Fiatalkori énem számára ez ellenállhatatlanul csábító volt.

Ha igazán őszinte akarok lenni, elhatározásomban egy joghallgató is közrejátszott, akinek a nevét soha el nem felejtem: Stephen P. English.

Döntésem, hogy jogi irányultsággal gazdagítom pszichológusi végzettségemet a Sheffield Egyetemen, mint az egy valamirevaló gólya esetében már csak történni szokott, a hormonok és az olcsó almabor hatása alatt született meg. A jogi alszakot csakis és kizárólag azon megfontolásból választottam, hogy aztán bámulhassam azt a gyönyörűséges fejét az előadóterem végéből, azon morfondírozva, hogy vajon mit jelenthet a nevében a P betű - pompás, pazar? Nagyon is lehetséges.

Az pedig szimpla véletlen volt, hogy történetesen megszerettem a jogot. így hát a törvényszéki pszichológia kézenfekvő karrierdöntésnek látszott. És mivel a happy end a tündérmesék világához tartozik, természetesen sose voltam képes összeszedni annyi bátorságot, hogy megszólítsam Stephen P. Englisht, és végül egy idősebb PhD-ző diákkal randiztam egész további egyetemi pályafutásom alatt. Hosszú sötét haja volt, egyik tekert cigit szívta a másik után, és hosszú, vízálló Driza-Bone kabátot viselt. Ha esett az eső, ami Sheffieldben nem volt épp ritka jelenség, színben hozzá passzoló, széles karimájú kalapot csapott a fejére. Úgy sétált be a diákklub bárjába, akár Clint Eastwood egy western- kocsmába; ha pedig felöntött a garatra, vagy betépett - ami szintén nem volt ritka jelenség -, akkor érzelgőssé vált, és kijelentette: „Nincs igazság, csak *mi* vagyunk.” Lövésem sem volt róla, mit akar ezzel mondani, de azt gyanítom, hogy neki sem.

Fiatal lányként a szombat estéket gyakran töltöttem a nagymamám házában, fekete-fehér tévéjén spagettiwesterneket nézve. Vérbeli ír katolikus matróna volt, akinek mindig sikerült minimum 50 évvel idősebbnek kinéznie a valódi koránál: jó szoros dauer, kékes hajfesték, műszálas ruhák és műanyag esőkalap. Egy manchesteri joghurtüzemben dolgozott, és minthogy ott a zöld gumicsizma a munkaruha részét képezte, az egész család zöld gumicsizmában feszített. Csak ültünk, és cowboyos filmeket néztünk - illetve bármit, csak John Wayne szerepeljen benne. A

nagyi kedvence *A nyugodt férfi* volt, és nekem is tetszett, mert Maureen O’Hara volt az egyetlen vörös hajú filmsztár, akit addig láttam - ez még jóval azelőtt történt, hogy a vörös divatba jött volna. Csak mi voltunk: a nagyi, én és Joey, John nagybácsikám sárga kanárija. Azok a szereplők, akik rossz dolgokat műveltek - a „rossztevők”, ahogy a nagyi nevezte őket, valahányszor feltűntek a képernyőn -, megnyugtatóan idegennek tűntek számomra; mintha csak egy másik bolygóról csöppentek volna ide.

Ezek a nagyimmal nézett filmek egyértelműen belém oltották a rossz és a vele szemben álló jó fogalmát, és a meggyőződést, hogy az erényesek végül mindig győznek, amit gyerekkorom patyolattiszta eseménytelensége is alátámasztani látszott. Elég szerencsés voltam, hogy kényelmes és hétköznapi körülmények között cseperedhettem; a bűn nem talált utat se hozzám, se a családomhoz, vagy bárkihez, akit akkortájt ismertem. A legközelebb akkor jutottam a valódi rossztevőkhöz, amikor a mutogatós bácsikról hallottam a lányoktól a suliban, vagy amikor néhanapján valamelyik szomszédunk házát feltörték. Csak a késő éjjeli, a törvényről és a rendről folytatott csapongó egyetemi beszélgetések keltették fel bennem az egyre növekvő érdeklődést a híres bűnesetek iránt.

Egyetemi éveim alatt, 1992 és 1995 között a törvény és a rend megkerülhetetlen téma lett a politikában. 1993 februárjában a mindössze kétéves James Bulgert megkínozta és meggyilkolta Robert Thompson és Jon Venables. Egy egész ország nézte végig a biztonsági kamerák felvételeit arról, hogyan csalta el kézen fogva a kis Jamie-t a New Strand bevásárlóközpontból az egyik gyilkosa, és kivétel nélkül mindenkit hatalmába kerített a harag és az elszörnyedés. A harsogó bulvárcímlapok fényében (szó sem volt itt toleranciáról, még tízéves gyilkosok esetében sem: sőt, velük szemben különösen nem) mindkét fő politikai párt

szavazatszerzési lehetőséget látott a bűnözéssel szembeni kemény fellépés ígéretében.

Annak ellenére, hogy az általános iskolás gyilkosok gyakorisága a fehér hollókéhoz volt mérhető, az ellenzéki árnyék-belügyminiszter, Tony Blair nem habozott kijelenteni: az eset jól szimbolizálja, hová jutott az ország erkölcsisége a konzervatív uralom alatt, egyszersmind meghirdette a Munkáspárt programját a bűnözéssel (és annak kiváltó okaival) szembeni kérlelhetetlen fellépésről. Napokkal James gyilkosainak letartóztatása után John Major miniszterelnök egy felhívással replikázott, melyben „több elítélésre és kevesebb megértésre” buzdította a társadalmat. Itt kezdődött a börtönlakók számának gyors növekedése; a szám pályafutásom alatt csaknem a duplájára emelkedett - a tanulmányaim kezdetét jelentő 1992-es év 44 ezréről a 2018-as 87 ezerre.

A büntetés-végrehajtás a törvényszéki pszichológusok legnagyobb munkaadója az Egyesült Királyságban, így tisztában voltam azzal, hogy mielőbb valódi „belsős” munkatapasztalatot kell szereznem. A börtönpszichológusok számos viselkedésjavító programot tartanak fenn az elítéltek számára, melyek az elkövetők gondolkodásának megváltoztatásával és a szabadulást követő újraelkövetés esélyének minimalizálásával kecsegtetnek. Ez is része volt annak a bűnözéssel szembeni kemény és állítólag igen hatékony fellépésnek, amire a választópolgárok befizettek - a szó szoros értelmében, tekintve hogy adófizetőktől származó fontmilliókat kezdtek pumpálni az ilyesféle programokba. Számomra azonban a börtön nemcsak a büntetés és az elrettentés intézménye volt, hanem egyben a rehabilitáció, a fejlődés helyszíne is; készen álltam rá, hogy felgyűrjem az ingujjamat, és belevessem magam a munkába. Már jelentkeztem egy áldozat és elkövető közötti mediációs programra - ahol igyekeztünk elérni, hogy a résztvevők

ne ökölharc útján rendezzék sérelmeiket -, és mint képzett „felelős felnőtt” részt vettem olyan rendőrségi kihallgatásokon, ahol bajba került problémás, veszélyeztetett, esetleg tanulási nehézségekkel vagy mentális zavarokkal küzdő fiatalkorúakat faggattak. Akkoriban még nem érzékeltem, hogy egy ilyen felelős felnőtt bizony rajtam is sokat segíthetne.

Az HMP Manchester - vagy ahogyan az 1990-es börtönlázadás előtt nevezték, a Strangeways - volt az első börtön, amibe betettem a lábam, jóllehet meglehetősen rövid időre. Épp csak elmúltam 20 éves, és sikerült beügyeskednem magam egy kis szakmai kérdezz-felelekre a börtönpszichológushoz, amit aztán egy séta követett az E és F szárnyban, amiken cellák és oktatótermek osztoztak. A börtönőr, aki meg sem próbálta leplezni, hogy nem önszántából vezet körbe, sietve áttessékelt a „kettesen”, vagyis az E szárny első emeletén, ami csupa fényesre festett téglafalból, kék fémajtóból és -korlátból állt. Az HMP Manchesterben ritka vendég volt a természetes fény, és bizonyos szempontból hasonló hangulatot árasztott, mint a kollégium, ahol akkoriban laktam. Ott loholtam a kísérőm nyomában, mosolyokat szórva a rabokra, ahogy elhaladtunk a celláik előtt: férfiak szürke egyenruhákban, magnóliaszínű egyenzárkákban. Egyszerre csak: „Miau!”, az egész tér megtelt hangos nyávogással, mintha egy focilelátós morajláshullám indult volna meg a viktoriánus falak között. Megkérdeztem a börtönőrt, miért nyávognak. Csak a szemét forgatta válaszul.

(Ha esetleg nem találtátok volna ki, a rabok ezzel jelezték egymásnak: puncicus érkezett.)

Az HMP Wakefieldben már kevésbé heves fogadtatásban volt részem.

1996 nyara volt: egy éve végeztem az egyetemen, a toplistákat a Spice Girls vezette, és én igazán szerettem volna már törvényszéki pszichológus lenni. Az északi országrész összes börtönének írtam már, felajánlva a

szolgálataimat - egyedül a lakói által szeretetteljesen csak „Yorkshire hónaljának” nevezett Wakefieldből méltattak válaszra. Volt számomra egy megbízatásuk. Nem fizettek ugyan érte semmit, de ez nem érdekelt. Úgy terveztem, egymagámban lenyomom a bűnözési mutatókat, és most végre itt volt a kitűnő lehetőség, hogy valami valós tapasztalatot véshessek be az önéletrajzomba. Emellett heti 36 font munkanélkülisegélyt kaptam, és ha beiratkozom egy munkaerőképzési tanfolyamra, egy további tízes üti a markomat. Vettem egy új kosztümöt a C&A-ban, és ráleltem egy lepukkant társbérletre egy kínai gyorsétterem felett - hölgyeim és uraim, megérkeztem!

Az HMP Wakefield lakói csakúgy, mint a Strangeways nyávogói, jellemzően hosszú büntetés elé néztek. Nem izgatta őket, hogy utánad kiabáljanak, és a többség nem is merte volna ezt megreszkírozni - az intézményi szigor ehhez ott túl kemény volt. Itt A és B kategóriás bűnözőkről van szó, vagyis olyan elkövetőkről, akiket semmiképp sem akarsz szabadlábon tudni. (Az A kategóriás raboknak a legszigorúbb megfigyelés és őrizet jár, mert szökésük különösen veszélyes lenne a társadalomra vagy a nemzetbiztonságra; a B kategóriások valamivel kevésbé kockázatos elítéltek, de azért nekik sem szabad megadni a lehetőséget, hogy maguk szervezzék meg a szabadulásukat.) Akkoriban országos szinten a szexuális bűnözők az elítéltek mintegy 10%-át alkották, ám a Wakefieldben abszolút többségben voltak; sokan közülük a legveszélyesebb és a közmegvetést leginkább kiérdemelt elkövetők közé tartoztak. Ennek volt köszönhető, hogy az újságírók érdeklődése sosem csappant meg az intézmény iránt, amire gyakran csak „Szörnykastélyként” hivatkoztak a tudósításaikban.

Kisgyermekként engem halálra rémítettek a szörnyek. Egyik este apukám megengedte, hogy sokáig fennmaradjak, és megnézzem *A fekete*

lagúna szörnyét a tévében (a hetvenes évek gyermeke vagyok: az összes kulturális emlékem a televízióból származik). Anyám éjjelente egy elmegyógyintézetben dolgozott, így nem lehetett ott, hogy rámutasson, milyen pocsék ötlet ez valójában. Fogalmam sincs, apám miből gondolta, hogy ez nekem tetszeni fog; anno már az *E.T.* vetítéséről is 10 perc után ki kellett vinniük, mert betojtam attól az ide-oda totyogó kis földönkívülitől. Ezúttal három percig jutottam a *Fekete lagúnában,* mikor beütött az iszonyat: egy pikkelyes, úszóhártyás kéz emelkedett ki a vízből, majd lassan visszahúzódott, karmaival mély csíkokat húzva maga után a homokban.

Különös módon a tény, hogy nem lehetett látni a testet, melyhez a kéz tartozott, még rémisztőbbnek bizonyult számomra, mintha láttam volna magát a szörnyet. Feltehetőleg már ott, annak az 50-es évekbeli horrorfilmnek az első perceiben sejteni kezdtem, hogy az igazán veszélyes dolgok általában nincsenek közszemlére téve.

Wakefieldben már a 16. században is üzemeltek börtönök, ám a jelenleg is működő fegyházak mind a viktoriánus kor termékei: hosszú, többszintes cella-galériák, melyek különböző irányokból futnak be a létesítmény középpontjába; olyan az egész, mint egy óra hiányos számlapja (végül is időtöltésre szolgál ez a hely, nem igaz?). Az effajta radiális elrendezésű börtönök, a „panoptikumok” koncepciója Jeremy Bentham agyából pattant ki. A 18. századi angol filozófus úgy okoskodott, hogy egy ilyen legyezőszerűen szétnyíló elrendezésben akár egyetlen őr is könnyedén szemmel tarthatja az összes cellát a központi helyiségből. A rabok így állandóan magukon érzik az őrök tekintetét, és ennek megfelelő magatartást tanúsítanak. Manapság már természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy lehetetlen mindenkit folyamatosan megfigyelni, és ha rosszban sántikálsz, hát egyszerűen kivárod a celládban a megfelelő pillanatot. Míg ott

dolgoztam, nem volt szokatlan jelenség az A szárny celláinak ablakából aláhulló döglött galamb. Az elítéltek etették őket a falakon hosszú évek során ütött réseken keresztül. Aztán ha arra szottyant kedvük, kitekerték a nyakukat, és zuhanórepülésre küldték a szerencsétlen madarakat, lehetőség szerint egy olyan pillanatban, mikor az őrség egyik tagja épp elhaladt odalent.

A Wakefield pszichológuscsoportja egy kutatási projekt kulimunkáját szánta nekem, nevezetesen, hogy interjú voltam meg az összes rabot, akik megerőszakolták, majd meggyilkolták női áldozatukat. Arra kellett fényt derítenem, hogy a támadás miképp eszkalálódott: mitől vált az erőszaktevő végül gyilkossá? Feladatom volt olyan adatokat gyűjteni, amelyek aztán segíthetnek meghatározni a szexuális bűnözők motivációs típusait: impotenciát kompenzáltak, dühösek voltak, a hatalom és a kontroll vágya hajtotta őket, szadisták voltak, esetleg opportunisták? Az általam gyűjtött információ szolgált volna arra is, hogy egyfajta útmutatást nyújtson a nők számára támadás esetére. Más szóval az elképzelés szerint egy nő, aki épp elszenvedi a szexuális erőszak fizikai és lelki gyötrelmeit, képes gyorsan és tárgyilagosan megállapítani támadója motivációját, és úgy alakítani az eseményeket, hogy elkerülje saját meggyilkolását.

Már önmagában az a tény is megdöbbentő, hogy a projekt ötletgazdái úgy vélték, ez testhezálló feladat lesz egy minden tapasztalat és képzés híján lévő, fiatal pályakezdő kollegina számára. De az még sokkolóbb, hogy ezt bárki is vállalható kutatásnak gondolta, mikor a napnál világosabban azt sugallja: a támadás súlyosságáért az áldozat a felelős, nem pedig a támadója. Szinte látom magam előtt az orvosi rendelőkben felmarkolható szórólapot: *Hölgyek! Ne engedjék, hogy a tudatlanság legyen a végzetük! Megelőzés gyanánt javasoljuk, hogy kerüljék el a megerőszakolást, ám ha ez mégsem sikerülne, kövessék „lépésről lépésre” útmutatónkat!*

Első hetem alatt, mielőtt a munka igazán beindult volna, átestem a kötelező gyorstalpalón, amit minden frissen munkába állt civil megkapott a börtönben. Rutinszerűen pörgött le a hét, részlegek látogatásával és beszélgetésekkel, teli olyasféle prózai információval, mint hogy merre van a WC, mi a teendő, ha megszólal a tűzjelző, vagy hogyan kell hordanunk a kulcsainkat (biztonsági lánccal hozzácsatolva az övünkhöz, lehetőség szerint tasakban, és tenyérrel takarva a kulcs tollát, ha úgy használjuk, hogy elítélt is láthatja). És ezalatt mindenki egyfolytában a „wakefieldi módiról" magyarázott nekem. Olyan volt ez, mint valami iskolai szlogen, ami mellett szemlátomást mindenki büszkén kiállt - csak ez nem a balsorssal való bátor szembenézésről szólt, hanem egy általánosan osztott alapelvről, miszerint vannak „ők" és vagyunk „mi".

A status quo, amit láthatóan mindenki helyeselt, mi több, aktívan igyekezett fenntartani, voltaképpen egy pszeudo-erkölcsi hadviselés volt. Egyik oldalon a fegyencek: a gonosz erői, akiket el kell nyomni, és akik megérdemlik a szidalmakat. A másikon pedig a börtönőrök: az áldott feddhetetlenek serege. Olyasféle felállás volt ez, ami a világot a „jó fiúk-rossz fiúk" ellentétre redukálta, és tökéletesen egybecsengett a nagymamám házában szerzett gyerekkori filmes emlékeimmel. A valóságban természetesen ez korántsem volt problémamentes leosztás - inkább pont az ellenkezője volt annak, amit manapság dinamikus vagy kapcsolati felügyeletnek nevezünk, és ahol mindenki a békés egymás mellett élésre törekszik. Tapintani lehetett a feszültséget az őrök és rabok között, viszonyuk távolról sem volt harmonikusnak mondható. Pont az érkezésem előtti héten az egyik őrt reggeli rutinkörútja során megsebesítette egy rab a fogkefevégre ragasztott borotvapengéjével.

A rabok rehabilitációját illető bármiféle optimizmus, vagy egyáltalán csak a feltételezés, hogy az elítéltek nem csupán javíthatatlan, menthetetlen

selejtek - az ilyesmi a Wakefieldben árulásnak számított. Az egyik börtönőr ugyanis komoly arckifejezéssel figyelmeztetett: az itt dolgozó pszichológusok csupa önáltató jótét lélek. Ja igen, és leszbikusok.

Az előrelépési vágytól ösztökélve belevetettem magam a munkába. Kaptam egy listát, tele olyan elítéltek vezetéknevével és rabszámával, akik tehát nőket bántalmaztak szexuálisan, vagy erőszakoltak meg, mielőtt meggyilkolták áldozatukat. Kezembe nyomtak továbbá egy kérdőívet is, amelyen gyakorlatilag valamennyi elképzelhető szexuális vagy erőszakos bűntett szerepelt, amit csak egy nővel szemben el lehet követni. (Néhányuknak addig hírét se hallottam - ilyen volt pl. a kizsigerelés, melynek szexuális aspektusait még csak el sem tudtam képzelni.) Végig kellett tehát mennem a listán, és akkurátusán kikérdezni az összes delikvenst, hogy elkövetett-e bizonyos típusú bűncselekményeket; igenlő válasz esetén pedig arról kellett faggatnom, hogyan reagált az áldozata, és szerinte mihez vezetett volna, ha az áldozata másképpen reagál.

Igencsak terjedelmes kérdőív volt ez; a legtöbb interjú eltartott vagy másfél óráig, és férfiakat faggatni - főleg elítélt bűnözőket - ilyesfajta kényes kérdésekkel: nos erre a „kínos” még a legenyhébb jelzők közé tartozik. Tisztában voltam vele, hogy ég az arcom, miközben végigvettük a kérdéseket, de lelkiismeretesen próbáltam „elsősorban pszichológus és csak másodsorban nő lenni”, megfelelve az egyik felettesem pongyola és zavarba ejtő jótanácsának.

Néhány interjú különösen megterhelőnek bizonyult. Az egyik férfi kijelentette: azért harapta le az áldozata mellbimbóját, mert feldühítette, hogy a nő meg sem próbált küzdeni ellene, miközben megerőszakolta. Az ő szemében ez egyértelmű bizonyítéka volt annak, hogy az áldozat élvezte a támadást, következésképp „nem egyéb, mint egy kurva”. Kutatások szerint a szexuális erőszak áldozatainak több mint 70%-a pontosan így dermed

sóbálvánnyá a támadás során, és ha már akkor rendelkeztem volna mindazzal a szakmai tudással, amivel most, akkor bizonyára alaposan és őszintén elbeszélgettem volna ezzel az elítélttel érvelésének helytállóságáról. Ám akkor és ott fogalmam sem volt, miképp reagáljak erre. Ösztönösen emelkedett a kezem, hogy védelmezőén eltakarjam a mellemet, de még idejében észbe kaptam: szép lassan visszaraktam, majd leírtam a választ, és továbbléptem a következő kérdésre. Más delikvensek szándékosan tovább nehezítették a dolgomat: kérték, hogy magyarázzam meg a klinikai bikkfanyelven megfogalmazott kérdéseket („Mit jelent az, hogy *ujjakkal kivitelezett behatolás*, kisasszony?"). Ezeknek az unatkozó, szexhiányos fegyenceknek az én kis jelenéseim inkább számíthattak ingyenes szex-chatnek, semmint komoly kutatómunkának. Szóval egyenest a mély vízbe dobtak - ráadásul cápák közé.

De az elítéltekhez legalább volt egy forgatókönyv, amit követhettem - csakhogy egyes kollégáimmal sem volt épp zökkenőmentes a kommunikáció. Az interjúk második hetében bementem a központi irodába, és megkértem az egyik börtönőrt - egy zsémbes, folyton nyavalygó férfit -, hogy adjon valamit, amivel szexuális támadás esetén jelezhetek és segítséget kérhetek (vagyis nem egy olyan vacak kis személyi riasztót, amilyenekkel a személyzetet felszerelték).

Ennek hallatán odafordult a zsúfolt irodában tevékenykedő kollégáihoz, és azt mondta: „Jaj, csak nem úgy érzi, hogy ma *megerőszakolják?* A kislány asziszi, ma meg lesz *erőszakolva,* skacok!" Aztán közölte, hogy ha „rendes" riasztót akarok, adjam át a cipőmet, mert a konszolidált középsarkúm nyilvánvaló módon szexuális őrjöngésbe taszítja majd az elítélteket. Riasztó nélkül, viszont cipőben sétáltam el; a szemem égett a visszatartott könnyektől. Amint megfelelő távolságra kerültem a vizslató tekintetektől, tüsténT sírva is fakadtam.

Mai fejjel sok más mellett azt is tanácsolnám a 21 éves önmagámnak, hogy figyeljen jobban az árulkodó jelekre - amelyek a Wakefieldben legalább olyan feltűnőek voltak, mint egy hatalmas neonszín reklámtábla egy forgalmas főutcán. Ám buzgalmam, hogy jó munkát végezzek, minden bennem bujkáló kétséget elhallgattatott. Csak az érdekelt, hogy beindítsam a karrieremet. Kimutatni azt, amit tévesen gyengeségnek gondoltam, vagy ami még rosszabb, panaszkodni - ez könnyen véget vethetett volna az ottani pályafutásomnak.

Első heteim után az egyik rendesebb őr félrevont, és suttogva tudomásomra hozta: az a motozási rutinprocedúra, amin minden áldott reggel át kell esnem - vagyis hogy egy férfi őr alaposan végigtaperol, hátha machetével érkeztem aznap munkába -, egyetlen másik női alkalmazottra sem vonatkozik. Vagy ha már itt tartunk, bármelyik másik alkalmazottra.

Szinte belesüketültem a leeső húszfilléresek csöngésébe. Manapság az ilyesmit minimum szexuális zaklatásnak neveznénk. Csakhogy én akkor még nem érzékeltem teljes valójában a nőgyűlölet jelenségét, és nem is voltam elég magabiztos ahhoz, hogy szembenézzek vele. És ez Yorkshire volt a 90-es években; itt vasárnap délutánonként a kocsmákban sztriptíztáncosnők vonaglottak. A hashtaget még nem találták fel; a #meetoo a kanyarban sem volt. Úgyhogy legközelebb, mikor valamelyikük megpróbált a falhoz állítani, vettem egy nagy levegőt, és kiröhögtem - ösztöneim azt súgták, hogy némi humorérzéket mutatva hatékonyabb lehetek, mint egyébként.

Az HMP Wakefield adott otthont a Börtönszolgálati Főiskolának is; ez a kiképzőközpont elkülönült a börtöntől. A foglárság sokak számára családi foglalkozás volt, egyfajta generációs karma, ami néhányuknak szemlátomást megadta a hatalomnak azt a felfokozott érzetét, amire mindig is vágytak. Mikor 2004-ben az országos börtönfelügyelőség vezetője

jelentésében „túlszabályozottnak” bélyegezte a Wakefieldet, ahol egyes őrök tiszteletlenül viselkednek az elítéltekkel, csöppet sem lepődtem meg.

Elsősorban a fiatalabb börtönőrök tekintettek úgy magukra, mint hercegekre: a börtön volt az ő kastélyuk, és náluk volt az összes kulcs. Sokan közülük durván napbarnítottak voltak, amit persze nem a perzselő wakefieldi klímának, hanem a közeli barnítószalonoknak köszönhettek. Kiugrottak egy gyors szolizásra az ebédszünetükben, majd zavarba ejtő módon két árnyalattal sötétebben jöttek vissza, mint ahogy távoztak. Ez is része volt a piperkőc rituálénak, amelynek segítségével éjjeli hölgytársaságot próbáltak magukhoz vonzani. A pletykák szerint egy csoportjuk rendszeresen átment inni a Golden Mile-ra - ez Wakefield „bulizós főutcája” volt -, hogy aztán nőkkel térjenek vissza, akikkel a börtön parkolójában kufircoltak; méghozzá a biztonsági kamerák előtt, hogy az éjjeli műszakban robotoló társaiknak is jusson valami szórakozás. Amikor évekkel később ezekről a „régi szép időkről” olvastam a lapokban, ismét csak nem csodálkoztam. Az egyetlen reakcióm az értetlenség volt, hogy annak idején vajon miért nem soroltam ezeket a dolgokat azon alantas viselkedésekkel egy kategóriába, amiket a meginterjúvolt rabok esetében tapasztaltam.

Néhanapján egyik-másik őr elhívott randizni. Azt csak később tudtam meg, hogy kézről kézre járt közöttük egy füzet, amiben a fogadásaikat vezették arról, vajon melyiküknek sikerül ágyba vinnie. Érkezésem ebbe a túlnyomóan férfiakat alkalmazó létesítménybe, ahol minden nőnek újdonságértéke volt, láthatóan felkavarta a kedélyeket.

Az egyes számú favorit (holtversenyben, 3:1-hez odds-szal), egyben az első bepróbálkozó a C szárny rangidős börtönőre volt (merthogy a rangsorrend a csajok megfektetésé- re is kiterjedt): John Hall főfoglár. Az irattárban cserkészett be, ahol a fegyencek aktáit tartották: újságkivágások,

fegyelmi vétségek és az alkalmazott retorziók, panaszok, családi levelezés - minden papírt, aminek bármiféle jelentősége volt, bepakoltak ide. Néhány akta még tetthelyeken készült képeket is tartalmazott - ezeket a hivatalos peranyagból származó rémséges fotókat olyan raboktól kobozták el, akik hetvenkedésből mutogatták őket egymásnak, vagy ajánlották fel maszturbáláshoz használható „ajzószerként”.

Mindez még a digitalizáció előtt történt; a teljes anyag jó öreg kartotékokban hevert a keskeny, ám annál hosszabb helyiség falai mentén, végtelennek tűnő sorokban, minden mappán akkurátusán, kézzel feltüntetve ott állt a rab száma és vezetékneve. Köszönhetően a Wakefield hírhedt „öregdiákjainak” (Charles Bronson, az IRA-főnök Cathal Goulding, Jeremy Bamber, Michael Sams, Colin Ireland: mind szerepelnek a „vendégkönyvben”), ez az egész hely egy bizarr átmenet volt a *Ki kicsoda a világtörténelemben* és a Madame Tussauds-féle Rémségek Kamrája között.

John Hall akkor bukkant fel, mikor épp Ireland anyagába mélyedtem, igencsak megütközve a borzalmas részleteken. Ireland ugyanis öt meleg férfival végzett, és a holttesteket egyszerre hátborzongató és megalázó pozitúrákba rendezve hagyta hátra - mintegy ezzel üzenve meg a rendőrségnek és az ügyről tudósító sajtónak mélységes megvetését. Az akta emellett egész kupac rajongói levelet tartalmazott Ireland híveitől, amikhez foghatót még sosem láttam. Szélsőjobbos homofóbok gratuláltak forrón Irelandnek a munkásságához - a levelek sosem jutottak el a címzetthez, és miután megcsípték őket, ebbe az aktába kerültek, a rájuk vésett horogkeresztekkel együtt. Meredten bámultam a leveleket, azon töprengve: „Mi a nyavalya van ezekkel az emberekkel?”

Semmi különös nem volt abban, ahogy Hall randira hívott. Az irattár mellett poroszkált éppen, majd hirtelen csinált egy 180 fokost, amint észrevett; besétált, és szépen leült mellém. Hall akkoriban - és minden

bizonnyal még ma is - hatalmas, tagbaszakadt figura volt, így az nem igazán volt opció, hogy úgy teszek, mintha nem vettem volna észre.

Megkérdezte, hogy megy a beilleszkedés, szükségem van-e segítségre, avagy valakire, aki megmutatja Wakefieldet, és ha már itt tartunk: nincs kedvem esetleg egy italhoz? Nem volt. Udvarias voltam: koszi, de nem. Majd mivel valamiért úgy éreztem, hogy okát kell adjam, miért utasítom el, hozzátettem: valaki más már elhívott, és fontolgatom, hogy igent mondok. Persze nem hívtak, és így nem is fontolgathattam, de már nem szívhattam vissza.

A következő börtönőr, aki elhívott, jó pár évvel idősebb volt nálam - és elég messze esett attól a típustól, akivel valaha is el tudtam volna képzelni egy kapcsolatot. Csakhogy magányos voltam Wakefieldben, távol a családtól, távol a barátoktól, ő pedig jóképű volt - és állhatatos.

Az HMP Wakefieldben töltött időm a végéhez közeledett. A kutatást, amin dolgoztam, más projektekkel egyetemben szép csöndben ejtették, engem pedig testhezállóbb feladatokra irányítottak át - levezényeltem egy rendkívül unalmas felmérést a stáb kommunikációs készségeiről, valamint szexuális bűnözők kezelési programját adminisztráltam. És mivel mind ez ideig egyetlen fillért nem kaptam még ezen a helyen, folyamatosan pályáztam a fizetős állásokat. (Végül aztán törvényszéki pszichológusgyakornokként helyezkedtem el egy zárt kórházban; ez lett az első igazi munkám. Vagyis hamarosan ápoltakra cseréltem a fegyenceket.)

Emlékszem, amikor újdonsült udvarlóm elárulta, hogy őrtársaival nagy betűkkel felírták a raboknak egy nagy táblára: „Boldog karácsonyt, és kapjatok meg jövőre mindent, amit érdemeltek!”, megborzongtam. De amikor karácsony másnapján eljött értem Stockportba, a szüleim házához, hogy visszavigyen Wakefieldbe, és ott ült a térdemet szorosan markolva és

a szüleimmel csevegve, még ragaszkodásnak véltem a tulajdonjog eme fizikai kinyilvánítását. Ám nemsokára inkább már kontrollmániásnaktűnt. Jó néhány korai gesztusát csúnyán benéztem, romantikus karaktert sejtve mögöttük; minden bizonnyal ez is egy újabb következménye volt a filmeknek, amiket a nagymamámmal néztünk - látni, ahogy a nagyi elolvad John Wayne-től *A nyugodt férfiben,* mikor a férfi magához szorítja Maureen O'Harát egy viharos, tüzes csókra, hiába próbál a szerencsétlen teremtés kétségbeesetten szabadulni…

*

2006-ban John Hall főfoglárt letartóztatták, és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Egy nyolc éven átívelő periódus során, miközben rangidős börtönőr volt a Wakefieldben - nem mellesleg az idő alatt is, mikor ott dolgoztam -, négy nőt erőszakolt meg, köztük egy kollégáját. Mikor egyik áldozata könyörgőre fogta, hogy hagyja abba, olyan keményen arcon csapta, hogy a nő állkapcsa kiugrott a helyéről. Emellett elrabolt és szexuálisan bántalmazott három kislányt; a legfiatalabb 12 éves volt. Autójába csábította, majd elhagyatott helyekre fuvarozta őket, ahol lezárta az ajtókat, letépte róluk a ruhát, és fogdosni kezdte őket, miközben önkielégítést végzett előttük. Letartóztatása után a rendőrség gyermekbántalmazást ábrázoló fotókat talált a komputerén. Hall általában az egyenruháját viselte és az igazolványát is használta a támadások során, rendőrtisztnek kiadva magát. Úgy hallottam, Hall kollégái a lelkűk mélyéig megdöbbentek a letartóztatásán. Felrémlik az emberben a békák esete a forró vízzel; meglehet, mindannyian pancsoló békák voltunk akkortájt a forrósodó vízben, az HMP Wakefield nevezetű büntetés-végrehajtási intézményben - és egyesek bizony nagyobb békák voltak, mint mások.

Az embereken rendszerint nincs figyelmeztető jelölés. A pőre igazság az, hogy a külső gyakorlatilag bármilyen lehet; kuksolhatnak rács mögött, vagy épp járőrözhetnek az utcán. Lehetnek családos emberek, jó karrierrel, hatalmi vagy bizalmi pozícióban. Lehet olyasvalaki, akit ismersz. Csakhogy a civilizált társadalom megalkotta a maga sztereotípiáit a bűnözőkről; ott hordozzuk magunkban a törvényszegők sematizált karaktereit, akik csakis antitézisei lehetnek a jóknak - azaz nekünk. És ennek a pszichológiai kiközösítésnek, sőt elembertelenítésnek - hiszen szörnyeknek tekintjük őket - az egyik következménye, hogy teljesen láthatatlanná válnak számunkra ők, akik most is itt élnek közöttünk.

Be kell látnunk, hogy semmiféle spanyolfal nem emelhető közénk és közéjük. Nincs olyan, hogy „ők” és „mi” - csak „mi” vagyunk.

2. FEJEZET

A NAGYFIÚK NEM SÍRNAK

Ha nem tudjuk elmondani a történetünket, akkor a történet másképpen mondja el magát.

Stephen GROSZ: *Életvizsgálatok* (Dudik Annamária Éva fordítása)

Nem sokkal a börtönbe érkezése előtt Patrick Thompson már megkísérelt végezni magával egy sörétes puska segítségével, csakhogy elvétette a célt, vagyis az agyát - ehelyett arcának bal oldalát durrantotta le. Mikor besétált aznap reggel abba a kis interjúszobába, még mindig nagyon is élve, képtelen voltam teljességgel leplezni a megjelenése által okozott sokkot. Fülcimpája, valamint állkapcsának kisebb, arcának nagyobb része hiányzott, és ami megmaradt, az sem volt sokkal több sebek és dudorok félelmes gyűjteményénél. Arcának jobb fele ugyancsak eltorzult, mintha megolvadt volna; jobb szemén hályog ült. Szerencsére a hatást előre sejtve felkészülten érkezett: elhozta nekem néhány festményét, melyek tanulmányozása mindkettőnk számára kellemes figyelemelterelésnek bizonyult. Eltöltöttünk hát pár percet a képekkel, udvarias társalgásba merülve a munkáiról, miközben mindketten igyekeztünk mentálisan belehelyezkedni ebbe a groteszk szituációba. Azért találkoztunk ugyanis, hogy kiderítsem, tervezi-e Thompson megismételni az öngyilkossági kísérletét.

Évek teltek el a wakefieldi kutatómunkám óta, mire ismét börtönbe vezetett az utam, ezúttal egy rövid helyettesítés céljából egy helyi B kategóriás fegyintézet egészségügyi szárnyába. A legtöbb ilyen létesítmény rendelkezik valamiféle egészségügyi szárnnyal vagy részleggel, ahol a sérült, illetve beteg rabokat kezelik a börtönápolók vagy (ha nagy

szerencséjük van) a vizitelő orvosok. Csöppet sem túlzás kijelenteni, hogy ezen részlegek tulajdonképpen az emberi szenvedés raktártelepei: bármikor lépsz is be egy ilyen helyre, mindig lesznek itt elmebetegek, halálos betegségben agonizálók, mások vagy épp önmaguk miatt idekerült sebesültek, talajrészeg vagy épp a kék égig belőtt fegyencek, és olyanok is, akik pont ilyesféle addikciók elvonási tüneteitől szenvednek. A páciensek mind mentális, mind fizikai állapotukat tekintve elérték az abszolút mélypontot. Az egészségügyi részlegen még a szag is kétségbeejtő: fertőtlenítő keveredik benne izzadság, hányás és az összes többi elképzelhető emberi melléktermék kipárolgásának bűzével. A hangok úgyszintén kísértetiesek. Minden börtönben ott zümmög egy bizonyos háttérzaj - beszéd, rádióhangok, mindenféle emberi aktivitás moraja, ám az egészségügyi részleg felett legtöbbször baljós csönd honol, melyet a legváratlanabb pillanatokban szaggat darabokra az abszolút kakofónia: kiabálás, dörömbölés, riasztócsengő, ajtócsapódás, sikítozás. Mindaz, ami egy egészségügyi részlegen látható és hallható, könnyen kikészítheti az idegeket, hacsak nincs hozzájuk szokva az ember. Én ekkorra már szerencsére hozzájuk szoktam.

Második napomon a ki- és beengedésekért, valamint a vendégek kalauzolásáért felelős segédszemélyzet egyik tagja kísért fel az interjúszobába - egy korpulens, hordóhasú, nagy szakállú férfi, aki egy párhuzamos univerzumban tökéletes Mikulás lehetett volna. Szemlátomást megörült, hogy egy kívülállóval van dolga; szóval tartott, miközben végighaladtunk a lépcsőkön és folyosókon, derűsen ecsetelve, hogyan készítette ki legtöbb munkatársát a stressz, vagy miképp lettek leszázalékolva, miután a fegyencek formátlanra verték őket.

Elmentünk a gumiszoba mellett - a legtöbb börtön egészségügyi részlegben megtalálható efféle helyiség, rácsos ajtóval, hogy a bent

tartózkodót állandó megfigyelés alatt tarthassák. Itt nincsenek éles sarkok, sem bármi olyasmi, amire a delikvens felakaszthatná magát. A szemem sarkából láttam, hogy a gumiszoba aktuális lakója felém int, így visszabólintottam. Kísérőm erre kedélyesen megjegyezte: ezt a rabot két nappal ezelőtt azért szállították a sürgősségire, mert feltépte az öncsonkításából eredő régi sebét az ágyékán, majd teletömte használt WC-papírral, amitől persze a seb elfertőződött. A jelek szerint a börtönőr, aki magához bilincselve kísérte a sürgősségire, úgy vélte, a fe- gyenc csupán ki akart jutni a cellájából, esetleg némi ingyen kábítószerre vágyik, ezért közölte az ügyeletes nővérrel, hogy ne adjanak neki semmiféle fájdalomcsillapítót míg kimossák, fertőtlenítik és összevarrják a sebet. Úgyhogy miközben varrták, a rab olyan erővel rángatózott kínjában, hogy a hozzábilincselt őr vállát egy jól hallható kattanással kiugrasztotta a helyéből. Pletykás kísérőm mindezt úgy mesélte el, mint holmi mulatságos anekdotát, ám lelkesedése jócskán megcsappant, amikor feltűnt neki rezzenéstelenül komor arckifejezésem.

Kíméletlen brit tél tombolt ekkortájt, csontig hatoló hideggel; emlékszem, legtöbb alkalommal a megszokott „börtönegyenruhámat” viseltem, vagyis a fekete gyapjú garbómat és nadrágomat. Az egészségügyi szárny a főépülethez csatlakozott; a 80-as években épült, alacsony mennyezet és vakítóan éles megvilágítás jellemezte, valamint fröccsöntött műanyag berendezés és olyan linóleum padlóborítás, ami félig felfutott a falakra is. A szobák mind abban az unalmas kórházzöldben pompáztak, amelynek elvileg megnyugtatóan kellett volna hatnia, ám ehelyett leginkább csak csüggedtséget keltett a bentlakókban. Az én kicsi irodámban az asztalt a padlóhoz rögzítették - így senki nem vághatta hozzám -, a hatalmas hősugárzó pedig, ami úgy lógott a falon, mint valami forró legókocka, egyfolytában ontotta magából a pokoli meleget. Akár tervezett Thompson

öngyilkosságot, akár nem, úgy tűnt, itt mindketten hamarosan ropogósra sülünk.

A személyzet alacsony létszáma nem okozott meglepetést. Az új, szigorúbb ítéletekkel operáló jogi gyakorlat nyomán a fegyencek száma folyamatosan emelkedett, ám ezzel egy időben a személyzetre szánt költségkeretet kíméletlenül lecsökkentették, és az új fegyintézetek is lassabban épültek a vártnál. A krónikus túlzsúfoltság és a velejáró mocsok, amit manapság már a börtönök természetes velejárójának kell tartanom, akkoriban még épp csak kezdett elburjánzani ezen a helyen. Mindig is úgy véltem, hogy az őrszemélyzet - hacsak nincs megáldva emberfeletti lelkierővel - előbb- utóbb átveszi a felügyeletére bízott rabok jellemvonásait. Az itteni személyzet tagjai egyértelműen túlterheltek voltak; hiányolták a felsőbb szervek támogatását, és lélekben már kezdték feladni.

A rabok terén túlzsúfolt, személyzet szempontjából viszont emberhiánnyal küzdő létesítményben szinte az összes rehabilitációs programot leállították. És ha nincs rehab, akkor nincs munka, nincs oktatás, sem pedig terápiás csoportok vagy tanácsadás. Az őrizetesek egymás közti, valamint a személyzethez fűződő kapcsolatai így egyaránt kiüresednek; legtöbb idejüket a cellájukba zárva töltik (elméletileg egymagukban, ám legtöbbször inkább hárman zsúfolódtak össze egy zárkában - a legrosszabb Tetris, ami létezik). Az elzárás ugyan képes kordában tartani az embereket fizikailag, azonban a tudatukat is teljesen lenullázhatja. Ahogyan a Nobel-díjas költő, Joszif Brodszkij fogalmazott: „A börtön voltaképpen helyszűke, időbőséggel kompenzálva; egy rabnak mindkettő maga a tapintható valóság.” Az olyan rabok számára, akik napi 23 órát töltenek elzárva, nincsenek célok, nincs stimuláció, és ami a legszörnyűbb: nincs remény. Ebben a börtönben a reménytelenség - az öngyilkosság pszichológiai előszele - nagyon is benne volt a levegőben.

Az öngyilkosság igen komoly probléma a fegyintézetek számára. Annak alapvető kötelessége, hogy életben tartsuk a fogvatartottakat, a szükségesnél sokkal komplikáltabb feladat. Anglia nemcsak a rablétszám terén, hanem a börtönben elkövetett öngyilkosságok számában is Európa „élmezőnyébe” tartozik. (Az öngyilkosság még 1961-ben is törvényellenes volt az Egyesült Királyságban, ezért halljuk néha ma is a kifejezést: „öngyilkosságot követett el”. Furcsamód mégsem volt dolgom soha olyasvalakivel, akit saját megöléséért ítéltek volna el.) Angliában és Walesben a férfi fogvatartottak hatszor nagyobb eséllyel végeznek magukkal, mint a szabadlábon lévő férfiak, nők esetében pedig ez az érték eléri a húszszoros arányt. Sosem könnyű meghozni a döntést, hogy eldobod magadtól az életet. A rabok nagy többségénél ki lehet mutatni valamiféle mentális zavar jeleit; a Prison Reform Trust (ami egy brit jótékonysági szervezet az emberséges börtönviszonyokért) 70%-ra becsüli ezt az arányt. Hogy hányán kerülnek be már eleve ilyen állapotban, illetve hányán zuhannak meg szellemileg odabent, az rejtély. Ám még egy rövid időre kiszabott büntetés is - az Egyesült Királyság elítéltjeinek több mint fele hat hónapnál kevesebb időt tölt rács mögött - jelentősen növeli a pszichés zavarok jövőbeli kialakulásának kockázatát. Akár az IKEA-ban: szinte lehetetlen, hogy ne szerezz be magadnak valamit.

Tehát az intézmény hajója jól érzékelhetően süllyedőben volt. A személyzet által végzett munka immár jobbára vízlapátolásból állt, hogy ideig-óráig még a felszínen maradjanak. A börtönök rendszerint meghatározott protokollt követnek az önveszélyesnek ítélt rabok felügyeletében; bizonyos adatokat rendszeresen frissít egy olyan ápoló vagy őr, aki mindennap látja és így jól ismeri az elítéltet. A személyzet és a potenciálisan veszélyes rabok számának aránytalanságára való tekintettel megkértek, hogy segítsek átevickélni a lezáratlan ügyek elképesztő

mennyiségű aktatömegén. Magasztos, de egyre halványabb elképzeléseimet, melyeket a rabok rehabilitációját illetően ápoltam, hamarosan alapjaiban újra kellett gondolnom.

Afféle egyszemélyes, alkalmi rabklinikaként működtem tehát az egészségügyi szárny ama dicsőséges és rendkívül meleg zugában. Kérdéseket tettem fel, és kutattam a figyelmeztető jelek után, amik előre jelezhettek egy esetleges öngyilkossági kísérletet: van-e félbeszakadt kapcsolata a külvilágban; bántalmazták-e; hogy érzi magát; valamint tervezi-e, hogy véget vet az életének? Ezek sablonkérdések, és bármennyire fontosak is, csak a felszínt kapargatják: aki azt tervezgeti, hogy véget vet az életének, az nem fog egy túlfűtött kamrában ülve elcsámcsogni a részleteken valami random nővel, akit most lát életében először. És ha a börtön önmagában nem volna elég, azon faktorok száma, amelyek túllökhetnek valakit a tűréshatáron, rendszerint túl magas ahhoz, hogy csak úgy rábökjünk egyre és kijelentsük: ez volt az ok. Nagyon ritkán lehetsz ennyire biztos a dolgodban.

Patricket a B szárny egyik többfős cellájából kísérték fel hozzám. Épp csak egy kósza pillantást tudtam előzetesen vetni az orvosi anyagára: három héttel korábban készült, miután megpróbálta felakasztani magát egy lepedőjéből készített hurok segítségével - bevett módszer a börtönbéli öngyilkosságra.

Éreztem, hogy képeit azzal a szándékkal hozta el, hogy elterelje az arcáról a figyelmemet, ugyanis széles körű tapasztalattal rendelkezett arról, milyen ösztönös reakciókat képes kiváltani a megjelenése. Akárhogy is, hálás voltam neki ezért. A művészet meglepően elterjedt tevékenység idebent; mindenki szép csöndben belemerülhet az alkotásba a cellájában anélkül, hogy valami pornográf vagy illegális dolgot művelne. Maguk a festmények egy bal lábbal kelt Van Gogh alkotásaira emlékeztettek: vaskos,

durva ecsetkezelés, ismeretlen férfiak és nők portréi, a kötelező gyümölcsöstál, valamint tájképek zöld mezőkkel, fákkal és ismerősnek látszó tengerparttal. Otthonos, tradicionális témák abban a maszatolós, félig-meddig absztrakt stílusban festve, amit minél távolabbról nézel, annál jobban összeáll. Patrick azt mondta, hogy bár alapvetően jobbkezes, ezeket ballal festette - a jobb kezéről hiányzott a mutató-, a középső és a gyűrűsujja. Vajon mi történhetett, morfondíroztam, de nem kérdeztem rá. Miután szemrevételeztük a képeket, nekitámasztottam őket a falnak, és belekezdtünk a tulajdonképpeni felmérő kérdőívbe.

Válaszai szürke egyszavasok voltak, szinte kiszámíthatóak. Szemlátomást csak túl akart esni ezeken a kérdéseken anélkül, hogy szemkontaktust kellene felvennie, vagy részletesebben kifejtenie bármit is. Egyértelműen kínosan érezte magát, valahányszor valami személyeset kellett volna megosztania, és válaszai tömörségével igyekezett kifogni a szelet a vitorlámból. Mikor megkérdeztem, gondol-e még az öngyilkosságra, csak egy szinte észrevehetetlen biccentés és orrlyukainak kitágulása volt a válasz. Hiszen végső soron én csak egy ismeretlen voltam neki, aki épp arról faggatja, hogy meg akar-e halni.

A kérdések végeztével megállapítottam: Patrick hangulata változatlanul nyomottnak mondható, a kartonján feltüntetett „veszélyeztetett” státus továbbra is érvényes, és jelenlegi elhelyezésén a normál szárny többszemélyes cellájában nem szabad változtatni. Minden módosítás a vele való bánásmódban - mint például kiemelt felügyelet (értsd: gumiszoba) vagy más plusz biztonsági intézkedések foganatosítása - inkább megalázó, és ezáltal kontraproduktiv lenne. Arról már nem is beszélve, hogy alkalmazásuk amúgy is lehetetlen volna a létesítmény jelenlegi krízishelyzetében.

Arra jutottam, hogy sok mindent már nem fogok tudni kihúzni belőle, és az idő is kérlelhetetlenül szaladt - aznapra még 20 ilyen interjúm volt betervezve -, így felálltam, hogy visszaadjam a festményeit. És ez volt az a pillanat, mikor rádöbbentem: a képek elolvadtak.

Patrick festményeit ugyanis sikerült a tűzforró hősugárzónak támasztanom, és most nyúlós festékdarabkák potyogtak a vászonról, egyenest a linóleumra. A műanyag tok, amiben tartotta őket, szintén elolvadt, és azonmód odaragadt a hősugárzóhoz, mint valami elfuserált zsugorfólia.

„Na bazmeg”, szakadt fel belőlem az ösztönös gondolat. Figyelmetlenségemben épp most kozmáltam oda ennek az embernek a büszkeségeit. Ma reggel a küldetésem még életek megmentése volt, ám ehelyett én leszek a felelős azért, ha Patrick élete még az eddigieknél is sanyarúbban alakul. Meg se tudtam szólalni; próbáltam lassan elhúzni a képeket a hősugárzótól, remélve, hogy valami talán mégis menthető abból a romhalmazból, de közben borzasztó nevetési inger kerülgetett. Tudtam, hogy engem néz, és mikor rápillantottam, és meglátta arcomon azt a teljesen megsemmisült kifejezést, valami csodálatos dolog történt: kitört belőle a röhögés. Egy pillanatig nem is voltam biztos abban, hogy nevet; idegen, reszelős hang volt, sérülései torz eredménye.

Ám aztán felemelte az egyik szétolvadt festményt az arca mellé, ami ironikus módon vészesen emlékeztetett a képre. Engem akart jobb kedvre deríteni.

Ezt már nem bírtam ki, és én is elnevettem magam. Eszünket vesztve vihogtunk mindketten, azon az oldalfáj- dító módon, amikor úgy érzed, soha többé nem leszel képes abbahagyni a röhögést. Ahogy csillapult a nevetőgörcs, újra egymásra néztünk, és kezdtük elölről, megállíthatatlanul. Mindeközben persze nem győztem elnézést kérni.

Egy nővér lesett be a kukucskálón, aztán bedugta a fejét az ajtón, csak hogy minden rendben van-e; egyszerre megdöbbent és helytelenítő arckifejezésével nagyon emlékeztetett Kenneth Williamsre a *Folytassa, főnővérből.* Nyilván szokatlan hang volt, ahogy ott harsogtunk a nevetéstől - az igazi kacagás amúgy is ritka vendég a börtönben, még a kiszámíthatatlan egészségügyi környezetben is. És ez itt elvileg egy öngyilkossági kockázatfelmérés lett volna.

Ebben a pillanatban éreztem meg a humor fontosságát a hivatásomban. Bizonyos helyzetekben a humor, legyen bármennyire is nem helyénvaló, az egyetlen működőképes reakció. Töltsétek csak némi időt olyanokkal, akik a sürgősségin dolgoznak: tőrőlmetszett akasztófahumorral találkoztok majd, ami hatékonyan segít nekik megbirkózni a legdurvább szituációkkal is. Ám a pszichológiában és az elmegyógyászatban együtt nevetni a beteggel mégis valahogy túl közvetlennek, szinte elfogadhatatlannak tűnhet. Az átlagemberben élő kép szerint a pszichológus leginkább egy zárkózott, hűvösen analitikus személy, és való igaz, törvényszéki gyakornokként belénk verték ezt a fajta szakmai távolságtartást. Csakhogy ettől akár lélektelen automatának is tűnhetsz. Bizonyos határokat persze tisztelni kell, de ez nem mehet a hitelesség rovására.

Azzal, hogy fékezhetetlenül röhögtem Patrick szétolvadt képein, megszegtem egy rakás íratlan szakmai szabályt az önmegtartóztatásról. De tudjátok, mit? Mindig is szerettem a rossz pillanatban elsütött jó vicceket, feltéve, hogy nem ment senki rovására, és érzéssel csinálták - ahogy mondani szokás, együtt nevessünk, ne egymáson. Rendkívül hatékony eszköz lehet ez a kezünkben. Nem ismerek jobb feszültségoldót a nevetésnél. Amint az kiderült, bevethető még egy öngyilkossági kockázatfelmérés során is. Ez a jelenet Patrickkel egy hatékony és

ártalmatlan mód volt árra, hogy lereagáljuk a szituációt, és figyelemre méltó hatása tüstént meg is mutatkozott.

Patrick sírva fakadt. Villámgyorsan az efféle helyzetekre mindig kéznél tartott zsebkendős doboz felé nyúltam (bár a fegyenceknek többnyire eszükbe sem jutott előttem használni ilyesmit). Elmagyarázta, hogy nem a képek miatt sír, hanem „minden egyéb” miatt. Lopva az órára néztem, és bár tisztán látszott, hogy ezzel borulni fog a napirend, nem akartam megakasztani; kértem, hogy meséljen még erről. Ez a hiperkontrollált férfi, aki pár perce még szinte feltörhetetlennek látszott, most némi laza emberi kapcsolódás hatására megnyílt, és megosztott egy sérülékeny pillanatot. Eszembe sem jutott megállítani.

A késő ötvenes éveiben járó Patrick - aki nem annyira magas, mint inkább széles volt, szinte négyszögletes, zömök végtagokkal és vastag nyakkal - éjjeli biztonsági őrként dolgozott egy mezőgazdasági raktárépületben vidéken, ahol élt. Ott is nőtt fel, falusi környezetben, ahol a táj messzire belátható, az élet csöndesen folydogál, és az embereket a földek és a rajtuk átvezető dűlőutak kötik össze. Patrick az éjszakákat a raktárépülethez csatolt kicsiny irodájában töltötte, védelmezve a farmok gépállományát, ami az egész közösség megélhetését biztosította. Nem volt álommeló, ám munkájának megvolt a maga értelme.

Egy éjjel Patrick munkaadója - a raktár tulajdonosa - azon szándékától vezérelve, hogy bezsebelje a biztosítási pénzt, felgyújtotta az épületet. A tűzjelzőket gondosan kikapcsolta, így az első dolog, amiből Patrick tudomást szerezhetett a már javában tomboló lángokról, az irodája ajtaja alatt bekúszó füst orrfacsaró bűze volt. Elmesélte, hogyan próbált akcióba lépni: felpattant az asztalától, és a főépületbe nyíló ajtóhoz rohant, ám egy brutális lökéshullám leverte a lábáról, és forró hamuba és tűzbe borítva átröpítette őt a helyiségen. Patrick súlyos sérüléseket szenvedett: megégett

az arca és a jobb karja, jobb kezéről pedig elvesztette három ujját. Mint abban mindenki egyetértett, szerencsés volt, hogy egyáltalán élve megúszta az esetet.

A tulajdonos rövid időre börtönbe került, Patrick pedig hosszas kórházi kezelésre szorult, egész sor gyötrelmes plasztikai műtéten és bőrpótló beavatkozáson esve át ezen idő alatt. Az arcán végrehajtott műtétek miatt még beszélni sem tudott; gyakorlatilag némaságra lett kárhoztatva, és ezen kimerítő és súlyos időszak alatt a felesége is elhagyta. Míg ő a kórházban feküdt, az asszony elköltözött.

Néhány hónappal eme új realitásba való visszatérte után kísérelte meg az öngyilkosságot a sörétes puskájával, amit egyébként (farmerközösségekben nem szokatlan módon) engedéllyel tartott. Gyors és fájdalommentes végben reménykedve szájába vette a csövet, ám mutatóujj híján nem volt egyszerű meghúznia a ravaszt, és csodával határos módon az öngyilkossági kísérlet végül kudarcot vallott. Ehelyett a lövés lerobbantotta az arca egyik felét - pont azt, amit a tűz úgy-ahogy érintetlenül hagyott. Keserves műtétek és a csöndes agónia újabb hetei vártak rá a kórházban, miközben pontosan tudta, hogy nincs senki, akihez majdan hazamehetne.

A súlyosan eltorzult, magányos és munkanélküli Patrick elhatározta: kiegyenlíti a számlát volt munkaadójával. így aztán egy este, a kelleténél több alkohol bevitelét követően átment a férfi házához azzal a szándékkal, hogy elrendezi az ügyet. Ám végül ennél jóval tovább ment. Az ajtó melletti farakásból felkapott egy vaskosabb hasábot, és azzal ütlegelte ellenlábasát. Mikor a földre került, rugdosni kezdte. Bevallotta, hogy egy bizonyos pont után már nem is egykori munkaadóját ütötte-rúgta, hanem a saját nyers fájdalmát. Patrick egy múló pillanatig megkönnyebbülést érzett, ám aztán lenézett a lábánál heverő, félholtra vert alakra, és rádöbbent, mit is művelt. Az áldozat telefonjáról hívta ki a mentőket.

Ez nem egy lobbanékony, fékezhetetlen haragú ember volt, aki mindenkibe beleköt, aki csak szembejön vele az utcán. Patrick pont az ellenkezője volt ennek: túlzottan is visszafogott, érzelmileg zárkózott. Ha jól kezelik, a düh egészséges és adaptív formát is ölthet, ám ő magába temette a sajátját, és mérgező gyümölcsöt termő fát nevelt belőle, mígnem a feszültség katartikus tombolásban robbant ki - még ha csak egy igen rövid időre is. Ez a személyiségtípus rendszerint nagyon ritkán követ el erőszakos cselekményt - esetleg csupán egyet egész életében -, ám ha mégis

megteszi, az általában igen súlyos bántalmazással, sok esetben gyilkossággal végződik.

Patrick most az előzetesben várta az ítéletét, ami kétséget kizáróan hosszú időre szól majd a súlyos testi sértésért, amit elkövetett. A reménytelenség pedig tovább élt és virult a lelkében.

Elmesélni saját történeteinket, felismerni, összegezni tapasztalatainkat - ez az emberek alapvető módszere arra, hogy értelmezzék az őket körülvevő világot. Legtöbbünk számára ez családtagokkal, barátokkal folytatott diskurzust jelent, míg másoknak inkább terápiát vagy tanácsadást, ám az alaptétel ugyanaz: a beszéd egyszerű aktusán keresztül dolgozzuk fel, értjük meg saját magunkat és másokat. Ha képtelenek vagyunk elmesélni a történeteinket, akkor más módon öltenek majd testet. Az érzelmeknek hangra van szükségük; ennek hiányában előbb-utóbb valamiképp a felszínre törnek.

Azonban a beszéd művészete néhányunknak könnyebben megy, mint másoknak. Fiúk és férfiak tömegeit kondicionálják megszámlálhatatlan destruktív módszerrel mind a mai napig arra, hogyan rejtsék el gyengeségeiket, hogyan tartsanak ki szívósan a legnagyobb nehézségek közepette is - miközben a gondolat, hogy valakivel megosszák legbensőbb fájdalmaikat, még a 21. században is gyakran bizonyul elfogadhatatlannak.

Ha folytonosan büntetnek vagy gúnyolnak azért, mert érzelmeket fejezel ki, vagy csupán amiatt, mert vannak érzelmeid, akkor nincs mit csodálkozni azon, ha nagy energiákat fektetsz abba, hogy lehetőség szerint erősnek és szenvedélymentesnek tűnj. Egy kivétel azért akad: a düh. A férfiak kondicionálása megengedőbb a dühvel mint olyan érzelemmel szemben, ami inkább szól a cselekvésről, mint az érzésekről. Általában véve a férfiak nagyobb eséllyel kezelik a szorongást valamiféle cselekvéssel: munkába meneküléssel, szex útján, részegeskedéssel, drogokkal, esetleg agresszióval, erőszakkal, vagy - öngyilkossággal. Elvégre mi az öngyilkosság, ha nem a legvégső cselekvés? Aligha meglepő, hogy a börtön ultramacsó környezetében, ahol az érzelmek kimutatása egyértelműen a gyengeség jele, egymást érik a feszültség levezetésének erőszakos megnyilvánulásai.

Patrick Thompson nem tudta, hogyan mondja el a történetét, annak összes traumájával, tragédiájával. Egyszerűen nem volt képes megragadni a megfelelő pillanatot, még ha esélye lett volna rá, akkor sem - esélye pedig nem volt, sem a súlyos bűncselekmény elkövetése előtt, utána pedig már végképp nem. Ha jól fülelsz, a legcsöndesebb fegyintézet is visszhangzik a hallgatásba merülő férfiak néma segélykiáltásaitól.

Volt azért valami, amiről akkoriban én magam sem beszéltem, inkább elfojtottam, magam előtt is tagadva a dolgot. Az én elmondatlan történetem kezdett fizikai úton megnyilvánulni; időnként súlyos szédüléses rohamok törtek rám. Egy este a sheffieldi vasútállomáson minden előjel nélkül összecsuklottam; az emberek persze azt hitték, leittam magam. Valóban hasonlított a részegségre, vagy minden másnaposságok ősanyjára, csak épp a szórakoztató rész nélkül a koktélokkal. A peronon álltam, várva, hogy felszálljak a Manchesterbe tartó vonatra. Egyszer csak a vonat mintha tolatni kezdett volna előttem, ám mire végiggondolhattam volna, hogy ugyan miért csinálna ilyesmit, forogni kezdett körülöttem a világ, és

összeestem. Próbáltam elkapni a talajt, valahogy megkapaszkodni benne, mert nagyon úgy tűnt, hogy a 14-es vágányra egy ciklon csapott le aznap este. Egy pillanatra visszarepültem az időben a körhintához a stock- porti Red Recben, ahová még tiniként jártunk, mikor vásár volt a városban. Hallottam a hangokat körülöttem, ám beszélni nem tudtam, mert minden mentális erőmet felemésztette, hogy egyáltalán lélegezni tudjak a pánik és az émelygés ködén át, miközben próbálok valamiféle egyensúlyt találni. Az effajta rohamok idővel egyre gyakoribbá váltak.

Hálás voltam Patricknek az aznapi nevetésért. Felismertem, hogy nekem is legalább annyira le kellett vezetnem a feszültséget, mint neki. Egy percig komolyan aggódtam, hogy sikerült belerúgnom valakibe, aki már amúgy is a padlón volt, még valószínűbbé téve, hogy véget vet az életének. Ám ahogy szedegettük össze a megolvadt műanyag tok darabkáit meg ami a művészetéből megmaradt, köszönetét mondott. Megkérdeztem, kell-e még aggódnom miatta. Rám nézett azzal a féloldalas mosolyával, és közölte: „Ma nem. Ez nem az a nap.”

Legalább aznap még életben akart maradni, és ebben a szakmában gyakran az is épp elég, ha segítesz valakinek eljutni a következő pillanatig. Patricket sosem láttam többé. Csak remélni tudom, hogy a továbbiakban is megtalálta a módját, hogy megnyíljon, és kitartóan letöltötte a büntetését.

3. FEJEZET

ÁLDOZATHIBÁZTATÁS

„Igazságos világ hipotézis”: széles körben elterjedt, ám téves hiedelem, miszerint a világ alapvetően igazságos, így a jókat megjutalmazzák, a rossz pedig elnyeri méltó büntetését. E hiedelem egyik folyománya a szerencsétlenül járt emberekről kialakult nézet, miszerint megérdemlik a sorsukat. […] Még az áldozatok is gyakran önmagukat hibáztatják.

Oxford pszichológiai szótár

Alisonra egész életemben emlékezni fogok, mivel ő volt az egyetlen nő, akit valaha szabad emberként láttam távozni a fellebbviteli bíróságról azt követően, hogy bűnösnek találták a férje meggyilkolásában.

2003-at írtunk, és első alkalommal kértek fel szakértői tanúnak egy emberölési ügyben (Angliában az „emberölés” olyan gyűjtőfogalom, ami jelenthet gyilkosságot, gondatlanságból elkövetett emberölést és csecsemőgyilkosságot is). Mivel mi embereket vizsgálunk, és nem az ügyhöz kapcsolódó bizonyítékokat, a pszichológusok azon ritka szakértői csoportok egyike, akiknek megadatik, hogy személyesen tegyék le a garast a bíróságon ahelyett, hogy csupán írásos véleményt nyújtanának be az adott esettel kapcsolatosan. 29 éves voltam, és immár rendelkeztem a szükséges szakmai tudással és tapasztalattal ahhoz, hogy olyan szakvéleményeket szolgáltassak, amelyek nemcsak a vádlottakra, de az áldozatok családjára és a közvéleményre is komoly hatással lehetnek.

Valahányszor elképzeltem pályafutásom eme fontos mérföldkövét, automatikusan egy férfi vádlottat láttam magam előtt. Nem volt ebben semmi gender-előítélet, csupán statisztika, miszerint gyilkosaink 95%-a férfi, tekintet nélkül az elkövető és az áldozat között fennálló kapcsolatra. A

férfiakat túlnyomórészt férfiak ölik meg, a nőkkel pedig nagy többségben szintén férfiak végeznek. így hát mikor a megbízással együtt az aktát is átküldték az ügyészi hivatalból, meghökkenve vettem tudomásul, hogy itt bizony női vádlottal lesz dolgom.

Alisont nemrégen helyezték vád alá gyilkosságért, miután bevallotta, hogy otthonukban megölte Pault, a férjét. Amit az ügyészség tudni óhajtott: milyen mentális állapotban volt Alison a bűncselekmény alatt, jelesül fennállt-e a „pillanatnyi kontrollvesztés” esete, ami „részben vagy egészben a tett elkövetéséhez vezethetett”? Ez a jogi bikkfanyelven megfogalmazott kérdés egyértelművé tette: Alison ügyvédei a korlátozott beszámíthatóságra alapozzák a védelmi stratégiát, remélve, hogy a vádat gyilkosságról emberölésre enyhíthetik.

Civilizált társadalomban élünk, így a büntetőjogban alapvető szabály, hogy egy személy csak akkor tekinthető bűnösnek, ha esetében mind maga az elkövetés (ez az *actus reus*, a „bűnös tett”), mind pedig azon képessége bizonyítást nyer, hogy fel tudta mérni cselekedetének helytelen voltát (ez a *mens rea*, a „bűnös tudat”). Általában a *mens rea* bizonyíthatatlansága jelenti a különbséget gyilkosság és emberölés között. Ám annak megállapításához, hogy Alison milyen elmeállapotban volt a bűntény elkövetésének pillanatában, visszamenőleges értékelést kellett végeznem - ami a jog által elvárt bizonyossági fokon igencsak komplikált feladat. Az „időutazás a múltba” csak egy azon számos szuperképesség közül, aminek egy valamirevaló törvényszéki pszichológus életrajzában szerepelnie kell.

Tüstént be is kértem a vádlott leleteit, valamint jó pár órányi látogatást leszerveztem hozzá a női börtönbe, ahol előzetes letartóztatásban tartották. Míg megtettem az előkészületeket az ügyészség által felvonultatott bizonyítékok áttekintésére, valamint megterveztem Alison mentális

állapotának feltérképezését, röviden felidéztem magamban mindazt, amit a „közeli partner sérelmére elkövetett emberölésről” tudtam.

Paul a meggyilkolt férfiak azon 10%-ához tartozott, akikkel nők végeztek. A nők által meggyilkolt nők aránya mindössze 1%. A kutatások újra és újra aláhúzzák: ha egy férfi végez a nőpartnerével (vagy volt partnerével), azt legtöbbször az áldozat hónapokig, akár évekig tartó bántalmazása előzi meg - ám ha egy nő végez a férfipartnerével (vagy volt partnerével), akkor épp ellenkezőleg, az rendszerint az áldozattól hónapokon, esetleg éveken keresztül *elszenvedett* bántalmazást követően történik.

Rendszerint ezen a ponton ugrik elő valaki, akár Cato Fong a szekrényből *A Rózsaszín Párducban,* hogy a fejemre olvassa: nyilvánvaló férfigyűlöletemben megfeledkezem arról, hogy a családon belüli bántalmazást férfiak is elszenvedhetik. Természetesen vannak férfi áldozatok, és ezeket az eseteket is ugyanolyan komolyan kell kezelni. Ezzel együtt a családon belüli erőszak egyértelmű nemi vonatkozásokkal bíró bűntett, hiszen aránytalanul nagy mértékben sújt nőket, és zömmel férfiak követik el. A nők azok, akik jóval nagyobb valószínűséggel és súlyosabb formában tapasztalják meg az érzelmi bántalmazást és az irányításmániát, és válnak akár hosszabb távon újból és újból áldozattá. És egy nőnek sokkal gyakrabban okoz súlyos fájdalmat (vagy valami még rosszabbat) olyasvalaki, akivel egykor romantikus kapcsolatban állt. Az Egyesült Királyságban minden harmadik órában kórházba juttat egy nőt egy erőszakos férfi. Ezek a riasztó, ám elvitathatatlan tények.

Így hát tisztában voltam azzal, hogy Paul igen jó esély- lyel bántalmazta Alisont, mégpedig feltehetően hosszabb perióduson keresztül. Csakhogy puszta feltételezésekre nem építhettem az értékelésemet; ezért aztán félretoltam a statisztikát, és kinyitva az elsőt a három kék dosszié közül,

melyek a tetthelyen talált bizonyítékokat tartalmazták, fejest ugrottam Alison és Paul ügyébe.

A bizonyítékok vizsgálata mindig morbid dolog; ha pusztán szakmai érdeklődésből is, de mégiscsak betolakodik az ember egy olyan személyes tragédiába, mint valakinek a halála. A fotókat, amiket szemügyre vettem, súlyos disszonancia jellemezte: egyfelől ott volt a hétköznapi, banális helyszín, jelen esetben Paul és Alison vöröstéglás háza, kis bokrokkal a kocsibeálló mentén, színes üvegbetéttel a műanyag keretes bejárati ajtón; másrészt pedig a horror, ami ott lezajlott. Pault először egy tompa tárggyal fejbe vágták, majd amikor már a kanapén hevert, számos késszúrást ejtettek a mellkasán.

Első benyomásom a fotók nézegetése közben az volt, I , hogy semmi jelét nem látom a helyszínen a megtervezettségnek. Maga volt a káosz. A nappaliban, ahol a gyilkosság történt, ott feküdt Paul teste a padlón; meztelen lábszára és lábfeje kikandikált a paplan - vagy paplanok? - alól, amibe nagy hirtelen bebugyolálták. A háttérben karácsonyfa, a családi áldás ünnepi szimbóluma, ezüst díszek kígyózó csíkjaiba burkolva; mögötte a polcokon bekeretezett képek, és valamiféle apró figura.

A fotók alapján magam elé képzeltem a nappaliban végbement eseményeket. Paul arcának és fejének nagy része vérben úszott, bal szeme groteszkül megdagadt és szilvakék árnyalatot öltött. Arcára jól kivehetően rádermedt a sokk; nyilván egy röpke pillanatra tudatosult benne, mi vár rá. Begörbített ujjai, akár a karmok, keze az arca mellett, védekezőén. Megnéztem a sebeket a mellkasán: kicsiny, halovány bemetszések csupán, akár körömnyomok az almahéjon. És semmi vér - egyértelmű, hogy a szúrások a halál beállta után keletkeztek. Az áldozat felsőtestéről készült képekből kiderült, hogy Alison megkísérelte - nem I túl nagy sikerrel - derékban félbevágni halott férjét; ismét csak nyoma sincs vérnek, csak a

pőre, összekaszabolt hús látszott. Néhány képen szemeteszsákok, szivacsok, a szőnyegen egy tekercs WC-papír. A konyhában valami, ami emberi ürüléknek látszik. A mosogatóban egy műanyag mosogatótál, benne franciakulcs és vörösesbarna víz.

Mindez nem nyomeltüntető, hanem inkább takarító tevékenységnek tűnt - pontosabban egy arra tett meddő kísérletnek. Számos gyilkossági helyszínt láttam már; jól tudom, hogy olyasvalaki után feltakarítani, aki idő előtt halálozott el, bonyolult és fáradságos elfoglaltság, még a legnagyobb műgonddal eljáró szakavatott gyilkosok számára is. Annak, aki szivaccsal próbálja letisztogatni a kanapét, és WC-papírt használ a vérnyomok felitatására, nyilvánvaló módon nincs kellő lélekjelenléte és átgondolt elképzelése arról, hogyan tüntesse el tettének nyomait. Miután Paul testének sem elmozdításával, sem kettévágásával nem boldogult, Alison paplanokba bugyolálta az áldozatot, mert nem bírta elviselni a látványát annak, amit művelt. És így Paul még mindig ott hevert a virágmintás szőnyegen.

Más képeken a lakás átlagosnak látszott, habár túlzott takarosságában és tisztaságában volt valami szokatlan. A gyerekszoba nélkülözte a rendetlenségnek azt a fokát, ami az ilyesféle helyiségek természetes velejárója. Babák sorakoztak katonás rendben a polcokon; inkább díszek, mint játékszerek. A szülők hálószobájában a vasalódeszka felállítva maradt, a gardróbajtókról vállfákra akasztott ingek lógtak. A baldachinos ágy tökéletesen bevetve, rajta további babák. Szíven ütött a kocsifelhajtó tökéletes érintetlensége: sehol egy kósza levél, egy kallódó virágcserép, vagy a szokványos családi élet egyéb hanyag megnyilvánulása; mintha csak valaki felporszívózta volna az aszfaltot. A ház mellett garázs, a kötelező kellékekkel: szerszámok, festékek, munkaasztal. A különféle tisztító- és fertőtlenítőszereket tároló polc alatt újabb polc, telis-tele alkohollal; öt vagy hat nagy üveg vodka, más tömény szeszek társaságában.

És persze ott volt az üzenet. Alison lapokat tépett ki egy virágmintás gyermeknaplóból, és mindkét oldalukat teleírta, nem tartva a vonalakat. Az üzenetet kapkodó, vékony szarkalábbetűkkel, láthatóan reszkető kézzel írták. Ez állt a papíron: „Ez nem mehet így tovább, képtelen vagyok elviselni. Sajnálom. Kérem, vigyázzanak a gyerekekre, mondják meg nekik, hogy szeretem őket. Anyámnál vannak, kérem hagyják, hogy vele maradjanak.” És így tovább, négy oldalon keresztül: sajnálom, és nem bírom tovább. Se összeszedett struktúra, se egybefüggő gondolatmenet - csak egy tudatfolyam, ami akkor és ott előtört belőle. Aztán Alison odafeküdt Paul holtteste mellé a padlóra, és ott is maradt, míg anyja másnap reggel beállított a gyerekekkel.

A börtön, ahol fogva tartották, alapvetően ugyanolyan volt, mint a többi női börtön, amiket korábban meglátogattam. Angliában csak 12 női börtön üzemel - a nők ugyanis mindössze 10%-át teszik ki a teljes rabállománynak -, és semmiben nem hasonlítanak a világszerte ismert amerikai TV-sorozat, a *Narancs az új fekete* pajkos világához. Először is nincsenek kezeslábasok; a nők saját ruháikat viselik az angol börtönökben. Ha mégis van valamiféle rabruha, az pusztán farmer és póló - itt a kényelem a prioritás a stílus helyett. A cellák, amikben megfordultam, nagy általánosságban a férfiak celláira emlékeztettek, bár esetenként akadnak kellemesebb helyiségek is a női létesítményekben, játékokkal teli dobozokkal, a falakon élénk képekkel - tisztára, mint egy fogorvosi rendelő várótermében. Csak éppen itt rabosított anyák várják a találkozást a gyermekeikkel.

Egy ilyen „családi cellában” találkoztam Alisonnal. Volt ott egy kis teakonyha mosogatóval, valamint alacsony, párnázott székek. Emlékszem, a világítás mozgásérzékelőre volt állítva, ami nem észlelt minket ezeken a miniszékeken ülve, így 15 másodpercenként meg kellett lóbálnom a

karomat, hogy égve tartsam a fényeket - ami illetlenül komikusnak tűnt, tekintve, hogy milyen súlyos témákat kellett megvitatnunk.

Alison vékony volt és karcsú, átlagos magasságú, haja szoros lófarokba fogva; barna szemei távol ültek egymástól. Halántéka körül szürkülő és ritkuló foltokat vettem észre a hajában, fülcimpáiban pedig kis mélyedéseket - a jó ideje eltávolított fülbevalók nyomai. Szeméből lassan, makacsul potyogtak a könnyek egész beszélgetésünk alatt.

Azzal kezdte, hogy Paul 10 éve ütötte meg először, mikor Alison közölte vele: gyermeket vár. Az autóban ültek, férje az anyósülésen, és a férfi egyszer csak belevágta a fejét a kormányba. Mindez olyan gyorsan történt, hogy egy pillanatra azt hitte, egy másik autó rohant beléjük hátulról. Mikor elmesélte ezt az anyjának, az csak annyit kérdezett: mit tett, amivel kiprovokálta ezt, majd kijelentette, hogy magára vessen, amiért bekapta a legyet. Alison később elvetélt, miután Paul lelökte a lépcsőn, bár a férje szerint ezt csak képzelte, a babát pedig mindenképp elvesztette volna. Ezt a pszichés manipulációt gázlángozásként ismerjük - a bántalmazó úgy befolyásolja áldozatát, hogy az elkezd kételkedni saját valóságérzékelésében, mi több, tulajdon épelméjűségében is.

Alison három ízben hívta ki a rendőrséget, ám sem érdemi intézkedés, sem vádemelés nem történt. Elmondása szerint a harmadik alkalom után akkora verést kapott, hogy több feljelentést nem mert megkockáztatni. Kapcsolódjatok csak be egy társalgásba a családon belüli erőszakról, és biztosan találkozni fogtok a kérdéssel: miért nem menekülnek el ezek a nők, vagy miért nem hívják legalább a rendőrséget? Egyszerű, nem igaz? Ám egy bántalmazó viszonyban a felek közti dinamika rendkívül intenzív; valóságos rulettkereke erőszaknak, sokknak, szenvedélyes kibéküléseknek, reménynek és örömnek. És azután jön a rettegés. Ha egy darabig nyugodtnak is tűnik minden, az áldozat már érzi, hogy valami lecsapni

készül, csak éppen azt nem sejti, mikor, és saját viselkedésének megváltoztatásával próbálja elkerülni az eljövendő bajt: magába fordul, szinte megszűnik létezni, de alapvetően bármit kész megtenni, amitől a béke megőrzését remélheti. Ám ez sosem sikerül. Az erőszak újra feltör, még intenzívebb formában, és a ciklus újraindul.

Ebben a szédítő körforgásban minden ismétlődő időszak automatikusan a következő felé löki a szemben álló feleket. Az áldozat gyorsan alkalmazkodik, tanulási hajlandóságára stimulálóan hat az erőszak fenyegetése. Elkezd maga is hinni abban, hogy helyzetét saját személyes kudarcai idézték elő, és kezdi önmagát gyengének, értéktelennek tekinteni. Ha jó kislány lesz, talán minden rendbe jön. Addig pedig nem is érdemel szeretetet senkitől. A bántalmazó eközben megittasul újdonsült hatalmától, és egyre ügyesebben használja az erőszak és a manipuláció keverékét arra, hogy megkapja partnerétől az elvárt tiszteletet. Ezen beteges dinamika hatására összeforrnak, akár egy hegesedő sebhely, és a szakítás, tűnjön kívülről bármilyen kézenfekvő megoldásnak, gyakran elképzelhetetlen az áldozat számára.

Mindazonáltal Alison megtalálta az oly nagyon vágyott oltalmat egy női menedékházban, csakhogy Paul utánament, és kényszerítette, hogy hazamenjen - azzal fenyegette, hogy elmondja a szociális szerveknek, milyen őrült is valójában, és akkor elveszik tőle a gyerekeit. Alisonnak ugyanis tisztaságmániája volt; folytonosan és rendkívül akkurátusán takarított. A férje szerint ha ez mások tudomására jut, Alisont elmegyógyintézetbe utalják.

Elmagyarázta, hogy tinédzserkorában egy étteremben dolgozott, ám a helyet ideiglenesen bezáratták a közegészségügyi hatóságok, mert megszegték az élelmiszer-higiéniai előírásokat. Anyja - egy követelőző nőszemély, akinek lehetetlen volt a kedvére tenni - úgy vélte, Alison

bizonyára nem végezte elég alaposan a munkáját. Takarítási kényszere lépésről lépésre kezdett elhatalmasodni rajta. Ezek a kis higiéniai rituálék szép lassan a nyugtalanság levezetésének eszközeivé váltak, egy módszerré, amivel megpróbált rendet kényszeríteni az elméjében örvénylő aggodalom káoszára, ami ekkorra már minden ébren töltött pillanatát leuralta. Elmesélte, Paul miképp kínozta azzal, hogy keksz- és csipszdarabkákat szórt szét az egész lakásban.

A kartonja szerint az utóbbi években többször is kórházi kezelésre szorult olyan sérülések miatt, melyekre nem volt hajlandó kielégítő magyarázatot adni - egy ízben például égési sebekkel a torkában került be, miután hipót nyelt. Csak annyit mondott az orvosoknak, hogy véletlen volt. Mikor rákérdeztem, bevallotta, hogy Paul itatta meg vele, mert elege lett az állandó takarításból; befogta az orrát és lenyelette vele a vegyszert. Az orvosok tisztában voltak azzal, hogy ez nem lehetett véletlen - jómagam se találkoztam még olyan felnőttel, aki tévedésből húzta volna meg az hipósflakont -, és megkérdezték, nem akar-e esetleg elmondani valamit. De ő attól való félelmében, hogy ha egy szót is szól, elveszíti a gyermekeit, néma maradt. Egy nővér próbált a lelkére beszélni, de miután semmire sem jutott vele, azzal a célzással zárta le a vizitet, hogy ha Alison továbbra sem tesz semmit, akkor nyilván valahol élvezi, ami vele történik.

Azt is elárulta nekem, hogy a férje megerőszakolta. Vasárnap délutánonként, miután a sárga földig leitta magát a garázsban tartott vodkával, elvárta a szexuális együttlétet. Ha Alison nem mutatott lelkesedést, akkor erőszakkal tette magáévá. Amennyiben Paul úgy találta, hogy a felesége nem élvezi eléggé az aktust, fojtogatni kezdte, mígnem Alison látása elhomályosult, és szédülni kezdett.

*

A gyilkosság éjjelén Alison már napok óta nem aludt - egy ideje békésen folyt az életük, de a feszültség már növekedett -, és képtelen volt távol tartani magától az előző bántalmazások emlékrohamát, ami valósággal kiszívta a levegőt a tüdejéből. Elmondása szerint borzasztóan ideges volt aznap délután, szinte lábujjhegyen járt, ugyanakkor halálosan kimerült az állandó erőfeszítéstől, hogy ne ingerelje fel Pault, és hogy ellenálljon a takarítási kényszerének. Sírdogált egy kicsit, de a férje rászólt, hogy fejezze be, ne rontsa a hangulatot. A konyhába ment, ahol a férje nem láthatta őt, de Paul utánakiabált a kanapéról: „Hozz már a garázsból egy üveg piát!”

Ekkor vesztette el uralmát a záróizmai felett; emlékeztem az ezt alátámasztó fényképekre a konyha padlójáról.

Bepiszkított nadrágjában, félelemtől reszketve botorkált ki a garázsba, megállt a polcon sorakozó vodkásüvegek előtt, majd lehajolt, és inkább egy franciakulcsot vett a kezébe. Leírta, hogyan bénította meg érzékeit a rettegés, amitől „mintha csak lebegett volna”. Sarkon fordult, és egyenest a nappaliba ment, megállt a kanapén csukott szemmel heverő férje mögött, és minden erejét összeszedve lesújtott a nehéz szerszámmal Paul fejére. Nem volt képes felidézni, hányszor tette ezt meg egymás után.

Nagyokat lélegzett, miközben elmesélte mindezt; szemlátomást maga is elszörnyedt attól, amit mondott. Aztán hozzátette: „Szegény Paul, szegény Paul…”

A férje mozdulatlanul feküdt. Alison nem tudta megmagyarázni, miért, de mégis úgy látta, dühében mindjárt felpattan és ráveti magát. Csak zavaros gondolatokra és a pánikra emlékezett, ahogy lélekszakadva visszarohan a konyhába, megragad egy recés élű kést, és ott áll a pengét maga előtt tartva végtelennek tűnő ideig, arra várva, hogy Paul mikor kezd el tombolni. Mikor végül visszament a nappaliba, megrázta a férjét, hogy

lássa, él-e még. Bár ő maga okozta a rázogatással, a megmozduló test láttán halálra rémült, és vakon lecsapott a késsel a mellkasára. Ám ekkor Paul már halott volt.

Lenézett a kezére: „Szegény Paul…”, kezdte megint, ám mielőtt végigmondhatta volna, elhányta magát.

A hosszú hazaúton, a dugóban araszolva volt időm eltűnődni azon, miképp is azonosítottam a bántalmazás klasszikus köreit Alison történetében. És be kellett látnom, hogy nemcsak azért ismertem fel, mert sok-sok órán át tanulmányoztam a családon belüli erőszak kapcsolati dinamikáját, hanem bizony saját tapasztalatból is.

Miután ugyanis magam mögött hagytam a wakefieldi fegyintézetet, továbbra is találkozgattam azzal a bizonyos börtönőrrel. Ám a dolgok elég gyorsan kezdtek rossz irányba fordulni. Viselkedése egyre inkább hatalmaskodóvá és megfélemlítővé vált; elég volt hozzá, ha nem öltöztem a kedvére valóan, hideg vízzel töltöttem fel a forralót, nem mosolyogtam elég szélesen, esetleg nem élveztem eléggé a szexet úgy és akkor, ahogyan ő akarta. Manapság ezt már kényszerítő kontrollnak hívjuk, és messziről kiszúrom, de utólag könnyű okosnak lenni - akkoriban még szavunk sem volt az ilyesmire. Olyan alattomosan kezdődött és nőtt a fejemre, hogy egyszerűen észre se vettem, jóllehet benne éltem.

A helyzet akkor vált végképp elviselhetetlenné, mikor gyakornokként megkezdtem törvényszéki pszichológus munkámat egy kórház zárt osztályán. Azokban az időkben nem teremtek minden bokorban ilyen lehetőségek, és én büszke voltam magamra, hogy megcsíptem egyet, és előléptem önkéntes diákból valódi, fizetett pszichológussá. A viszonyunk pedig kezdett léggyé változni életem levesében. Kétségbeesetten kerestem a kiutat, de azzal is tisztában voltam, hogy egy bántalmazó kapcsolat lezárását nehéz ép bőrrel megúszni.

Végül sikerült szabadulnom, de ő csöppet sem akarta megkönnyíteni a dolgomat. Elkezdett a munkahelyem körül lófrálni. Kollégáim beszámoltak róla, ha a parkolóban ólálkodott, vagy mikor bemasírozott a recepcióra azt követelve, árulják el, elhagytam-e már az épületet. Dörömbölt a bejárati ajtómon, vagy felbukkant az arca az ablakomban éppen akkor, amikor a telefon csörgött. Behúztam a függönyöket, és mozdulatlanul ültem egy helyben, amíg el nem tűnt.

Egy tipikusan komor október 31-én - Halloween idején - épp rohantam haza a munkából, szó szerint, mert már cseperegni kezdett az eső. Láttam a csokivadász gyerekeket az utcánkban, és kissé kárörvendően arra gondoltam, perceken belül bőrig fognak ázni. Berobogtam az ajtón, ledobtam a kabátomat az előszobában, aztán egyenest a konyhába siettem, hogy lássam, itthon van-e a lakótársam. Nem volt. Mikor megszólalt a csengő, ösztönösen mentem ajtót nyitni, biztosra véve, hogy festett arcú vagy maszkos gyerekeket találok majd a bejáratnál.

De nem ők voltak.

Pár nappal később a lakótársam ultimátumot adott nekem, miszerint ha nem hívom ki a rendőrséget, akkor megteszi ő. Rohadt kemény dolog egy ilyen telefonhívás. És már előre féltem mindattól, ami utána következik majd.

Ha ugyanis a családon belüli erőszak áldozata úgy dönt, hogy kihívja a rendőrséget, az csak kétféleképp végződhet, és egyik sem egy népünnepély: a hivatalos szervek vagy nem tesznek semmit, és akkor otthon garantáltan elszabadul a pokol; vagy épp ellenkezőleg, a hatóságok nagyon is tesznek valamit, fenekestül felfordítva ezzel az áldozat életét, aki számára onnantól kezdve új, ismeretlen időszámítás veszi kezdetét. Csak annyit akartam, hogy az a férfi - és vele ez az egész - tűnjön el az életemből. Az volt az érzésem, hogy ha feljelenteném, azzal csupán új problémákat generálnék

magamnak. De mégis kihívtam a rendőröket, és jó pár hónappal később ott álltam a bíróság előtt.

Dr. Albert von Schrenck-Notzing volt az első pszichológus, aki szakértői tanúként lépett fel a törvényszéken, amikor egy müncheni gyilkossági per egyik tanúvallomásának hitelességéről nyilatkozott 1896-ban, vagyis immáron egy bő évszázada. Érzetre legalább ilyen régóta tervezgettem első bírósági szereplésemet: képzeletemben én voltam a megcáfolhatatlan specialista, aki ámulatba ejti a bíróságot és az esküdteket mesterien kivitelezett, színvonalas és tanulságos szereplésével, míg az ügyész néhány keresztkérdést követően csak annyit bír rebegni: „nincs több kérdésem, bíró úr”, elismerve szakértelmem diadalát. Azzal viszont egyáltalán nem számoltam, hogy esetleg áldozatként kell debütálnom a bíróságon, égő arccal igyekezvén megindokolni, miért nem jelentettem az esetet hamarabb.

Végül a per során azt a vallomást tettem, hogy úgy éreztem magam a kapcsolatban, mint egy idomított cirkuszi fóka: folyamatosan fenn kellett tartanom a jó hangulatot, tudván, hogy a legapróbb botlás is napokig tomboló dühkitörést eredményezhet. így pontosan értettem azt a szűnni nem akaró félelmet, amiről Alison beszélt: az örökös készenlét, a rettegés, hogy történni fog valami, amit minden lehetséges módon próbálsz elkerülni, ám újra és újra szembesülnöd kell azzal, hogy ez lehetetlen - hiszen nem a te viselkedésed a probléma forrása, hanem a másiké.

Az ügyemet csak egy kis kerületi bíróság tárgyalta, úgyhogy nem volt semmi esküdtszék, csak három bíró, én, az exem, a jogi képviselője, egy ügyész - és ránézésre a teljes brit sajtó. Az ügyvéd végezte a dolgát: feltett nekem jó pár személyes és meglehetősen kínos kérdést a kapcsolatunk természetét illetően. Ez nem csak egy futó intim viszony volt, ugye? Nem fújom fel túlságosan ezt az egészet? Hiszen csak egy kis szerelmi

civódásról volt szó, nem igaz? Ez az egész csak egy figyelemmániás hisztérika túlreagálása - csak pazarlóm itt mindenki idejét a hazugságaimmal. Ilyesmiket hajtogatott nekem egyre-másra.

Két hét múlva az exemet elítélték zaklatásért 18 hónapra, ami nagyjából 9 hónap tényleges letöltendőt jelentett. Ám végül mindössze egy hétvége erejéig került rács mögé; az ügyvédje a tárgyalás után akcióba lendült, mondván, védencét börtönőrként aránytalanul nagy veszély fenyegetné a rabok részéről, és kiharcolta az ítéletet érvénytelenítését.

A média tudósításai egyes bűnesetekről gyakran köszönőviszonyban sincsenek a valósággal; mintha nem is ugyanarról az eseményről szólnának. Az újságok sztorik eladásából élnek, a sztorikat pedig addig alakítják, amíg pontosan meg nem felelnek az igényeiknek. Ebben a történetben ott volt az összes pikáns elem, ami csak egy bulváros címlapsztorihoz kell: a börtönőr és a vöröskéje. És a sajtó természetesen így is tálalta a történteket.

Mikor egy szép napon munkába menet a saját arcképem köszönt vissza rám egy újságosstandnál, úgy éreztem, menten a föld alá süllyedek. A munkahelyemen a nagy közösségi teremben, ahol az újságok mindennap ott hevertek kiterítve az asztalon, ott virítottam a legtöbb címlapon.

Az egyik bulvárlap azzal viccelt, hogy a börtönőr megégette magát a tűzrőlpattant agyturkász csajjal. Egy másik két teljes oldalt szentelt a történetnek, és az egyik igen kényes bizonyítékomra utalva hosszasan ragozta, hogy mit firkált az exem rúzzsal a mellemre - „feminista picsa”, szólt a felirat, és akkoriban nemcsak az döbbentett meg, mert egy férfi élő graffitifalnak használt, hanem az is, hogy tudta, miképp írjuk a „feministát”. A mai napig nem tudtam napirendre térni afelett, hogy a vallomásomnak ez a mélyen személyes darabkája hogyan válhatott sikamlós napi színessé egy újságíró kezében.

Nehéz feladat átélni a szégyent. Ügyfeleim révén kaptam már ízelítőt abból, milyen durva hatása tud lenni mind az áldozatokra, mind a különféle borzalmak elkövetőire. De ez is olyasvalami, amit személyesen kell átélnünk ahhoz, hogy teljes mértékben megtapasztaljuk az erejét. És én meg is tapasztaltam: kiszaladtam a WC-re, és csak álltam a mosdókagylónál dermedten, önnön visszataszító tükörképemet bámulva.

A főnököm tisztán látta, hogy nem vagyok munkára alkalmas állapotban, így hazaküldött. Mellékesen még hozzátette: „Mielőtt elmégy, kérj elnézést dr. Wilcoxtól.” Dr. Wilcox az a pszichiáter főorvos volt, akinek a csapatához tartoztam. Tehát menjek, akár egy kekszlopáson ért kölyök, és mutassak megbánást a „felnőttek” előtt, akik majd közük velem, hogy „nem mérgesek rám - csupán csalódtak bennem”. De nem vitatkoztam: bekullogtam dr. Wilcox irodájába, és eldadogtam valami elnézéskérés-szerűséget. Szemlátomást halvány segédfogalma sem volt, hogy miről beszélek, és egykettőre kitessékelt az irodájából. Sosem bocsátottam meg a főnökömnek ezt az újabb megaláztatást. Alapvetően tisztességes férfi volt, aki támogatta a beosztottjait, és szerettem is vele dolgozni, de ebben az esetben csúnyán cserben hagyta az empátia.

Mikor egy-két nappal később visszatértem, a csapat egyetlen tagja sem hozta elő az ügyet. Ekkorra már mindannyian tudtak róla, de mélyen hallgatott mindenki; bárhová sétáltam be, lesütött szemek fogadtak. Kollégáim - magasan képzett ápolók és pszichológusok - nem láttak messzebbre az újságok címlapjainál. Vagy ha mégis, akkor nagyon jól titkolták; még azt se kérdezte meg senki, hogy érzem magam. Feszengésük szinte tapintható volt. A ki nem mondott konszenzus persze az volt, hogy mi nem így intézzük a dolgokat; *mi* profi elmegyógyászok vagyunk, ilyesmi a *betegeinkkel* szokott megtörténni, nem velünk. Annyit tehettem, hogy igyekeztem emelt fővel fogadni mindezt, de nem ment könnyen.

A visszatérésemet követő első napon egyedül ültem a betegek közösségi termében - megint csak az ügyemen csámcsogó újságokkal körülvéve -, amikor három női betegünk jött oda hozzám. Kis csokor százszorszépet szorongattak, amit nyilván kint a kertben szedtek. Ezek a nők - értelmi fogyatékosságokkal élők, akik hangokat hallottak, hallucinációik és tévképzeteik voltak, vagyis igen távoli kapcsolatot ápoltak az úgynevezett valósággal - csak álltak ott, és némán felém nyújtották a virágokat. Egész idő alatt egy szót sem szóltak, mégis tökéletesen értettem őket. Bólintottak, és én visszabólintottam. Ebben a trióban több együttérzés volt, mint a kollégáimban - a szakértőkben, akik rám sem bírtak nézni, nemhogy szólni hozzám.

Határozott idejű munkaszerződésem volt, amit évente kellett volna megújítani, és amikor néhány hónappal később ez nem történt meg, nem volt nehéz kitalálni az okát. Már csaknem két éve dolgoztam ott, és a munkámmal kapcsolatban soha semmiféle probléma nem merült fel. Kórházi részlegvezetőm írt ugyan egy levelet a vezetőségnek, melyben megütközését fejezte ki távozásom felett, ám a szerződésemet ettől még nem hosszabbították meg, magyarázatot pedig nem adtak - nem is kellett, elvégre nem rúgtak ki vagy ilyesmi. Egyszerűen csak nem volt rám többé szükségük. A főnököm nem hivatalos formában tudtomra adta: kínos helyzetbe hoztam a kórházat, és sokan nem értik, hogyan engedhettem idáig fajulni a dolgokat. Úgy vélik, nem vagyok alkalmas arra, hogy egykori szexuális bűnözőkkel dolgozzak (bár az például nem zavarta őket, hogy ezek a férfi páciensek női betegekkel osztoztak közös kórtermen).

Így hát mennem kellett. Azt gondoltam, itt a vége; mindent elcsesztem. Tönkrevágtam a karrierem, mielőtt igazából elindulhatott volna. Az exem szépen visszament dolgozni (a büntetlen előélet bizonyára előnyt jelent a börtönőri munkához, de mint kiderült, egyáltalán nem elvárás), én viszont

elvesztettem az állásomat. Mi több, a lehető legszélesebb publikum előtt sikerült lejáratnom saját magamat.

Egy jó szándékú barátom hétvégére odaadta a kiscicáját, Serendipityt - alias Dippyt -, hogy vigyázzak rá, míg ő távol van. Mint ahogy azt mindenki tudja, a szomorúság legjobb ellenszere egy kiscica. Dippy valóban cuki volt, ám emellett egy valóságos tasmán ördög, mert a hétvégét leginkább bútoraim miszlikre karmolásával töltötte. Nem akadt virágcserép, amit ne borított volna fel, a nappali szőnyegét beborította a kiszóródott föld. Mikor megpróbáltam felporszívózni, rá kellett jönnöm, hogy a Hooverem bedöglött. Csak egy kis rendetlenség volt, de abban a pillanatban ez bizonyult az utolsó cseppnek a pohárban. A padlóra rogytam, és Dippy puha bundájába zokogtam. Az életem romokban hevert, és én nem voltam képes rendbe rakni.

Egyszóval nagyon is bele tudtam élni magamat Alison helyzetébe. Mindazonáltal nem az volt a feladatom, hogy együttérezzek. Az empátia - amikor nemcsak érted, de érzed is, mit él át a másik - szép dolog, ám egyben megbízhatatlan és rövidlátó hozzáállás is, ami egyáltalán nem segíti a törvényszéki pszichológust a szakmai elemzésben. Csak elhomályosítja a gondolkodásodat; semmi helye egy bírósági eljáráshoz készülő értékelésben. Nekem nem feladatom azonosulni bárkivel is, akármennyire közösnek is érzem a sorsomat vele. Semmiféle élményem és ebből fakadó előítéletem nem lehet releváns egy ügyfél kiértékelése során.

*

Alison ügyvédje átküldte nekem a vallomások másolatait, amiket a rendőrség a házaspár szomszédjaitól és ismerőseitől gyűjtött be. Gyakran látták Allisont véraláfutásokkal, sérülésekkel; lényegében tehát köztudomású volt, hogy Paul bántalmazza őt. Szinte valamennyi vallomás tartalmazott egy ismétlődő elemet: „mondtam neki, hogy meneküljön”,

„mondtam, hogy el kéne hagynia”. Paulnak bezzeg senki sem mondta, hogy tűnjön el, vagy hogy álljon le felesége véresre verésével.

Mily természetes könnyedséggel találjuk meg a bűnöst az áldozatban! Alisonba már jóval azelőtt elkezdték belesulykolni, hogy ő a hibás, mielőtt fegyvert ragadott és agresszorrá vált.

Kétség sem fért hozzá, hogy Alison tankönyvi példája az úgynevezett „bántalmazott feleség szindrómának”. Ez a nyomasztó terminus írja le mindazokat a mély és elhúzódó pszichológiai hatásokat, amiket a rendszeresen ismétlődő bántalmazások nyomán Alison is elszenvedett. Jómagam nem kedvelem ezt a kifejezést; van benne valami, amitől úgy hangzik, mintha ez az állapot holmi életvezetési döntés eredménye volna, mint mondjuk háztartásbelinek lenni, csak épp ez erőszakkal jár. Még fontosabb, hogy a „bántalmazott feleség szindróma” sem a jogi védelemben, sem a pszichiátriai diagnosztikában nem számít hivatalosan elismert kategóriának.

Az Egyesült Királyságban két diagnosztikai szisztémát különböztetünk meg: az egyik a *Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyvén* (DSM) alapszik, amit az Amerikai Pszichiátriai Társaság ad ki, míg a másik az Európa-szerte általánosan használatos *Betegségek nemzetközi osztályozása* (ICD) elnevezésű kódrendszer, amiért az Egészségügyi Világszervezet (WHO) felel. (Lám, még a pszichiátriában sem vagyunk képesek eldönteni, kinek az oldalán állunk tulajdonképpen.) A bántalmazott feleség szindróma egyikben sem szerepel.

így hát bár világos volt, hogy Alison egy bántalmazott feleség, azzal is tisztában voltam, hogy ez a bíróságot nemigen hatja majd meg. A brit törvények keretei között nem sok védelmi stratégia adódik egy gyilkossági vád emberölésivé enyhítésére. A „hirtelen és pillanatnyi kontrollvesztésre” való hivatkozás a legelterjedtebb ezek közül. Ugyanakkor ez a vitatott

stratégia általában nem sok reménnyel kecsegtet a bántalmazott nők esetében.

Manapság a bíróságok elismerik, hogy egy folyamatos bántalmazás igenis lehet provokáció, aminek hatására a bántalmazott olyasmire is erőszakkal reagálhat, ami másoknak akár ártalmatlannak tűnhet. Ám itt van a kutya elásva: ahhoz, hogy ezt a hirtelen, erőszakos reakciót végrehajtsd anélkül, hogy még nagyobb veszélynek tennéd ki magad, legalább olyan erősnek, vagy még erősebbnek kell lenned, mint annak, aki provokál téged. Ez pedig nem olyasmi, amit sok nő elmondhatna magáról. Egy bántalmazott nőnek nem igazán opció a „hirtelen és pillanatnyi kontrollvesztés", mialatt verik vagy fenyegetik, mivel a férfiak rendszerint nagyobbak és erősebbek, mint a nők, akiket bántalmaznak. Egy ilyen nő jól tudja, hogy ha elveszti a fejét az adott pillanatban, az jó eséllyel az életébe fog kerülni.

Á jog tehát nagyon is lehetővé teszi, hogy bizonyos dühből és a pillanat hevében elkövetett cselekedetek - amik túlnyomórészt a férfiak privilégiumai maradnak ezekben a helyzetekben - ne jelentsenek egyenes utat a börtönbe. Ez a gyakorlat egyértelműen azokat részesíti előnyben, akiknek megvan ehhez a kellő mozgósítható fizikai erejük. Csakhogy, mint azt nyilván sejtitek is, azon ügyek nagy többségében, ahol nők ölték meg kínzójukat, ez fegyverrel - rendszerint késsel -, méreggel vagy tűzzel történt.

A közvélemény figyelmét erre a körülményre Sara Thornton 1989-es ügye irányította rá. A warwickshire-i Thornton életfogytiglani kapott erőszakos férje meggyilkolásáért, aki egy este kijelentette: Sara és a 10 éves lánya nemsokára „ki lesznek csinálva". Az ügyész sikeresen érvelt azzal, hogy mivel közel 60 másodperc telt el, mialatt Sara a konyhába ment, kést fogott kezébe, majd visszatért a szobába és leszúrta a férjét, a tette előre

megfontolt jellegű volt. Más szavakkal kívül esett a „hirtelen és pillanatnyi” tartományon, ami az önuralom elvesztésére hivatkozó védekezéshez szükségeltetett volna. A bíró, aki meghozta az életfogytiglani börtönbüntetésről szóló ítéletet, úgy vélekedett: ha az asszony valóban féltette az életét, felmehetett volna az emeletre, vagy elhagyhatta volna a lakást. Thornton aztán - némileg akarata ellenére - a női egyenjogúságért küzdő csoportok reklámarca lett, akik úgy érezték, esete kiválóan illusztrálja a családon belüli emberölésre alkalmazható védelmi stratégiák nemi aránytalanságait: az önuralom elvesztésére való hivatkozás férfiaknak szólt, férfiak találták ki és férfiak vették hasznát.

Thornton végül 1996-ban fellebbezhetett, és ítéletét emberöléssé enyhítették; már letöltött éveire tekintettel börtönbüntetését felfüggesztették. Győzelem, mondhatnánk. Csakhogy Thornton ügyvédei „személyiségzavarra” hivatkozva kérték a korlátozott beszámíthatóság megállapítását. Tehát összességében úgy „nyerte meg” az ügyet, hogy lényegében kinyilvánították: elmebeteg.

Számomra napnál világosabb volt, hogy Alison nem volt magánál, mikor meggyilkolta Pault. Rettegése már hónapok óta egyre növekedett, mígnem a túlontúl ismerős parancs, hogy „hozzál piát”, kiváltotta belőle az „üss vagy fuss” reakciót. Az efféle elemi ösztönök kontrollálásáért a limbikus rendszer felel - és Alison agya most a harcra szavazott: riadót fújt, elárasztotta a szervezetét adrenalinnal és egyéb hormonokkal, túlterhelve az idegrendszerét és túlélő üzemmódba kapcsolva a testét.

Részletes jelentést írtam Alisonról, ami tartalmazott egy úgynevezett pszichológiai áttekintést is. Ez egy összefoglaló a törvényszék számára a vádlott életének fontosabb eseményeiről és azok hatásmechanizmusáról. Alison esetében a tragédiához vezető út gyermekkorában kezdődött, midőn anyja szüntelen bírálatai elültették benne az alacsony önértékelést és a

bűntudatot, könnyű prédává téve őt egy elnyomó férfi számára, aki hosszú éveken keresztül rendszeresen verte, megerőszakolta és megalázta. Egy újabb bántalmazás árnyékában félelme olyan erősnek bizonyult, hogy életében először visszaütött.

A bíróságnak egy ilyen átfogó pszichológiai áttekintés önmagában még nem elegendő. Szakvéleményemet specifikus, elfogadott pszichiátriai szaknyelven kellett megfogalmaznom. Azt írtam, hogy véleményem szerint inkább valószínű, mint sem, hogy Alison agya a tett elkövetésének éjjelén rendellenesen működött. Olyan tünetekről számolt ugyanis be, melyek kimerítik többek között a poszttraumás stressz-szindróma (PTSD), az obszesszív-kompulzív zavar (OCD) és a depresszió diagnosztikai kritériumait. Mindazonáltal úgy éreztem, és még ma is úgy gondolom, hogy az ehhez hasonló személyes történetek „rendellenességekké” redukálása olyasmi, mintha a Mona Lisa mosolyát egy kifestőkönyv segítségével próbálnánk reprodukálni.

Magán a tárgyaláson már nem vettem részt, ám a történet vége néhány héttel később eljutott hozzám otthon, az esti hírek nézése közben. Alisont mutatták, amint szinte sokkos állapotban kitámolyog a bíróság épületéből, miközben egy férfi, vélhetőleg az apja támogatta. Az épület előtt álló riporter bejelentette: Alisont bűnösnek találták emberölésben, ugyanakkor korlátozott beszámíthatósága is bizonyítást nyert. Az ítélet szerint „azért végzett a férjével, mert három különböző mentális betegségben szenvedett”. A bíró felfüggesztette a letöltendő szabadságvesztést azzal a feltétellel, hogy Alisont pszichiátriai kezelésben részesítik.

Szem előtt tartva a tényt, hogy Alison mégiscsak megölt egy embert, őszintén meglepett, hogy nem zárták börtönbe. Nem kellett volna Pault meggyilkolnia, ám azt az életet sem élhette, amit élt. Elégedettséggel töltött el, hogy legalább most megkapja a szükséges segítséget.

Ám azon az estén, miután kikapcsoltam a televíziót, képtelen voltam kellemetlen gondolataimtól szabadulni. Alison agyműködése valóban „rendellenes” lett volna? Mennyiben rendellenes az, ahogyan az őt ért atrocitásokra reagált? Szélsőséges, nyilván. De valóban rendellenes szélsőséges módon reagálni szélsőséges körülményekre? Más esetben, például ha a végeredmény nem ilyen végzetes, nem tekintenénk-e reakcióját normálisnak - a túlélési ösztön megnyilvánulásának egy egyértelműen valós fenyegetéssel szemben?

Azzal nyugtattam magam, hogy ez pusztán szemantikai kérdés - egyúttal próbáltam félretolni a gondolatot, hogy magam is cinkos vagyok Alison szenvedéseinek medikalizálásában. Ahogy ágyba bújtam, és leoltottam a lámpát, eszembe jutott, hogyan fenyegette őt Paul azzal, hogy a hatóságok lecsukják, ha rájönnek, mennyire őrült. A szomorú tény az, hogy Alison „igazságát” - az életet, amit élt, a különféle megpróbáltatásokat, amiket átélt és amik végül Paul megtámadásához vezettek - teljes mértékben kitöröltük a történetéből. Összeesküdtünk, hogy azt mondjuk a világnak: nem csupán egy, hanem egyből három mentális betegségben is szenvedett. Mi ez, ha nem az áldozathibáztatás egy változata?

Olyan dilemma volt ez, amivel ekkor még nem álltam készen szembenézni, és ami azóta is élénken foglalkoztat.

4. FEJEZET

SZÍNLELÉS

Minden élőlényben van némi eszelősség,
ami furcsa, néha megmagyarázhatatlan viselkedésre ösztönzi.

Yann MARTEL: *Pi élete*
(Gy. Horváth László és Szász Imre fordítása)

Nyitott tenyereimet Travis felé nyújtottam, néhány másodperc erejéig felfedve jobb kezemben az ötvenpennyst, majd összecsuktam a kezeimet. Megkértem: hunyja be a szemét, számoljon visszafelé tíztől, majd nyissa ki a szemét, és mutasson arra a kezemre, amelyben emlékei szerint az érmét látta.

Behunyta a szemét, homloka ráncokat vetett az összpontosítástól: „Tíz, kilenc, öt, hét.”

Segítségére siettem: „Hat, öt, négy…”

Travis kinyitotta a szemét, majd mutatóujjával a bal kezemre bökött - és csak értetlenül rázta a fejét, mikor megmutattam: üres. Tízszer csináltuk ezt végig, ötször a jobb, ötször a bal kezemben tartva az érmét. Nyolc alkalommal válaszolt rosszul.

Belül megengedtem magamnak egy kaján vigyort: tudtam, hogy átvertem, még ha azt hitte is, hogy ő vett hülyére engem. Tudatosan olyan arcot vágtam, amit reményeim szerint érdeklődő és nyílt arckifejezésként is lehetett értelmezni. De esküdni mertem volna, hogy egy rövid pillanatra mosoly futott át Travis arcán - afféle „mikrogesztus” -, aztán el is tűnt. Lám, mindketten átéltük a rászedés örömét - azt a belső élvezetet, amit akkor érzünk, ha egy másik embert az orránál fogva vezethetünk, és ami gyakran nyilvánul meg szándékolatlan, apró grimaszokban.

Ez volt a pénz-a-kézben teszt: egy egyszerű és rövid szűrővizsgálat, amelyhez nem szükséges semmi komolyabb felszerelés vagy előkészület, és amely segít megállapítani, hogy egy beteg színleli-e a memóriazavarait. Nagyon kevés ember képes valóban rosszul teljesíteni ezen a teszten, ugyanis nevetségesen könnyű; viszont ha a pszichológus előzetesen úgy állítja be, hogy ez egy igen összetett feladat, akkor a szimuláns szinte minden esetben felsül majd vele, mert ezzel is igyekszik alátámasztani emlékezőképességének állítólagos gyengeségét.

Travis ekkorra már produkált egy figyelemre méltóan gyönge IQ-teszt-eredményt - ezt a felmérést rutinszerűen elvégzem az ügyfeleimen -, annak ellenére, hogy rendszeresen megverte az ápolószemélyzet tagjait ostáblázásban - márpedig ez a játék jóval magasabb szellemi aktivitást követel meg, mint amire Travis a teszteredményei alapján képesnek mutatkozott. így került érdeklődésem középpontjába ez a különös figura, és úgy döntöttem, rajta tartom a szemem.

Travisszel néhány héttel korábban találkoztam egy közepes biztonsági besorolású kórházban. Frissen érkezett a börtönből az erre a célra átalakított Leyland DAF furgonban, egyik kísérőjéhez bilincselve. Azért tartóztatták le, mert gagyi elektronikai cuccokkal seftelt külföldiekkel, ám a gyanú szerint mindez csupán fedőművelet volt egy sokkal jövedelmezőbb drogügylethez. A részletek homályban maradtak, mivel Travis makacsul állította: nem sok mindenre emlékszik sem a letartóztatását megelőző napokból, sem pedig az előzetesben töltött időszakból.

A mentálhigiénés törvény 48. paragrafusa alapján szállították át hozzánk, amely kimondja, hogy ha egy rab elmeállapota olyan szintre romlik, melynek kezelése börtönkörülmények között már nem lehetséges, akkor át kell szállítani egy megfelelő egészségügyi intézménybe. Travist két doktor is vizsgálat alá vette, és mindketten meg voltak győződve arról, hogy

állapota elérte a mentális gyötrelmek olyan fokát, hogy saját épsége és egészsége érdekében nem maradhat tovább börtönben.

Nem akármilyen bravúr volt ez 1999-ben. Amikor átkerült hozzánk, csak foghíjas információkkal rendelkezhettünk Travisről, de nem volt kétségünk afelől, hogy komoly felfordulást okozhatott a fegyházban. Sosem könnyű ugyanis kieszközölni, hogy az embert elszállítsák a börtönből - hacsak nem egy másik börtönbe. Még manapság is, mikor a mentálhigiénés problémák már utat találtak a politika látóterébe, és fejlettebb finanszírozási és szolgáltatási rendszerek segítenek abban, hogy több esetet lehessen sikeresen diagnosztizálni, annak folyamata, hogy a valóban rászoruló rabokat megfelelően felügyelt kezelőintézetekbe irányítsák, meglehetősen nehézkes, és gyakran szenved súlyos késedelmet. Travis azonban valahogy megoldotta: míg rabtársai beleőszülhettek a várakozásba, ő ügyesen befurakodott a sor elejére.

Travis új otthona a kórház egy újonnan épült részlege volt, amely - mint az már csak lenni szokott - a létesítmény leginkább eldugott részén kapott helyet, távol a kíváncsi tekintetektől. Egy sor alacsony, lapos tetős, dísztéglás épületet képzeljünk el, látványos és vidám színekre festett külső fémelemekkel, valamint takaros pázsittal és fákkal. Simán elment volna egy kisebb szabadidőközpontnak, ha nem szegélyezte volna hat méter magas drótkerítés.

Mint minden pszichiátriai kényszergyógykezelő intézetben - amiket gyakran neveznek törvényszéki kórháznak vagy zárt rehabilitációs intézetnek is -, az itt kezelt emberek többségét már bűnösnek találták, vagy legalábbis vád alá helyezték, ám szellemi állapotuk alapján nem bizonyultak alkalmasnak arra, hogy fegyintézetbe zárják őket. Emellett akadtak itt olyan páciensek is, akik bár nem kerültek kapcsolatba az igazságszolgáltatással, viselkedésük túlságosan problematikusnak és

kockázatosnak bizonyult ahhoz, hogy civil elmegyógyintézetben kapjanak kezelést.

A részlegnek három tizenhárom ágyas kórterme volt, valamint egy hatágyas elfekvő idősebbek számára; mindegyik kórterem valamilyen angol költő után kapta a nevét. A férfiak, akik a Chaucer kórteremben feküdtek - itt töltöttem munkanapjaim oroszlánrészét -, mindannyian a pszichózis különféle válfajaitól szenvedtek: hangokat hallottak, vagy olyan dolgokat láttak, amiket mások nem. Az itt lakók nem is igen lógtak volna ki egy Chaucer-költeményből. Az egyikük például szilárdan hitte, hogy képes vagyok hallani a gondolatait, és rendszeresen bocsánatot kért az összes ízléstelenségért, ami épp az eszébe jutott. Egy másik páciens váltig állította, hogy ő üzleti ügyben van itt; mindennap remekbe szabott öltönyt viselt, szobakulcsát pedig zsinóron a nyakába akasztva hordta. Meggyőzőbbnek látszott és ízlésesebben öltözött, mint a személyzet legtöbb tagja, és előszeretettel üdvözölte meleg kézfogással a kórterem látogatóit a kórház igazgatójaként bemutatkozva. Jó pár alkalommal megismétlődött az a vígjátékba illő jelenet, midőn állásinterjúra érkezve megjelent a részlegen egy gyanútlan jelentkező, akit betegünk szervezett be a városbéli sétái egyikén, kijátszva két kísérőjének éberségét. Volt ott továbbá egy horvát menekült is, aki meg volt győződve arról, hogy egy félkatonai szervezet karmai közé került, és úgy vélte, ha képes minket meggyőzni politikai semlegességéről, hazaengedjük.

Travis a fentiekhez hasonló furcsaságokat nem produkált, legalábbis egyelőre. Könnyedén beilleszkedett, és hamarosan szemlátomást otthonosan érezte magát. Egyértelműen beszédesebbnek mutatkozott a női személyzettel; más körülmények között minden bizonnyal rásütöm a „nők kedvence” jelzőt. Kifogástalanul ápolt megjelenés, gondosan karbantartott szakáll, kellemes illat, mintha épp az imént fújta volna be magát kölnivel.

Képtelenül forró júniusunk volt, és gyakran láttam őt odakint napozni, lábával a füleséből áradó muzsika ritmusát verve; egy kívülálló azt gondolhatta volna róla, hogy egy diák, aki épp most tudta le a vizsgaidőszakot.

*

Egy ínséges, a munkanélküliség határvidékén töltött időszakot követően kerültem erre a helyre. Miután a nevem - nem épp a legszerencsésebb kontextusban - megjárta a címlapokat, és a szerződésemet a zárt kórházban nem hosszabbították meg, igen kellemetlen helyzetben találtam magam: kevesebb mint egyhavi pénz volt a számlámon, és alig néhány hetem maradt, mielőtt a szállásomról is kidobnak. A lehető legbizonytalanabb jövő elé néztem, és nem igazán tudtam, merre tovább - a kilátások meglehetősen korlátozottak voltak, mivel még nem volt megfelelő képzettségem. Megrettenve a lehetőségtől, hogy kudarcot vallva haza kell költöznöm, és makacs eltökéltségemben, hogy nem engedem a karrierem kicsúszni a kezemből, kölcsönvettem a törvényszéki telefonkönyvet a munkahelyemről, kezembe vettem a telefont, és igyekeztem magabiztos benyomást kelteni a hívások alatt.

Ezt a trükköt még gyerekkoromban tanultam. Benne voltam a St. Winifred iskolai kórusban, aminek isten tudja, hogyan, de lett egy listavezető slágere 1980-ban, a „There’s No One Quite Like Grandma”. Még az akkori közönségkedvencet, Jona Lewie „Stop the Cavalry”-jét is meggátolta abban, hogy az első helyig meneteljen. Népszerűségünk csúcsán egy karácsonyi tévéműsort is csináltunk egy másik 1980-as társulattal, a The Nolan Sistersszel. Van is róla egy felvétel a Youtube-on, ahogy

mindannyian a „Have Yourself a Merry Christmas”-t énekeljük, miközben rendületlenül hull ránk a műhó.

Addigi nyolc életévem leghosszabb napja volt; a videón is látszik, hogy unjuk az egészet: ásítozunk, kiesünk a ritmusból. Valahol elöl ott ülök én is görnyedten, ökölbe szorított kézzel, mint valami kerti törpe. És midőn már épp azt hittük, hogy ez a végeláthatatlan nap csak elmúlik lassan, közölték, hogy fel kell venni még egy számot. Legtöbbünk eddigre nemhogy énekelni, de értelmesen beszélni sem tudott a fáradtságtól; hamisak voltunk és közünk nem volt a tempóhoz - inkább illett volna ez temetésre, mint karácsonyra.

Ám ekkor a karnagyunk, Aquinas nővér megmentette a napot. így szólt: „Kedves kórus, lehet, hogy most nem filmeznek minket, de úgy kell énekelnetek, mintha épp életetek legjobb formáját hoznátok. Húzzátok ki magatokat, fejeket fel, vállakat hátra és mosolyogni! Végig az egész dal alatt mindenki mosolyogjon!” így is tettünk: mindannyian szénné mosolyogtuk magunkat, és a felvétel tökéletesen ment.

Valami olyasmit csináltunk itt, amit Amy Cuddy, a Harvard Egyetem szociálpszichológusa később „erőt sugárzó póz”-nak nevezett el. Mára elhíresült 2012-es TED-előadása során számolt be arról, hogyan fejleszthető a teljesítmény az agy kémiájának és fiziológiájának finom stimulálása útján, ugyanis az agy észleli és le is reagálja a testbeszéd változásait. Ezt a technikát sokan kárhoztatták mint áltudományos maszlagot, ám legyen akár valóban működő biológiai *lifehack*, akár egyfajta placebohatás: az ötletnek, hogy pózolás útján szimuláljunk magabiztosságot, megvan a maga létjogosultsága. A szórakoztatóiparban „széles mosoly és mély dekoltázs” módszernek nevezik - Aquinas nővér persze nem így hívta -, de a lényeg minden megfogalmazásban ugyanaz: színleld, amíg bele nem jössz.

Tudatosan vagy sem, Aquinas nővér értékes élettapasztalattal tett gazdagabbá azon a hosszú napon.

Ölemben tehát a telefonkönyvvel nekiálltam hívogatni a pszichiátriákat és zárt kórházakat, kezdve az A betűvel. Még az ábécé feléig sem értem, és már ott lapult egy időpont a naptáramban állásinterjúra. Ennél a bizonyos közepes biztonsági besorolású kórháznál megkérdeztem az igazgatót, hogy van-e törvényszéki pszichológus a csapatában. Nincs, felelte. Pedig kellene, kockáztattam meg, jóindulatúan rosszalló tónusban. Erre hirtelen nekem szegezte a logikus kérdést: én talán az vagyok? Gyakorlatilag, nyökögtem vissza kábultan, mire közölte, hogy tartsam a vonalat, kis ideig elmosódott párbeszéd hallatszott a háttérből - és a következő héten már úgy szálltam le a vonatról a kórházhoz legközelebbi állomáson, hogy készen álltam megragadni ezt az életmentőnek ígérkező lehetőséget.

Néhány héttel és interjúval később meg is volt az új munkám - befejeztem a törvényszékipszichológus-képzésemet, és fizetésemelésre is számíthattam. A kórházigazgató egy öreg asztalt és egy még öregebb számítógépet bocsátott rendelkezésemre, aminek segítségével esténként otthon dolgozhattam a diplomamunkámon. Örökké hálás leszek neki azért a Macintosh Performa 6200-asért, ami nélkül a szakdolgozatom valószínűleg máig sem készült volna el. Még oda is szállíttatta a lakásomra. Az elérhető szállások közül a kórházhoz legközelebbit béreltem ki, egy kavicsos vakolattal borított kis nyaralóházat, avokádószínű fürdőszobával és meglehetősen ápolatlan kerttel. Nem volt valami sok ingóságom akkortájt, így a hely belülről igencsak siváran festett, ám én a munkámnak éltem - nem volt nekem agyam mindenféle csicsás kacatokra meg bútorokra, bár egy macskára azért szert tettem, ugyanis az egyik nővéremtől kaptam egy fehér menhelyi cirmost. A kórházban az új pszichológiai ellátást kellett megszerveznem a főnökömmel, aki, mint azt hamarosan észrevettem, még nálam is nagyobb lelkesedéssel építgette ezt a vadonatúj részleget.

Hangozzék bár szerénytelenségnek, de sikerült a dolgaimat figyelemre méltó mértékben jobbra fordítanom. Aquinas nővér büszke lett volna rám.

A munkám részeként nekem kellett elvégeznem az összes állapotfelmérést - beleértve az IQ-tesztet is - az olyan új betegeken, mint például Travis, vagyis lehetőség szerint mindenkin, aki képes volt az együttműködésre; ekképp kiszűrhettük a megbúvó értelmi fogyatékosságokat. A Wechsler-féle fel- nőtt-intelligenciatesztet (WAIS) használtam, a legelterjedtebb módszert, amit 1955-ös megalkotásától kezdve a mai napig világszerte alkalmaznak. Megkerülhetetlen, ugyanakkor kifejezetten nehézkes eljárás ez, aktatáskányi kérdőívvel, stopperrel és egyéb kellékekkel megspékelve. Az intelligenciát sokféleképp definiálhatjuk; Wechsler maga úgy aposztrofálja, mint egy személy képességét „a céltudatos cselekvésre, a racionális gondolkodásra és a környezettel való hatékony interakcióra”. Hogy ez felmérhető legyen, egy asztalnál ülve felteszünk az ügyfélnek olyan kérdéseket, amelyek az értelmi képességek és a memória tesztelésére lettek kitalálva. Akad néhány gyakorlati teljesítménymérés is - használunk képeket, kirakóst, színes kockákat -, amely segít felmérni az alany képességeit az absztrakt problémák megoldása terén.

A teszt folyamán Travis folyvást a fejét vakarta, és összeszorított szájával úgy szuszogott, mint holmi kvízjátékos, aki épp egy több millió fontos kérdésre keresi a választ. Biztosított róla, hogy szeretné a lehető legjobb teljesítményt nyújtani, ám minden lehetséges módon jelezte azt is, hogy mindez szörnyű megpróbáltatás számára. Végül 57 pontot ért el; tekintettel arra, hogy az átlagos érték 100 környékén van, egy ilyen alacsony eredménynél már egyértelműen fennáll a komoly értelmi fogyatékosság lehetősége. Csakhogy egy alacsony IQ-eredmény sok minden egyebet is jelenthet.

A Wechsler-teszt úgy lett összeállítva, hogy a kérdések fokozatosan egyre nehezebbé válnak, míg csak az alany helyes válaszra való képessége el nem éri a határait. Tipikus esetben a helyes válaszok aránya ettől a ponttól kezdve drasztikusan romlik. Ám Travis válaszai szeszélyesek és következetlenek voltak. Néhány könnyű kérdésbe belebukott, de mikor már épp azt gondoltam, ideje továbblépni a teszt következő szakaszára, egy-két igen kemény kérdésre helyesen felelt. így nem is maga az eredmény keltette fel bennem a gyanút, hanem a mód, ahogyan azt elérte. Úgy éreztem, talán a bolondját járatja velem.

A szimulálás - a fizikai, vagy esetünkben mentális bántalmak szándékos megjátszása - olyasvalami, amivel inkább személyi sérülésekkel kapcsolatos kártérítési perekben szokás találkozni, semmint egy zárt kórházban. Ám a szimulálást néhány fifikásabb ügyfelem is különösen vonzónak találja - főleg azok, akiket súlyos bűnökkel vádolnak.

Az angol jogban az „elmezavarra” való hivatkozás legitim módszer mindenfajta bűnvádi eljárás során. Ezt a fajta védelmet két úton lehet érvényesíteni: a vádlott vagy azt állítja, hogy a tett elkövetésekor volt zavart állapotban, vagy pedig azt, hogy a tárgyalás idején szenved elmezavarban. Az elmezavar jogi definíciói és értelmezései évszázadokon át változtak és alakultak, párhuzamosan az emberi aggyal és viselkedéssel kapcsolatos tapasztalataink gyarapodásával. A 18. században még „vadállati vagy infantilis” tulajdonságokat kellett mutatni ahhoz, hogy valakit őrültnek nyilvánítsanak. Csak a 19. század végétől tekintették a törvényszékek az elmebetegséget olyasvalaminek, ami befolyásolhatja egy személy képességét arra, hogy felfogja tetteinek következményeit.

A szimulálásnak megvannak a maga jól dokumentált, hírhedt esetei. Az olyan amerikai sorozatgyilkosok, mint Ted Bundy vagy Kenneth Bianchi „gyilkos alteregóra” hivatkozó védekezései valósággal beleégtek a

köztudatba, ami talán megmagyaráz valamit abból az általános szkepticizmusból, ami a nyilvánosságot, de különösen a bíróságokat jellemzi, ha egy vádlott elmezavarral próbál védekezni - és arra is választ adhat, hogy miért olyan ritkán bizonyul sikeresnek ez a stratégia a tárgyalások során. Az Egyesült Királyságban talán a sohami gyilkos, Ian Huntley a legékesebb példája egy ilyen szimulánsnak. 2002 augusztusában két tízéves kislánynak nyoma veszett Soham városában, és az eltűnésüket követő napokban Huntley interjúkat adott a sajtónak, sőt aktívan segédkezett a gyerekek keresésében. Ám mikor Huntley-t letartóztatták a gyerekek meggyilkolásának vádjával, és szembesítették a cáfolhatatlannak ígérkező bizonyítékokkal, elkezdett a semmibe bámulni, nyáladzani, és ha kérdezték, immár makacsul hallgatott.

A rendőrség a magas biztonsági fokozatú Rampton kórházba utalta, sürgős elmeállapot-vizsgálat céljából. Dr. Christopher Clark, vezető törvényszéki pszichológus vallomásában megállapította: „Bár Mr. Huntley nyilvánvaló kísérleteket tett arra, hogy elmebetegnek tűnjön, nincs kétségem afelől, hogy mind jelenleg, mind a gyilkosságok elkövetésekor testi és szellemi képességeinek teljes birtokában volt, így ha bűnösnek találják, a gyilkosságokat tettei következményeinek világos tudatában követte el.”

Miért szimulál egy elkövető? A motiváció sok esetben - különösen a Huntley-kaliberű tetteseknél - abban rejlik, hogy így nem kell választ adniuk néhány igencsak kellemetlen kérdésre. Nem beszélve a csábítónak tetsző lehetőségről, hogy ha valakit jog szerint elmebetegnek nyilvánítanak, akkor az illető elkerülheti az olyan szigorú büntetést, mint például a bebörtönzés.

Csakhogy ez a lehetőség annyira azért mégsem csábító, mióta a parlament 1883-ban elfogadta az elmebetegügyi törvényt - azóta, ha a

vádlottat őrültnek nyilvánítják, az hosszú elzáráshoz és kezeléshez vezet valamely zárt pszichiátriai intézetben. Azon időkben az ilyen „kezelés” még magában foglalta a verést, a jeges fürdőt, a kényszerzubbonyt, de akár a lobotómiát is. Manapság viszont az a közvélekedés, hogy egy modern zárt kórház mégiscsak a kisebbik rossz, sőt, végső soron talán nem is olyan rossz. Tagadhatatlan, hogy a nyílt kínzást a mai modern létesítményekben már nem alkalmazzák, és a börtön zord atmoszférájánál a kórházi környezet kellemesebb lehet, saját szobával és kevesebb erőszakkal; ám ez ettől még elzárás marad, és igen távol esik egy ötcsillagos szállodai élménytől.

Tartja magát az a hiedelem is, miszerint a zárt kórházban töltött idő rövidebb lehet a börtönbüntetésnél; viszont az igazság az, hogy az ide beutaltak könnyen maradhatnak jóval tovább is a vendéglistán, mint amennyi időt börtönben töltöttek volna, mivel a szabaduláshoz itt előbb egy pszichiátert és/vagy egy elmegyógyászokból álló bizottságot kell meggyőzni arról, hogy az illető meggyógyult - és ez a folyamat, fogalmazzunk úgy, tartogat kihívásokat. Az elmebetegnek nyilvánított vádlottak esetében elrendelhetnek kórházi elzárást a mentálhigiénés törvény 37-ik és 41-ik paragrafusa értelmében, ami annyit jelent, hogy az elzárás meghatározatlan időre, akár életfogytig is fenntartható, hacsak az igazságügyi miniszter másképp nem dönt.

Egyszóval: szimulálok - vigyázzatok, mit kívántok!

*

De térjünk vissza Travishez a maga szokatlanul gyenge IQ-eredményével, a pénz-a-kézben teszten elkövetett gyanús hibáival és a penge ostáblatudásával. A másik körülmény, ami ráirányította figyelmemet, a pszichiáter főorvosunk előtt tanúsított viselkedése volt - dr. Webbet, aki

ápolt Bundesliga- frizurát viselt, és ösztönös érzéke volt a tekintélyt parancsoló öltözködéshez, szinte félistenként tisztelték a kórházban. Travis számára nem telt sok időbe kideríteni, hogy a valódi hatalom nem az én kezemben van. Amint dr. Webb látóterébe került, elmeállapota varázslatos metamorfózison ment keresztül: úgy viselkedett, mint egy tankönyvbe illő őrült.

Állítólagos elmebetegségét leglátványosabban a heti részlegértekezleteinken demonstrálta. Mint bármilyen más

pszichiátriai intézetben, a zárt kórházakban is rendszeresen összeül a rangidős orvosi csapat ilyen megbeszélésekre. Ezt ne úgy képzeljétek el, mint a kórházi viziteket, sétával meg kedélyes társalgással; ezek sokkalta szervezettebb ülések, amik irodában, nagy tárgyalóasztalnál zajlanak. Általában a pszichiáter főorvos vezeti ezeket, egy ergoterapeuta, egy szociális munkás és a főnővérek társaságában - és a mi részlegünk esetében jelen voltam én is, a pszichológus gyakornok.

Az efféle értekezleteken minden beteg terítékre kerül: viselkedésük, hangulatuk, viszonyuk a többiekhez, gyakorlatilag minden elképzelhető faktor kielemzésre kerül. Megvitatjuk a gyógyszerezést és a terápia részleteit, mérlegeljük a felügyelt eltávozásra vonatkozó kérelmeket, és ha egyáltalán szóba jöhet, az elbocsátás lehetőségeit. Ez az eljárás az utógondozási terv (CPA) néven ismert: az ülések végére gyakran a betegek is meghívást kapnak, akik kérvényezhetik például a gyógyszerezésük módosítását, elhagyását, vagy a kezelésük otthoni körülmények között való folytatását.

Besétálni egy olyan emberekkel teli terembe, akikről jól tudod, hogy épp rólad beszélgettek, bárki számára nyomasztó élmény lehet, így mindig együttéreztem a páciensekkel. Legtöbbünk természetesnek tekinti, hogy életének és belső világának nem lehet nála avatottabb értője; ám ebben az

esetben a betegnek alá kell vetnie magát olyasvalakik akaratának, akik az ő agyának szabályos működéséről vitatkoznak, és eldöntik helyette, hogy mi számára a jó és mi nem az. Gyakran megfigyeltem ezeken az értekezleteken, ahogy bizonyos páciensek minden eszközzel igyekeznek palástolni a fogyatékosságaikat. Sokuk számára ez volt az egyetlen esély, hogy dr. Webb színe elé kerüljenek, akiről tudhatták, hogy ő mondja meg itt, merre van az előre, és mint az egyetlen valódi orvos a teremben, ő szabja meg gyógyszerezésüket is.

Mint eddig az összes csapat, akivel dolgoztam, ez is meglehetősen vegyes összetételű volt, és nem szűkölködött egyéniségekben. A passzív-agresszív szociális munkás például „tűnj a picsába!” feliratú zoknit viselt, és ha valaki különösen idegesítette, akkor a nadrágja szárát kissé felhúzva alattomban felvillantotta a gyalázkodó javaslatot. Az ergoterapeuta a higiénia megszállottja volt: minden értekezlet előtt antibakteriális kendőket osztott ki, és még a kilincseket meg a villanykapcsolókat is megtisztogatta, mielőtt hozzájuk ért volna.

A főnököm, akit magamban dr. Rentonra kereszteltem át, mellékesben saját, igazságügyi orvosi vizsgálatokra specializálódott pszichológusi praxist folytatott. Rendkívül büszke volt rendületlenül gyarapodó népszerűségére bizonyos ügyvédek körében, akik mindig számíthattak rá, ha védencüknél ki tudott mutatni valamiféle súlyos szellemi rendellenességet. Dr. Renton soha nem mondott nemet, ha némi önfényezésre nyílt lehetősége, és egy szép napon beteget jelentett a kórházban, hogy részt vehessen egy reggeli beszélgetőműsorban, amelynek témája egy nagy médiaérdeklődést kiváltott helyi bűneset volt. Aznap délelőtt épp az egyik betege vett részt az értekezletünkön, és kijelentette: az imént látta dr. Rentont a tévében. Dr. Webb megvetően felhorkant, és sebtében felfirkantott néhány sort a füzetébe. Azután a szemüvege felett a

betegre nézett, és megkérdezte: „Érezte már valaha, hogy a televízió személyesen önhöz beszél? Vagy éppen önről? Hogy az ön gondolatait közvetíti?” Nem kis erőfeszítésbe került, míg az ergoterapeutával meg tudtuk győzni dr. Webbet arról, hogy a szerencsétlen beteg nem hallucinált.

A státusért és elismerésért vívott szüntelen küzdelemből kifolyólag dr. Renton és dr. Webb között mindennaposak voltak a súrlódások. Ám dr. Renton nem volt igazi versenytársa Webbnek, aki pszichiáterként jóval magasabban állt a ranglétrán. Webb egy Aston Martin V8 Vantage Le Manst vezetett - azt a fajta sportkocsit, amit rendszerint valaminek a kompenzálása gyanánt választ a tulajdonosa -, és néha megengedte a betegeknek, hogy a látogatóba érkezett rokonaik lefényképezzék őket a volánnál.

Ez a kórházi csapat, akik kollégáim voltak, páratlan gyűjteménye volt a legkülönbözőbb emberi furcsaságoknak és gyengeségeknek, még ha a szóban forgó társaság elméletileg épelméjű és normálisnak volt is mondható - jelentsen ez bármit. Mert ahogyan Paula Caplan emberjogi ügyvéd rámutatott: „A *normalitás* nem kézzelfogható valóság, mint mondjuk egy asztal… sokkal inkább olyasmi, amit a pszichológusok *konstrukciónak* neveznek. Ez annyit jelent, hogy nincs olyan valós dolog, aminek a normalitás egyértelműen megfeleltethető.”

Egyik délelőtt a szokott időben Travis jelent meg az értekezleten. Ápolt és friss volt, mint mindig; leült a betegek számára kijelölt székre. Mi, a többiek - akik úgy ülhettünk szigorú arccal az asztal körül, akár a jeditanács - a papírjainkkal szöszmötölve vártunk arra, hogy dr. Webb végre felpillant a jegyzeteiből, és megkezdi az értekezletet.

Végül megköszörülte a torkát, és miután üdvözölte Tra- vist, megkérdezte, ismer-e mindenkit az asztalnál. (Ismert: az utóbbi hat hét során napi szinten találkozott valamennyiünkkel.) Travis bizonytalanul

pillantott körbe: „Nem tudom” - felelte végül. így aztán sorban bemutatkoztunk, Travis pedig apró biccentésekkel nyugtázta az információkat, miközben olyan hirtelen rándulásokat és apró rezzenéseket produkált ültében, amiket személyes találkozásaink során addig egyszer sem láttam tőle.

Dr. Webb megérdeklődte tőle, hogy érzi magát mostanában, ám szinte még be sem fejezte a kérdést, Travis hátratolta a székét, arcát a tenyerébe temette - egy pillanatra maga lett az élő kétségbeesés -, aztán nagy erővel rázni kezdte a fejét egyik oldalról a másikra. Egyszer csak balra nézett, és kis híján kiugrott a székből, mintha halálosan megdöbbent volna - az egész produkció alatt egyetlen szót sem szólt.

„Zaklatják talán a hangok, vagy bármilyen más szokatlan jelenés?” - kérdezte tőle dr. Webb. Travis megismételte a kérdést, olyan tágra nyílt szemmel, mintha épp valami ka- tartikus vallási élményen menne keresztül: „Zaklatnak-e a hangok?” Majd kissé csöndesebben hozzátette: „Igen, hangok. .. nagyon rossz hangok.”

Dr. Webb kezébe vette Mont Blanc tollát - biztos jeléül annak, hogy valami jelentős kinyilatkoztatás következik -, mire Travis és vele együtt mi is kihúztuk magunkat ültünkben, akár a gyerekek, akik még egy adag pudingban reménykednek.

A tollal, mint apró varázspálcával körözgetve dr. Webb kifejtette, hogy Travis ügyvédje szakvéleményt kért arról, hogy védence megfelelő állapotban van-e a tárgyalásra.

Azon száraz, monoton hanghordozással, amit jó pár alkalommal volt szerencsém hallani tőle, elhadarta: „A tárgyalásra való alkalmasságot az 1991. évi büntetőeljárásról szóló törvény elmebetegségre és tárgyalásra való alkalmatlanságra vonatkozó rendelkezése szabályozza. Ezt azt jelenti, hogy fel kell mérnünk, képes-e megérteni az ön ellen felhozott vádakat.” Dr.

Webb az utolsó szavakat lassan és emelt hangon mondta ki, mintha Travis még süket is volna.

Travis egyenesen előrebámult, át a vállam felett, arcán olyan színiiskolába illő értetlen tekintettel, hogy gondolatban megemeltem a kalapom a hibbantság eme tökéletes interpretációja előtt; ám arra is felfigyeltem, hogy a füle kissé elvörösödött. Ez nemcsak annak a jele volt, hogy a vérnyomása növekszik, hanem egyben arról is árulkodott, hogy Travis jóval többet megértett az elhangzottak jelentőségéből, mint amit reményei szerint észrevettünk.

Dr. Webb folytatta: „Emellett fel kell mérnünk, hogy képes-e felfogni annak következményeit, ha bűnösnek, illetve ártatlannak vallja magát, képes-e utasításokkal ellátni jogi képviselőjét, megérteni a bizonyítékokat, vagy kifogást emelni egy esküdt ellen.” Travis ezalatt továbbra is elnézett az arcom mellett, szaporán pislogva és aprókat bólintva minden egyes megállapításra. Dr. Webb ismét felemelte a hangját: „Nos, Travis, meg tudja mondani nekünk, mit jelent az önnek, hogy hamarosan ismét bíróság elé fog állni?”

Most Travisnél pattogott a labda, és mi mindannyian felé fordítottuk a fejünket, lesve a reakcióját. Travis néhány másodpercig üres tekintettel bámult dr. Webbre, majd elvett az asztalról egy darab papírt, és a szájába véve akkurátusán majszolni kezdte.

Az értekezletek után néha kinéztem a fedett kerthelyiségbe, ami azokban kevésbé egészségtudatos időkben még a kórterem kijelölt dohányzóterülete volt. Gyakran láttam ott a beteget, akivel épp elbeszélgettünk, a legtávolabbi pádon ülve dohányozni. Amint úgy hitték, immár egyedül vannak, és nem figyeli őket senki, gesztusaik máris visszatértek: bólogattak, gesztikuláltak, visszabeszéltek a hangoknak a fejükben. Néha látható volt az arcukon a megkönnyebbülés, hogy végre

nem kell megjátszaniuk magukat. Hiszen oly keményen próbálták az épelméjűség látszatát kelteni az értekezleten!

Miután Travis elfogyasztotta a papírt, és egy ápoló kivezette a teremből, előadtam az ellentmondásos pszicho- metrikus eredményeit illető aggályaimat, és felvetettem kollégáimnak annak lehetőséget, hogy szimulánssal van dolgunk. Ráadásul Travis már-már túlságosan is széles skáláját produkálta a különféle tüneteknek - ebben rajtam kívül senki nem talál semmi gyanúsat? Ám megjegyzéseim süket fülekre leltek; nem követte őket vita vagy bármi érdemi észrevétel. Mintha meg sem szólaltam volna. És mivel görcsösen igyekeztem a kompetens pszichológus benyomását kelteni, nem erőltettem tovább a dolgot - nem úgy, ahogy ma tenném, amikor már tudom, hogy kompetens pszichológus vagyok. Könnyebb volt azt gondolni, hogy valószínűleg elsiklottam valami kézenfekvő körülmény felett, amit tapasztaltabb kollégáim mindannyian észrevettek.

Új munkakörömben egyfajta bizonyítási lehetőségként tekintettem arra, hogy végére járok a Travis viselkedésében tapasztalható ellentmondásoknak. A kórházban ledolgozott hosszú órákkal és az otthoni szakdolgozatírással gyakorlatilag a teljes életem a munka körül forgott. Nincs kétségem afelől, hogy kívülről fölényesnek és fontoskodónak látszottam emiatt, holott mindez csupán túlkompenzálása volt a szorongással vívott belső küzdelmemnek.

A sheffieldi vasútállomáson történt filmszakadásom után további komoly szédüléses rohamokat és rosszulléteket kellett kiállnom, mígnem végül Ménière-kórral diagnosztizáltak - ez a belső fül degeneratív betegsége, ami a jobb fülem esetében süketséggel, valamint életre szóló egyensúlyérzék-problémákkal fenyegetett. Megtanultam felismerni a figyelmeztető jeleket a roham előtt: csöngés, zörej, zúgás és fájdalom a fülben, torz hallás, egyensúlyvesztés, és mintha pattanásig fújódna egy lufi

a fejemben. Ám annak eshetősége, hogy új munkakörömben ér utol a szédülés vagy eszméletvesztés, amikor épp a legjobb teljesítményt próbálom magamból kisajtolni (vagy legalábbis ennek benyomását kelteni), már önmagában is aggodalommal töltött el. Már nem is tudtam, hol végződik a szorongás, és hol kezdődik a Ménière.

Ha munka közben csapott meg egy roham előszele, kitámolyogtam a kórteremből az irodámba, ahol senki sem lehetett tanúja, amint elönt a forró verejték, vagy épp egy pánikrohamból próbálom kilihegni magam. Egyenesen próbáltam tartani a fejem és nagyon lassú tempóban közlekedtem, igyekezve talpon maradni. Minden bizonnyal hozzáadott ahhoz a kissé mesterkélt benyomáshoz, amit már amúgy is keltettem magamról, de semmiképpen nem akartam lebukni. Minden energiámat álcám fenntartására fordítottam, azt színlelve, hogy tökéletesen ura vagyok a helyzetnek. Ugyanakkor, ha a saját betegem lettem volna, már gyanakodtam volna magamra, hogy talán rejtegetek valamit.

Időközben nyilvánvalóvá vált, hogy Travis esetében muszáj lesz valami diagnózissal előállnom. Csakhogy sajnos a „dühöngő normális” változatlanul nem szerepel a pszichológusok számára elérhető kézikönyvekben - annak ellenére, hogy a bennük fellelhető rendellenességek száma folyamatosan növekszik (egyedül a DSM több mint 300 ilyet tartalmaz, és ezeket egytől egyig megszavazta a világ legbefolyásosabb pszichiátereit tömörítő bizottság, melynek tagjai többségükben maguk is érdekeltek a gyógyszeriparban). Egyes kollégáim olyan komolysággal tettek jelentést arról, hogy Travist sötét napszemüvegben és fülhallgatóval látták, mintha ez inkább engedne következtetni hallucinációs hajlamokra, mintsem arra, hogy az illető egy kis zenehallgatásra vágyik a nyári napsütésben. Egy másik munkatársam szerint Travis „diurnális hangulatingadozással” küzd, ami annyit jelentett,

hogy nappal aktív volt, majd korán lefeküdt, és nem volt különösebben kommunikatív a személyzettel az óránkénti esti ellenőrzések során. Nekem ez nem hangzott különösebben szokatlannak - én sem vagyok beszédes olyanokkal, akik felébresztenek az éjszaka közepén -, ám lassacskán kezdtem megérteni, hogy egy pszichiátriai kórterem kontextusában a legbanálisabb viselkedés is labilisnak tűnhet; a különbség normális jelenség és szimptóma között gyakran szinte észrevehetetlenné válik.

Ami azonnal felveti a kérdést: tulajdonképpen mennyire megbízható egy pszichiátriai diagnózis? Ezzel kapcsolatban végzett kísérletet David Rosenhan amerikai pszichológus 1973-ban, amikor nyolc, egyébként teljesen épelméjű embert küldött különböző elmegyógyintézetekbe azzal az utasítással, hogy panaszolják el, hangokat hallanak, ami a skizofrénia egyik bevett diagnosztikai kritériuma. Az orvosok kivétel nélkül mindannyiukat beutalták a pszichiátriára, és bár attól fogva egyikük sem mutatta jelét a legkisebb rendellenességnek sem, vagy említette újra a hangokat, többségüket mentális zavarral diagnosztizálták és gyógyszereket írtak elő számukra. A pszichiátriai személyzet egyik tagja azt az elhíresült megfigyelést tette az egyik pszeudopáciens- ről, hogy „írásra való hajlamot” mutat - vagyis pusztán az gyanússá tudott válni, hogy az illető papírt és tollat vett a kezébe. Az álbetegek szerencséjére nagyjából három héten belül a legtöbbjük állapotát stabilnak ítélték, és hazaengedték őket.

Rosenhan kísérlete nagy port vert fel szerte a világon. Jóllehet maga az eredeti tanulmány mára kissé idejétmúlt, mégis hasznos emlékeztető nemcsak a diagnosztika önkényes jellegét illetően, de arról is, hogy hajlamosak vagyunk egy bizonyos viselkedést saját várakozásainknak megfelelő módon értelmezni. Magyarán: ha őrültnek tartanak, min den tetted őrültségnek fog tűnni. (Ugyanígy működik a dolog a „gonoszsággal” is.)

Dr. Webb végül „skizoaffektív zavarral” diagnosztizálta Travist. Ez egy összetett kórkép, ami a szimptómák széles skáláját foglalja magában: hallucinációk, téveszmék, extrém hangulatváltozások. Kezelés gyanánt még gyógyszereket is felírtak neki, de bevenni már nem volt lehetősége őket, ugyanis amint a diagnózisa megállapítást nyert, Travis tüstént megszökött.

Nem meglepő módon az összes zárt intézményben az ablakok csak résnyire nyithatóak, hogy a betegek ne tudják - akár öngyilkossági, akár szökési célzattal - kivetni magukat rajtuk. Csakhogy midőn a személyzet egy szép nyári reggelen benyitott a szobájába, azzal szembesült, hogy Travis elegánsan megoldotta ezt a problémát egy elektromos csavarhúzó segítségével, és kiemelte az egész ablakkeretet a helyéről.

Az ezt követő nyomozás fényt derített rá, hogy Travis-nek viszonya volt az egyik éjszakás nővérrel, aki a nyár folyamán a kórházban dolgozott. A nő szerezte neki a csavarhúzót, továbbá egy mobiltelefont is, amivel kapcsolatban maradhattak és megtervezhették a szökést. Ez volt a magyarázata a „diurnális hangulatingadozásoknak” és a gyanúsan korai takarodóknak: Travis egész álló este a barátnőjével sms-ezett és gyakorolt a szerszámával (mármint a csavarhúzóval).

Travisre három nap múlva akadtak rá a nővér házában, a kórháztól alig néhány mérföldnyire. Számomra ez megdöbbentően gagyi szökési kísérletnek tűnt, de hát ahány ház, annyi szokás. Nem került vissza a kórházba, ugyanis rövidke bujkálása alatt ejtették az ellene felhozott vádakat. Nem volt ebben semmi rendkívüli; a büntetőügyek lép- ten-nyomon összeomlanak. Vád nélkül, és immár tanúbizonyságát adva tökéletes épelméjűségének, szabad volt. Bátraké a szerencse.

Travis tehát nem tért vissza körünkbe, esete néhány napos intenzív munkahelyi pletykálkodást követően feledésbe merült. Én azonban a mai napig élénken emlékszem rá. Megtanított ugyanis arra, hogy ne csupán

rabokként és betegekként tekintsek az emberekre, akikkel dolgozom, és hogy az épelméjűség széles skálán mozog, amelyen mindannyian máshol helyezkedünk el. Az értekezleteken, ahol mindannyian azon agyaltunk, vajon miféle diagnózist állapítsunk meg Travis számára, és ahol mindannyian csak a saját ítéleteink szemüvegén keresztül láttuk őt, Travis alighanem épelméjűbb volt mindannyiunknál.

Az egész történet arra is rámutatott, hogy bár a színlelés jó stratégia lehet, főleg rövid távon, azért végső soron mégis az őszinteség a legjobb választás. Travisről kiderült az igazság, és vele együtt az is, hogy végig igazam volt vele kapcsolatosan, és ez segített abban, hogy jobban higgyek az intuícióimnak. A színlelést hátrahagyva közelebb kerültem ahhoz, hogy olyan pszichológussá váljak, amilyen lenni szerettem volna.

5. FEJEZET

VAJÁKOSOK ÉS AGYMOSÓK

Ha csak kalapácsod van, mindent szögnek nézel.
Abraham MASLOW

„Nem kérek a skizofréniátokból! Nem kérek a skizofréniátokból!”

Marcus mély torokhangja úgy dörgött át bezárt ajtaján, mint valami papé, aki épp nyakig merült egy ördögűző szertartásába. Tiltakozását annak a nővérnek címezte, aki az ajtaja előtt guggolva próbált szót érteni vele.

Egyike voltam a három pszichológusnak, aki ebben a zárt kórházban dolgozott négy asszisztens segédletével. Ahhoz képest, hogy az intézménynek elvileg a sérült tudatok rendbetétele lett volna a célja, a hely nem keltette épp a „tudatosság” benyomását. Egy 60-as évekbeli betonmonstrum volt, eldugva az isten háta mögé, és legalább olyan stílusosan vénült, akár a régóta nem működő kéztörlő-adagolók a személyzeti WC-jében.

Az ilyen kórházakban az ágyakat és bútorokat szilárdan a padlóhoz rögzítik, ami kétségkívül behatárolja a lehetőségeket a fengshuj terén, cserébe viszont a páciensek így nem barikádozhatják el magukat a szobájukban. Csakhogy Marcus saját magából emelt emberi barikádot, nyúlánk, vékony testével eltorlaszolva az ajtót. Miközben lépteimet megsza- porázva a tumultus irányába igyekeztem, elképzeltem, ahogyan Marcus minden izmát megfeszíti, hogy zárva tartsa azt az ajtót. Kárba veszett fáradság; a zárt kórházakban az ajtók mindkét irányban nyithatók.

Elmosódott beszédfoszlányok visszhangzottak a folyosón, majd egy tisztán kivehető kiáltás harsant: „Megöltem a fivéremet! Megöltem!”

Ez nem téveszme volt. Az igazat mondta: tényleg megtette. Marcus kétszer hátba szúrta a bátyját, Raymondot, átlyukasztva a jobb tüdejét, ami végzetes légmellet idézett elő. A park kapuja előtt történt, fényes nappal; Marcus négyéves kislánya a gyerekülésbe szíjazva, Raymond autójának hátsó üléséről nézte mindezt végig.

Ahogy a felfordulás közelébe értem, lelassítottam; nem akartam közbeavatkozni. A nővéreket alaposan felkészítik a hasonló helyzetekre, bőven van tapasztalatuk, így általában nem veszik jó néven, ha beleütöm az orromat a dolgukba. Ám most késő este volt - tovább maradtam benn a szokásos „9-től 5-ig” műszaknál, mert be akartam fejezni egy jelentést -, a személyzet létszáma nem érte el a nappali szintet, úgyhogy biztos, ami biztos, készenlétben maradtam.

A nővér egy pirulákkal teli, muffinpapírra hasonlító pohárkát tartott a kezében. Mögötte egy férfi segédápoló nyilván bajt sejtett, mivel a klasszikus „lecsillapító” pózt vette fel: egyik kar lazán a test előtt keresztben, a másik az áll alá támasztva, akár Rodin *Gondolkodója*. Ennek a testtartásnak a lényege, hogy érdeklődést és figyelmet sugározz, ám a karjaid megfelelő pozícióban legyenek a gyors cselekvéshez - akár ahhoz, hogy megvédő a felsőtested egy támadástól, vagy hogy képes legyél valakit szorosan lefogva tartani.

Minden elmeosztály személyzetét felkészítik az agresszió fizikai leküzdésére, bár manapság a betegek ilyetén való megfékezése tényleg csak a legvégső eszköz. A hangsúly immáron a megelőzésen van - a hatékony megnyugtatáson, hogy elkerülhessük a konfrontációt és az erőszakot. Orwell is büszke lenne, látván a nyelvészeti bravúrt, ahogyan ezen technikák elnevezését újrafogalmazták: ami egykor „kontroll és megfékezés” volt, az immár „törődés és felelősségtudat”.

Ám hívhatjuk bárhogy, a túlterhelt és alulfizetett kórházi személyzetet gyakran megoldhatatlan helyzet elé állítja az, hogy bírókra keljenek valakivel, aki talán nem racionálisan és kiszámíthatóan cselekszik. És nem kevésbé méltatlan a szituáció a másik oldalon, ahol a már eleve zaklatott páciens egyszer csak azon kapja magát, hogy négyen térdelnek rajta, ami bizonyára bárki számára rémisztő és klausztrofób élménynek bizonyulna.

(Hála az égnek, ez irányú képzettségemet csak egyszer kellett hasznosítanom, és amint megragadtam a beteg karját, a földre vetette magát, karját könyökben és csuklóban szorosan behajlítva. Láthatóan nem először hajtotta végre ezt a mutatványt. Már több mint tíz éve volt kórházban, és később tudtomra adta, hogy ez idő alatt kizárólag fizikai korlátozás céljából ért hozzá más emberi lény.)

Nem ismertem az ajtó előtt kuporgó nővért; az éjszakás műszakban dolgozott, így útjaink eddig nem keresztezték egymást. Megjelenését félelmetesnek találtam: akár egy kőkemény felügyelőnő egy nevelőintézetből. Határozott és lekezelő stílusban próbálta meggyőzni Marcust, hogy vegye be a pirulákat.

„Nagyon beteg voltál akkor…” - mondta éppen.

Marcus válasza szavak és kifejezések meddőhányója volt: „Ne éld át újra… az erőszak… agymosókat… a gyerekek glóriát sírnak a fejem köré.”

íme, egy hamisítatlan „szósaláta”. Ezt a kifejezést újabban Donald Trump feltűnően zavaros nyilatkozataira szokták alkalmazni, ám eredetileg a pszichiátriában használatos, méghozzá a súlyos pszichózis egyik jellemző tünetének leírására. A szósaláta amolyan tudatból feltörő ösztönös szöveg, mely látszólag véletlenszerű, egymással összefüggésben nem álló kifejezések halmazából áll össze. Bár a hallgató számára értelmetlennek tűnhet, de ha úgy tekintesz rá, mint egy nem konvencionális költeményre,

esetleg rejtvényre, akkor feltűnhet, hogy van mögötte jelentés, csak épp időt és türelmet igényel a megtalálása.

Bár Marcus szavaiban sem én, sem bárki más a kórteremben nem volt képes értelmet felfedezni, az egyértelműnek látszott, hogy valami fontosat akar mondani. És amit aznap este üzent nekünk, az a végtelen, velőtrázó szomorúsága volt. És egyszer csak mély, rekedt hangon felüvöltött, immáron teljesen érthetően: „Nem vagyok beteg! Ti vagytok elmebetegek!” Kétségbeesése érezhetően egyre inkább elhatalmasodott rajta: „Megöltem a fivéremet! Miattatok!”

„Nem, Marcus, azért történt, mert beteg vagy - vágott vissza a nővér. - És ezért adom ezt a gyógyszert. Jobban érzed magad majd tőle.”

„Tűnés a házamból! Nem kérek a skizofréniátokból!” - gördítette tovább a terméketlen párbeszédet Marcus, ha lehet, még hangosabban és erőteljesebben. Bár ugyanazt a nyelvet beszélték, mégis mintha más bolygóról pottyantak volna ide. Marcus egyre mérgesebb lett, mert úgy érezte, nem hallgatják meg, míg a jó szándékú, ám egyszersmind ódivatú nővér ezt nem igazán látszott észrevenni.

Összenéztünk a segédápolóval; a megértés szikrája pattant át közöttünk egy pillanatra, és tudtára adtam, hogy beszállok a játékba. Intettem a nővérnek, és egy kézmozdulattal jeleztem, hogy csavarja le kissé a hangerőt. Ám mivel nem tudta, ki a fene vagyok, egyszerűen átnézett rajtam. Ott folytatta, ahol abbahagyta.

Éreztem, hogy a szituáció nem jó irányba halad, és közbe kell avatkoznom. Előreléptem:

„Marcus, itt Kerry.”

„Vajákos! - vakkantotta Marcus. - Vajákosok és agymosók!”

A nővér rám nézett, és már nyitotta a száját, hogy belém fojtsa a szót - de mielőtt megtehette volna, adtam még egy esélyt magamnak:

„Marcus, hallom, hogy nagyon frusztrált vagy. Meséld el, mi jár a fejedben.”

Hirtelen nagy csönd lett.

„Megöltem a fivéremet” - bökte ki végül Marcus.

„Igen, így igaz. Megölted a fivéredet.”

A nővér felállt és hátralépett; ajkait oly szorosan összeszorította, hogy nem látszottak többnek egy vékony csíknál. A tőlem telhető legtapintatosabb hangon azt javasoltam, talán adjon nekünk némi időt a beszélgetésre, és térjen vissza egy negyedóra múlva.

így aztán ottmaradtam egy kicsit Marcusszal. Az ajtó résnyire nyitva állt, én pedig szemben ültem vele; keveset szóltam, inkább próbáltam értelmezni mindazt, amit tőle hallottam. Néha egyszerűen csak le kell így ülnöd valakivel, jelezned, hogy megérted az érzelmeit, és nem félni a fájdalmától, bánatától. Marcus valami szörnyűt, visszavon- hatatlant tett; olyasmit, amit nem lehet csak úgy sebtében kimagyarázni vagy kigyógyítani.

Miután Marcus valamelyest kiadta magából az érzéseit, a nővér visszatért, némán átnyújtott neki néhány tablettát és egy pohár vizet, majd újra távozott. Mikor elköszöntem tőle, nem válaszolt; azon az éjjelen, amíg ott voltam, többé nem mutatkozott.

*

Aznap, mikor Marcus megölte a fivérét, azt hitte, Raymondot megszállták a démonok.

Marcust akkor már hetek óta igen élethű víziók kísértették arról, hogy a bátyja bántalmazza. Ezek a felvillanó, élénk látomások rendkívüli gyötrelmeket okoztak Marcus- nak, és zavart állapotában biztos volt abban,

hogy ezeket szándékosan ültették az agyába büntetésként. Alvilági hangok szólaltak meg a fejében, azt állítva, hogy uralmuk alatt tartják Raymondot, egyfolytában kínozzák őt, és ennek kizárólag Marcus az oka. A fejében zúgó kakofóniából csak egyetlen tiszta gondolat emelkedett ki: meg kell gyilkolnia a testvérét.

Letartóztatását követően Marcust skizofréniával diagnosztizálták. A skizofrénia, hasonlóképpen sok egyéb diagnózishoz, számos megváltozott tudatállapot gyűjtőneve: jelenthet hallucinációt (mikor valaki lát, hall, érez vagy szagol ott nem lévő dolgokat), téveszméket (például paranoid vagy extrém dolgokba vetett hitet) és zavart gondolkodást éppúgy, mint koncentrációs nehézséget, esetleg érzelem vagy akarathiányt.

A skizofrénia egyike a pszichiátria legáltalánosabban és legváltozatosabb esetekre alkalmazott címkéjének, amely az idő múlásával figyelemre méltó változáson ment keresztül. Sajnálatos módon mára egy becsmérlő, lekicsinylő szitokszóvá torzult, és ez a komor és kikezdhetetlen megbélyegzés hajlamos elfeledtetni velünk azt, hogy minden eset különböző és egyéni. Olyan állapot, amelyről mindenki azt hiszi, hogy ismeri; agyonkoptatott klisé és olcsó poénforrás a popkultúrában. A skizofrén sosem magányos, szól a szakállas vicc. Vagy ahogy Billy Connolly fogalmazott: „A rózsa vörös, az ibolya kék - skizofrén vagyok, csakúgy mint én.”

Az átlagembernek a skizofrénia hallatán Norman Bates, Jekyll és Hyde, no meg az *Alice Csodaországban* Kalaposa jut eszébe. Manapság már olyasvalakire is simán rásütik a „skizó” jelzőt, aki könnyen begurul, vagy feldühödten más személyiségnek tűnik, mint egyébként. Csakhogy ez nem skizofrénia: ez csak annyi, hogy valakiben épp felment a pumpa.

Szokás lett továbbá a veszélyes és erőszakos magatartáshoz, valamint a bűncselekmények elkövetéséhez társítani ezt a betegséget; a

horrorfilmekben hemzsegnek a dühöngő, baltát lóbáló őrültek. 2012-ben egy tanulmány górcső alá vette a hollywoodi filmek skizofrénia-ábrázolását 40 olyan, 1990 és 2010 között megjelent alkotásban, melyek kimondottan ilyen diagnózissal bíró karaktereket jelenítettek meg. Az eredmény: a karakterek 80%-a erőszakos viselkedést mutatott, csaknem egyharmaduk gyilkosságot is elkövetett. És mindez nem csak a fikció világára jellemző: a skizofréniáról szóló híreknek elmaradhatatlan eleme az erőszakos bűncselekmények taglalása.

Ám ezek a sztereotípiák azonnal megdőlnek, amennyiben belegondolunk, hogy a világ népességének 1%-át diagnosztizálták skizofréniával, ami összességében kb. 51 millió embert jelent. Ha ezek mind erőszakosak volnának és gyilkolásznának, szó szerint hullák borítanák az utcákat.

Valójában az Egyesült Királyságban évente 50-70 olyan gyilkosság történik, amelynek végrehajtása során az elkövető - Marcushoz hasonlóan - súlyos mentális zavarban szenvedett. Természetesen ez sok, nagyon sok tragikus eset, és a megelőzésük mindannyiunk közös érdeke kellene hogy legyen. Mindazonáltal az országban regisztrált több mint 220 ezer skizofrén többsége eseménytelen, békés életet él. Átlagemberek ők az utcátokban, az irodátokban, vagy a helyi krimóban, akik senkire semmiféle veszélyt nem jelentenek. Ám velük nem lehet újságot eladni - így aztán a horrorsztorikat kapjuk csupán.

No de miért válnak egyes skizofrének veszélyessé, míg a többiek nem? A kutatások szerint ez az élet megannyi összetevőjén múlhat. Az erőszakos viselkedés kockázata rendszerint olyan körülmények és problémák eredménye, melyek nem kapcsolódnak szükségszerűen az illető mentális állapotához. Ilyen például a tudatmódosító szerek használata, az alapvető emberi gondoskodás vagy szakmai segítség hiánya, illetve az áldozatként

vagy elkövetőként átélt erőszakos események. így aztán - szemben azzal, amit a szalagcímek sugallnak - az erőszakos tettek aránya a skizofrének körében bár valamelyest magasabb, mint az ilyen diagnózissal nem rendelkezők között, ez a különbség túl alacsony ahhoz, mintsem hogy bármiféle érdemi előrejelzésre alkalmas legyen.

A fenti eset Marcusszal pár évvel az ezredforduló után történt, vagyis egy olyan időszakban, amikor fokozatosan emelkedett az igény a zárt kórházbéli férőhelyek növelésére. Ha egy pillantást vetünk a Nemzeti Egészségügyi Szolgálat (NHS) akkori költségvetésére, láthatjuk, hogy az intervenciós, közösségi és mentálhigiénés krízishelyzet-kezelő szolgáltatások büdzséje még csak meg sem közelítette a zárt intézményekét. Mi több, abban az időben csupán a közepes és magas biztonsági besorolású szolgáltatásokra elköltött összeg a felnőtt mentális egészségügyi ellátásra fordított közkiadások mintegy egyötöde volt. Egyszóval a pénz az elzárásra ment el, nem a megelőzésre, ami így körülbelül annyit ért, mint halottnak a csók.

És míg egykor szinte én voltam az egyetlen szakmabeli a környéken, immár gombamód elszaporodtak a törvényszéki pszichológusok a zárt kórházakban - jó részük a büntetésvégrehajtás területéről érkezett, magukkal hozva egy sajátos filozófiai és intervenciós szemléletet.

A bevett eljárás az volt - és még ma is az -, hogy a különféle kezelési programok szigorú, lépésről lépésre típusú kézikönyvek mentén zajlottak az elkövetői típusok szerint csoportosított betegekkel: volt Szexuális Bűnözők Kezelési Csoportja, Piromániások Kezelési Csoportja, Dühkezelési Csoport stb. Ezek a programok olyan nevelő jellegű, a kognitív viselkedésterápián alapuló ülésekre épültek, amelyek új hozzáállást, értékrendet, meggyőződéseket és viselkedési mintákat hivatottak tanítani a résztvevőknek, akik ezáltal ismét hasznos tagjaivá válhatnak a

társadalomnak. Ezeket a módszertani szigor jellemezte programokat nem csak pszichológusok vezényelték le - tulajdonképpen bárki megfelelt a személyzetből, aki épp ráért, nála volt a megfelelő kézikönyv, és átesett egy alig pár napos képzésen. íme a futószalagra adaptált pszichológiai praxis - ott ülsz instrukciók és kérdőívek halmaival magad előtt, formanyomtatványokra jelentéseket körmölsz, méred az együttműködést egy adott skálán, pipálgatod a rubrikákat, hogy látható legyen: betartottad a merev procedúrát. Mindent áthatott az előírásoknak való szigorú megfelelés - így miközben a páciensek sosem viseltek kényszerzubbonyt, cserébe a pszichológus gyakran azt érezhette, hogy rá bizony húztak egyet.

Híve vagyok a kognitív viselkedésterápiának és az ahhoz kapcsolódó különféle kezeléseknek, mert széles skálán mozgó problémahalmaz megoldásában segítenek, úgy, mint a fóbiák vagy a hangulatingadozások. De hosszú távú hatékonyságuk az újraelkövetés megakadályozásában mind a mai napig vita tárgyát képezi; legyen bármilyen meggyőző is egy delikvens hozzáállásának és vélekedéseinek állítólagos változása a börtön vagy a zárt kórház mesterséges környezetében, ez önmagában semmiféle biztos támpontot nem ad arról, hogy hosszú távon, a való világban mutatott viselkedés terén is elértük-e a kívánt eredményt. Úgyhogy érzéseim az efféle univerzális csoportterápiák iránt finoman szólva is ellentmondásosak maradtak. Egyvalamiben viszont biztos voltam - ennek a megközelítésnek köszönhetően számos beteg szerzett megfelelő képesítést arra, hogy pontosan azt mondja, amit a nemtörődöm pszichológusa hallani akar.

Nem úgy Marcus. Állandó zsörtölődése - „Nem kérek a skizofréniátokból!” - mint egy unásig játszott dal refrénje ismétlődött minden egyes, rendre zsákutcának bizonyuló részlegértekezleten. Ezek rendszerint úgy végződtek, hogy Marcus ujjával vádlón ránk, a kórházi

személyzet vezető tagjaira mutatott, és kinyilatkoztatta: „Vajákosok és agymosók!”

Dacára annak, hogy tekintélyes dózisban kapott antipszichotikumokat - amiket minden alkalommal zúgolódva fogadott -, továbbra is kínozták a hangok. Gyakran hallottuk őt, amint heves eszmecserébe bonyolódik hálószobája magányában. Kockázatfelmérésének lesújtó eredménye finoman szólva sem adott sok okot a bizakodásra: egyebek közt úgy jellemezte őt, mint „paranoid, kezelésre rezisztens és betegségbelátás nélküli” pácienst.

Marcus emellett egy másik alattomos problémával is szembenézett - olyasvalamivel, ami talán öntudatlanul is hozzájárult ahhoz, hogy olyan magasnak ítéltük meg a kockázati besorolását. Ugyanis Marcus nemcsak hangos nonkonformista volt, hanem fekete is.

2002-ben, röviddel Marcus érkezése előtt folytatták le az úgynevezett Bennett-vizsgálatot, amit egy David Bennett nevű afrokaribi férfi esete miatt indítottak meg, aki nem sokkal azután hunyt el, hogy egy közepes biztonsági besorolású intézményben a személyzet a földre vitte és lefogta. A jelentés megállapította, hogy a feketéket a pszichiátriai intézményekben rendszerint „agresszívebbnek, problémásabbnak, veszélyesebbnek és nehezebben kezelhetőnek” tartják, és nem ritkán gyógyszeradagjuk is szignifikánsan nagyobb, mint a hasonlóképp diagnosztizált fehér bőrű sorstársaiké. Az is kiderült, hogy hatszor nagyobb eséllyel utalják őket kórházi kezelésre, nagyobb valószínűséggel válnak bentlakó betegekké a pszichiátrián, és esetükben gyakoribb a gyógyszerezés és az elektrosokk-kezelés, mint a pszichoterápia.

Röviden: az Egyesült Királyság mentálhigiénés intézményeit áthatja a faji megkülönböztetés. Számos példáját láttam már az arcba mászó, nyílt rasszizmusnak a börtönökben, ám a pszichiátriai intézetekben ez sokkal

kevésbé feltűnően zajlik. Marcus felénk tanúsított bizalmatlansága nem is volt olyan irracionális, mint amilyennek látszott.

Birminghamben nőtt fel, második generációs jamaicaiangol családban; apja a 60-as években érkezett ide az úgynevezett Windrush-generáció tagjaként, amikor a brit kormány a gyarmati területek számos lakóját csábította át az országba a munkaerőhiány enyhítése érdekében. A feketékkel szembeni atrocitások továbbra is nyíltan zajlottak, mi több, társadalmilag teljességgel elfogadottak voltak. Apja taxisofőrként dolgozott, ám a bárokba, ahová utasait fuvarozta, nem tehette be a lábát. Olyan táblák, mint „Színeseknek tilos a bemenet”, vagy „Nyugat-indiaiaknak kívül tágasabb”, mindennapos jelenségnek számítottak. Csupán néhány évvel azelőtt Peter Griffiths konzervatív képviselő a következő szlogennel nyerte meg a helyi választást a közeli Smethwickben: „Ha niggert akarsz szomszédnak, szavazz a Munkáspártra!” Kitűnően érzékelteti a rasszizmus környékbeli burjánzását, hogy a híres amerikai emberjogi aktivista, Malcolm X is ellátogatott Smethwickbe 1965-ben. Kilenc nappal később, New Yorkban lőtték agyon.

Marcus elmesélte, miképp határozta el apja, hogy a tiltás ellenére bemegy az egyik bárba, és a családi legendárium szerint az onnan hazahozott „Feketéknek, íreknek és kutyáknak tilos a bemenet” tábla kis időre a konyhájuk központi díszítőeleme lett.

Ez a pátosszal teli kis történet volt a legtöbb, amit Marcus az otthoni élettől kapott. Szeretett apja elhunyt, mikor ő még csak hatéves volt, és a következő tíz évet egy egyszobás lakásban töltötte a testvérével és az anyjával, illetve néhanapján a nagymamájával.

Marcus vézna és pipogya gyerekként jellemezte magát, aki jóval termetesebb és karizmatikusabb bátyja árnyékában kényszerült felnőni. Elmesélte, hogy a nagyanyja rémséges nő volt; egy bigottságig elkötelezett

pünkösdista, aki emellett boszorkányokban és embereket megszálló gonosz szellemekben hitt. Amikor például beázott a konyhájuk, a jó nagymama ezt nem a plafonon végighúzódó repedésnek és az esőnek tudta be, hanem az unokájában munkálkodó ördögnek. Marcus felidézte, ahogy a nagyanyja ráparancsolt Raymondra, hogy szorosan fogja le őt a konyhaasztalon, majd egy nadrágszíjjal csépelni kezdte a hátát, kiűzendő belőle a „gonoszt”. Az ördögűzést végül az anyja közbelépése szakította félbe - Marcus szerint ez azon ritka alkalmak egyike volt, amikor az anyja szembeszállt a nagyanyjával.

Ebben a kulturális kontextusban Marcus „vajákos” megjegyzései hirtelen értelmet nyertek. Noha nyilván nem voltunk vajákosok (nem ontottuk csirkék vérét), számára mégis annak tűntünk - és tekintve makacs ragaszkodásunkat a különféle rejtélyes gyógyszerekhez és bűvös terápiákhoz, talán nem is járt olyan messze az igazságtól.

*

Ott ültem a szobában Marcusszal, és készültünk az egyórás Mentálhigiénés Tudatosság csoportfoglalkozásra; a levegőben sűrű unalom lebegett. Rajtam és egy pszichológus asszisztensen kívül hatan vettek rajta részt - zömüket csak a közelmúltban utalták be hozzánk, de már volt tapasztalatuk effajta foglalkozásokkal. A borús hangulathoz tökéletesen illett a helyiség: sivár alagsori terem, a plafon közelében hosszú ablakokkal; akár lyukak egy mély zseben.

Annak a joviális középvezetőnek a modorában, aki épp egy céges csapatépítőn ismerteti a feladatot, az asszisztens lendületesen fellibbentette a prezentációs tábla fedőlapját, és mindenkit buzdítani kezdett: nevezzenek meg minél több pszichiátriai rendellenességhez köthető tünetet. A feladat

célja az volt, hogy a betegek saját mindennapi élményeiket adott tünetekhez kössék - így nem csupán arra nyílt esély, hogy felismerjék, mentális zavarral küzdenek, de akár azonosíthatták magukon a konkrét rendellenességet, és aktívabban együttműködhettek annak kezelésében is. Ezt nevezzük a pszichiátriában betegségbelátásnak.

Bár kaptunk pár bátortalan hozzászólást - „alváshiány”, „mérgezett ételtől való félelem”, „szomorúság”, „azt állítod, te vagy Jézus, holott valójában nem is te vagy az” -, a csoport nagy része rezzenéstelen arccal ült a helyén, dacára az asszisztens jelölőfilc segítségével bemutatott artisztikus mutatványának a táblánál. Ők a keksz miatt jöttek, meg hogy elüssék valamivel az időt ebédig.

Egy kivétel akadt: Marcus, aki nagyon is aktívnak bizonyult, bár nem éppen úgy, ahogyan szerettük volna. Minden egyes válasznál, amit nagy nehezen kipréseltünk ebből a fásult csoportból, rosszallóan csettintett a nyelvével, a fogát szívta, és az orra alatt motyorászott valamit. Izgett-mozgott, keresztbe tette, majd ismét széttette a karjait, és egyfolytában fészkelődött a székében. Ezzel együtt azonban feszülten figyelt. Néhányszor elcsíptem pár elmormogott szót: „Azt mondják, beteg az agyunk…”

Ha akad a csoportban egy ilyen renitens figura, általában segít, ha lefoglaljuk valamilyen feladattal, csökkentve ezzel a zavaró hatást, amit a többiekre kifejt. Előrehívtam hát Marcust, hogy ő írja fel a többiek által bemondott tüneteket a táblára. Felpattant, öles léptekkel odaviharzott, kikapta a filcet az asszisztens kezéből, és hatalmas betűkkel felvéste: KÍN.

„Ez az egész szar csak kínlódás… Kín és gyötrelem!”, állapította meg, úgy lóbálva a filcet a tábla előtt, mint valami előadó az egyetemen, aki épp most közölte a megoldást egy bonyolult egyenletre. Aztán a csoporthoz

fordult: „Ne hagyjátok, hogy ezek az agymosók bemeséljék nektek, hogy betegek vagytok!”

Csönd támadt a teremben; a megszólítottak láthatóan azon töprengtek, hogy ez most egy zseniális kinyilatkoztatás, avagy komplett marhaság volt-e.

Bár ez a hozzászólás korántsem volt összhangban a Mentálhigiénés Tudatosság csoportfoglalkozások kézikönyvével (mert persze én és az asszisztens vaskos szövegkönyvből dolgoztunk, amihez illusztrált segédanyagok is jártak a betegeknek), mégis roppant nehéz lett volna tagadni Marcus kijelentésének igazságát. Hiszen az élete kétségkívül kínlódás volt, és mindazok a „tünetek”, amiket a csoport listába szedett, mind a szenvedés különféle megnyilvánulásai voltak.

Rögtön azután, hogy Marcus elméje erre a futó pillanatra kitisztult, az asszisztens megköszönte a segítségét, és visszavezette a székéhez. Marcus nem ellenkezett; leült, karjait ismét összefűzve, és szemét szorosan lehunyta. Megvolt a nyúlfarknyi esélyünk, hogy megnyíljon nekünk, és mi elszúrtuk.

Míg az események láthatóan senki másra nem gyakoroltak különösebb hatást, számomra meghatározó jelentőséggel bírt ez az alkalom - egészen új megvilágításba helyezte a bennem már jó ideje gyülemlő kétségeket. Egyre több és több befolyásos közszereplő tör lándzsát azon elmélet mellett, hogy a mentális zavar „ugyanolyan betegség, mint bármely másik”, és ennek megfelelően az elmebeli rendellenességekre is ugyanúgy kellene segítséget kérnünk, mint például egy törött láb esetében. Nos, a társadalmi nyitottság és a mentális zavarok megvitatásának képessége természetesen pozitív dolog, ám a bizonyíték arra, hogy egy mentális betegség ugyanolyan hatékonyan vizsgálható, diagnosztizálható és kezelhető, mint egy fizikai bántalom, messze van attól, amit meggyőzőnek nevezhetnénk.

Egy fizikai betegségnél a diagnózis megkönnyebbülést hozhat: végre kiderül, mi okozza a tüneteidet, a baj felcímkézésével máris ismert a probléma, és ezzel együtt többnyire a gyógyuláshoz vezető út is. Hasonlóképpen egy pszichiátriai diagnózis sokak számára hasznosnak bizonyulhat - megállapíthatja a valódi gondokat, amikkel szembenéznek, és lehetővé teheti, hogy segítségért és támogatásért folyamodjanak. Ugyanakkor a mentális problémák „betegség”-ként való megjelölése sok érintettnek kifejezetten nyomasztó lehet.

A betegségekhez rendszerint ugyanazt a néhány fogalmat szokás társítani - a közvélekedés szerint a betegség jellemzően olyasmi, amit *elkaphatunk,* amit *kórokozók* terjesztenek, *ami gyógyítható,* valami, ami *hibás bennünk.* Ám a mentális zavarok többségére ezek nem igazak. Ha ilyesmiről beszélünk, annak általában megvan az a mögöttes üzenete, hogy ez teljesen más, mint a mezei fájdalom vagy valami hétköznapi rendellenesség, és oka minden bizonnyal az agy nem egészséges működésében rejlik. Ez a hozzáállás nem fogadja el azt az egyszerű tényt, hogy a pszichikai gyötrelem, bármily formában nyilvánuljon is meg, sokszor természetes reakció azokra a nehézségekre, amiket az élet állít elénk.

Néhány diagnózist könnyebb megemészteni, mint másokat. A szorongásos zavart vagy a depressziót korántsem terheli annyi negatív asszociáció, mint a skizofréniát. Ahogy a pszichológus - és egykori pszichiátriai ápolt - dr. Jay Watts fogalmaz: „Van a stigma, és van az a levakarhatatlan, le- moshatatlan diszkrimináció, amit az kap, akit valami komoly mentális betegséggel diagnosztizáltak.” Vagyis azok a betegek, akik például hangokat hallanak, vagy mások által bizarrnak ítélt dolgokban hisznek, sok esetben legalább annyira szenvednek az állapotukra adott külső reakcióktól, mint magától az elmezavartól.

Kutatások szerint egyes rendellenességeket nagyobb mértékben eredményeznek elsősorban fizikai mozgatórugók, mint másokat. Például a bipoláris zavarnak megvan a maga bizonyított neurobiológiai eredete, ám az a gyötrelem, ami végül a legtöbb embert arra kényszeríti, hogy ez ügyben segítséget kérjen, leginkább szociális hátrányokhoz köthető: ez lehet szegénység, rossz lakhatás, bizonytalan és/ vagy alulfizetett munka, a formális oktatásból való kimaradás, stresszes életkörülmények vagy a gyakori hazaköltözés kényszere. Az olyan mentális zavarok, amelyek mások számára nehezen felfoghatóak (példának okáért, ha Jézusnak hiszed magad), gyakran erednek stresszes életkörülményekből vagy eseményekből, különös tekintettel a bántalmazásra és egyéb traumákra. A pszichiátriai kezelésben részesülők közel háromnegyede gyermekkorában fizikai vagy érzelmi bántalmazást szenvedett el. Röviden és tömören: a mentális zavar sokkal inkább visszavezethető komplex, egymást átható személyes és társadalmi problémákhoz, mint selejtes agyi kémiához, vagy örökül kapott rossz génekhez.

Diagnózist kapni tehát pozitív és negatív tapasztalat is lehet; mi hát a teendő? A leggyakoribb vélemény szakértők és páciensek részéről egyaránt az, hogy optimális esetben a betegnek szabadságában áll eldönteni, hogy miképpen akarja - ha egyáltalán - címkézni és értelmezni az általa tapasztalt tüneteket. Marcus esetében például láttuk, hogy nem volt hajlandó elfogadni állapotának betegségként történő meghatározását, amivel folyvást a fejét tömték. Másrészt viszont mégiscsak megölt valakit. És ez volt az, ami gondolkodásra késztetett: vajon ezzel elvesztette a jogát arra, hogy maga döntsön diagnózisa elfogadása felől?

Mindkettőnk szerencséjére Testvérgyilkos Csoport nem szerepelt a kórházi programok között, így privát ülésekbe kezdtem Marcusszal, gondosan kerülve jelenlétében a „skizofrénia” szót, illetve bármi egyéb

orvosi kifejezést. Hetente kétszer találkoztunk a főépület egyik kis szobájában, míg csak ki nem jött a direktíva, hogy a belső ellenőrzésnek való megfelelés érdekében minden betegnek - függetlenül a szükségleteitől - heti egyórányi személyes konzultáció jár; se több, se kevesebb.

Ezek a négyszemközti beszélgetések jelentős elmozdulást jelentettek a korábbi „mi a *baj* veled?” megközelítés holtpontjától, és végre megkísérelhettük közös erővel összerakni és értelmezni, tulajdonképpen mi is történt vele.

Marcus az első lehetséges alkalommal elpályázott otthonról, és összeköltözött a barátnőjével, akit az ebédszünetekben és munka után rendszeresen látogatott kávézóban ismert meg. Az alig húszéves fiataloknak aztán született egy kislánya, és Marcus szerint röviddel a kicsi első születésnapja után hallotta először a hangokat a fejében.

Életünk során a legtöbben tapasztaltunk már meg úgynevezett audiális hallucinációt: ilyen az, amikor hallod a nevedet, holott senki sincs a közelben, vagy ha az elalvás küszöbén úgy érzed, valaki beszél hozzád. Ezek tehát meglehetősen hétköznapi esetek, egy kisebb felmérés például kimutatta, hogy a brit pszichiátriai ápolók 83%-a élt már át olyasmit, ami „nem gondolatnak vagy érzésnek, hanem valódi beszédnek hatott”. Gyászolók gyakran vélik hallani az elhunyt szerettük hangját, jóllehet ezt rendszerint inkább vigasztaló, mintsem felkavaró élményként jellemzik.

Magam is átéltem valami nagyon hasonlót stresszesebb időkben, mikor nem létező telefoncsörgést hallottam. Első két alkalommal felkaptam a telefont, ám csak a tárcsahang zengett a kagylóban. Mikor harmadszor is megtörtént, úgy döntöttem: ideje szabadságra mennem. Ezután többé sosem fordult elő.

Midőn egy este otthoni magányában először megszólalt a fejében a cselekedeteit kommentáló női hang, Marcus eleinte nem sokat törődött vele.

Ám a hang egyre gyakrabban jelentkezett, és egyre kritikusabbá vált. Megjegyzéseket tett például a piszkos autójára. Eleinte csak durcásan zsörtölődött, de aztán elkezdte lustának, haszontalannak nevezni Marcust. Hallani mindezt anélkül, hogy bármilyen kézzelfogható valakihez köthető lett volna - Marcus erre csak egyetlen racionális magyarázatot tudott találni: arra jutott, hogy valami módon az egyetlen nő a házban, a barátnője járatja vele a bolondját.

Csakhogy a hang immár megszólalt akkor is, ha házon kívül volt, sőt egész kórus csatlakozott hozzá, akik mind egyszerre szövegeltek. Marcus elkezdett visszabeszélni nekik: „Miért csináljátok ezt velem? Kémkedtek utánam? Hagyjatok békén!” Ám azok hangosabbak, erősebbek és magabiztosabbak voltak, mint ő. Újabb és újabb hangok jelentek meg - némelyik kevésbé volt ellenséges, sőt akadt olyan barátságos hang is, amelyet Marcus segítőkésznek, mi több, hasznosnak talált. Egyes hangok megnevettették őt, azokat a gyerekdalokat dúdolták, amiket a barátnője szokott énekelni a kicsinek, és visszabeszéltek neki, ha gondolatban hozzájuk szólt.

Miután meggyőzte magát arról, hogy *ki* áll a hangok mögött, Marcus figyelme a *hogyan* és a *miért* felé fordult. Az egyetlen elfogadható indok, amivel elő tudott állni, az volt, hogy a kedvese boldogtalannak érezte magát a kapcsolatukban, és boszorkánypraktikákat vetett be ellene - ez a megfejtés, ha tekintetbe vesszük a nagyanyja hiedelmeit, nem is annyira abszurd, mint elsőre látszik;

Rengeteg groteszk vélekedéssel találkoztam már a munkám során. Amennyiben valaki úgy érzi, hogy testét vagy szellemét külső erők irányítják, azt sokkal könnyebb értelmeznie úgy, ha vallási vagy természetfeletti jelenségnek tudja be. A másik gyakori „megszállásos élmény” a földönkívüliekhez kapcsolódik, akik állítólag képesek radioaktív

fénysugarak útján gondolatokat küldeni az alany elméjébe (ami egyébként semmivel sem hihetetlenebb, sőt, talán még racionálisabb meggyőződés, mintha ezt istenek és démonok tennék; pusztán egyéni világnézet kérdése az egész).

Marcus felelősségre vonta a barátnőjét - egyszerre volt dühös és riadt amiatt, amit az élete feletti kontroll kiterjesztésének hitt a párja részéről. A lányt megrémítette ez a viselkedés, és a gyermekük biztonságának érdekében kidobta a férfit a lakásból. Marcus az anyjához és a nagyanyjához - akikkel az elköltözésekor gyakorlatilag megszakadt a kapcsolata - nem mehetett vissza, így nem lévén más választása, lényegében a kocsijában élt. Ez volt a kezdete egy igen hosszú, fájdalommal és elutasításokkal tarkított időszaknak Marcus életében - úgy érezte, senki nem akarja a közelében tudni.

Mindössze néhány héttel a hajléktalanná válása után a munkahelyéről is kidobták. És ami különösen megviselte: kitiltották a kávézóból, amelynek hosszú éveken át törzsvendége volt. Fészkelődött a székében, és tenyerével a karfára ütött, mikor azt ecsetelte, hogyan ment oda hozzá a tulajdonos egyik barátja, és közölte: távoznia kell, mert magában beszél, és ezzel a frászt hozza a vendégekre. Később még visszakanyarodott néhányszor ehhez a jelenethez, nyilvánvalóan ez volt számára az utolsó csepp a pohárban; annak végső bizonyítéka, hogy - saját szavaival élve - „megátkozták”.

Szinte láttam magam előtt Marcust, ahogy senki más által nem hallható hangokhoz beszél fényes nappal, miközben körülötte mindenki más siet a dolgára. ő lett az a fura fickó, aki miatt inkább átmész az út túloldalára. Mikor a kávézóból való kitiltásáról mesélt, nem tudtam az esetet nem párhuzamba hozni az apja élményével, akit nem engedtek be a bárokba sok-sok évvel azelőtt.

Életkörülményeinek drasztikus romlásával a fejében visszhangzó kritikus hangok is egyre erőteljesebbek lettek. Öngyógyítás gyanánt kannabisszal próbálkozott, „csak hogy végre békére leljen”, mint fogalmazott, ám ez csak tovább rontott a helyzetén. Marcus kapcsolatban maradt a bátyjával, Raymonddal, aki saját családjával a közelben lakott. Raymond ráállt, hogy segít Marcusnak kapcsolatban maradnia a lányával, és jelen volt a parkban tett rövid séták, esetleg egy-egy mozizás alatt, amelyekbe a volt barátnő csak ilyen feltétel mellett egyezett bele. Amikor azonban kiderült, hogy Marcus drogozik, az exe megtiltotta, hogy a továbbiakban is találkozzon a gyerekükkel, ráadásul Raymond felesége sem engedte be többé a házukba, mert kínosan érezte magát a jelenlétében.

Marcus tehát elvesztette az otthonát, a munkáját és mindazokat, akikre támaszkodhatott volna. Miközben erről az időszakról mesélt, gyakran visszatért a kávézóhoz, ahol egykor oly szívesen látták, és ahonnan gorombán kiutasították. A becsmérlő hangok a fejében egyre csak azt szajkózták, hogy ő rossz, gonosz - ezek a szavak nagyanyja szidalmait visszhangozták még gyerekkorából, és további terheket pakoltak a vállára.

Ahogy Marcus leírta, miket kezdtek neki sugallni a hangok, már világos volt, hogy jutott el ez a szomorú történet a tragikus végkifejletig. A hangok utasították, hogy forduljon önmaga ellen: véresre vagdosta a karját, falba verte a fejét. Aztán a hangok összevesztek azon, hogy ki közöttük a főnök, és hogy mit kell csinálnia Marcusnak legközelebb. Minél kilátástalanabb és boldogtalanabb lett az élete, belső hangjai annál harsányabbá és követelőzőbbekké váltak.

Elmondása szerint ezen a ponton már annyival erősebbek voltak nála, hogy tisztában volt vele: még ellentmondani sem lesz képes nekik soha többé, nemhogy megszabadulni tőlük.

Marcus számkivetetté vált, és szorongásának fókuszpontjába a bátyja, Raymond kezdett kerülni. Az élete egyre gyorsuló ütemben csúszott ki az ellenőrzése alól: a hangok átmosták az agyát, és elültették fejében a meggyőződést, hogy minden nyomorúságáért a bátyja a felelős, akit ki kell iktatni. Megmutatták neki, Raymondot hogyan szállták meg és kínozzák azóta is azok a démonok, amelyek őt magát is megátkozták és boldogtalanságba taszították. Marcus úgy döntött, megöli Raymondot és vele együtt a gonosz szellemet, aki uralma alatt tartja, és ezúton visszakapja majd a családját.

Készségesen elismerte, hogy részletesen megtervezte a gyilkosságot. Leírta, hogyan szervezte meg a találkozót Raymonddal, mielőtt betért a szerszámboltba, és ellopta a kést. Egy rakás racionális cselekedet egy irracionális történetben. Igazat szólt, mikor kijelentette: „Tudtam, hogy meg fogom tenni.”

Akkoriban még nem tudhattam, de Marcus vádja, miszerint „agymosók és vajákosok” vagyunk, már gyógyulásának első lépése volt.

A „társadalmi ranglétra-elmélet” szerint érzéseinket nagyban befolyásolja, hogy hol látjuk magunkat a társadalmi erősorrendben - különös tekintettel arra, hogy mennyire érezzük magunkat lenézettnek vagy másokhoz képest alacsonyabb rendűnek. Ez könnyen oda vezet, hogy hisszük és tesszük azt, amit mondanak nekünk, még ha a hangok, akiktől halljuk ezeket, pusztán a fejünkben léteznek is. Mikor Marcus leszúrta Raymondot, a legalján érezte magát mindenfajta ranglétrának; a mélypontok mélypontján. Talán ez is magyarázza, miért volt annyira fogékony az engedelmességre ahelyett, hogy megkérdőjelezte volna, amit a hangok sugalltak, vagy ellenállt volna nekik.

Diagnózisának elutasítása arra utalt, hogy elkezdte kétségbe vonni a hozzá beszélő „hatalmasságok” hitelességét (bár ebben az esetben

természetesen valóban létező szaktekintélyekét) ahelyett, hogy szimplán elfogadta volna, miben kell hinnie. Ahogyan én látom, ez Marcus számára a jobbik lehetőség. Ám ez még korántsem minden. Betegstátuszának elutasításával szép lassan kezdett szembenézni azzal a döntésével, ami a bátyja meggyilkolásához vezetett.

Egy éven át dolgoztam Marcusszal, és végül úgy alakult, hogy hamarabb távoztam a kórházból, mint ő. Sok évvel később újra belebotlottam, midőn egy alacsony biztonsági fokozatú kórházat látogattam meg. Az intézet saját kis kávézójában dolgozott. Felszedett pár kilót, és talán meg sem ismertem volna, ha nem integet nekem, és szólít meg az ismerős szavakkal: „Itt a vajákos!” Innentől nem volt semmi kétségem. Elmesélte, hogy apránként újraépítette kapcsolatát az anyjával és a lányával is, akik bejárnak hozzá látogatni. Emellett a betegek amolyan nem hivatalos mentorává avanzsált, és tudatossági csoportokat vezet. Tulajdonképpen egyfajta tudatossági guru vált belőle. Még mindig hallja a hangokat, ám most már rájuk sem hederít, sőt ha akarja, el is tudja hallgattatni őket.

Marcus megtanult uralkodni a hangjain, én pedig kezdtem másképp hozzáállni a pácienseimhez, és új módokon párbeszédet kezdeményezni a mentális egészségről. Olyan párbeszédet, mely túlmutat a bevett „betegség” skatulyán, és tiszteletben tartja az érintettek jogát arra, hogy a saját szavaikkal meséljék el történetüket és élményeiket.

A Marcusszal való munka gondolkodásra késztetett: ha képesek lennénk azokat, akik rendhagyó vagy nehezen felfogható módon nyilvánulnak meg - akárcsak ő azon a bizonyos Mentálhigiénés Tudatosság csoportfoglalkozáson -, nem rögtön valamiféle „rendellenességgel” stigmatizálni, hanem egyszerűen szenvedő emberekként kezelni, akkor talán könnyebben tudnánk és akarnánk kapcsolatot teremteni velük. És ki

tudja, ily módon talán a Raymond halálához hasonló tragédiák is elkerülhetőek lennének.

6. FEJEZET

ERŐFITOGTATÁS

Az erőszak megértésére tett erőfeszítéseim során arra jutottam, hogy egy bűnöző cselekedetei olyan árnyékok, amiket a vele történt események vetettek.

Prof. David CANTER: *Criminal Shadows*

Amikor hívást kaptam a rendőrségtől, hogy segítsem ki őket egy nyomozásban, épp szörnyen hasogatott a fejem az egész napos zajtól, ugyanis akkor szerelték fel az új biztonsági drótkerítést az irodám előtt.

Egy zárt kórházban dolgoztam akkoriban, a kerítésre pedig azért volt szükség, mert néhány héttel korábban egy ápolt megszökött, ami aztán az egész 2003-as év, de talán minden idők legunalmasabb autós üldözéséhez vezetett. Az illető fogta magát, átvágott az intézményt övező földeken, és elkötött egy kulcsostul magára hagyott traktort. A rendőrségnek nem kellett padlógázzal a szökevény nyomába erednie - a járőrök egyszerűen leparkoltak a mezőre nyíló kapu előtt, és megvárták, hogy a traktor odaguruljon. Minden bizonnyal jutott idejük még egy keresztrejtvényre is.

Bár ez a jelenet nélkülözött mindenfajta drámaiságot, a helyi sajtó hatalmas ügyet kanyarított belőle, riasztó szalagcímekkel a szökésben lévő elmeháborodottról, aki feldúlta ennek a jómódú vidéki környéknek a békéjét. így aztán a kórház költhette a fontezreket a biztonság látványos megerősítésére, hogy szomszédaink biztosítva legyenek felőle: urai vagyunk a helyzetnek. Egy elektromos sorompót is felhúztak, így minden bejövő autónak meg kellett állnia. Emellett az egyik segédápoló előlépett biztonsági őrré, és Nagy Nathan igencsak komolyan vette újdonsült hatalmi pozícióját; még véletlenül sem engedett volna át senkit igazolvány felmutatása nélkül, hiába látta esetleg az illetőt nap mint nap. Egyik reggel

még a terápiás kutyánk, egy Larry nevezetű si-cu sem jutott el a munkába, mert nem volt nála a fényképes igazolványa.

A beteg, aki ideiglenesen olajra lépett, értelmi fogyatékosságtól szenvedett, és már több ízben elítélték gyújtogatás miatt. Szokása volt átmászni a létesítményt övező sötétzöld kerítésen, majd visszamenni a főbejárathoz, és integetni a biztonsági kamerának, hogy engedjék be. Egy ízben sebtapaszt is kért, mert mászás közben megvágta az ujját a drótkerítés.

Leginkább azért csinálta mindezt, mert tudatosítani akarta bennünk, hogy képes rá; néha pedig azért, mert olyan problémája akadt, amivel nem tudott egymagában megbirkózni. Szökése nekünk címzett segélykiáltás volt.

Sosem tartottam magamat „profilalkotónak” - kezdjük ott, hogy ez nem is valódi foglalkozás -, ám az emberek valamiért szeretnek így hivatkozni rám. De elfogadom, mert sokkal egzotikusabban hangzik, mint az a teaivó északi, aki valójában vagyok; mintha csak valamiféle varázserőm lenne. Hála annak, ahogyan a tévésorozatok (különösen a *Gyilkos elmék* vagy a *Wire in the Blood)* a törvényszéki pszichológusokat ábrázolják, a profilalkotó olyasvalakiként rögzült a köztudatban, aki legalább olyan zseniális, mint amilyen excentrikus, és akinek elég elszívni egy cigarettát a helyszínelés során, ránézni a halovány nyomokra és a hasára csapni ahhoz, hogy pontosan meghatározza a mindaddig ismeretlen gyilkos személyazonosságát.

Csakhogy a való élet nem ilyen. Ezek az úgynevezett profilalkotók igazából hús-vér emberek, akik semmiféle varázslatos képességgel nem rendelkeznek; mindössze annyit tesznek, hogy pszichológiai ismereteikre alapozva új nézőpontból nyújtanak rálátást az adott ügy bizonyítékaira és gyanúsítottjaira. A profilalkotókat a rendőrség tanácsadóként alkalmazza,

valahányszor egy nyomozásban szükségük van egy övéktől eltérő perspektívára, vagy egy olyan új módszerre, amivel rejtve maradt fontos információkra tehetnek szert. Segíthetnek összekötni egymással különálló bűntényeket, megtervezni a kihallgatásokat, valamint hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a rendőrök jobban megértsék, hogy a személyiség és az elmeállapot miképp befolyásolja egy elkövető viselkedését, illetve az áldozat emlékeit a lezajlott eseményekről. Ritka eset, hogy egy pszichológust alkalmazzanak arra, hogy térképezze fel egy ismeretlen elkövető lehetséges személyiségjegyeit, élettörténetét és -vitelét a nyomozás addigi eredményei alapján. És a sorozatgyilkosokat levadászó, magányos klinikai Colombo toposza tényleg csak a filmkészítők fantáziájában létezik. Nem utolsósorban azért, mert angol kriminológusok becslései szerint maximum ha négy sorozatgyilkos tevékenykedik párhuzamosan az országban - nézőpont kérdése, hogy ezt a számot megnyugtatóan alacsonynak vagy kétségbeejtően magasnak tituláljuk-e.

A pszichológia alkalmazása a bűnözők felderítésében és rendőrkézre juttatásában ma már „nyomozati pszichológia” néven ismert, és pályafutásom alatt annak rendje és módja szerint különálló tudományággá nőtte ki magát, kapcsolódó egyetemi szakkal, speciálisan képzett rendőrtisztekkel, valamint erre a célra létrehozott adatbázisokkal és szoftverekkel. Ma már több nyomozati területet is képes átfogni az adócsalástól a terrorista fenyegetések elhárításáig. Talán a leggyakoribb kérdés, amit növendékeimtől megkapok: „Hogyan lehet belőlem profilalkotó?” Azt válaszolom nekik, hogy tanuljanak, és doktoráljanak le, vagy csatlakozzanak a rendőrséghez, és végezzék el a nyomozati pszichológiai tréninget. Magamban pedig hozzáteszem: ha ennyit nem képesek maguktól kinyomozni, akkor ezt a hivatást lehet, nem nekik találták ki.

*

Valahányszor példával akarom illusztrálni hallgatóimnak, hogy miképp is működik a profilalkotás a gyakorlatban, azt az esetet szoktam felidézni, amikor együtt lógtunk az iskolából első pasimmal, Jamie Rabournnal. 16 évesek voltunk, és nagy bölcsen úgy döntöttünk, hogy ez a szép napos idő sokkal alkalmasabb a suli mögötti magas fűben heverészés- re, mint az unalmas tanteremben való gubbasztásra.

Mikor később hazatértem, anyám megkérdezte, milyen napom volt, mire közömbös hangon azt válaszoltam: „Ó, csak a szokásos, kicsit uncsi.” Mire ő rezzenéstelen arccal csak annyit válaszolt: „Ez érdekes, mert nekem bizony úgy tűnik, hogy a délutánt a fűben heverészéssel töltötted Jamie Rabournnal.”

Megkérdeztem, hogy ezt mégis honnan az ördögből tudja, mire diadalmasan kijelentette: „Mert az anyád vagyok!” Abban a pillanatban biztosra vettem, hogy ő nem csupán az anyám, de egyben emberfeletti ösztönökkel és dedukciós képességekkel felruházott nő is.

Valójában persze csak kapott egy hívást az iskolából, amelyben tudtára adták: a reggeli névsorolvasás után eltűntem, ahogyan Jamie Rabourn is. Valamint aznap este észrevettem, hogy továbbra is számos hosszú fűszál bujkál a hajamba ragadva. Bár kétségkívül megvolt a magához való esze, anyám nem rendelkezett látnoki képességekkel. Egyszerűen csak levont egy észszerű következtetést a bizonyítékok, a legvalószínűbb lehetőségek és a tinédzserek viselkedéséről szerzett keserves tapasztalata alapján.

Amikor a fenti hívás megtalált, már egy éve a zárt kórház jól összeszokott pszichológuscsapatának tagja voltam, de csak heti három nap dolgoztam ott, emellett ugyanis a magánpraxisomat építgettem, a

Manchesteri Egyetem törvényszéki pszichológia posztgraduális képzésén tanítottam, valamint szakértői tanúként bírósági tárgyalásokra jártam.

Egyébként sem szerettem túl sok időt az irodámban tölteni, de azon a héten különösen igyekeztem minél kevesebbet bent lenni a teljes hangerővel zajló munkálatok miatt. Csak a szerencsén múlt, hogy pont az asztalomnál ültem, mikor megcsörrent a telefon.

Örömömben, hogy talán mást is hallok a pokoli zajon kívül, felkaptam a kagylót. Steve Allbright detektívőrmester keresett a súlyos bűncselekményeket elemző osztályról; pszichológusra volt szüksége egy folyamatban lévő nyomozáshoz. Volt első számú gyanúsítottjuk, viszont nem volt elég bizonyítékuk a vád alá helyezéséhez. A kihallgatások első köre nem vezetett eredményre, és szeretnék, ha besegítenék a másodikban.

Elmagyaráztam, hogy semmiféle gyakorlati tapasztalattal nem rendelkezem ezen a téren, ám mint megtudtam, ez nem számít; egyszerűen csak egy pszichológus nézőpontjára lenne szükségük. Bár valószínűtlennek látszott, hogy bármit is fizetnének a közreműködésemért, az ajánlat így is kellően csábító volt. Olybá tűnik, hogy ha egy rendőrtiszt kéri a segítséged egy gyilkossági nyomozásban, akkor nem lehet nemet mondani, még ha pro bono is a munka, és életedben nem csináltál ilyesmit.

A rendőrőrsön Steve bemutatott a csapatának. A szervezett káosz ismerős érzése fogott el, ahogy körülnéztem az irodájukban: mindenfelé papírhegyek, a levegőben friss kávé és mikrózott ebéd illata. Kaptam teát, benne tejporral - úgy nézett ki, mint a rozsdás víz.

Steve előadta a tényeket: egy 62 éves férfi, Malcolm Johns hét évvel ezelőtt gyilkosság áldozata lett az otthonában - az ágyában ölték meg, mialatt felesége a szomszédos hálószobában aludt. Az elkövetőt sosem találták meg.

Akkoriban számos betörést jelentettek arról a környékről, ahol Johns is élt - egy háború után épült önkormányzati lakónegyedről volt szó, sok-sok teraszos házzal, mindegyik kis elő- és hátsó kerttel. Módszerét tekintve valamennyi betörés hasonló és egyben szokványos volt: a tolvaj a hátsó ajtón át hatolt be a lakásba, majd kisebb háztartási gépekkel, ékszerekkel és egyéb értékekkel távozott. Egyedül az elkövetés ideje bizonyult valamelyest szokatlannak, a bűncselekményekre ugyanis az éjszaka közepén került sor.

A forgatókönyvírók szerint a betörések kizárólag éjnek évadján történnek: míg a lakók az igazak álmát alusszák, a tolvaj észrevétlenül beslisszan az ablakon. A valóságban azonban a betörőknek semmi kedvük a házbeliek jelenlétében akciózni (a tolvajnyelvben az éjszakai betörőket „besurranóknak” becézik), ezért a betörések nagy többségét napközben követik el, mikor a tulajdonos dolgozik, és a ház üresen áll. A legkedveltebb időszak egyértelműen a téli késő délután, amikor a lakók rendszerint még nem értek haza a munkából, és elég sötét van az észrevétlen behatoláshoz.

Egy fiatal adatelemző lány, Jo is csatlakozott hozzánk. Újonc volt még a csoportban, és elsősorban a helyszínelés és a geográfiai profilalkotás érdekelte - ez utóbbi módszer a bűncselekményhez köthető helyek kielemzésével igyekszik meghatározni, hogy az elkövető merrefelé lakik, ezzel szűkítve a lehetséges gyanúsítottak körét. Jót a H0LMES2 közelgő bevezetése miatt vették fel - ez a ma már minden angol rendőrőrsön használatos informatikai rendszer hatalmas adatbázissal bír a súlyosabb bűncselekményekről, lehetővé téve a nyomozati eredmények széles körű összehangolását. Ám a hipermodern HOLMES2 csak nem akart megérkezni, így Jo a régi bevett módszerekkel látott munkához: csinos filcpöttyökkel jelölte a térképen mindazokat az éjszakai betöréseket, amelyekre a gyilkosságot megelőző, illetve követő egy év során került sor.

Ám buzgalma nem eredményezett egyebet, mint egy értelmezhetetlenül sűrű vörös ponthalmazt, amiben képtelenség volt bármiféle rendszert vagy mintázatot felfedezni.

A betörések áldozatai közül néhányan nem csupán értékeik eltűnését jelentették - elmondásuk szerint arra ébredtek, hogy egy símaszkos figura áll az ágyuk végénél. A félelmetes behatoló mindannyiukra hasonló modorban ripakodott rá: „Hasra, arcot a párnára, kezeket a tarkóra!” Ezután csak csöndben figyelte őket - egyesek szerint néhány másodpercen át, mások szerint percekig -, míg végül távozott. Egyik sértett sem volt képes felidézni a férfi arcának egyetlen részletét sem - az arcokról megmaradt emlékek általában eleve erősen hiányosak, egy sötétben látott símaszkos fej esetében pedig biztosra vehető a kudarc. Az elkövető más testi ismertetőjegyeinek tekintetében megoszlottak a vélemények, de a kiejtése alapján feltehetőleg helybéli volt. Valamennyi vallomásban szerepelt azonban egy visszatérő elem, miszerint olyan csönd volt a szobában, hogy az áldozatok csak saját lélegzetvételüket hallották.

Olybá tűnt, a betörő nem csinált semmit - csak bámulta őket egy ideig, majd köddé vált.

Miután Jo ezeket a speciális eseteket külön is megjelölte a térképen, már határozottan láthatóvá vált egy mintázat: 19 vörös pötty, amelyek egy nagyjából négy mérföld hosszú és alig fél mérföld széles sávot alkottak. A betörő tehát „be- vásárlókörútra” ment, és ez a vörös folyosó volt a főutcája. Csak néhány pötty jelezte azokat a betöréseket, amelyek Malcolm Johns meggyilkolása idején történtek, és ezek jellemzően távolabb estek a betörő vadászterületétől. Ha a gyilkosság és a betörések összefüggtek egymással - márpedig ez továbbra is jogos feltételezésnek tűnt -, akkor az idős férfi halála megzavarta az elkövetőt, és ideiglenesen eltérítette szokott rutinjától.

A szóban forgó lakóövezet tőszomszédságában, egy raktártelepen került sor egy további bűncselekményre, amely azonban egészen másképp alakult, mint az említett betörések. Miután Steve beszámolt róla, Jo akkurátusán kék ponttal jelölte meg a helyét a vörös folyosó szélén.

Az eset nyolc hónappal Malcolm Johns meggyilkolását követően történt. Két tizenéves fiú és a szüleik épp az egyik raktárhelyiségben szortírozták a nemrégiben elhunyt nagymama holmijait, amikor egy símaszkos férfi bukkant fel a hátuk mögött, pisztolynak látszó tárggyal a kezében (mint később kiderült, egy kamu Browning MK2-est használt - nem árt tudni, hogy a rendőrség valódi fegyverként kezeli, ha előhúzol egy ilyet!), és kivégzőosztag-stílusban ráparancsolt a családra: arccal a falnak, kezeket a tarkóra! Emlékszem, ennek hallatán meghökkentem az elkövető merészségén; négy embert sakkban tartani egy félig-meddig nyilvános helyen - alsó hangon is kockázatos vállalkozás. Még egy élethűnek tűnő fegyverrel is benne van a pakliban, hogy valaki úgy dönt, ellentámadásba lendül.

Az áldozatok később arról számoltak be, hogy míg ők a falnál álltak tarkóra tett kézzel, a maszkos figura mindenfajta idegeskedés nélkül szemezgetett a holmijaik között, teletömve a táskáját. Ezután, még mindig a legteljesebb nyugalommal odaballagott az anyához, és hátulról megfogdosta a mellét, majd pedig benyúlt a lábai közé - ez már szexuális erőszak volt. Miután visszahúzta a kezét, állt még a család mögött néhány másodpercig, majd felszívódott.

A biztonsági kamerák felvételein nem látszott, hogy a támadó elhagyta volna a létesítményt. Ám a rendőrség végül beazonosított és letartóztatott egy helybéli férfit, lan Hogant - a raktártelep egy volt alkalmazottját, aki maga is bérelt ott egy tárolóhelyiséget. Azért nem látták távozni a helyszínről, mert nem is távozott, hanem egyenest a saját raktárához ment,

és ott is maradt egy ideig - pontosan tudta, hogy hol vannak a kamerák és mikor van műszakváltás, így később észrevétlenül lelécelhetett.

A harmincas éveiben járó, épp munkanélküli Hogan nős volt, két kisfiú édesapja - és a lakótelep közvetlen szomszédságában élt. Jo újabb kék pöttyel jelölte a házát a térképen, és íme, a vörös zónát közrefogta a két kék jel: a raktártelep az egyik oldalon, Hogan otthona a másikon. Ha nem is a geoprofilozó álma ez a mintázat - a sorozatban elkövetett bűncselekmények helyszínei általában inkább kör alakban rendeződnek az elkövető otthona köré -, de így is egyértelműen látszott az összefüggés.

Hogant végül raktári akciója miatt elítélték súlyos rablásért, ám azt már csak az ügyészség tudná megmondani, hogy miért nem vádolták meg szexuális erőszakkal is. Hétéves büntetésének csaknem felét letöltötte, így fél lábbal már szinte otthon volt. Őt gyanúsították az éjjeli betörésekkel is, amelyek gyakorisága a bebörtönzését követően drasztikusan lecsökkent. Ám ez csak gyanú maradt, mert lehetetlennek bizonyult kétséget kizáróan bizonyítani, hogy ő lenne a titokzatos besurranó - annak ellenére, hogy a lopott holmi egy részét megtalálták a raktárában. A Holmes által bérelt tároló zsúfolásig telve volt értékes tárgyakkal: tévékkel és egyéb elektronikai berendezésekkel, ékszerekkel, szerszámokkal, antik fegyverekkel és replikákkal. Ugyanakkor egy halom haszontalan cuccot is őrzött itt: naptárakat, hajkeféket, huzatfogókat. Hogan semmit sem ismert be: makacsul állította, hogy ezeket a holmikat kocsmai seftelései során szerezte mindenféle ismeretlenektől.

Akadt azonban a bóvlihalomban egy bizonyos tárgy, amely nagyon is komoly jelentőséggel bírt - ugyanis egykoron a néhai Malcolm Johns tulajdonát képezte. Egy 70-es évekbeli aranyszínű karóráról volt szó, erősen viseltes barna bőrszíjjal; az a fajta darab, amely legfeljebb szentimentális értéket képvisel, sok pénzt azonban nem ér. Mint az összes többi tárgy

esetében, Hogan ezúttal is ragaszkodott a meséjéhez, miszerint egy ismeretlentől vásárolta az órát a kocsmában - és nem akadt senki, aki az állítását megcáfolhatta volna.

A sorozatos bűnelkövetők azon szokása, hogy trófeákat gyűjtenek, már régóta a regény- és forgatókönyvszerzők vesszőparipája - minél hátborzongatóbbak a szóban forgó csecsebecsék (ne adj' isten emberi testrészek), annál jobb. Az íróknak volt honnan meríteniük, lévén számos ilyen esetről tudunk: 2006-ban például a „cipős erőszakoló''-ként elhíresült James Lloyd rejtekhelyén több száz pár női cipőt találtak, amelyeket többségükben megtámadott áldozataitól lopott el.

De miért van szükségük a bűnözőknek szuvenírekre? A trófea nem szükségszerűen kötődik valamiféle fétishez. Még a leghétköznapibb tárgy is mementóvá válhat, amely képes felidézni az elkövetőben a tett emlékeit, annak minden pszichológiai aspektusával együtt. Szexuális erőszak vagy gyilkosság esetében egy ilyen emlékeztető lehetőséget ad az elkövetőnek a felfokozott izgalmi állapot újraélésére, az adott vágyfantázia előhívására - újra és újra. Még olyan gonosztevőkkel is találkoztam, akik trófeáikból ajándékot készítettek, kiterjesztve a megajándékozott felett érzett dominanciájukat és kontrolijukat annak tudata útján, hogy vele is ugyanazt művelhetnék, amit az áldozattal tettek, ha éppen arra szottyanna kedvük.

Az óra mellett egy másik nyom is Hogan ellen látszott szólni: Steve elmondta, hogy a Johns-gyilkosság helyszínén egy részleges cipőtalplenyomatot találtak, a gyanúsított méretében. Sajnos azonban egy rendkívül elterjedt edzőcipőtől származott, ráadásul hasonló lábbelit sem Hogan raktárában, sem otthonában nem sikerült fellelni. Találtak ugyan fekete - feltehetően kesztyűből vagy símaszkból származó - szálakat Johns testén, amelyek megegyeztek az egyik különös éjszakai betörés helyszínén,

a behatoláshoz használt hátsó ajtónál talált anyagmaradványokkal, de nem sikerült sem a betöréseket, sem a gyilkosságokat Hogan személyéhez kötni.

Közvetlen bizonyíték hiányában egyre kevésbé tűnt valószínűnek, hogy Hogan ellen gyilkosság vádjával eljárást indítsanak. Az ilyesféle nyomozásoknál az erőforrások távolról sem korlátlanok - és ez nem egy kiemelt fontosságú vagy széles körű érdeklődést generáló eset volt. A nyers igazság az, hogy egy idős férfi meggyilkolása a saját házában nem olyasmi, amivel a média figyelmét akár rövid távra fel lehetne ébreszteni. A Hogan raktárában talált holmik zavarba ejtő mennyisége pedig egy újabb problémát vetett fel: túlságosan költséges és időigényes lett volna valamennyit laborelemzésre küldeni. És mivel semmi előremutató fejleményre nem került sor, az ügy, ahogy mondani szokás, a fiókba került.

A Steve-vel és Jóval folytatott első megbeszélésünk utáni napon visszamentem az őrsre, és egy kis szobában nekiálltam átfésülni a Malcolm Johns halálának helyszínén gyűjtött bizonyítékokat. Meggyilkolt embereket ábrázoló fotókat nézegetni - pláne, ha a vég különösen brutális, megalázó formában érte az áldozatot - sosem könnyű, bármennyi tapasztalatot is szerezzünk benne. Olyan ez, mint összefutni a pizsamás szomszéddal, vagy rányitni a WC-aj- tót egy ismeretlenre. Az embert ilyenkor áthatja annak zsigeri érzése, hogy olyasvalamit lát, amit sosem volna szabad.

A halál rendkívül személyes - talán a legszemélyesebb - tapasztalat, mondhatni intim pillanat. Néha nem csupán a holttest külsejét látom, de a belsejét is: kitépett belső szerveket, szétzúzott agyvelőt, megcsonkított nemi szerveket. Nincs bensőségesebb dolog a belső szerveinknél. A sajnálat, amit afelett érzek, hogy én, az idegen, ilyen állapotban láttam azokat az embereket, örökké velem marad.

A tetthelyről készült képek fájdalmas részletességgel mutatják be a helyszínt, ahol valami iszonyatos dolog történt. Mivel az emberölések felét

valamilyen lakóhelyiségben követik el, a helyszínelői fotókon keresztül gyakran „vendégeskedem” más emberek otthonában.

Valahányszor felfedeznek egy gyilkosságot, a helyszínelők megszállják a tetthelyet, és mintha csak hagymát pucolnának, rétegről rétegre haladva alaposan átvizsgálják, a talált bizonyítékokat nyilvántartásba veszik és körültekintően felcímkézik, ezzel segítve a nyomozókat abban, hogy az eset mélyére hatolhassanak. És ez a mélyre hatolás néha szó szerint értendő, a dokumentáció ugyanis a test post mortem vizsgálatára is kiterjedhet. A patológus hosszú bemetszést ejt a test elülső oldalán, a szerveket eltávolítják és lefényképezik, majd a koponya hátsó felének eltávolításával az agyat is megvizsgálják; és a boncolás valamennyi fázisáról fotó is készül.

De a legdermesztőbbek azok a képek, amelyeken csecsemőket vagy apró gyermekeket látok. Az Angliára és Wales- re vonatkozó gyilkosságok statisztikák szerint az egyéves kort el nem ért gyermekek erőszakos halálozási rátája a legmagasabb. Eszerint nagyobb a valószínűsége annak, hogy valakit egyéves korának betöltése előtt ér erőszakos halál, mint bármilyen más életkorban. Szinte minden ilyen áldozattal az egyik szülő vagy mostohaszülő végez.

Mikor egy holttestről készült fotót vizsgálok, magamban rövid beszélgetést folytatok az áldozattal. Olyasmiket, hogy: „Helló, nagyon sajnálom, ami veled történt. Lássuk, mi mondanivalód van számomra, rendben?” Lehet, hogy hülyén hangzik, de ezt udvariasságból csinálom, hogy tiszteletet mutassak, még akkor is, ha az illető immáron halott, és fogalma sem lehet arról, hogy éppen a róla készült fényképpel társalgók. Ugyanakkor legalább ennyire a rokonaikért, családjukért is teszem - a test nem csupán húsa és vére az illetőnek; „hús a húsából, vér a véréből”, ahogyan azt mondani szokás -, és egy kicsit talán magamért is. Nincs

semmiféle vallásos vagy romantikus viszonyulásom a halálhoz, ezzel együtt hiszem, hogy az embereknek valaki kezét *fogva* kellene távozniuk, nem pedig valaki más keze *által.*

Rendszerint eltart néhány másodpercig, amíg átfut rajtam a borzongás - ez az úgynevezett „galvanikus bőrreakció”, a test azonnali válasza a stresszre -, és én képes leszek nem csak érzékelni, de fel is fogni, amit látok. A történtek végeredménye van előttem, és megkísérlem a fejemben rekonstruálni, hogy miképp zajlott le mindez, időrendbe rakva a résztvevők valószínűsíthető gondolatait, döntéseit és a tetteit. Nem próbálok mások fejébe belelátni, mint holmi sámán, inkább csak igyekszem a helyükbe képzelni magam. Használható információt keresek, amely segíthet feltenni a megfelelő kérdéseket, vagy elvezethet egy választ jelentő újabb bizonyítékhoz. Mindig tudatában vagyok annak, hogy korántsem a teljes képet látom - ezzel együtt legtöbbször ez minden, ami rendelkezésemre áll. Egyfajta pszichológiai pont-összekötősdi ez, amelyből jó pár stáció hiányzik.

Mindez sosem válik „normálissá”, de minél tovább csinálod, annál inkább hozzászoksz, és végül képes leszel egyfajta tárgyilagos szakmaisággal szemlélni a képet. Mint a hátborzongató kötelességek esetében általában, itt is a feladat felaprózása a kulcs. Az apró részletekre kell koncentrálni az egész helyett, lépésről lépésre haladni, és így előbb-utóbb - kis szerencsével - a teljes kép is összeáll majd.

*

Gondosan kipakoltam magam elé az összes fotót, ami Malcolm Johns otthonáról készült. Két hálószobás ikerház volt; szűk lépcső vezetett fel az emeletre, egyenest a hátsó hálószobához, ahol Mr. Johns aludt. Minden

bizonnyal már évek óta szenvedett alvás alatti légzészavartól, és hangosan horkolt, gyakran felriasztva ezzel nejét - és saját magát is - az éjszaka közepén. így aztán Mrs. Johns átköltözött a ház másik felében lévő hálószobába. Minden éjjel füldugóval aludt, így a gyilkosság éjszakáján egészen addig egy pisszenést sem hallott, míg meg nem szólalt a füstjelző. Ekkor átrohant a férjéhez, akit holtan talált a padlón.

Az ágy támlája és a férfi ortopéd párnája is tiszta vér volt; Mr. Johnst az ágyában ölték meg, a padlóra csak ezután rángatták le. Az áldozat az ágy, valamint a fal teljes hosszában végigfutó tükrös gardrób között feküdt, az oldalára fordulva: az egyik karja kinyújtva, válla szinte nemtörődöm pózba húzva, a másik kar a törzs alá szorult. Természetellenes testtartás volt ez, mintha hirtelen ledobták és otthagyták volna, és csak még groteszkebbé tette a gardróbban látható tükörkép. Ikerhullák.

Legalább négyszer vágták tarkón valamilyen kemény tárggyal, olyan erővel, hogy a koponyája behorpadt az ütések nyomán.

A holttestről készült képek nem mutattak semmi szokatlant, ám a kezei felkeltették a figyelmemet. Két ujja a jobb kezén kificamodott, mindkét kézfejét véres zúzódások borították; a sérülések megint csak valamilyen nehéz tárggyal véghezvitt ütlegelésre utaltak. Nem azok a megszokott sebek voltak ezek, amelyek akkor keletkeznek, ha az áldozat felemelt kézzel próbálja védeni magát. A boncolás megerősítette: a kezek a tarkóra voltak kulcsolva, mikor az ütések érték.

A fotókon az is tisztán látszott, hogy a kis szőnyeg, amin a holttest hevert, valamint az áldozat pizsamájának lábszára megpörkölődött. A gyilkos szemlátomást megkísérelte elégetni a szövetet, kétséget kizáróan abból a célból, hogy eltüntessen maga után minden nyomot, de nem járt sikerrel, habár a füstriasztót így is sikerült működésbe hoznia.

Semmi értelmet nem láttam abban, hogy Malcolm Johns testét elmozdították. Felesleges és macerás művelet volt, és ha egy cselekedet nem szolgál semmiféle praktikus célt, akkor minden valószínűség szerint valami pszichés késztetés van a hátterében. Vajon miért hajították oda, pont a tükör elé?

Dennis Nilsen, a skót sorozatgyilkos legalább tizenkét fiatalember haláláért volt felelős. Szokása volt egyfajta morbid viszonyra lépni áldozataival: megfürdette, majd felöltöztette a holttesteket, és különféle rituálékat bonyolított le velük. Kimerítően részletes vallomásában Nilsen elmesélte, hogy még az iskolában bántalmazta őt egy fiú, aki később vízbe fulladt. Az ifjú Nilsen egyszerre érzett diadalt és szexuális izgalmat, ahogy kínzója félmeztelen holttestét a partra húzták - aki egykor intenzív félelmet keltett benne, immáron tehetetlen tárgya volt a halottkém és a nővér ténykedésének. Ennek a meghatározó eseménynek a hatására vált később *A Medusa tutaja* című festmény megszállottjává, amely inspirációként szolgált egyre elborultabb szexuális fantáziáihoz. Théodore Géricault 1819-es műve egy francia fregatt, a *Medusa* tragédiáját ábrázolja: a roncsokból összeeszkábált tutajon egy öreg férfi egy fiatalember sápadt holttestét tartja karjai között.

Egyszer magam is lefolytattam egy zavarba ejtően kötetlen hangvételű interjút Dennis Nilsennel, mialatt az életfogytiglani büntetését töltötte az HMP Full Sutton börtönben. Szelíd skót tájszólásával elmagyarázta nekem: áldozatainak megfojtása vagy vízbe ölése nem cél volt, hanem eszköz.

A legnagyobb kielégülést groteszk szertartásainak azon eleme idézte elő, mikor a holttestet karjában tartva odaállt a tükör elé. Elmondása szerint élvezettel nézte áldozatait ugyanabban az ernyedt, tehetetlen állapotban, ahogyan bántalmazóját egykor kihúzták a vízből - és persze gyönyörködött önmagában mint felsőbbrendűben. Saját tükörképét bámulva, ahogy tartja

áldozatát annak élettelenül lelógó karjával, egy mentális fényképet készített magáról - egyfajta vizuális trófeát, ha úgy tetszik -, amit mindig felidézhetett, valahányszor értéktelennek érezte magát, és újra át akarta élni a hatalom mámorító pillanatát.

Vajon Malcolm Johns gyilkosa is azért vonszolta ki áldozatát az ágyból, hogy lássa magát a tükörben, amint a karjában tartja? Ugyanolyan kétségbeesetten szomjazta saját hatalmának vizuális megerősítését egy másik emberi lény felett, ahogyan Nilsen?

Következő lépésként Hogan kihallgatásának felvételeit néztem végig, amelyek azt követően készültek, hogy a férfit őrizetbe vették a raktári rablás miatt. Kezemben volt ugyan a kihallgatásokról készült leirat is, ám annyi hasznos információ sikkad el papíron az alany viselkedéséről, hogy inkább félretettem, és csak a videókra koncentráltam.

Steve jól mondta: Hogan igen keveset árult el ezen beszélgetések alatt. A szemcsés, osztott képernyős felvételen mindvégig keresztbe tett lábbal ült, kezét összekulcsolva a térdén - jellegzetes és öntudatlan megnyilvánulása ez annak, ha valaki el akarja kerülni, hogy a teste bármiféle árulkodó jelet szolgáltasson faggatóinak. Egy szorosan lezárt befőttesüvegnek tűnt.

Amit láttam, az majdhogynem tankönyvi példája volt a PEACE néven ismertté vált kihallgatási eljárásnak. (Ez a mozaikszó a kihallgatás egyes fázisait takarja: Előkészület és tervezés; magyarázat; beszámolás; lezárás és értékelés.) Ezt a metódust alkalmazzák a nyomozók annak érdekében, hogy a lehető legtöbb hasznos információhoz jussanak a kihallgatás során. Minden aktív rendőrtiszt kap PEACE kiképzést, és a módszer az idők során külön ágakra vált szét, amelyek speciálisan egy adott bűnügyi területre használatosak.

Figyeltem Hogant, ahogyan a kérdésekre felel; minden válasza előtt két igen hosszú lélegzetet vett. Arra emlékeztetett, amire engem is oktattak annak idején, hogy miképp kell viselkedni szakértő tanúként a bíróságon - úgy nevezzük ezt, hogy „tárgyalótermi forgolódás”. Ha egy ügyvéd feltesz egy kérdést, nem adok választ azonnal, hanem néhány másodpercig kivárok, míg odafordulok az esküdtekhez vagy a bíróhoz. Nemcsak azért, mert a protokoll szerint hozzájuk kell intéznem a válaszomat, hanem mert ezzel le is lassítom a meghallgatás folyamatát. Nem is fordulok vissza az ügyvédhez addig, míg be nem fejezem a mondókámat. Nem fognak tudni belerángatni egy elővigyázatlan verbális adok-kapokba, ha kellő időt szánok a válaszra - így a felszólalásom pontosan azt az üzenetet hordozza majd, amit megosztani szándékoztam. Amikor az embernek nyomás alatt kell kérdésekre felelnie, különösen ha a válasznak komoly tétje van, az bárki számára megterhelő szituáció lehet - így hát szakíts magadnak egy kis időt arra, amíg összeszeded a gondolataidat.

Nyomozó: El tudná magyarázni, hogyan jutott Malcolm Johns órájának birtokába?

Hogan: *(két lélegzetvétel)* Pontosan már nem emlékszem, rengeteg cuccot vásárlók egy csomó embertől. Talán egy raktári zsibvásáron szereztem. De nem emlékszem konkrétan, hogy láttam volna, *(pislogás)*

Néhány óra elteltével Hogan diplomatikus és átgondolt válaszai láthatóan kezdtek a kihallgatói idegeire menni. Látszott rajtuk a fáradtság, és a testbeszédük is egyre konfrontatívabbá vált - akárcsak a kérdések, amiket feltettek. A rendőrségi kihallgatásokkal foglalkozó tanulmányok rendre arra a következtetésre jutnak, hogy egy idő után még a legképzettebb vallatok is hajlamosak félbeszakítani a gyanúsítottat, eldöntendő

kérdésekkel bombázni, vagy olyan válaszokat követelni, amelyek megerősítik előzetes feltevéseiket a történteket illetően.

Az egyik nyomozó Mr. Johns holttestéről készült fotót csúsztatott át az asztalon Hogan orra elé, majd keresztbe tett karokkal visszaült a székére. Hogan állkapcsán finoman megfeszültek az izmok.

Nyomozó: Megölte őt, ugye?
Hogan: *(két lélegzetvétel)* Én ugyan nem.
Nyomozó: Agyonverte Malcolm Johnst a saját ágyában.
Hogan: *(két lélegzetvétel)* Nem én. Én nem vertem agyon senkit.

Észrevettem, hogy Hogan apró, jóváhagyó biccentésekkel nyugtázza a kérdéseket, mielőtt új pozíciót vett volna fel (váll közé húzott fej, karba tett kéz), mintegy lekopírozva vallatója testtartását. Apró, ám annál sokatmondóbb ellentmondás volt a testbeszéde és a válaszai között. Sajnos egyik kihallgató sem vette észre; az egyik a fényképet nézte, a másik pedig a kollégáját.

*

Hat héttel később ismét az őrsön voltam, ezúttal már a kihallgatások második körére. Hogant két napra szállították át C kategóriás (avagy „helyreállító”) börtönéből a rendőrségi fogdába. Futólag szemügyre vehettem, amikor az új helyén a szolgálatos altiszt nyilvántartásba vette. Kisebbnek látszott, mint a felvételeken; mintha összement és lefogyott volna az első kihallgatások óta.

Időközben Steve és én összeraktunk egy részletes kihallgatási tervet. Mivel Hogan kitartóan ragaszkodott a történetéhez (az ellenszegülésnek ezt a formáját „pszichológiai reaktanciának” nevezzük), mikor beismerő

vallomást akartak kicsikarni belőle (és ne felejtsük el: akár ártatlan is lehet - egy kihallgatás célja mindenekelőtt az, hogy érdemi információt szolgáltasson, nem pedig hogy rábírja a kihallgatottat bűnössége beismerésére), célravezetőbbnek ítéltem meg, ha ezúttal hagyjuk domináns pozícióba kerülni. A raktári rablás során megmutatta, hogy szereti felvenni az irányítói szerepkört - ha megadjuk ezt neki, talán megered a nyelve. Ehhez hosszabb szünetek kellenek, a kihallgatóknak meg kell várniuk, hogy ő szólaljon meg, lehetőség szerint nem szabad sürgetniük, és hagyniuk kell, hadd irányítsa időnként a beszélgetés menetét - egyszóval a rendőröknek majdhogynem alázatosságot kell sugallniuk.

Valamennyi kihallgatás, legyen bár az érintett sértett vagy gyanúsított, a rendőrségről és a bűnügyi bizonyítékokról szóló törvény (PACE) hatálya alá tartozik. Ez a jogi keretrendszer biztosítja, hogy mindenki, aki részesévé válik a kihallgatási folyamatnak, humánus és méltányos elbánásban részesüljön. Hogy a látszatát is elkerüljék annak, hogy a kihallgatáson nyert vallomást nyomásgyakorlás útján szerezték meg, a rendőrség köteles a beszélgetésekről hang- és videófelvételt készíteni, amelyeket később bizonyítékként fel lehet használni, és amelyek lehetővé teszik bizonyos külsős szakértők számára - jelen esetben számomra -, hogy figyelemmel kísérjék a kihallgatást anélkül, hogy a szobában tartózkodnának. Első ízben jártam rendőrségi fogdában azóta, hogy egyetemista koromban mint „felelős felnőtt” részt vettem néhány fiatalkorú gyanúsított kihallgatásán, de ugyanazt a szinte tapintható feszültséget éreztem a levegőben.

Székemmel Steve és a gyorsírónő mellé helyezkedtem a kicsiny szobában, és néztük a képernyőn, ahogy a detektívfelügyelő egy másik rendőrtiszt társaságában helyet foglal Hogannel és az ügyvédjével szemben az asztal túloldalán. A „felvétel kedvéért” végigmentek az ilyenkor

szokásos formalitásokon. Hogan ugyanazt a testhelyzetet vette fel, amit már korábban is láttam tőle: mereven ült, kezét összekulcsolva a térdén.

Beletelt talán egy órába, de mikor megkapta a lehetőséget a vezető szerepre, Hogan végül ellazult, és magától is beszélni kezdett, elsősorban arról, hogy ártatlanul ítélték el a raktárbéli rablás elkövetésével. Egyre csak azt hangoztatta, hogy a rendőrségnek inkább az alkalmi ivócimboráival kellene beszélnie az ügyről, elsősorban a garázsában talált tárgyak eredetét illetően. Különösen feldúltnak látszott az antik fegyvergyűjteménye miatt, amelyet elítélése után megsemmisítettek, megítélése szerint teljességgel jogtalanul.

A kihallgatok tartották magukat a stratégiához, és engedték beszélni, Hogan pedig szenvedélyesen ragozta sérelmeit, vissza-visszakanyarodva oda, hogy a fegyvereit - köztük a pisztolyutánzatot, amit vélhetően a raktári rabláshoz használt - lefoglalták, sőt mi több, meg is semmisítették: „Nem tudom elhinni, hogy ezt csinálták. Nem is voltak illegálisak, nem igaz? Mégis megsemmisítették őket, ugye?”

Mintha megerősítést várt volna arról, hogy a fegyverek nem léteznek többé. Ezt érdekesnek találtuk: miért olyan lényeges ez számára most, több mint négy évvel a letartóztatása után? Mindenféle ráhatás nélkül elvezetett bennünket valamihez, ami szemlátomást nagy jelentőséggel bírt számára.

A kihallgatások két napon át tartottak; Hogan szabadon csaponghatott a számára fontos dolgokról olyan részletességgel és terjedelemben, ahogy csak jólesett neki. Ha konkrétumokra került sor, elzárkózott, és visszatért a lakonikus tagadáshoz. Esetenként a reakciója mesterkéltnek tűnt, mintha előre gyakorolta volna a válaszait. Elvégre könnyen kitalálhatta, milyen kérdések fognak érkezni. „Már hogy öltem volna meg Malcolm Johnst? Sosem ütnék meg egy öregembert. A légynek sem tudnék ártani.”

Csakhogy Hogan nem számított az utolsó kérdésre, amelyet a detektív már szinte pakolászás közben vetett oda neki. Ez előre megbeszélt taktika volt - a jó öreg Columbo- féle „csak még egy kérdés”.

„Felemelte Mr. Johnst, és megnézte magát a tükörben, ahogy a karjában tartotta?”

Jól láttam, hogy Hogan szája kissé oldalra húzódik; a félelem röpke megnyilatkozása. Feje kissé megbiccent, ahogy egész testében összerezzent egy pillanatra. Székestül a fal felé tolta magát, mintha fizikailag is távol akarná magától tartani ezt a kérdést. Egyszerre igencsak nyugtalannak látszott. „Mit akar ezzel mondani?”, bökte ki végül foghegyről, majd az orrán keresztül mélyet lélegzett, lecsukta a szemét, és azt mondta, immáron kevésbé emelt hangon: „Nem en voltam, nem én.” De a teste már meghazudtolta a tagadását.

Mikor valaki hazudik - különösen, ha az igazság börtönbe juttathatja -, akkor az agya folyamatosan azon dolgozik, hogy bármi, amit mond, lehetőség szerint kikezdhetetlen legyen. Ha a válasznak komoly tétje van, elég egyetlen kérdést feltenni a hazudozónak, és ő mindent elkövet majd, hogy a megkérdőjelezhetetlen igazság benyomását keltse. Csakhogy míg elméjük valami hihető feleleten dolgozik, testük öntudatlanul és azonnal elárulja valamelyest az igazságot - néha még akkor is, ha Hoganhez hasonlóan eléggé tudatosak ahhoz, hogy minden válasz előtt időt szánjanak a megfelelő szavak megválasztására.

A 60-as években a hazugságvizsgálat amerikai szakértője, dr. Paul Ekman elemezte első ízben azokat a fizikai reakciókat, amelyek felett Hogan sem tudott uralkodni abban a bizonyos pillanatban. A manchesteri Érzelmi Intelligencia Akadémia viselkedéskutatói azóta megalkották a 3-2-7 szabályt: ha egy gyanúsított legalább három reakciót tanúsít (például biccent, elvörösödik, vagy megváltozik a hangmagassága) a hatból legalább

két, érzelmi információt hordozó kommunikációs csatornán (vitastílus, hang, verbális tartalom, arckifejezés, testbeszéd és fiziológiai változások) a kérdés elhangzását követő 7 másodpercen belül, akkor az megbízható jele a félrevezetési szándéknak. Ezt akkor természetesen még nem tudtuk; csak azt láttuk, hogy Hogan olyasmit próbál beadni nekünk, amivel a saját teste nem ért egyet.

Hogan aztán összekapta magát, további nagy levegőket vett, és a kihallgatás hamarosan véget ért. Ám szokatlan reakciója arra a bizonyos kérdésre, valamint eltökélt szándéka, hogy megbizonyosodjon a fegyverek megsemmisítéséről, elegendő volt Steve-nek és csapatának ahhoz, hogy erőt és energiát nem kímélve még egyszer, közelebbről is górcső alá vegyék a rablásnál használt kamupisztolyt.

Amit találtak, az végül perdöntőnek bizonyult. A replikát annak idején megvizsgálták az elemzők, de semmi érdekeset nem találtak rajta, és - a szabálykövető eljárás ritka megnyilvánulásaként - valóban meg is semmisítették, ahogyan azt a bíróság elrendelte. Ám a szerencse úgy hozta, hogy a hatalmas szennyestartó zsák, amelyben Hogan állítása szerint a fegyverei voltak, még mindig a bizonyítékraktárban hevert, számos egyéb bevizsgálatlan holmija társaságában. Az elemzők most ennek a zsáknak is nekiestek, és a bélésbe ivódva mikroszkopikus mennyiségű vérre bukkantak - Malcolm Johns vérére.

Hogan agyonverte Malcolm Johnst, valószínűleg a kamupisztolya markolatával, és a támadásból származó aprócska vérnyom azóta is ott bujkált a zsák mélyén. Ezzel a bizonyítékkal Steve csapata már el tudta juttatni az ügyet a vádemelésig, és végül megszületett az ítélet, ami további jó pár évnyi börtönbüntetést jelentett Hogan számára.

Hogy aznap fogadtam Steve hívását, az első lépést jelen-, tette számomra egy még ki nem taposott ösvényen. A tanácsadói feladatkör egy

új formájába kóstoltam így bele, számos ismeretségre szert téve rendőrségi körökben, és ezek a kapcsolatok aztán a magánpraxisomban is gyümölcsözőnek bizonyultak.

Sosem tudtam meg, mi késztette Hogant Malcolm Johns meggyilkolására. Úgy sejtem, az áldozat talán valamilyen módon provokálta őt, mondott valamit, amivel aláásta Hogan önmagáról alkotott képét - a domináns behatolóét, aki erővel elveszi másoktól azt, ami csak megtetszik neki.

Azt viszont tudom, hogy Hogan továbbra is ártatlanságát hangoztatta, tíz körömmel kapaszkodva a kontroll utolsó foszlányaiba, ameddig csak lehetett - egészen a Malcolm Johns meggyilkolása ügyében indított tárgyalás első napjáig, amikor is az utolsó pillanatban végül bűnösnek vallotta magát.

7. FEJEZET

SÉRTÉSEK ÉS SÉRÜLÉSEK

Az emberi agy ránézésre nem túl vonzó - egy szürkés-rózsaszínráncos duzzanat, a dermedt zabkása állagával -, de mint tudjuk, a látszat néha csal.

Prof. Peter KINDERMAN:
The New Laws of Psychology

Garynek volt egy kedvenc műanyag bevásárlószatyra, amit mindenhová magával cipelt - narancsszínű volt, a Sainsbury's szupermarket lógójával, egy bárgyú elefántfigurával és egy felirattal: „Erős vagyok és strapabíró." Néha tett is bele valamit, ám mivel börtönben ült, nem sok lehetősége volt a shoppingolásra, így a szatyor legtöbbször csak üresen tátongott. Nem mintha Garyt ez különösebben zavarta volna - neki csak az számított, hogy az a szatyor csakis az övé.

Később tudtam csak meg, hogy az édesanyja diszkréten kicserélte az imádott szatyrot egy vadonatújra, valahányszor az elkopott, illetve ha - mert bizony fegyházban ilyesmi is előfordul - más elítéltek kárt tettek benne vagy ellopták. Egy ízben Gary dühében szétdúlta a celláját, miután egy rab cigarettával lyukakat égetett a szatyrába.

Garyt ügyvédje kérésére látogattam meg; a családjának tanácsra volt szüksége, hogy miképp segíthetnék őt a minél hatékonyabb beilleszkedésben a börtön világába, ami számukra leginkább egy végeérhetetlen, átláthatatlan, kijáratok nélküli labirintus benyomását keltette. Gary nem volt életfogytos, de könnyen azzá válhatott, ugyanis a köz védelme érdekében történő elzárásra (IPP), vagyis határozatlan idejű bebörtönzésre ítélték.

Ezt a mára már megszűnt büntetési kategóriát az egykori brit belügyminiszter, David Blunkett vezette be, minden bizonnyal a „cselekedj először, gondolkodni ráérsz később” politika jegyében. Elméletileg a közösséget védte volna az olyan elkövetőktől, akik súlyos, de nem életfogytiglant érdemlő bűncselekményeket követtek el; 153 különféle bűntettre volt kiszabható, a rendbontástól az emberölésig. Az IPP-ítéletek - amiket 2012-ben ugyan beszüntettek, de a már kiszabott büntetések egy része a mai napig érvényben van - egy minimum letöltendő büntetésből (az ún. tarifából) és egy kapcsolódó 99 éves tételből álltak, ami annyit jelentett, hogy az őrizetes elméletileg akár további 99 évre börtönben maradhatott. Miután a „tarifa” letelt, a rabnak egy feltételes szabadlábra helyezési bizottság elé kellett járulnia, és meggyőzni őket arról, hogy nem szükséges az elzárásának további meghosszabbítása.

Akadnak ötletek, amelyeknek sosem volna szabad megvalósulniuk. Az IPP-t az eredeti elképzeléshez képest jóval szélesebb körben, ráadásul nem megfelelő módon alkalmazták a törvényszékek. Elkövetők tömegeire szabtak ki rövid „tarifát”, hogy aztán - amennyiben nem képesek megfelelni a bizottság elvárásainak - jó pár plusz évet töltsenek rács mögött olyan bűnökért, amelyeket *a jövőben esetleg elkövethetnének.*

Ezek a háromfős, bírói elnöklet alatt működő bizottságok döntöttek tehát arról, hogy ki mehet haza és ki nem, azon az alapon, hogy az illető számottevő kockázatot je- lent-e még a társadalomra. Csakhogy mint azt Robert A. Forde börtönpszichológus írja *Bad Psychology* című könyvében: csupán 70%-os pontossággal ítélhető meg, hogy az illető újra elkövet-e valamilyen bűncselekményt. A maradék riasztóan magas 30%-ot pedig a rendszer úgy próbálja orvosolni, hogy kötelező viselkedéstréningeket ír elő, és az ott mutatott teljesítményük szerint ítéli meg a rabokat, valamint annak

alapján, hogy mennyire meggyőzően tudnak nyilatkozni állítólagos megjavulásukról.

Korábban már dolgoztam együtt Jamesszel, Gary ügyvédjével, és tisztességes, rendes embernek ismertem meg. 2009-ben történt, amikorra már sikerült stabil és jól működő magánpraxist kiépítenem, valamint kivívnom az északi országrész ügyvédeinek megbecsülését azzal, hogy sallang- és zsargonmentes jelentéseket írtam. Hírnevemet elsősorban azoknak az őszinte szakvéleményeknek köszönhettem, amelyeket pszichés rendellenességekhez kapcsolódó, gyakran igencsak erőszakos ügyekben szolgáltattam. James egyszer felhívott, és elmesélte egy férfi esetét, aki női ruhákat lopott a szomszédja szárítókötéléről, hogy aztán ráadhassa őket egy szamárra. „Úgy gondoltam, ez éppen a te asztalod” - jelentette ki az irónia legkisebb jele nélkül.

Ez még a megszorítások előtt volt, midőn a jogi segítség mindenkinek kijárt, akinek csak szüksége volt rá, és ha egy ügyvédnek kétségei támadtak ügyfele szellemi épségét illetően, független szakértői vizsgálatot kérvényezhetett. A jogi képviselők dolga csöppet sem könnyű - nincs képesítésük ezen a területen, mégis gyakran rájuk hárul annak megítélése, hogy vajon szenved-e a vádlott mentális rendellenességektől, hogy a más jellegű problémákat ne is említsük. Az olyan ügyvédek, akiket egy Garyéhez hasonló üggyel bíznak meg, könnyen érezhetik úgy, hogy egyszerre kell eljátszaniuk a lelki tanácsadó, a bizalmas barát, a gyám és a jogi szakértő szerepét. Ismertem közülük olyanokat, akik végig fogták kliensük kezét az apasági teszt alatt, megkávéztatták az utcán az ügyfelüket, hogy az időben és legalább megközelítőleg józanul jelenjen meg a bíróságon, de olyan esettel is találkoztam, hogy egy ügyvéd ruhát cserélt a védencével, mikor azt hosszú idő után végre behívták egy állásinterjúra.

Hamar megtanulod felismerni azokat, akik jó munkát végeznek; sok tekintetben ők voltaképpen a kollégáid lesznek.

Bár minden esetben a lehető legkedvezőbb eredményt igyekeznek kiharcolni ügyfeleiknek, egy jó ügyvéd elismeri és értékeli azt a pártatlan véleményt, amit én, az elfogulatlan fél szolgáltatok számára. Szerte északon számos joggyakorlóval alakult ki remek szakmai kapcsolatom, ám James - ez a tagbaszakadt, teljesen kopasz férfi, akinek egész koponyája ráncokat vetett, ha elmosolyodott - közülük is kiemelkedett, mint olyasvalaki, aki sosem áltatta klienseit hiú reményekkel, ugyanakkor mindig tisztelettel viszonyult hozzájuk.

James most tudtomra adta, hogy szerinte nem valószínű, hogy a bizottság valaha is engedélyezni fogja Gary szabadlábra helyezését - kliense ehhez túlságosan is impulzív alkat, ami már számos konfliktushoz vezetett a többi elítélttel. Ebédidőben például gyakran elcsente az ételt mások tálcájáról; néha megette a zsákmányt, máskor csak elhajította, mire rabtársai szó szerint megpróbálták beleverni az étkezési etikett betartását. Nemrégiben egy ugyancsak kockázatos mutatvány miatt került bajba, amikor is a nadrágját letolva meztelen alfelét mutogatta boldog-boldogtalannak.

Népszerűsége tovább csökkent az elítéltek körében azáltal, hogy amikor rákérdeztek, miért került rács mögé, ő őszintén előállt az igazsággal, ami sosem talált megértő fogadtatásra. Gary ugyanis egy 13 éves kislánnyal erőszakoskodott; fogdosni kezdte a buszon. A sajátos börtönhierarchiában így Gary került a táplálékklánc aljára, a „csicskák” közé (a ranglétra tetején egyébként a fegyveres rablások elkövetői álltak - bankot rabolni hőstettnek számított, a vagyon Robin Hood-i újraelosztásának). Egy elővigyázatosabb szexuális bűnöző megtartotta volna magának ezt a történetet, vagy legalábbis előállt volna egy megnyerőbb fedősztorival. Ám Gary erre

szemlátomást nem volt képes - ha kérdezték, csak tényekkel tudott válaszolni. Márpedig az effajta őszinteség a börtönben meglehetősen gyakran vált ki verbális vagy fizikai agressziót.

Az összecsapások Gary és a rabtársai között folyamatosan napirenden voltak. Kétszer láttam monoklival a szeme alatt, jó pár találkozót pedig azért kellett elhalasztanunk, mert éppen egész nap a magánzárkában csücsült valamiféle vétség miatt - a börtönvezetés a szabályok megszegését rendszerint bizonyos kiváltságok megvonásával vagy ilyesféle elzárásokkal honorálja. A magánzárkával büntetett rabnál maradhat ugyan például könyv - ha van neki olyan -, guminyelű börtönfogkefe, műanyag bögre, tányér, evőeszköz, törölköző, némi fogkrém és egy fél szappan. Viszont nincs rádió, sem látogatók, és rendkívül limitált az interakció más rabokkal vagy az őrökkel - és legfőképpen nincs kabalaszatyor.

Hogy Gary helyzete még kilátástalanabb legyen, a bizottság által elvárt viselkedéstréningek közül egyet sem sikerült abszolválnia. Ez a második börtöne volt, az elsőben még csak nem is indítottak olyan programokat, amelyeket az ún. elítélti (vagy nevelési) terve előírt számára - az ilyesfajta lehetetlen helyzetek nem voltak ismeretlenek az IPP-re ítéltek körében. Jelenlegi helyén egy évet töltött várólistán, míg bekerült a „Gondolkodási készségfejlesztés” csoportba, ahol a rabok problémamegoldó és érveléstechnikai feladatokat végeztek el, de csak két órán vett részt - a másodikon ugyanis a padlóra vizelt, és a továbbiakban nem volt hajlandó kijönni a cellájából, hogy foglalkozásra menjen. Gary tehát teljes kudarcot vallott a társadalmi reintegrációját elősegíteni hivatott összes tréninggel és programmal - és ennek folyományaként az eredetileg tíz hónapos börtönbüntetése immáron csaknem negyedik éve tartott.

Gary családja és James most közös erővel azt próbálták kispekulálni, hogy miképp tudnák Garyt egy olyan útra terelni, amely még ha csak a

lehetőség szintjén is, de a szabadlábra helyezéséhez vezethet.

Ha csak belegondoltam ebbe a szituációba, kétségbeestem. A beilleszkedni képtelen elítéltek börtöntörténete ritkán eredményez happy endet. Számtalan lehetőség eszembe jutott, amelyek segíthettek volna Gary viselkedését elfogadhatóbbá tenni, de végső soron úgyis minden az elérhető eszközökön és erőforrásokon áll vagy bukik - márpedig ezeknek a legtöbb börtön igencsak szűkében van. Nyilvánvaló volt, hogy Garyből sosem lesz mintafegyenc, és azt a meggyőző erőt és beszédkészséget sem fogja tudni felvonultatni, amivel megnyerhetné a szabadlábra helyezési bizottság rokonszenvét. Marad hát a másik út, miszerint objektív véleménnyel szolgálok veszélyességének mértékéről és arról, milyen intézkedésekkel lehetne távol tartani őt a bajtól a szabadulása után; ha mást nem is érek el vele, legalább némi mérlegelésre ösztönzőm a bizottság tagjait, mikor Gary ügyét legközelebb felülvizsgálják.

James elküldte a buszon történt támadás szemtanúitól begyűjtött vallomásokat. Az ilyesfajta dokumentumok első ránézésre szinte értelmezhetetlenek: szó szerint lejegyzett, központozás nélküli, csupa nagybetűvel írt végeérhetetlen szövegfolyamok - akár egy zsörtölődő üzenet egy vén rokontól, aki épp most tanulta meg, hogyan kell e-mailt írni. Bámulatos módon ez a kapitális összevisszaság mintegy visszájára fordítja a jegyzőkönyvezés eredeti célját, és igencsak megnehezíti a tények fellelését.

Az mindenesetre így nyilvánvalóvá vált, hogy a buszon kaotikus események zajlottak le. Este 7 óra volt, egy csapat 12 és 15 év közötti tinédzser éppen hazafelé tartott az új *A Karib-tenger kalózai* vetítéséről (a sors iróniája, hogy útjuk a filmhez illően kalandosan alakult). Valamennyien a busz emeleti részén utaztak, több zacskó gumicukorral és szénsavas

üdítővel felszerelkezve, elterpeszkedve az üléseken, ahogy a kamaszok szoktak.

A fiatalok tanúvallomása szerint Gary úgyszintén a felső szinten tartózkodott: az egyik ülésen aludt, ölében narancssárga bevásárlószatyorral. Meglehetősen érzéketlen beszámolóikból ki tudtam hámozni, hogy Gary - azon túl, hogy szokatlan helyet választott a pihenésre - különös figura benyomását keltette a fiatalokban. Az egyik lány azzal heccelte a barátnőjét, hogy úgysem meri megérinteni az alvó férfi arcát - ez indította be aztán az események láncolatát, ami végül Gary letartóztatásához vezetett.

Egy másik lány vallomásából:

> RACHEL MEGÉRINTETTE AZ ARCÁT ERRE A FÉRFI FELÉBREDT MAJD DARREN ODAKIÁLTOTTA HOGY NÉZD MÁR A NARKÓST MIRE ő AZT KÉRDEZTE RACHELTÖL MI VAN TALÁN TETSZEM NEKED ERRE MI SZÉTSZÉLEDTÜNK ÉS AZT KIABÁLTUK HOGY HAGYJÁL MINKET TE RETARDÁLT AZTÁN RACHEL SIKOLTOZNI KEZDETT ÉS A FÉRFI MEGRAGADTA FELCSŰSZTATTA A KEZÉT A SZOKNYÁJA ALÁ ÉS FOGDOSNI KEZDTE OTT AZTÁN AMIKOR CARL SZALADT EL MELLETTE NEKI IS MEGFOGTA A SEGGÉT DE CARL CSAK RÖHÖGÖTT.

Valamennyi tanúvallomás megemlíti, hogy miután felverték álmából, Gary a székeken átmászva próbálta elkapdosni a fiatalokat, különösen a Rachel nevű lányt, aki részletesen leírta, miképp szorította végül sarokba a férfi, és csipkedte össze a lába között a bugyiján keresztül. Látván az eseményeknek eme baljós fordulatát, egy másik utas végül lefogta és a szomszédos ülésbe nyomta Garyt, míg a sofőr megállította a buszt és hívta a rendőrséget.

Garyre, bár csak a harmincas éveiben járt, ráillett a „mocskos vén kéjenc a buszon” sztereotípia: a bizarr ismeretlen, akiktől mindig óva intjük a gyermekeinket, és akiket meglátva a nők ujjaik közé szorítják a kulcsaikat, hogy szükség esetén amolyan Rozsomák-stílusban védjék meg

magukat tőle. A legutóbbi Angliai és Walesi Bűnügyi Felmérés (CSEW) kimutatta, hogy a megkérdezett nők 20%-át, míg a férfiak 4%-át érte 16 éves korát követően szexuális támadás, ami csak erre az áldozatcsoportra 650 ezer esetet jelent 2017-ben - nem nehéz levonni a következtetést, miszerint az elkövetők száma is nagyjából ugyanennyi lehet.

Természetesen nem arról van szó, hogy ezek a támadók mind buszokon vadászó perverzek vagy sikátorokban ólálkodó sötét alakok lennének. A teória, miszerint a szexuális támadásokat vadidegenek követik el, súlyos fizikai agresszió vagy fegyveres fenyegetés útján, nem több mítosznál. Az igazság azonban ennél még kétségbeejtőbb: az ilyesfajta esetek túlnyomó többségében az elkövető olyasvalaki, akit a megtámadott - legyen az gyermek vagy felnőtt - jól ismer: családtag, szerető, munkatárs, esetleg barát. A szexuális zaklatás - úgymint az utcai beszólogatások és más verbális bántalmazások - gyakori velejárója a nyilvános tereknek, ám egy tettleges támadás legnagyobb valószínűséggel az áldozat saját otthonában következik be.

A tinédzserek tanúvallomásai még mindig elevenen éltek az emlékezetemben, amikor meglátogattam Garyt a börtönben (kétórányi autóútra a szülei boltoni házától). A találkozóra a veszélynek kitett rabok számára fenntartott részlegen került sor. Gary a régebben 43-as, most 45-ös börtönszabály hatálya alá tartozott: „rabtársaitól elkülönítendő”. Mindez az érintettek saját érdekében, biztonsági okokból történik - a veszélyeztetett kategóriába tartoznak rendszerint a szexuális erőszaktevők, a besúgók, az egykori rendőrök, a tetemes drogtartozást felhalmozott elítéltek, de ide sorolhatók az értelmi fogyatékkal élők, vagy voltaképpen bárki, aki jól láthatóan különbözik a többiektől, és aki így könnyen a börtönragadozók prédájává válhat. Az ilyen rabokat általában vagy egy elkülönített részlegen helyezik el, vagy máskor engedik ki őket a cellájukból, mint a többieket.

Vártam rá a sivár kis helyiségben; odakint a folyosón börtönőr felügyelt, aki egy kis kukucskálóablakon keresztül figyelemmel kísérhette a találkozót. Látván, hogy pillanatnyilag nincs semmi dolgom, be is jött egy kis csevegésre - elvégre egy ilyen helyen nehéz ellenállni egy új arcnak. Lazán a falnak támaszkodva kifejtette: a veszélyeztetett rabok számára fenntartott helyekre ebben a létesítményben akkora az igény, hogy Gary valószínűleg már nem marad itt hosszú ideig. Ám valahányszor visszaengedték a többi elítélt közé, pusztán napok kérdése volt, hogy újra az elkülönített részlegben, vagy rosszabb esetben magánzárkában találta magát, mert képtelen volt tartani a száját, és kimerítő részletességgel elmesélte a buszos esetet mindenkinek, aki csak kíváncsi volt rá. Az őr mindezt intenzív szemforgatással kísérve adta elő, egyértelművé téve, hogy mekkora hülyének tartja Garyt azért, mert elmondja az igazat; annak iróniája, hogy egy fegyencet az őszintesége sodor bajba, láthatóan nem tűnt fel neki.

Mikor végre megérkezett, Gary nagyon lassan araszolt be a szobába; hatalmas férfi volt. Kinyújtott karokkal botorkált felém, mint egy öregember, aki elhagyta a járókeretét. Kopott és gyűrött kabalaszatyra a bal kezében lapult egy levél társaságában, amelyben James emlékeztette a találkozónkra. Kezet nyújtottam neki, ám kézfogás helyett váratlanul megpaskolta a fejemet, úgy borzolva a hajamat az ujjaival, mintha egy labrador lennék. Magas volt, több mint 180 centi, a magam 161 centijével egyértelműen eltörpültem mellette. Ebben a szakmában hozzászokik az ember, hogy a privát szféráját nem mindig tartják tiszteletben, és hogy az olyasféle szociális konvenciók, mint az udvariasság, bizony ritka kincsnek számítanak. így hát nem szóltam egy szót sem, csak újra kinyújtottam a kezem, mire megint fejen paskolt. Tettem hátra egy lépést: „Légy szíves, most már fejezd ezt be, Gary”, kértem kedvesen, amitől úgy ejtette le a

karját az oldala mellé, mintha rácsaptam volna a kezére. Vegyes érzések kavarogtak bennem: aki így kutyamódra megpaskol, az általában megkapja tőlem a magáét, ugyanakkor Gary részéről nem éreztem ezt tiszteletlen vagy megfélemlítő gesztusnak.

Megkértem, hogy üljön le, és a kényelmetlen műanyag szék felé mutattam, miközben azon morfondíroztam, vajon képes lesz-e megtartani Gary nem éppen elhanyagolható súlyát. Átestünk a szokásos bemutatkozó körön. A beszédét hallva feltűnt, hogy igencsak meggyűlik a baja az „r” betűkkel, magyarán raccsolt. Nem is Garyként mutatkozott be, hanem Gejiként.

Megkérdeztem, hogy érzi magát, mire váratlanul heves panaszáradatba kezdett a lábát illetően; erősen aggasztotta őt, mert instabilnak és gyengének érezte. Míg beszélt, jegyzeteket készítettem, ám akárhányszor letettem a tollat, ő tüstént felkapta, és ugyanazt firkálta le újra és újra: a teljes nevét, valamint egy cirmos cica körvonalait. Arra kényszerültem, hogy folyvást a tollamért könyörögjek, amit csak akkor kaptam vissza, hogy kivártam aktuális mesterművének elkészültét. Láthatóan nem emlékezett rá, hogy ezt nem kellene csinálnia. Ez az úgynevezett „felhasználói viselkedés”, mikor valaki a megfelelő módon alkalmaz egy tárgyat, csak épp nem a megfelelő időben. Gary azt csinálta a tollal, amit a többi ember is szokott, de a megfelelő időzítés és a kontextus felismerése teljességgel hiányzott.

Mint a legtöbb szakmában, pszichológusként is úgy tudsz igazán hatékony lenni, ha pontosan tudod, hol húzódnak képességeid és lehetőségeid határai, amelyen túl már külső segítség bevonására van szükség. Nem vagyok neuropszichológus - vagyis olyasvalaki, aki érti az agyműködést és annak hatását a viselkedésünkre -, de eltöprengtem:

lehetséges, hogy Gary problémái nem tisztán pszichés, mint inkább fizikai eredetűek?

Kikértem az egészségügyi kartonját, de a fegyintézetben ilyesminek nyoma sem volt. Mikor először rabosították, Gary nem volt képes megnevezni a háziorvosát, és szemlátomást ezt az adatot azóta sem pótolta senki. Senki sem ismerte a kortörténetét, így minden, ami ezen a téren a börtönbe zárása előtt történt, rejtély maradt. (Ne higgyétek, hogy ez egyedi eset; nem kéne így lennie, mégis így van. Recsegő-ropogó, túlterhelt közintézményeink nem feltétlenül brillíroznak a következetes gondolkodásban.) Gary három ízben is átesett a szokásos elmeállapot-villámvizsgálaton - ez mindösszesen kilenc kérdésből áll -, de egyiken sem produkált semmi rendkívülit. Megtudtam továbbá, hogy többször is járt a börtönorvosnál, ám ezekre a lábával és kisebb sérülésekkel kapcsolatos panaszai nyomán került sor. Láttam a lábán a cigaretta égette nyomokat, és hátán a véraláfutásokat - ezeket rabtársai okozták.

Tisztában voltam azzal, hogy ennél többre lesz szükségem Gary háttér sztorijából, ha meg akarom fejteni deviáns viselkedésének mozgatórugóit. De a mélyreható klinikai interjú, ami ehhez szükséges lett volna, egyáltalán nem bizonyult egyszerűnek. Képtelenség volt bármiféle érdemi információt kipréselni belőle. Nem kaptam mást, mint további sirámokat a lábáról, valamint arról, hogy cellája ajtaján belül miért nincsen kilincs. Amikor a börtön előtti életéről érdeklődtem, például hogy milyen iskolába járt, vagy hogy volt-e valaha munkahelye, valamennyi kérdésemre csak annyit felelt: „Mama tudja. Kérdezd a mamát.” Kétséget kizáróan még felnőttként is rendkívül erősen függött az anyjától, így hát mindenképpen találkoznom kellett vele.

*

Az ilyesféle kitérőket a magánpraxis tette lehetővé. Kivívtam magam számára a szabadságot, úrnője voltam a napirendemnek, és úgy osztottam be a munkaóráimat, ahogy jónak láttam - ami akkoriban már csak azért is hasznosnak bizonyult, mert így az esetleges Méniére-rohamokat is könnyebb volt menedzselnem. Ügyfeleim úgyszintén profitáltak belőle, mert így módomban állt pontosan azt a személyre szabott szolgáltatást nyújtani nekik, amit szükségesnek véltem, és ebbe tehát olyasmi is belefért, mint hogy autóba ültem és meglátogattam az ügyfelem anyját. Alkalmazottként aligha adatott volna meg a kellő idő, pénz és rugalmas hozzáállás ahhoz a nyomozósdihoz, amit Gary esetében elengedhetetlennek ítéltem.

A magánpraxis hátulütője természetesen az, hogy jóval kevesebb idő jut a terápiás kapcsolat kiépítésére: egy adott pillanatban megjelensz az ügyfél életében, lefolytatod a beszélgetéseidet, megteszed az észrevételeidet, és legtöbbször már odébb is állsz. Az elvégzett munka öröme ugyan megvan, ám gyakran kíséri egyfajta elszigeteltségérzés - a hosszú távú kapcsolatok és a napi szintű interakciók nem csupán munkatársaiddal, de betegeiddel és ügyfeleiddel is kimaradnak.

A lényeg, hogy a következő héten már ott találtam magam Gary anyjának boltoni otthona előtt. Munkám során sok ügyfélnél megfordultam, köztük gyermekükkel őszintén törődő szülőknél is, de ennél otthonosabb látogatást nem igazán tudok felidézni. Miközben bebocsátásra vártam a bejárati ajtónál (rajta fényes rézkopogtató), láttam, ahogyan Ann félrehúzza a függönyt, hogy megnézze, valóban én állok-e odakint. Kinyitotta az ajtót, de a láncot még nem vette le: „Te vagy az, Kerry, kedvesem?” - mintha csak egy rég elveszett lánya lennék, akiről alig tudja elhinni, hogy visszatért. Felmutattam igazolványomat, de addigra már kinyitotta az ajtót. Odabenn kis tábla lógott a falon, a következő felirattal: „Ez a ház elég tiszta ahhoz,

hogy egészségesek maradjunk, és elég rendetlen ahhoz, hogy boldogok legyünk.” Ugyanilyen plakettje volt nagymamámnak is a konyhában, és egy rövid pillanatra úgy éreztem, mintha az ő házában álltam volna - bár sosem jártam még Ann otthonában, máris magával ragadott a nosztalgia. Buzgó házigazdaként már előre kikészítette nekem a kisasztalkára a teát és a süteményt.

Ahogy leültünk, a fájdalom úgy tört elő belőle, akár a tea a kancsóból; láthatóan jó ideje szüksége volt már arra, hogy valaki meghallgassa. Mivel nem volt tisztában az IPP-ítéletek működésével, azt sem értette, hogy Gary miért van börtönben még négy év eltelte után is. Kijelentette, hogy a fia márpedig nem szexuális bűnöző; „Mégis hogy nevezhetik annak?!” - halványzöld szeméből könnyek potyogtak, mikor ezt megkérdezte tőlem. Láthatóan Gary esetének ezen aspektusa érintette a legérzékenyebben.

Gyakran bele sem gondolunk, mivel járhat az elkövetők családtagjai számára az, amikor egy szerettük börtönbe kerül - gyász, kirekesztettség, szégyen és bűntudat keverednek ebben a traumatikus tapasztalatban. Gary anyjának helyzetét ráadásul az is tovább nehezítette, hogy a fiát tőle meglehetősen távol tartották fogva. Mivel Gary apja meghalt, neki pedig nem volt jogosítványa, így lényegében alig látta a fiát az elítélése óta eltelt négy évben.

Elmesélte, hogy egyszer karácsony környékén megpróbálta meglátogatni Garyt, még néhány ajándékot is beszerzett számára. Mikor megérkezett, a fia pont magánzárkában volt, így nem engedélyezték a találkozót. Megpróbálta legalább az ajándékokat hátrahagyni neki az őrségnél, de ehhez sem járultak hozzá, mondván: „Nem lehet, a fiacskája nagyon csúnyán viselkedett!”

Megkértem Annt, hogy avasson be Gary kortörténetébe. Elmondta, hogy a fiát még kiskorában rákkal diagnosztizálták. Kezdtem úgy érezni,

hogy nyomon vagyok, ugyanakkor az is kiderült, hogy Ann-nek nincsenek mélyreható ismeretei Gary problémáinak természetéről. Pusztán azt akarta tudatni velem, hogy ő mindent jól csinált. Mesélt az időszakról, mikor Gary kemoterápiás kezelést kapott; hogy miképp vigyázott rá és gondozta őt. Az a benyomás támadt bennem, hogy bár kétségkívül jót akart a gyermekének, szeretete esetleg fojtogatóvá válhatott azáltal, hogy úgy ítélte meg: kizárólag ő segíthet a fián, senki más. Elővett egy doboz fényképet, és mutogatni kezdte a fényképeket a gyermek Garyről, ahogy a kertben játszik a nagyapjával, de voltak ott tablófotók is a kötelező barna kerettel, ugyanolyannal, mint amilyenben az én iskolai képeim is voltak. Megtudtam, hogy Gary átment a kisérettségi vizsgákon. Ann minden erejével igyekezett elfogadható és normális gyerekkort biztosítani a számára - és szemlátomást nagy szüksége volt arra, hogy ezt én is elismerjem.

Ennél többel nem tudott a segítségemre lenni, de azzal, hogy a család háziorvosához irányított, végre elkezdhettem begyűjteni Gary kortörténetének darabkáit. A munkám ezen oldala nem igazán követel különösebb pszichológiai képzettséget és ítélőképességet, ám az ügyfél különféle dokumentumainak - ilyenek például az egészségügyi akták, rendőrségi jegyzőkönyvek, korábbi bűntettekhez kapcsolódó tanúvallomások, gyógykezelések leírása, iskolai bizonyítványok és felmérések eredményei - begyűjtése igen jelentős részét képezi a feladatnak. Különösen igaz volt ez akkoriban, mivel magánpraxisban dolgozó pszichológusként csak saját magamra támaszkodhattam. Nem volt könnyű hozzáférnem a betegek adataihoz - az ilyesmi meghökkentően időrabló és szellemileg kimerítő tevékenység, ami gyakran torkollik szélmalomharcba olyan ügyintézőkkel, akiket nemcsak szigorú törvényi szabályozás köt a betegek bizalmas adatait illetően, de ezen túlmenően is

személyes kudarcnak érzik, ha valakivel bárminemű információt meg kell osztaniuk. E-mailek hadát kell elküldeni, valamint engedélyeket és hozzájárulásokat beszerezni, ráadásul gyakran nemcsak az érintett személytől, hanem egy egész csapattól, akik közül sokan már munkahelyet váltottak, és különben is túl elfoglaltak és stresszesek ahhoz, hogy időt szánjanak holmi idegenre, különösen, ha az illető több évtizede elfeledett páciensekről faggatja őket.

Két hónapba telt, mire a kezem között tudhattam a szükséges dokumentumokat - a papírhalmaz vastagsága meghaladta a 35 centimétert. Késő éjjelig dolgoztam, jegyzeteket készítve az anyagról, mígnem Gary történetének lényege oly sürgető erővel fénylett fel előttem, hogy másnap reggel első dolgom volt Jamesnek telefonálni.

Négyéves korában Garyt akut lymphoblastos leukémiával diagnosztizálták, és egészen hétéves koráig kemoterápiás kezelést kapott. Ezen kívül intenzív koponyabesugárzásban is részesült, ami ennél a típusú leukémiánál gyakori eljárás, mivel fokozottan fennáll a veszélye annak, hogy a betegség az agyat is megtámadja.

Nem vagyok neurológus, de azért igyekeztem utánanézni a témának, és megtudtam, hogy a koponyabesugárzás egyik lehetséges mellékhatása a frontális lebeny sérülése - ez az agynak közvetlenül a szemüreg mögött található része -, ami gyakorlatilag az összes végrehajtó funkció működésére hatással lehet. Más szóval ez az eljárás negatív hatással lehet mindazon mentális képességekre, amelyek lehetővé teszik az emlékezést, a rugalmas gondolkodást (például a döntéshozatalt vagy az ok-okozati összefüggések megértését), valamint a késztetéseket és a vágyak kontrollálását.

Gary agyának „irányítóközpontja” minden jel szerint károsodást szenvedett a sugárterápia következményeként, és ezt éveken át senki sem

vette észre. Hagyományos iskolákba járt, ám a kezelése miatt rengeteget kihagyott, és nemigen tett szert barátokra sem (egy különösen torokszorító iskolaorvosi feljegyzés leírja, hogyan dobták egy alkalommal osztálytársai a kukába). Roppant erőfeszítéssel tudott csak lépést tartani társaival, és 16 évesen, öt éppen csak letett kisérettségi záróvizsgával hagyta el a középiskolát. Megtudtam továbbá, hogy 10 éves korában megvizsgálta őt egy gyermekpszichológus, és 85-ös IQ-értéket állapított meg nála: ez átlag alatti eredménynek számít. Mikor 25 éves korában újra megvizsgálta egy neuropszichológus, ez lement 72-re. Valami kétségkívül nem a jó irányba változott Garyben.

Egy ízben pszichiátriai kezelésre küldték, miután az utcán tévelyegve, szemlátomást zavarodott állapotban találtak rá a rendőrök. Jellemzésében egyszerre szerepelt az „apatikus” és a „hiperaktív” jelző, valamint a megállapítás, miszerint: „Nincs jele elmebetegségnek. […] Ez a fiatalember viselkedészavaros.” Még több elmegyógyászati vizsgálatot követően végül 29 éves korában beutalták a helyi, agysérültekkel foglalkozó rehabilitációs központba, ahol - évekkel a buszos incidens és az elítélése előtt - hivatalosan is a frontális lebenyének károsodásával diagnosztizálták. Guglizzatok rá, és látni fogjátok, hogy ennek az állapotnak egyaránt tünete lehet a hiperaktivitás, a gyerekes magatartás és a nem helyénvaló szexuális viselkedés. Az érintettekből sokszor hiányzik a rugalmas gondolkodás képessége, minek következtében gyakran megragadnak az aktualitásukat vesztett, nem helyénvaló kifejezések és elképzelések szintjén. Mindezek mellett egy tumor is növekedett az agyhártyáján, ami nyomás alá helyezte a homloklebenyét, tovább fokozva a viselkedésében bekövetkezett változásokat és zavarokat.

Az agyhártyatumorok többségükben jóindulatúak, ám minél nagyobbra nőnek, annál több bajt okoznak, úgyhogy az orvosai közölték Garyvel, hogy

ki kell műteni a daganatot, méghozzá minél előbb. A beavatkozást illetően felmerültek ugyan bizonyos kockázati aggályok a páciens jelentős súlyfeleslege - a kényszerevés szintén a homloklebeny-sérülés egyik tünete -, valamint alvás alatti légzészavara miatt, de összességében nem volt kérdés az orvosai számára, hogy muszáj műtéti úton megszabadítani Garyt a tumortól.

Ezen a ponton az orvosi feljegyzések véget értek, és már csak a beavatkozás ütemezésével kapcsolatos leveleket találtam. „Mivel nem jelent meg a megbeszélt időpontján, kérjük, lépjen velünk kapcsolatba az átütemezést illetően” - ez a felszólítás hét-nyolc alkalommal is megismétlődött. Kézenfekvő következtetés, miszerint az említett műtétre soha nem került sor.

Nem meglepő módon a rokonok, családtagok rengeteg hasznos információval tudnak szolgálni egy elítélt állapotáról és viselkedéséről - már amennyiben persze megkérdezik őket erről. Jelenleg 10-20% közé tehető az agysérültek aránya a börtönökben. Becslések szerint az Egyesült Királyságban raboskodók kb. 30%-a küzd értelmi fogyatékossággal vagy autizmus-spektrumzavarral. A 60 évesnél idősebb elítéltek aránya meredeken emelkedik a brit büntetés-végrehajtásban, és ez a korosztály igencsak veszélyeztetett a neurológiai rendellenességeket - például a demenciát vagy a Parkinson-kórt - illetően. A fegyházak - a nagyon kevés igazán haladó intézmény kivételével - fel sem ismerik ezeket a problémákat, vagy ha mégis, úgy fogalmuk sincs, mihez kezdjenek az érintett rabokkal. Azok az emberek, akik ezekhez hasonló, meg nem értett kondícióktól szenvednek, nagyobb eséllyel találják magukat rács mögött, egyszersmind egy tipikus „22-es csapdája” helyzetben is, hiszen a börtönkörülmények csaknem lehetetlenné teszik számukra azt a makulátlan viselkedést, amit a szabadulásért cserébe odabent elvárnak tőlük.

Különösen igaz ez a spektrumzavar által érintettekre, akik számára a fegyházak kakofóniája és fényviszonyai valódi kínszenvedést jelenthetnek. De a családjuk ismeri a hátterüket, így a rokonok bevonása minden érintett számára pozitívan alakíthatja át a börtöntapasztalatot.

Előfordul, hogy nekilátsz egy adott munka elvégzésének, de aztán kiderül, hogy valami egészen más feladatot kellene megoldani. Garynek nem pszichológus kellett, hanem idegsebész, méghozzá sürgősen, úgyhogy James értesítette a börtönt arról, hogy mi - illetve helyesebben: mi nem - történt. A megbízásomat felfüggesztették arra az időre, míg az orvosok megbirkóznak Gary fizikai problémáival; úgy terveztük, hogy majd az operáció után folytatjuk a kockázatfelmérést és a szabadon bocsátás lehetőségeinek feltérképezését.

Két hónappal később azonban Gary anyja felhívott: a fiát elszállították a börtönből és végre is hajtották rajta a beavatkozást, ám a műtét utáni lábadozás során agyvérzést kapott, és három héttel később elhunyt.

Ha a törvényszéki pszichológus magánpraxist visz, akkor csupán rövid átutazást tesz az ügyfelei életében és történetében. Időről időre megesik, hogy egy korábbi betegem elhunytáról értesülök - a halál oka gyakran öngyilkosság, túladagolás, vagy egyszerűen leromlott egészségi állapot. Nem töltök elég időt az ügyfeleimmel ahhoz, hogy közeli kapcsolat alakuljon ki közöttünk, és gyakran a következő szavakkal köszönök el tőlük: „Ideális esetben sosem találkozunk többé”, és legtöbbször valóban így is lesz. Csak a börtön és a kórház személyzete képes tartalmasabb kötődést kialakítani, akik szorosan és hosszú időn át együttműködnek az elítéltekkel és betegekkel. És mégis: egy volt beteg halála mindig kizökkent és emlékezésre késztet.

Még nálam volt egy rakás fénykép Gary gyermekkorából - az anyjától kaptam a legutóbbi találkozásunk alkalmával; ragaszkodott hozzá, hogy

vigyem őket magammal. Inkább személyesen akartam visszavinni neki a fotókat, semmint visszaküldeni. Semmi nem ellenkezik inkább a természet törvényeivel, mint egy gyermek halála, és úgy éreztem, ez a nő az átlagosnál sokkal nagyobb bizalommal tisztelt meg, midőn első ízben látogattam el hozzá. Személyesen visszaszolgáltatni a képeket - ez tűnt a helyes eljárásnak.

Mikor betoppantam, ismét tea és sütemény várt az asztalon. Szinte érezni lehetett a levegőben a megkönnyebbülést. Ann lelkesen mesélte nekem, mi minden történt, mióta nem láttuk egymást. Úgy tűnt, Gary korábban el sem mondta neki, hogy műtétre van szüksége. Nyilvánvalóan meg volt rémülve, így félredobta a leveleket, míg aztán egyszer csak nem jöttek többé. A buszos eset előtti három évben nem járt orvosnál, ezért egyértelmű, hogy nem volt túl jó állapotban; „gyengélkedett az agya", miképp Ann fogalmazott. Gary beteg volt, és szerinte ezért tette, amit tett.

Ann egy olyan történetté alakította át az eseményeket, amely megkönnyebbülést jelentett számára, és jóllehet egy részem szívesen megtette volna, nem cáfoltam meg a verzióját. Elfogadtam, hogy így volt képes megbékélni a fia tetteivel. Bár agysérülése meggátolta Garyt abban, hogy felmérje cselekedeteinek következményeit - avagy a hardver hibája zavart keltett a rajta futó szoftver működésében -, úgy vélem, ettől még volt más választási lehetősége annál a bizonyos esetnél, nem csak a kiskorú sérelmére elkövetett szexuális támadás.

A redukcionizmus, vagyis azon elgondolás, miszerint viselkedésünket kizárólag az agy biokémiai folyamatai határozzák meg, egyes tudományos körökben meglehetős népszerűségnek örvend. Kétségkívül csábító ez koncepció, amely végső soron tehát arra a következtetésre jut, hogy nincs szabad akarat - és ebből a szemszögből nézve a Gary- hez hasonlók mintha ékesen igazolnák azt, hogy viselkedésünk eleve elrendeltetett. Ann számára

például a magyarázat, hogy „az agya kényszerítette rá, hogy megtegye”, vigaszt nyújtott neki a gyászban, egyszersmind feloldozást a szégyen alól. Ha elfogadta volna, hogy személyiségünk és tetteink tapasztalatok és környezeti hatások komplex össz- játékának eredményei, akkor nem tudta volna lemosni a Gary nevén esett foltot, amitől annyi álmatlan éjszakája volt. Csakhogy az előrecsomagolt instant magyarázatok, amelyeket az elkövetők és családtagjaik hallani szeretnének, nagyon ritkán fedik a valóságot.

Mialatt végeztem a felkínált süteménnyel, Ann megkérdezte, hogy szeretném-e látni a fia hamvait. Nem kifejezetten vágytam rá, de mielőtt válaszolhattam volna, lehajolt, és a kanapé mellől előhúzott egy szatyrot, amiből kikandikált a bronzszínű urna, benne Gary földi maradványaival. Nem tudtam, mit mondhatnék erre; zavaromban már majdnem megpaskoltam az urnát, ahogy Gary tette velem annak idején. Aztán felismertem a narancssárga kabalaszatyrot az ismerős elefánttal - a Sainsbury’s szupermarket reklámtáskája lett Gary végső nyughelye. „Ő is így akarta volna”, adta meg Ann a magyarázatot.

És ebben tökéletesen igaza volt.

8. FEJEZET

MACSÓVILÁG

A férfiak félnek, hogy a nők kinevetik őket.
A nők pedig félnek, hogy a férfiak megölik őket.
Margaret ATWOOD

Letettem a bögrémet, majd újra és újra elolvastam a monitoron megjelenő szavakat, annak az embernek a rossz elő- érzetével, aki sejti, hogy valami szörnyűség lopózik feléje a sötétben.

Egyértelmű bizonyíték van a birtokomban arról, hogy Kerry Daynes hazudik. Bizonyosan tudom, hogy képes a hazugságra. Márpedig ez minimum megkérdőjelezi alkalmasságát arra, hogy szakértői tanú legyen.

Néhány mondat Kerry Daynesről… Csapta-e be önt már egy ilyen úgynevezett „szakértő”? Tette-e már tönkre az ön életét, esetleg családtagjáét vagy barátjáét egy ilyesfajta alak?

Nem ő a legélesebb kés a fiókban, de kit érdekel: egy vonzó vöröske, aki még mellben is erős, habár a hátsója egyes ruhákban hatalmasnak is tűnik.

Folytatása következik… maradjon velünk!

Valaki, akit nem is ismerek, hazugságokat terjeszt rólam egy weboldalon, amely ráadásul az én nevem alatt látszik működni - mi a fene folyik itt?

Egy héttel korábban kaptam egy üzenetet a Facebookon egy ismeretlentől. 2011-et írtunk, és a Facebook terén még meglehetősen zöldfülű voltam. Már akkor is rengetegen bejelöltek ismerősnek és akartak

nekem üzenetet küldeni olyanok, akikről fogalmam sem volt, hogy kicsodák, és többnyire nem is fordítottam rájuk különösebb figyelmet, ahogyan ma sem teszem. Ólomszürke szeptemberi vasárnap reggel volt, és jóllehet már a második csésze Yorkshire teámat kortyoltam, az elmém még mindig kissé ködösen érzékelte a külvilágot.

Az üzenet így szólt: „Nem tudom, mit szól majd hozzá, de készítettem önnek egy weboldalt.” Hoppá! Általában értékelem a merész marketingfogásokat, de ami sok, az sok - a következő másodpercben már éber voltam, akár egy ugrásra kész leopárd.

Valóban nem volt még saját weboldalam, de nem is éreztem szükségét. Magánpraxisom csillaga immár tíz éve folyamatosan emelkedett. Négy év telt el a Gary-eset óta, és ez idő alatt számos börtönlátogatást lebonyolítottam. Meggyőző portfolióval rendelkeztem a tanácsadástól a tréningekig, amit a privát ügyfélkör és a törvényszéki szakértői státus tett teljessé. Komoly reputációt építettem fel határozott és őszinte pszichológusként, aminek eredményeképp kezdtem szakértőként feltünedezni különféle bűnügyi dokumentumműsorokban és -sorozatokban. Ez a tévés vonal 2005-ben indult el, teljesen váratlanul: egy hírműsor kért fel, hogy mondjak véleményt a tinédzser Brian Blackwell ügyéről, akit szülei meggyilkolásáért ítéltek el. így váltam a Sky csatorna *Killing Mum and Dad* című dokusorozatának házi szakértőjévé, és azóta számos műsorban tűntem fel hasonló minőségben.

Persze ezek pusztán nyúlfarknyi szereplések voltak; elvégre törvényszéki pszichológus voltam, nem holmi celeb. Jelenlétem a közösségi médiában kimerült a kis mezei Facebook-profilomban, számomra a „trollok” még szőrös teremtmények voltak a tündérmesékből, akik a hidak alatt élnek. A hírem szájról szájra járt szakmai körökben, a munka mindig csőstül jött, így nem láttam értelmét külön weboldalon hirdetnem magam -

de ha mégis így akartam volna, akkor a minimum, hogy én döntöm el, mi kerül fel oda és mi nem.

Úgyhogy tüstént válaszoltam az ismeretlen „jóakarónak”, udvariasan megköszönve a kéretlen szívességet, még talán azt is írtam, hogy hízelgőnek találom a dolgot - holott valójában ki voltam akadva, ám az én női programozásom már csak ilyen; igyekszem kedvére tenni mindenkinek, és minden körülmények között megőrizni a jó modort. Mindazonáltal világosan közöltem vele: rendkívül kényelmetlenül érint, hogy valaki weboldalt készít helyettem, ám jó szándékom jeleként hajlandó vagyok megtéríteni számára a domainnév költségét, amit egy gyors utánakeresés után úgy 20 fontra saccoltam.

Válasza szinte azonnal megérkezett, és az addig akár még udvariasnak is mondható hangnem hirtelen megtelt feszült és baljós felhangokkal:

„Tovább üzemeltethetném tiszteletadásként, amolyan rajongói oldalként, habár nem örülnék, ha emiatt jól megpszichoanalizálnának. A magam részéről nem látok semmi illegálisát a folytatásban, de hogy elkerüljük a kínos helyzeteket és a jogi procedúrát, átadom a domaint 3000 fontért.”

Nincs az az isten, hogy én ettől a nyomulós kupectől bármit is vegyek, határoztam el, úgyhogy nyomatékosan megkértem a weboldal törlésére, és nem akarván ebbe jobban belebonyolódni, ennyiben hagytam az ügyet. Csakhogy midőn a következő héten ránéztem, hogy lelőtte-e az oldalt, csalódnom kellett, és a fentebb idézett, gyűlölettől csöpögő szöveggel kellett szembenéznem.

Bármennyire is elkeserítő, de az online zaklatás manapság már mindennapos jelenség a nők életében, különösen a közszereplők esetében. Az Amnesty International 2017-es tanulmánya csak azt erősítette meg, amit minden Twitter-fiókkal rendelkező nő már eleve tudott. Az online zaklatás

széles körben elterjedt jelenség: minden ötödik nő szenvedte már el, legtöbb esetben szexuális vagy fizikai fenyegetés formájában. Az „online” jelző némileg félrevezető, hiszen a hatásokat offline szenvedjük el: a megkérdezettek mintegy fele számolt be erős szorongásról, pánikrohamokról és stresszről ezen zaklatások nyomán, nem is beszélve az olyan lélektani következményekről, mint az önbizalomvesztés vagy kiszolgáltatottság érzése. Az Amnesty „troli- csapdája” több mint egymillió, a kutatásban részt vevő nőt célzó zaklató üzenetet regisztrált a 2017-es évben, ami gyakorlatilag egy üzenetet jelent minden 30 másodpercben. A helyzet még rosszabb, ha az illető nő fekete, vagy valamely etnikai kisebbséghez, esetleg az LMBTQ-közösséghez tartozik.

Ez idő tájt azonban az internet még némileg gyerekcipőben járt, és a nőkre leselkedő online veszélyeket nem övezte különösebb figyelem. A jelenség, hogy valaki, akit életedben sose láttál, névtelenül rád ijeszthessen a távolból, akkoriban még nem tartozott a nőkre irányuló, hivatalosan is elismert fenyegetések közé. Minden áldott nap zakatoló szívvel ültem le a képernyő elé, hogy megnézzem, miféle új „tartalmakat” töltött fel az ismeretlen a rólam szóló honlapra.

Egyebek közt szerepeltek ott nyíltan szexuális töltetű kommentek, melyek megjegyzéseket tettek az öltözködésemre, különös tekintettel egy farmernadrágra, amelyet szabadidőmben viseltem. Nem vettem túlzottan a lelkemre a divatkritikát, míg csak rá nem döbbentem, hogy a tévében sosem viseltem farmert, és különben is, a legtöbbször csak csípőtől felfelé mutattak, hiszen a számmal beszéltem, nem a fenekemmel (bár ezzel egyesek nem feltétlenül értenének egyet). Ezek szerint nemcsak a képernyőn láthatott, hanem a való életben is - tehát titkon megfigyelt engem.

A törvényhozók rendszerint jó néhány lépéssel a bűnözők mögött kullognak. Az „upskirting” - amikor orvul befényképeznek vagy -videóznak egy nő ruhája alá - csak 2019-ben lett illegális Angliában és Walesben, és akkor is csak Gina Martin 18 hónapos kampányának köszönhetően, akit egy zenei fesztiválon kaptak le ezen a megalázó módon a tudta nélkül. 2011-ben a zaklatás elleni védelemről szóló törvény ugyan már hatályban volt, mindazonáltal nem nevesítette és definiálta a „stalkerek”, avagy a megszállott leskelődők, molesztálok és vegzálók (gyakran konkrét erőszakkal fenyegető) tevékenységét mint bűncselekményt - erre csak 2012 novemberében került sor. Mint arra egy korábbi kutatás rávilágított: minden ötödik nő és tizedik férfi kénytelen ilyesmit elszenvedni felnőtt élete során, és egy parlamenti vizsgálat nyomán az is kiderült, hogy a törvény nem megfelelő, a hivatásos segítők képzése szórványos és hiányos, az áldozatok képviselete pedig gyakorlatilag nemlétező. A stalkert a mezei zaklatótól a nem kívánt figyelem szűnni nem akaró, makacs és kényszeres jellege különbözteti meg - egyszóval olyasvalami, amit az akkori törvények figyelmen kívül hagytak.

A célpontok barátai és családtagjai is könnyen a stalker célkeresztjében találhatják magukat. Mialatt a rólam szóló bizarr weboldallal kínlódtam, a nővérem, aki nálam sokkal régebben fent volt már a Twitteren, kapott néhány üzenetet egy ismeretlentől, miszerint: „A húgod egy gonosz, visszataszító picsa”, továbbá: „A testvéred szánalmas. Nem csoda, hogy elvált. Ugyan ki járna egy ilyen agyturkásszal? Undorító!”

Sosem voltam férjnél, bár 2009-ben rövid ideig jegyben jártam egy büntetőjogi ügyvéddel, aki a tárgyalótermi parókáját egy batmanes uzsonnásdobozban tartotta. Házasulási szándékunkat be is jelentettük a megfelelő helyen, ám végül az örök boldogtalanság nagyon is reális lehetősége helyett inkább felbontottuk az eljegyzést, és elváltak útjaink.

Ennek a meg nem valósult esküvőnek a hivatali dokumentumokon kívül nem maradt más nyoma; a „rajongóm” ezen túl azt is kiderítette, hogy jelenleg nem vagyok házas, ám ebből hibásan arra következtetett, hogy elváltam. Lényeg a lényeg, tudta, hogy egyedülálló vagyok, és valószínűleg azt is, hogy - Bijou cicámtól eltekintve - egyedül élek.

Ezt követően a munkámmal kapcsolatos felháborító és alaptalan vádakkal kürtölte tele az internetet. Kijelentette, hogy nem vagyok igazi törvényszéki pszichológus, sőt odáig ment, hogy bűnözőnek nevezett. Később rájöttem, hogy ezt mire alapozta: valahogy kiderítette, hogy egyszer megbírságoltak száz fontra, mert késve adtam le az adóbevallásomat - ez azért távolról sem az Interpol-körözés kategóriája. Ha a kukámat is áttúrta volna (ne higgyétek ám, hogy ilyesmi nem történhet meg), azt is konstatálhatta volna, hogy a szelektív hulladékgyűjtés terén nem vagyok olyan elkötelezett, mint illene. íme, igazából ilyen megvetendő vagyok.

Olvasóközönségét azzal az ígérettel igyekezett lázban tartani, hogy majd jól lerántja a leplet a valódi énemről közelgő életrajzában, melynek címe: *Az ismeretlen ördög.*

Ezek a jó hírnevemet megcélzó zavaros gyalázkodások sokkal jobban irritáltak, mint bármilyen beszólás, ami a testalkatomra vonatkozott. A tény, hogy kemény munkával kivívott szakmai elismertségemet és hitelességemet ki akarja kezdeni olyasvalaki, akit még csak nem is ismertem, úgy hatott rám, mint valami virtuális méreg. És ha ez nem lett volna elég szörnyű, kiderült továbbá, hogy ha bárki kapcsolatba lépett „velem” ezen a weboldalon, akkor olyan válaszüzenetet kapott, amelyben megköszönték, hogy „felvette a kapcsolatot Kerry Daynesszel”. Nagyon is elképzelhetőnek tűnt, hogy számos potenciális ügyfél, ügyvéd, rendőrtiszt, producer, akár bíró - voltaképpen bárki - küldött már e-mailt annak a valakinek, akiről azt

hitték, hogy én vagyok, és én még csak nem is tudhattam erről. Nem egyszerűen egy stalker járt a nyomomban - a karrierem is ostrom alatt állt.

Nyilvánvalónak látszott, hogy csak általa ismert okokból, de ez az ember rendkívüli mértékben dühös rám. Látszólag a honlapos ajánlat elutasítása váltotta ki belőle ezt az egészet, ám ha csupán anyagi jellegű problémája volt velem, akkor az aljas rágalmainak nem volt túl sok értelme. Nem; ez a magatartás csak valami sokkal elementárisabb indulatból eredhetett.

Nehéz érzékeltetni, mennyire nyugtalanító érzés rádöbbenni, hogy valami rejtélyes módon kiváltottad egy ismeretlen haragját. Ott ülnöm és azt a szennyet olvasnom épp olyan sokkoló volt, mintha egyenesen a képembe üvöltötte volna, és pontosan úgy arcul csapott a dolog, mintha valóban megütöttek volna.

Nem ismerni ezt az illetőt annyit jelentett, hogy a szó szoros értelmében bárki lehetett: ott lépdelhetett a nyomomban az utcán, vagy állhatott mögöttem a sorban a postán. Kezdtem feszülten érezni magam, valahányszor kitettem a lábam hazulról, ugyanakkor otthon sem éreztem igazán biztonságban magam, mivel az ismeretlen világosan kifejezésre juttatta, hogy ismeri a lakcímemet, hozzátéve, hogy „nem volt nehéz kideríteni”.

A rendőrséget már korábban is próbáltam bevonni, és most sikeresen lenyomozták a netes fizetési információk alapján, amikor átutalta a weboldal árát, és kimentek hozzá a lakására - ami, mint kiderült, ijesztően közel volt az enyémhez. De még erről a látogatásról is a honlapjáról kellett értesülnöm.

RENDKÍVÜLI HÍREK - a rendőrség megjelent a lakásomon!

Zaklatást jelentettek náluk, erről érdeklődtek.

A bejelentést Ms. Daynes tette.

Mivel mindössze egyetlen járőrt küldtek, nem tarthatnak valami veszélyesnek…

Megkérdezte, zaklatom-e Ms. Daynest, mire hangosan felnevettem, és kijelentettem: „Szó sincs róla… miért, ő azt állítja, igen?”

Megkérdezte, hajlandó vagyok-e leállítani a web- oldalt, mire közöltem, hogy ez szintén szóba sem jöhet. Ha Ms. Daynes perelni akar, állok elébe. Közöltem a jarddal, hogy Ms. Daynest fel kellene jelenteni a hatóságok idejének pazarlásáért, és hogy egyébként minden rendőrt pszichopatának tart… Biztosítottam felőle, hogy Ms. Daynesnek semmi félnivalója nincs bármilyen, általam elkövetendő bűncselekménytől. A rendőr pedig közölte: teljesen igazam van, ez polgári ügy.

Zaklatom tökéletes összefoglalót adott nekem a rendőri látogatásról - pontosabbat, mint azt magától a hatóságoktól várhatnánk.

Mikor megkérdeztem a rendőrséget, megerősítették: amennyire meg tudják ítélni, itt nem történt semmiféle bűncselekmény, és hogy ez polgári ügy. A mai napig elképeszt, hogy a „polgári ügy” valójában ugyanaz az eufemizmus az ilyesfajta zaklatásra, mint a „családi viszály” a párkapcsolati bántalmazásra.

Felhívtam rá a rendőrök figyelmét, hogy az illető pontosan tudta, milyen ruhákat hordok, online lenyomozta a címemet, és azzal is tisztában volt, hogy egyedülálló vagyok és egyedül is élek. Egyszóval fenyegetve éreztem magam általa. De erre csak azt felelték, hogy ezt bizonyítékokkal is alá kellene támasztanom. Tudok szolgálni esetleg valamiféle részletes feljegyzéssel a viselkedését illetően, vagy még inkább fényképekkel arról, hogy megfigyel engem? Úgy fest, fel kellett volna csapnom a saját zaklatom zaklatójának. Csakhogy sosem láttam, és fogalmam sem volt róla, hogy néz ki; mégis hogy készíthetnék így róla fotókat?

Minden elképzelést felülmúló csalódást keltett bennem a rendőrség reakciója - mivel csak haszontalan törvényekre és jogszabályokra támaszkodhattak, képtelenek voltak átlátni a szituációt. A helyzetem kétségbeejtő volt, és furcsamód az, hogy törvényszéki pszichológus vagyok, aki tisztában van azzal, ami itt történik, csak rontott a helyzeten. A stalkerek általi vegzálást „lassított támadásnak” is nevezik, mivel az ilyen viselkedés, ha nem reagálnak rá a megfelelő módon, apránként egyre fenyegetőbbé válik, és sokkal gyakrabban torkollik erőszakba, mintsem gondolnánk. Most különösen nyomasztóan hatott rám annak ismerete, hogy a nők sérelmére elkövetett gyilkosságok túlnyomó többségét (94%-át, ha hihetünk a Gloucestershire Egyetem kutatásának) zaklatás előzte meg (titkos megfigyelést, beleértve a leskelődést is, az esetek 63%-ánál azonosítottak). Egyszóval: nem minden stalker gyilkos, ám a nők legtöbb gyilkosa stalkerként kezdte.

Viszont azt is tudtam, hogy az igazán kockázatos esetek azok, ahol az áldozat és a zaklató régebben intim viszonyban álltak egymással. És az én esetemre, még ha tekintetbe vesszük is megfigyelőm túlfűtött képzeletét, ez egyértelműen nem állt. így aztán próbáltam azzal a racionális, tényszerű érveléssel nyugtatgatni magam, hogy rendkívül csekély egy ellenem indított fizikai támadás valószínűsége. Idegenek között minden tizedik zaklatás végződik erőszakkal, míg a volt partnerek esetében minden második. És hát a fenébe is, talán nem abból csináltam karriert, hogy hidegvérű profiként kezelek fokozottan veszélyes férfiakat? Igen ám, csakhogy pont az én szakmám az, ahol bármelyik nap bekövetkezhet valami igazán váratlan, így tisztában voltam azzal, milyen hirtelen és visszafordíthatatlanul fajulhatnak el a dolgok.

Nem csoda hát, hogy szorongásom rendre felrázott a hajnali órákban, hogy aztán a fülembe súgja: „Biztonságban vagy? *Egész biztos?* Biztos,

hogy egész biztos?” Majd következett az egyik legegyszerűbb, mégis legiszonytatóbb kérdés, amit ember önmagának csak feltehet: „Na és ha…?”

Ez idő tájt gyakran eszembe jutott egy régi betegem, akit évekkel azelőtt kezeltem; egy fiatal férfi, aki meg volt róla győződve, hogy a kínai triád tagjai el akarják tenni láb alól. Terápiás ülések egész során át magyaráztam neki, hogy a téveszméje mennyire nem racionális alapokon nyugszik, precízen kimutatva: annál, hogy a kínai maffia végez vele, mi sem valószínűtlenebb. Később megtudtam, hogy a kórházból való távozása után pár héttel drogdílerek Manchesterben agyonlőtték, mert tartozását - amit persze nem kötött az orromra - nem volt képes kiegyenlíteni. Ahogy mondani szokás: csak azért, mert paranoiás vagy, még nem biztos, hogy nem üldöznek.

Nekiláttam hát, hogy otthonomból bevehetetlen erődöt csináljak; ennek első lépéseként plusz zárakat szereltettem fel, valamint beruháztam egy új riasztórendszerre. Még el is költöztem egy időre egy barátomhoz, és csak akkor tértem vissza, miután beszereztem magamnak egy hatalmas kutyát - macskám legnagyobb csalódására, hiszen már 11 éve ő volt a kert korlátlan uralkodója. Fozzchopshoz néhány hónap múltán Humphrey is csatlakozott. Sejtelmem sincs, hogy oroszlánra emlékeztető csaucsau házőrzőim hogyan reagáltak volna egy betörésre, ám méretük és megkérdőjelezhetetlen hűségük kifejezetten megnyugtatónak bizonyult.

A munka és a magánélet között húzódó határvonal oly mértékű elmosódása volt ez, amit egész addigi karrierem során fokozottan igyekeztem elkerülni. És bármennyire hozzászoktam is ahhoz, hogy felülemelkedjek zsigeri reakcióimon - avagy egyszerűen csak félretoljam a levesembe pottyantott szemgolyót a kanalammal -, őszintén be kell vallanom: hosszú idő után első ízben valódi félelemben éltem. Féltem egy

férfitól. Egy férfitól, akivel sosem találkoztam, és akivel sem fizikai, sem érzelmi fronton nem kötött össze semmi.

*

Mindez néhány héttel azelőtt történt, hogy először találkoztam Liammel, akinek több nőkkel szemben elkövetett megalázó támadás is volt a rovásán. A tudat, hogy pusztán a nemem bármikor apropóul szolgálhat némi vitriolos nőgyűlölethez, végigkísérte a vele töltött heteket.

Liam első ízben 18 éves korában került börtönbe. Barátnője, egy apró termetű, törékeny 17 éves szőkeség kinevette, mert bénázott az előjáték alatt; a pár épp a lány szüleinek házában hancúrozott a kanapén. Liam erre ököllel a barátnője arcába vágott, leráncigálta a ruháit, egy karosszékhez kötözte, majd övének csatos végével összeverte. Végül otthagyta a szoba közepén, de előbb még kikötözte a lábait úgy, hogy bárki, aki majd belép, először a lány meztelen altestével szembesüljön.

Miután az ezért kirótt büntetését letöltötte, három foltmentes év következett odakint, de aztán ismét letartóztatták, és megint csak egy szőke, kis növésű tinédzser lány bántalmazásáért. Az áldozat egy kocsmában dolgozott pincérnőként, és amikor egy este hazafelé tartott a munkából egy lepusztult játszótéren át, Liam, aki mindaddig követte, hirtelen rárontott: keményen tarkón ütötte, kirúgta alóla a lábát és megtaposta. Ezt követően mellétérdelt, a földön heverő lányra maszturbált, majd dolga végeztével elmenekült.

Balszerencséjére azonban áldozata nem vesztette el teljesen az eszméletét, és képes volt beazonosítani támadóját mint a kocsma egyik törzsvendégét. Az is eszébe jutott, hogy látta már a férfit felbukkanni néhányszor, mikor épp vásárolni ment, de ennek akkor nem tulajdonított különösebb jelentőséget. Amikor Liamet letartóztatták, a rendőrség részletes feljegyzésekre bukkant a lakásán az áldozat munkarendjéről és az

általa viselt ruhákról. Találtak továbbá jegyzeteket két hasonló korú, magasságú és hajszínű lányról, valamint Liam által készített rajzokat, amelyeken kikötözött, meztelen fiatal nőket ütöttek-rúgtak. Igencsak részletgazdag képek voltak - az áldozatok eltúlzott méretű arcán gyötrelem ült, izzadságcseppek fröccsennek róluk szerteszét, miközben acélbetétes bakanccsal és ököllel kezelésbe veszik őket. Liam bűnözői karaktere a szó szoros értelmében egy visszataszító karikatúra volt. Nem sűrűn fordul elő, hogy egy ügy aktái tökéletesen illusztrált bepillantást nyújtsanak a bűntett előkészületeibe és a stalker sötét vágyfantáziáiba.

A Stalking Risk Profile néven futó kockázatfelmérés, amelyet 20 éven át állítottak össze vezető pszichológusok és pszichiáterek, a zaklatókat öt motivációs csoportba sorolja. Liam viselkedése egyértelműen a legritkább, az úgynevezett „ragadozó stalker” kategóriába tartozott. Az ilyen férfiak információt gyűjtenek áldozatukról - rendszerint egy számukra idegen nőről - egyfajta bizarr és összetett előjátékként a leendő fizikai - és nem ritkán nemi - erőszakhoz. Ennek a típusnak a várakozás izgalma, amit egy gyanútlan áldozat megfigyelése közben érez, éppoly kéjes élvezetet jelent, mint maga a támadás.

A skála másik végén találjuk a leggyakoribb csoportot, az „elutasított stalker”-t. Az ilyen zaklatok legtöbbször vagy a volt párjukkal próbálnak meg újból „összejönni”, vagy bosszút akarnak állni egy szakítás vagy elutasítás miatt. További típus az úgynevezett „kéretlen kérő”; ezek a vágy és magány motiválta molesztálok idegeneket és ismerősöket egyaránt kipécézhetnek, hogy nem helyénvaló módszerekkel megpróbálják őket randira vagy egyéjszakás kalandra rábírni. Az „intimitást kereső stalker”-nek az a szilárd téveszméje, hogy már eleve bensőséges viszonyt ápol az áldozattal. Az utolsó típus a „sértett stalker”, aki meg van győződve arról,

hogy a kiszemelt áldozat lekezelte vagy megalázta, és ki akarja egyenlíteni a számlát.

Mindez kétségkívül nagyon hasznos lehet bizonyos viselkedésminták kiszűrésére, mindazonáltal a stalkerek magatartása gyakran nemcsak összetett, hanem változékony is, és nem szükségszerűen marad meg egyetlen kategória határain belül.

*

Úgy esett, hogy Liammal egy úgynevezett „elbocsátó részlegen” találkoztam - elismerem, ez nagyjából úgy hangzik, mintha egy multicégnek lenne egy külön szobája kizárólag arra, hogy a feleslegessé vált alkalmazottakat háborítatlan körülmények között kirúghassa, ám valójában olyan büntetésüket letöltött elítéltekkel kapcsolatos, akiknek a börtönből vagy - és ez a gyakoribb - egy zárt kórházból történő elbocsátása fokozott segítséget vagy felügyeletet igényel. Egyfajta rehabilitációs központról van tehát szó, félúton a szabadság felé, és többnyire olyanok kerülnek ide, akik az átlagosnál több támogatásra szorulnak: többszörös vagy összetett problémákkal küzdők, drogfüggők, vagy esetleg azok, akiknél magas az újraelkövetés kockázata.

Mindig is meg voltam felőle győződve, hogy bárki szerencsésnek mondhatja magát, ha a rács mögül egy elbocsátóba kerül át, még ha az érintettek közül bizonyára nem mindenki értene velem egyet. Pedig sokkal jobb megoldás ez, mint amikor az egykori elítélt mindenfajta átmenet nélkül hirtelen a börtön falain kívül találja magát, kezében az összes holmijával, és nincs hová mennie. Az elbocsátó részlegeket a hatékonyságra és támogatásra fókuszáló szemlélet, valamint a társadalom jobbá tételének őszinte szándéka jellemzi, amihez az is hozzájárulhat, hogy ezek az

intézmények sokszor erős egyházi kötődéssel bírnak. Az érintettek útmutatást kapnak a tanuláshoz, munkavállaláshoz, gyakran terápia és tanácsadás is rendelkezésükre áll, egyszóval számos módon igyekeznek megkönnyíteni nekik a polgári életbe való visszarázódást. Mindez azonban korlátozásokkal jár: éjszakára általában zárják az ajtókat, van takarodó, és még egy sor egyéb szigorú előírás, amihez a részleg lakóinak tartaniuk kell magukat.

Az elbocsátó részlegeken zajló munka a MAPPA néven ismert, több ügynökség bevonásával működő közrendvédelmi mechanizmus irányelvei mentén, válogatott stáb irányítása alatt történik. Delegál ide tagot a rendőrség, a próbaidős bizottság, valamint az elbocsátási program vezetői, akik a közbiztonságot szem előtt tartva folyamatosan vizsgálják az egykori elítélt kockázati besorolását, illetve határozzák meg a szükséges korlátozások és megfigyelés szintjét. A MAPPA-csoportok működése korántsem zökkenőmentes - a részt vevő szervezetek erőforrásai végesek, a döntéshozatal pedig gyakran konfliktusokkal és dilemmákkal terhelt.

Liamet azt követően küldték hozzám, hogy kérelmezte a rá vonatkozó korlátozások felfüggesztését. Már hét hónapot eltöltött az „elbocsátó részlegen” mindenfajta súrlódások nélkül, békésen megosztozva öt másik férfival egy Edward-kori ház melléképületén.

Már túlesett az összes standard kockázatfelmérésén, de mielőtt a rehabilitálását felügyelő MAPPA-tagok hosszabb pórázra engedték volna, úgy vélték, még szükséges egy utolsó felmérés, az úgynevezett pszichopátia tünetlista (PCL-R), vagy ahogy Jon Ronson bestsellerének címében átkeresztelte: a „pszichopatateszt”. Ronson átnevezése némileg ferdít, szigorúan véve ugyanis a PCL-R nem minősül tesztnek, és leginkább a profilalkotáshoz hasonlít. Az eljárást egy kanadai kutató, dr. Robert D. Hare fejlesztette ki 1991-ben, és segítségével meghatározható, hogy egy személy

milyen mértékben mutatja a pszichopátia 20 jellemzőjét - a végeredmény a pszichopátiának egy olyan skálája, amelyen mind elhelyezkedünk valahol (leszámítva mondjuk Teréz anyát és a hasonlóan erkölcsöseket). A részletekbe menő interjúkérdések és a páciens adatainak átvizsgálása útján a vizsgálatot végző szakember - minden esetben egy speciálisan képzett, tapasztalt pszichológus - a 20 jellemzőhöz egy 0 és 2 között értéket társít aszerint, hogy az a páciens esetében egyértelműen jelen van (2), részlegesen kimutatható (1), vagy nem fedezhető fel (0). így tehát az elérhető maximum pontszám 40, de már egy 30 feletti érték is elég ahhoz, hogy megszerezd a kétes dicsőségű „pszichopata besorolást, és nagy eséllyel soha többé ne kapj jó társaságba vacsorameghívást.

A PCL-R alapvetően két fő irányvonal mentén vizsgálja a pszichopaták jellemzőit: a személyiségjegyek, valamint az életviteli faktorok szerint. Az elsőbe tartoznak az olyan tulajdonságok, mint a felsőbbrendűségi érzés, a manipulativ hajlam, a vakmerőség, vagy az empátia hiánya. Kétségkívül ellenszenves jellemvonások ezek, melyeken sokféle ember osztozik, különös tekintettel az olyan köz- és elismertséget hajszolokra, mint a celebek és a politikusok, vagy - ahogyan azt egy 2016-os tanulmány kimutatta - a vállalati felsővezetők egyötöde. Hare nem véletlenül nyilatkozta azt, hogy ha nem engedélyezték volna számára a pszichopaták tanulmányozását a börtönökben, akkor minden valószínűség szerint a brókereket és a telemarketingeseket vette volna górcső alá. Ami pedig a pszichopaták életviteli faktorait illeti, a PCL-R ide számítja például a nonkonformizmust, a szabályok áthágására való hajlandóságot, valamint a lobbanékonyságot. Külön kategóriát képeznek a bűnözéssel kapcsolatos jellemzők - ilyen például a fiatalkorú bűnelkövetés, az elkövetett bűncselekmények típusbeli változatossága, valamint a feltételes szabadlábra helyezés feltételeinek megsértése.

Bár a törvényszéki pszichológiában a legalapvetőbb felmérések között tartják számon, a PCL-R alkalmazását intenzív vita övezi. A probléma forrása az, hogy amit Hare eredetileg pusztán személyiségfelmérésre szánt, mára jelentősen átértelmeződött és kommercializálódott - napjainkban már mint csalhatatlan kockázatfelmérési eszközt használják, nagy horderejű és hosszú távú következményeknek kitéve a megvizsgált személyeket. Az igazság ezzel szemben az, hogy a PCL-R-ból kizárólag az alany bűnözői múltjára vonatkozó elemek relevánsak kockázatelemzési szempontból, vagyis csak ezek alkalmasak arra, hogy általuk a jövőbeni bűnelkövetés valószínűségére következtessünk.

A módszer ellenzői azért kárhoztatják a PCL-R-t, mert távolról sem tekinthető egy személy valóban alapos felmérésének, és ilyen kontextusban a „pszichopátia” meghatározása körkörös érveléssé egyszerűsödik: valaki rossz dolgokat tett, tehát pszichopata, és mivel pszichopata, rossz dolgokat fog elkövetni.

Lényeg a lényeg: néha mintha a farok csóválná a kutyát, és a felkérés, hogy lefolytassam Liamen ezt a felmérést, nekem pontosan ilyen esetnek látszott. El nem tudtam képzelni, mit tehetne ez hozzá a már elvégzett számos kockázatelemzés eredményéhez; Liam bűnözői magatartása terén a PCL-R csak arra deríthetne fényt, amit a múltjából már amúgy is tudunk. Arról már nem is beszélve, hogy mivel felnőtt életének számottevő részét rács mögött töltötte, ha akarna, sem tudna kellően széles körű életrajzi adatokkal szolgálni egy magas pontszámú PCL-R vizsgálathoz.

Csakhogy a felkérés megtörtént, és a PCL-R létjogosultsága akkoriban még nem képezte vita tárgyát. Mint a törvényszéki pszichológiában oly gyakran, a feladat ezúttal is a sablonos rubrikapipálgatásból állt - haladjunk, ne gondolkodjunk. Ám tisztában voltam vele, hogy Liam MAPPA-felelősei

rendkívül alaposak, nekem magamnak pedig az alaposság a középső nevem - így hát összehoztuk a találkozót.

Az elbocsátó részlegnek egy olyan épület adott otthont, ahol nem voltak tárgyalók vagy privát helyiségek, így a közösségi konyhában vártam Liam felbukkanását. Úgy nézett ki, mint bármely más hétköznapi konyha, eltekintve talán a szokatlan tisztaságtól, a konnektorok fölé ragasztott intelmektől („ne húzd ki!”), a tűzoltó takaróktól, valamint az ajtó belső oldalára kihelyezett takarítási beosztástól. A falak mentén kék konyhaszekrények húzódtak, közrefogva egy nagy ablakot, amely a veteményessé alakított kertre nézett - a lakókat szemlátomást igyekeztek fizikai tevékenységgel lefoglalni.

Épp a kertet bámultam, mikor Liam megjelent; sarkon fordultam, hogy üdvözöljem, és láttam, hogy alaposan végigmér; előbb az alakomat vette szemügyre, és csak legvégül nézett az arcomra. A legtöbb nő élete során átél ilyesmit, ám annak dacára, hogy a szituáció ismerős, mégis minden alkalommal felfigyelek rá - nemcsak a dolog arcátlansága miatt, hanem mert egyértelműen jelzi, hogy az adott helyzetben az illető számára a nő fizikai megjelenése kiemelt fontossággal bír.

Nem mosolygott rám, és csak egy ernyedt kézfogásra tellett tőle, mielőtt kihúzta a székét és leült, az asztalra könyökölve, összefűzött ujjait az arca előtt tartva. Feszélyezettnek, hovatovább bosszúsnak látszott, amit valahol meg is tudtam érteni - elvégre ki fogadná túláradó örömmel, ha „pszichopatateszten” kellene részt vennie?

A kölcsönös bemutatkozás után Liam példáját követve magam is lefuttattam egy gyors fizikai feltérképezést, csak persze sokkal diszkrétebben: egy harmincas éveiben járó férfi ült velem szemben, átlagos magasságú és testalkatú, farmerben és egyszerű fekete mackófelsőben. Semmilyen tekintetben nem éreztem figyelemfelkeltőnek: haja oldalt és

hátul rövidre vágva, csenevész vállak, és napfénynek szemlátomást ritkán kitett sápadt bőr.

Elmagyaráztam neki a PCL-R mibenlétét, és biztosítottam afelől, hogy ez egy széles körben alkalmazott törvényszéki vizsgálat. Megkérdeztem, hogy óhajt-e tudni valamit, mielőtt elkezdjük, de erre csak annyit felelt, hogy „haladjunk”, majd hozzátette: csakhogy eljutottunk idáig, mert ideje már, hogy feloldják a rá vonatkozó szigorú korlátozásokat. Egy pillanatig úgy éreztem magam, mint valami utazási ügynök, akinek egy elégedetlen ügyfél épp arról panaszkodik, hogy a szállodai szobájából nem nyílt elég jó kilátás. Csak úgy sugárzott belőle az a bizonyos „nekem ez kijár”-mentalitás, ami a körülményeket figyelembe véve meglehetősen alaptalannak hatott.

A korlátozások szigorát illetően mondjuk igaza volt. Éjjelre lezárták és be is riasztották a szobáját, az épületet pedig csak az igazgató engedélyével hagyhatta el. Többnyire a próbaidős meghallgatások és más elintéznivalók miatt mehetett be a városba, és elvárták, hogy kizárólag központi, nagy forgalmú környéket keressen fel. Minden egyes eltávozása után buszjegyekkel és nyugtákkal kellett igazolnia, hogy merre járt. Mindez kétségkívül szoros nyomon követést jelentett, ugyanakkor az elbocsátó részleg lakói ideális esetben belátták és elfogadták, hogy mindez fontos szerepet játszik a kölcsönös bizalom kiépítésében.

Nekikezdtünk a vizsgálatnak. A PCL-R-kérdőív nem olyasmi, amit sebtében le lehet tudni: egy zöld papírkönyvecskéről van szó, tele eldöntendő és kifejtős kérdésekkel, melyek arra szolgálnak, hogy egész sor információt gyűjtsenek be a delikvens családi hátterétől az intim kapcsolatain és anyagi helyzetén át egészen a bűnözői múltjáig. Órákba telhet a végére jutni; a leghatékonyabb, ha több alkalomra osztjuk szét a kérdéseket, hiszen az érintett témák természete és a felmerülő rengeteg

plusz információ miatt a folyamat igencsak megterhelő, kérdezőnek és kérdezettnek egyaránt. Tisztában voltam vele, hogy az elkövetkezendő néhány hetem a Liamnél tett látogatásokkal telik majd.

Liam hamar belerázódott az interjúkba, habár a válaszai többnyire szűkszavúak voltak. Feltűnt, hogy csak arra válaszol, amit kérdezek, ennél jottányival sem árul el többet. Elméletileg a beszélgetésnek természetesnek, minden kényszertől mentesnek kellene lennie, de keményen küzdenem kellett azzal, hogy valamiféle összhangot teremtsek kettőnk között. Egyértelműnek tűnt, hogy nem akar velem dolgozni, a tekintete azt sugallta: essünk már túl rajta. Nagy, kövér nullát vésteм fel a legelső osztályozandó tulajdonsághoz: természetes vonzerő.

(A természetes vonzerő a 20 pszichopátiái jellemző egyike a felmérésben, mindazonáltal nem szükségszerű, hogy a magas összeredményt produkáló alany ebben a kategóriában is pontot szerez. Úgy tapasztaltam, hogy minél északabbra megyek az országban, annál kevésbé valószínű, hogy egy ügyfél ebben a kategóriában jól teljesít. Mindenkori kedvenc tanulmányom éppen azt igyekezett kideríteni, hogy vajon miért érnek el a skót bűnözők alacsonyabb eredményt a PCL-R-en, mint amerikai kollégáik. A kutatók válasza: mert hiányzik belőlük az amerikaiak könnyed, megnyerő modora! Míg egy amerikai pszichopata „szép napot” kíván neked, egy skótnak ilyesmi eszébe sem jut.)

Nem lévén kijelölt tárgyaló az épületben, általában ott vertünk tanyát, ahol épp jutott számunkra hely, így legtöbbször a társalgóban ültünk le a megviselt bársonypamlagok- ra. Liam mögött az akváriumban ezerszínű guppicsapat örvénylett, míg én a megannyi kiömlött teától ragacsos kávésasztalka mellett ülve faggattam. Olyan volt az egész, mint egy kétcsillagos vendégház azokból a horrorszállásokat bemutató reality-sorozatokból. Emellett egy perc nyugtunk nem volt: a rádió szüntelenül

szólt, és folyvást más lakók bukkantak fel, hogy megetessék a halakat, tévézzenek, vagy megpróbáljanak cigarettát lejmolni.

Nem akartam elhamarkodott következtetéseket levonni, ám biztosan éreztem, hogy a pontszáma nem mutat majd különösebben magas pszichopátiaszintet - a végső kalkuláció még hátra volt, de a tapasztalat azt súgta, hogy valahol a 15 és 18 közötti tartományban lesz majd a lehetséges 40-ből. Összehasonlításképp: egy fegyenc eredménye jellemzően úgy 19-22 körül van; egy átlagos civilé, legyen férfi vagy nő, 3 és 6 közé esik. A saját értékem, ha igazán szigorú vagyok magamhoz: 4.

Az utolsó előtti ülésünket követően úgy határoztam, hogy vetek még egy pillantást Liam aktájára. Ekkor jutottak eszembe a nyugták és buszjegyek, és mint említettem, nekem az alapos munka a mindenem, így hát kikértem őket, hátha elárulnak valamit erről a szófukar, rideg férfiról és arról, mivel tölti a szabadidejét. Amivel szembesültem, attól végigfutott a hátamon a hideg.

Egy ember mindennapi életének látszólag ártalmatlan dokumentációja rendkívül beszédes lehet, különösen ha precíz időrendi sorrendben tálalják; mintázatok jelennek meg, hamar fényt derítve a személyes preferenciákra. Elkezdtem átnyálazni egy sárga gumival összefogott nagy halom nyugtát; akár egy képkockánként pergő rajzfilm, úgy elevenedett meg szemem előtt a megdöbbentő történet. Azt tudtuk, hogy Liam a legtöbb napon kimegy a városba; az elvárás szerint a forgalmas plázanegyedbe. A blokkok tanúsága szerint szerdánként kenyeret vett a csoport számára, szert tett egy horgászmagazinra, valamint gyakran vásárolt mentolos cukorkát is, mindig ugyanannál a standnál, mielőtt a Costa Coffee felé vette az irányt - ez egy forgalmas kávézó, azzal a fajta kétszemélyes kiszolgálással, amikor az egyik eladó a kasszánál felveszi a rendeléseket, a másik pedig elkészíti és kiadja őket. Liam nyugtái azt mutatták, hogy hosszabb időn - néhány

hónapon - keresztül kizárólag a következő napokon tért be a Costába: csütörtökön és pénteken (mindig délután), valamint szombaton. Akadtak napok, amikor nem kevesebb mint három-négy alkalommal is megfordult a kávézóban, és mindig ugyanazt kérte: kapucsínót. Feltűnt továbbá, hogy az összes kávéházi blokkon ugyanannak az eladónak a neve szerepelt - minden egyes alkalommal egy bizonyos Esther szolgálta ki őt.

Felfedezésemet nem közöltem Liammal, amikor összeültünk a PCL-R-vizsgálat utolsó alkalmára. Miután gyorsan végeztünk, bepötyögtem a jegyzeteimet a személyzeti számítógépbe, majd megkerestem a neten a kávézót azzal a szándékkal, hogy később kicsit körbeszimatolok a helyen. Az érzés, hogy Liam törzsvásárlói hűségét nem feltétlenül a Costa kapucsínója iránti rajongás váltotta ki, nem hagyott nyugodni. Míg a keresést végeztem, szembejött velem egy népszerű férfidezodor reklámja - a képen egy fiatal nő hajolt előre csábosán a nyitott sütőhöz, mellette a felirat: „Meg tudna őrjíteni?”

Az órára néztem a monitoron: ebédidő. Úgy döntöttem, hogy kiruccanok a városba, elvégre valahol ennem kellett - ugyanakkor remek lehetőségnek látszott arra is, hogy kis időre Liam bőrébe bújjak.

Miközben a Costa felé sétáltam az üzletekkel teli főutcán, egy csinos szőke tinédzserbe botlottam. Fülhallgatózott, és szemlátomást igyekezett az iskolai egyenruháját a lehető legkevésbé egyenruhára emlékeztető módon viselni. Eszembe jutott a saját öntudatos diáklány-korszakom, amikor mindennél jobban szerettem volna már felnőni, és rámosolyogtam, ahogy elhaladt mellettem.

Nem mosolygott vissza. Üres tekintettel átnézett rajtam, mint általában a zenét hallgató tinédzserek, akik fütyülnek rád, ami az én szememben teljesen normális magatartás. Ám egyszer csak eszembe jutott: vajon hogyan értelmezte volna Liam vagy akár a saját zaklatom ezt a tekintetet?

Milyen érzéseket és gondolatokat ébresztett volna bennük ez a futó gesztus? Vajon a mosoly közönyös fogadtatása, a visszautasítások eme legenyhébb formája is elég lett volna ahhoz, hogy lángra lobbantsa a haragjukat?

Hogy az emberek mennyire lehetnek veszélyesek, az rengeteg változó függvénye, kezdve az adott szituációval, amelyben épp vannak. Ha Liam úgy érezné, hogy a lány levegőnek nézte őt, az biztosan felbőszítené - és a lány szerencsétlen módon egyszerre válna sóvárgásának és gyűlöletének célpontjává. Mert Liam bizonyára akarja, hogy a nők vágyjanak rá, és feljogosítva érzi magát arra, hogy kényszerítse őket, ám ha elutasítást tapasztal, vagy úgy véli, kinevetik, a szíve máris megtelik keserűséggel: „Azt hiszi, ő különb nálam.” Vajon egy ilyen helyzetben felelevenítené magában a korábbi támadásokat, hogy újra felidézze a kínt, amit okozott és ki is élvezett: áldozatai magatehetetlen testét, az arcukra kiülő rémületet és megalázottságot?

Liam azt akarta, hogy érezzék hatalmát, dühét - és hogy megfizessenek. Az egyik PCL-R-interjú során megkérdeztem tőle: „Mit érzett abban a pillanatban, mikor nekiesett a barátnőjének?” Nem tudja, mire gondolt akkor, válaszolta. Csak a haragra emlékezett, és a leküzdhetetlen késztetésre, hogy muszáj letörölnie a vigyort a barátnője arcáról, hogy a lány ne nevessen rajta, ne nézze le, ne alázza meg többet. Ettől borult el az agya. De később aztán lenyugodott, tette hozzá nyomban. A megtorlás kielégítőnek bizonyult.

Ebben a helyzetben - vagyis egy forgalmas főutcán, fényes nappal - ez a fajta düh nem érhetné el a kielégülést anélkül, hogy ne keltene tüstént feltűnést; túl sok az ember, a lehetőségek korlátozottak. De a harag ettől még ott Totyogna tovább, a felszín alatt.

Benyitottam a kávézóba; azonnal megcsapott a kávé és a dán kekszek illata. Elvettem a hűtőből egy szendvicset és egy kis üveg vizet, majd

beálltam a kasszánál álló rövidke sor végére. A lány a pult mögött megkérdezte, hogy kérek-e bármi mást ezen kívül, amit elsőre alig hallottam meg; túlságosan lekötött, hogy lelessem nevét a kitűzőjéről. Az alacsony, nagyjából 17 éves szőkeséget, aki haját lófarokba fogva viselte, Esthernek hívták.

*

A következő hét ismét az elbocsátóban talált, hogy Liamet és Sheilát, a projekt vezetőjét tájékoztassam a PCL-R-vizsgálat eredményéről. Ahogy vártam is, Liam teljesen átlagos értéket mutatott - ez nem feltétlenül ok a zajos ünneplésre és gratulációra, de mégiscsak pozitív fejlemény: ma nem osztunk ki „pszichopata” címkét!

Ám a hangulat hamarosan komorabbá vált, amikor bejelentettem: találtam valamit, ami aggodalomra adhat okot, és felveti az újraelkövetés lehetőségét. Kiterítettem az asztalra a nyugtákat Liam kávézóba tett kiruccanásairól - számuk meghaladta a százat -, majd nem túl számonkérő, de azért határozott hangon kijelentettem: „Észrevettem, hogy ezt a kávézót mindig akkor látogatta meg, mikor egy bizonyos lány volt szolgálatban. Szeretném hallani, hogy mit gondol erről, Liam.”

Ennek hallatán a szemöldöke azonnal ráncba szaladt, a szája keskeny, sápadt csíkká préselődött össze. Majd ujjával vádlón rám mutatott, és azt sziszegte: „Te kibaszott ribanc.”

Sheilával egy pillanatra összenéztünk, majd vissza Liamre; egyikünk sem szólt. „Jézusmária! Mióta számít a kávézás istenverte bűncselekménynek? Maga kurvára nem épeszű.

Majd inkább csak magának, mint nekem: „Kibaszott picsák.”

Visszafogott hangon válaszoltam: „Kávét venni nem bűn, Liam, de ugyancsak rosszul végezném a munkámat, ha ezt a kérdést elmulasztottam volna feltenni önnek. Aggaszt ennek a nőnek a biztonsága, és önnek is segíteni szeretnék. Úgy vélem, hasznos lenne elbeszélgetnünk erről, hogy megértsük, mi játszódik le önben. Mit gondol?”

Liam felpattant, és lesöpörte az asztalról az időközben újra összegumizott blokkokat. Egy ösztönös mozdulattal utánuk nyúltam és elkaptam őket. Mindkét karjával az asztalra támaszkodott, és a szemem közé bámult. „Maga egy igazi kotnyeleskedő, vén kurva”, állapította meg. Ajkai gyűlölködő vicsorba görbültek. „Bottal sem piszkálnám meg magát.” Majd lábával jókorát rúgva az asztal lábába, kiviharzott a helyiségből.

Néhány rövid pillanatig feszült csend honolt a szobában, még a lélegzetet sem igen vettünk. Aztán egymásra néztünk Sheilával: „No, ezzel meg is vagyunk”, szólaltam meg végül. „Igazán jól ment, nem?”

A kezemben tartott nyugták felé biccentett: „Szép mentés.” Később Sheila arról tájékoztatott, hogy a MAPPA-cso- port, miután elolvasta a jelentésemet és javaslataimat, úgy határozott: Liam korlátozásait meghatározatlan időre változatlanul fenntartják.

PERESKEDÉS A LÁTHATÁRON:

Nyilvánosságra fogom hozni a Ms. Daynes ügyvédeivel folytatott teljes levelezésemet… Sajnálatos módon ez sem fog jót tenni Ms. Daynes hírnevének.

Kész vagyok peren kívül megállapodni Ms. Daynes-szel. Tekintetbe véve a befektetett időt és energiát, valamint személyes sérelmeimet és a saját hírnevemen esett csorbát, hajlandó vagyok elfogadni 5000fontot teljes és végleges kártérítés gyanánt. Ennek ellenében törlőm a weboldalt.

Néhány hónappal a Liam-eset lezárása után ott találtam magam a manchesteri polgári bíróságon, egy modern, fényes tárgyalóteremben, amitől az eleve különös esemény valahogy még furcsábbnak hatott. Sokkal otthonosabban éreztem magamat a Királyi Törvényszék viktoriánus gótikájában pár sarokkal odébb, ahol a cifrán díszített faburkolatok olyasfajta komolyságot kölcsönöztek az ott tárgyalt ügyeknek, ami nagyon hiányzott ebből a szellős, tágas teremből.

Ott ültem hát, oldalamon az ügyvédeimmel, és első ízben vehettem szemügyre a férfit, aki a weboldal mögött állt. Már amikor besétált a terembe, derengeni kezdett, hogy ez ugyanaz az ártalmatlan kinézetű figura, aki néhány perce még ott ült pár méterre tőlem a földszinti kávézóban. Nem adtam meg neki a szemkontaktus örömét - biztos voltam benne, hogy már így is kéjes élvezetét leli abban, hogy velem töltheti ezt a grandiózus napot. Ahogy helyet foglalt előttem, láttam, hogy világoskék zakójának hátán kilazult egy szövetszál.

Rágalmazás és becsületsértés volt a vád, ezzel igyekeztünk kieszközölni a weboldal eltávolítását. Mint azt említettem, nagyon is valós esély mutatkozott arra, hogy gyanútlan ügyfeleim tévedésből érzékeny információkat osztanak meg vele, és nekem kötelességem volt ezt megakadályozni. Nem volt más lehetőségem, mint hogy „polgári ügyként” kezeljem a helyzetet - egyszóval maradt a pereskedés.

Kötelezték rá, hogy töröljön minden tartalmat a weboldaláról, valamint semmisítse meg az összes esetlegesen birtokában lévő, velem kapcsolatos dokumentumot. Ezután következett a perköltség kérdése. A polgári peres eljárások nem mondhatóak olcsónak, ami azt is jelenti, hogy jogi úton védelmet találni egy renitens zaklatóval szemben olyasvalami, amit nem mindenki engedhet meg magának.

A bíró felszólította, hogy álljon fel: „Rendelkezik 60 ezer fonttal Miss Daynes költségeinek megtérítésére?”

„Nem szívesen költeném ilyesmire”, válaszolta némileg zavarodottan, sikertelenül próbálva azt a hatást kelteni, hogy van ugyan pénze, csak épp nem rám.

Azonban már akkor tudtam, hogy nem fogok azzal vesződni, hogy megpróbáljam behajtani rajta a költségek megtérítését. Már az is beszédes volt, hogy saját magát képviselte, csak az idejét fektetve ebbe a perbe, pénzt nem. És nem mellékesen ez az egész ügy végső soron arról szólt, hogy megpróbált lehúzni a weboldallal. Egyszóval nem úgy festett, hogy van bármi pénze. Ahol nincs, ott ne keress. És hogy őszinte legyek, semmi kedvem nem volt fogócskát játszani ezzel az alighanem így is teljességgel boldogtalan alakkal; ha így tennék, azzal csak megmaradna köztünk egyfajta perverz kötelék.

A bíró így folytatta: „Megértette, hogy Miss Daynes nem kíván sem üzleti, sem másmilyen kapcsolatba lépni önnel? Megértette, hogy most sem önszántából lépett önnel kapcsolatba?

És ekkor megszólalt: „Nem érdekes. Végeztem vele, egyszer és mindenkorra. Egyebet se csinál, csak bosszant.” Mintha valami ígéretes románcunk lett volna kibontakozóban, ami sanyarú véget ért.

Pillantást váltottam a balomon ülő jogi asszisztenssel. Tőlem jobbra az ügyvédem előhúzta a kék golyóstollát, és diszkréten kinyitotta az irattartóját. Lefirkantott valamit, majd úgy tartva a fedelet, hogy én is elolvashassam, a következő szót fedte fel: „ZAKKANT”.

Futólag elmosolyodtam, majd tekintetemet ismét konokul ellenlábasom zakójának meglazult szálára szegeztem. Nem volt ő jobban „zakkant”, mint amennyire Liam „pszichopata”.

Gondolatban áthúztam azt a szót a papíron, és csupa vörös nagybetűkkel odaírtam fölé. „NŐGYŰLÖLŐ”.

A nőgyűlölet - a lányokkal és asszonyokkal szemben érzett, mélyen gyökerező előítélet és megvetés - egyike azon kevés mentális állapotnak, amelyet még nem nyilvánítottak elmebetegségnek. Feltehetően azért, mert ha megtennék, rögvest kiderülne, hogy valóságos járvánnyal van dolgunk. Ott a tárgyalóteremben egyértelműnek látszott, hogy csupán a nőgyűlölet egyik közkatonájával hozott össze a balsors, aki annyira zokon vette egy nő elutasítását, hogy meg akarta büntetni érte.

Sokkal szegényebben hagytam el aznap a tárgyalótermet, mint ahogyan érkeztem, ám meg is könnyebbültem, hogy sikeresen szembenéztem ezzel a kellemetlen problémával. Vége volt. Egyenest hazamentem, kiriasztottam a lakást, behúztam a függönyöket és ledőltem a kanapéra. Az egész napi stressz Ménière-rohamot generált, és éreztem, hogy brutális lesz. A szoba forogni kezdett velem. De ahogy ott feküdtem a lábaim előtt hangosan szuszogó Fozzchopsszal, ismét elkönyveltem magamban, hogy sikerült megoldani egy kezelhetetlennek tűnt helyzetet.

Legalábbis ezt hittem. El sem tudtam volna képzelni, hogy még hat év múlva is ezzel az üggyel fogok küzdeni. Ebben a szakmában hozzá kell szoknunk a befejezetlen történetekhez.

9. FEJEZET

A HIÁNYZÓ UJJ ESETE

Ha nem maradhatok ott, ahol vagyok, márpedig nem maradhatok, akkor minden erőmmel azon leszek, hogy odébbálljak.
Jeanette WINTERSON: *Miért lennél boldog, ha lehetsz normális?* (Lukács Laura fordítása)

2013 májusára a gazdasági válság utóhatásai elmélyültek. A 2008-as pénzügyi krízis árnyékában meghozott költségcsökkentő intézkedések rendkívül fájdalmasan érintették a közigazgatási szektort.

Az Igazságügyi Minisztérium költségvetését 40%-kal nyirbálták meg; a kormányzati ágak közül itt volt az egyik legnagyobb megszorítás. A jogsegélyezésre szánt összeg csökkentésével a szakértői tanúknak kiadott megbízások száma szinte nullára redukálódott. (Úgy fest, szakértőkre csak akkor van szükség, ha bővében vagyunk a pénznek. Persze ahhoz képest, hogy egyre nagyobb számban kerültek emberek büntető- vagy polgári peres ügyekben bíróság elé mindenféle jogi képviselet vagy tanácsadás nélkül, a mellőzött pszichológusok panaszai apróságnak tűnnek.) Azokat a szerződéseket, amiket jótékonysági vagy szociális ellátásra szakosodott szervezetekkel kötöttem, felmondták, vagy tenderre bocsátották a megbízást, amit aztán olcsóbb jelentkezők nyertek el: önkéntes tanácsadók, gyakornokok, vagy ami még rosszabb, életvezetési coachok. Egyre kevesebb felkérést kaptam rendőrtisztek képzésére vagy nyomozati tanácsadásra. Mindig azt mondogattam az ügyfeleimnek, hogy a bűnözés nem kifizetődő, és lám, most a saját bőrömön éreztem ennek igazságát - a szolgáltatásaimra mutatkozó igény mélypontra jutott.

Egy terület azért kivételnek számított. A Yewtree fedőnevű nagyszabású nyomozásnak köszönhetően, melyet többek között a korábbi tévés személyiség, Jimmy Saville által elkövetett gyermekmolesztálások ügyében folytattak 2012 és 2015 között, az effajta bántalmazások a közérdeklődés fókuszában maradtak. Ám a nyilvánosságra került ügyek, valamint a letartóztatások és vádemelések száma között hatalmas aránytalanság mutatkozott. Ezzel párhuzamosan saját praxisomban állandó igény jelentkezett ítélet előtti szakvéleményekre olyan szexuális bűnözőkről, akik gyermekek sérelmére követtek el bűncselekményeket az interneten. Heti rendszerességgel kerestek meg olyan ügyvédek, akiknek ügyfeleit gyermekbántalmazós tartalom letöltéséért kapcsoltak le. (Olyasmi, hogy „gyermekpornográfia” nincs, és nem is létezett soha - csak „gyermekbántalmazás” van; képen, videón, és mint megtudtam, akár élőben is közvetítve.) A letartóztatottak egy része gyermekeket próbált bevonni szexuális tartalmú beszélgetésbe vagy egyéb aktivitásba chatszobákban, webkamerán keresztül, vagy megkísérelték a találkozást ezekkel a gyerekekkel. Jórészt idősebb férfiak voltak, de azért akadt közöttük pár fiatalabb, késő tinédzseréveiben járó, vagy húsznál alig idősebb fiú, akik elsajátították a „grooming” mesterségét (mely során az elkövető behálózza áldozatát, és idővel ellehetetlenít minden esetleges ellenállást), méghozzá úgy, hogy őket is zaklatták korábban az online térben. De bármilyen korosztályhoz is tartoztak az elkövetők, nagyon ritkán tűntek ki az átlagból bármivel is: volt munkahelyük, kapcsolatban éltek, és nemigen kerültek összetűzésbe a törvénnyel.

Aktájuk rendszerint tartalmazta az eset összefoglalóját, példaként három-négy leírással a mobiltelefonjukon vagy a számítógépükön talált felvételekről. Minden fotót megvizsgáltak és kategorizáltak a bántalmazás súlyossága szerint; a spektrum a különféle szexuális pozitúrákban

lefényképezett gyermekektől a legextrémebb, legbrutálisabb cselekedetekig terjedt.

2013-ban egy ötfokozatú, úgynevezett SAP-skála volt érvényben (azóta már felváltotta egy ítélkezési Tanács által bevezetett egyszerűbb, háromlépcsős rendszer). Mindig együttérzéssel gondoltam arra a valakire, akinek az volt a feladata, hogy ezeket az anyagokat végignézze, katalogizálja, majd írásban összefoglalja, hivatalos és érzelemmentes nyelvezeten, ami persze a legkevésbé sem enyhítette a tartalom borzalmasságát. Csupán ezeknek a napi szintű olvasását is kifejezetten embert próbálónak éreztem. Nemcsak annak plasztikus megjelenítését találtam nehezen emészthetőnek, amiket ezek a felnőttek a gyermekekkel műveltek, de a felvételek puszta mennyisége is elborzasztott. Ráadásul a leiratokból sosem derült ki, hogy mi lett az áldozatokkal: megtalálták és biztonságba helyezték őket, vagy még mindig ki vannak szolgáltatva az effajta szörnyűségeknek?

A Nemzeti Bűnüldözési Ügynökség (NCA) 80 ezerre teszi azoknak a számát az Egyesült Királyságban, akik „valamiféle szexuális veszélyt” jelentenek a világhálót használó gyermekekre, és egyre inkább kezdett úgy tűnni számomra, hogy valamennyiükkel nekem kell foglalkoznom (aminél már csak az a gondolat felkavaróbb, hogy éppenséggel senki sem foglalkozik velük). Az ügyfelek és a munka változatossága, kiszámíthatatlan jellege mindig is azon dolgok közé tartozott, amiket a legjobban szerettem a törvényszéki pszichológiában. Nem állt szándékomban az elkövetők egy teljes kategóriáját száműzni az ügyfélkörömből, ugyanakkor már a fejem kóválygott ezektől az iszonyatos bűntettektől, és komolyan kezdtem azt érezni, hogy én nem erre vállalkoztam.

Ez idő tájt keresett meg a walesi BBC azzal, hogy szerepeljek egy walesi nyelvű dokumentumfilmben. A stalker-ügyem óta szándékosan kerültem a nyilvánosságot - biztonságosabbnak éreztem, ha meghúzom magam -, és jó pár hasonló felkérést visszautasítottam. Zaklatom alvó oroszlánnak tűnt, és nem állt szándékomban felébreszteni. Ám ezúttal vállaltam a kockázatot: bíztam benne, hogy nem beszél folyékonyan walesiül, így nem nézi majd a műsort, és igent mondtam.

A film, amelyben közreműködésemet kérték, Mark Bridger perével foglalkozott. Egész Wales gyászolta a cerebrális parézistől (CP), vagyis agyi bénulástól szenvedett ötéves April Jonest, akit az előző év őszén Bridger elrabolt és meggyilkolt. A kislány eltűnését az Egyesült Királyság történetének legnagyobb szabású nyomozása követte, amit valaha eltűnt személy megtalálására indítottak. Bridger nemcsak megölte, de csaknem nyomtalanul eltüntette a holttestét, amelynek egy részét vélhetően elégette. A helyszínelők ugyanis April DNS-ét tartalmazó vércseppeket találtak a férfi kunyhójában, a kandallóját átvizsgálva pedig apró koponyadarabkákra bukkantak. A gyanú szerint Bridger a holttest többi részét szétszórta a közeli földeken, illetve a kunyhója mellett futó gyors sodrású folyóba dobta. April szülei végül mindössze 17 csontszilánkot tudtak a koporsóba helyezni.

Bridger ártatlannak vallotta magát a gyilkosság vádjában, ám azt elismerte, hogy „valószínűleg felelős” a kislány haláláért. Az esetet övező megannyi kérdés, a holttest hiánya, és hogy vádlott nem állt elő koherens magyarázattal, meggátolták a tragédia kielégítő lezárását, egyszersmind kiemelt médiaérdeklődéshez vezettek Bridger perével kapcsolatosan, amelytől további bizonyítékok esetleges felbukkanását remélték.

A film készítői arra kértek, hogy legyek jelen Bridger tárgyalásán, majd szolgáljak némi kommentárral az ott elhangzottakról. Egy héten át jártam a Mold Crown Bíróságra, a tárgyalóterem szűkös, a sajtó és a civilek számára

fenntartott félemeletére. Bíztam benne, hogy a munkám során mindig is preferált elfogulatlan érdeklődéssel tudom majd követni az ügy fejleményeit, csakhogy ilyen szemszögből még sosem volt alkalmam végignézni egy pert: magasan fönt, bár ugyanabban a teremben, mégis fényévnyi távolságban az emberektől, akiknek sorsáról odalenn döntés születik. Nem voltam sem szakértő tanú, aki előadja a véleményét, sem áldozat, aki várja, hogy igazság szolgáltassák. Bele kellett törődnöm, hogy csak annyit vagyok képes látni és befogadni, amennyit a közönség bármely tagja - egyszer elborzadva Bridger groteszk színjátékán, másszor álmélkodva April szüleinek nyugodt, méltóságteljes viselkedésén.

Különösen megindított egy néhány másodperces videó, amelyet egy biztonsági kamera készített Aprilről a helyi szabadidőközpontban, nem sokkal elrablása előtt - a felvétel egy szemlátomást vidám, szokatlanul aprócska lány küzdelmét mutatta egy súlyos ajtóval, amelyet próbált egyedül kinyitni. És míg a videót néztük, ott ült velünk a tárgyalóteremben a vádlott; egy 190 centi magas férfi, alkarján kígyós tetoválással, amelyet most eltakart a kék ing. Még a felvétel készülésének napján Aprilnek nem marad más nyoma, csak néhány üszkös csontdarab Bridger kandallójában. Ezt a videót látva olyan harag kezdett gyülemleni bennem, amelyről tudtam, hogy jó ideig nem fog lecsillapodni.

Megtudtuk, hogy az April elrablása előtti napokban Bridger rákeresett a neten a Soham-gyilkosságok áldozatairól (Holly Wellsről és Jessica Chapmanről) készült képekre, valamint a szintén iskoláskorú Caroline Dickinson fotóira is, akit egy Franciaországba tett osztálykiránduláson erőszakoltak és gyilkoltak meg 1996-ban. Kiderült továbbá, hogy Bridger számítógépén gyermekbántalmazást ábrázoló obszcén felvételeket találtak, a böngészési előzményeiben olyan keresőszavak szerepeltek, mint a „pubertás” és a „meztelen ötéves”.

».

Bridger azzal védekezett, hogy a kereséseket azért futtatta le, hogy képet kapjon saját gyermekeinek szexuális fejlődéséről, a visszataszító

fotókra pedig elmondása szerint véletlenül bukkant az interneten, és azért töltötte le őket, hogy később „panaszt tegyen” miattuk. Állítása szerint véletlenül elütötte Aprilt a Land Roverjével, és nem képes felidézni, mi történt azután, mert részeg volt, és elöntötte a pánik. Csakhogy megismerhettük egy 18 éves tanú vallomását is, aki látta a lányt Bridger kocsijába bemászni. Roderick Stewart törvényszéki szakértő pedig arról számolt be, hogy sem Bridger Land Roverjén, sem April biciklijén nem találták semmiféle bizonyítékát annak, hogy az állítólagos gázolás valóban bekövetkezett volna.

Mindenki számára nyilvánvaló volt, miféle fantáziákat táplált Bridger, mielőtt elrabolta a kislányt; senki nem kételkedett abban, hogy ő végzett Aprillel, és hogy a bűntett szexuális motivációval bírt. Még arra is fény derült, hogy aznap három másik lányt is megpróbált az autójába csábítani. Előre kitervelt hazugságai szánalmasak voltak, és annak kegyetlensége, hogy megtagadta az igazságot a gyászoló szülőktől, megbocsáthatatlannak tűnt.

Május 30-án Bridgert bűnösnek találták emberrablásban, gyilkosságban és az igazságszolgáltatás akadályozásában. Ténylegesen letöltendő életfogytiglant kapott. Mindig is úgy gondoltam, hogy ha elveszed egy gyermek életét, akkor az egyetlen megfelelő hely arra, hogy leéld a sajátodat, az a börtön. De nem azért fizetnek, hogy ilyen ítéleteket hozzak. Eddig a pontig valahogy mindig sikerült helyén kezelnem a személyes érzelmeimet a bűnelkövetőkkel kapcsolatban, így objektív alapokon tudtam együtt dolgozni velük, egyaránt szem előtt tartva a bűntettet és az embert. Megannyiszor találkoztam gyerekgyilkosokkal különféle fegyintézetekben, ideértve Robert Blacket, aki legkevesebb négy lány haláláért volt felelős (és aki az HMP Maghaberryben halt meg 2016-ban), valamint számos olyan ügyfelem volt az elbocsátókban, akiket korábban gyermekrablásért vagy -

gyilkosságért ítéltek el. Bemutatkoztam és kezet nyújtottam nekik, mint bárki másnak, és kizárólag az előttem álló feladatra koncentráltam, nem pedig arra, hogy kinek fogom éppen a kezét.

Leszámítva lan Bradyt - ha Manchesterben nőttél fel, és később megszorítod Brady kezét, lehetetlen nem gondolnod arra a rengeteg rosszra, amit azok a kezek okoztak. Hogy éreztem-e undort? Persze. Ám még Brady iránt is sikerült előhívnom magamból egy minimális részvétet. „Micsoda szerencsétlen, nyomorult lélek”, gondoltam magamban. De miközben Mark Bridgert hallgattam, aki áldozatára egyfolytában csak „kicsi April”-ként hivatkozott, éreztem, hogy képtelen vagyok elvonatkoztatni, és ezáltal semlegesen tekinteni rá. Még soha senkit nem találtam olyan visszataszítónak és gusztustalannak, mint ezt az embert.

Azon a héten, Bridger vallomása alatt egyik kollégám azzal a gyanúval állt elő, hogy PTSD-m van; elképzelhető, hogy elszenvedtem valami áttételes traumát, amitől nem sikerült megszabadulni a pszichológuskollégámnál tett szupervíziók során (ezek az ülések minden pszichológus számára kötelezőek, hogy kibeszélhessék és átértékelhessék a munkájuk során szerzett tapasztalataikat). Nem tartottam elképzelhetetlennek a dolgot, hiszen az ügyféllistám hemzsegett az olyan férfiaktól, akik bántalmazott gyermekekről készült fotókat nézegettek, és bár nem mindegyikük volt egy Mark Bridger, attól még egy brancs voltak; vevők és eladók a gyermekbántalmazás nyüzsgő feketepiacán.

A Bridgerről alkotott szakvéleményemet a tőlem elvárható tárgyilagossággal prezentáltam a tévéstábnak. Kitértem rá, hogy már 50 éve annak, hogy először hallottunk az „idegen- veszélyről , köszönhetően a kormány 1971-es kampányának, amit a Moors-gyilkosságok és a 60-as évek nagy port felvert gyermekrablása nyomán folytattak. De ez egy elavult narrativa. Az „elrablás” és „idegen” fogalmai többé nem olyan

egyértelműek egy gyilkosság kontextusában, mint azt hittük. Az ilyen eseteket hajlamosak vagyunk úgy elképzelni, mint hogy a gyerekeket ismeretlenek egyszer csak elcsalják vagy elragadják a nyílt utcán, ám az újabb esetek jelentős részében a kapcsolatfelvételt és a gyilkosságot valamilyen fokú online „grooming” előzte meg. Maga Mark Bridger sem volt teljesen idegen April számára, mivel az egyik gyermeke egy iskolába járt az áldozattal. Csakhogy, emlékeztettem magam a bíróságon ülve, a valóság az, hogy a gyermekrablások csak szórványosan fordulnak elő, azok pedig, amelyek gyilkossággal végződnek, még annál is ritkábbak. Az ilyen bűntények pontosan azért kerülnek be kivétel nélkül a hírekbe, mert ilyesmi tényleg csak a legrosszabb esetben történhet meg. A gyermekrablások kevesebb mint felét követi el idegen - egész pontosan 42%-át, legalábbis az Action Against Abduction szervezet rendőrségi adatokra épülő, 2011/12-es felmérése szerint. Ugyanezen jelentés szerint az ismeretlenek által, 16 évnél fiatalabb áldozatok sérelmére elkövetett emberrablások éves száma 50, amiből 15 szexuális támadással is együtt jár. Nem mintha ezek az alacsony esetszámok bármit is csökkentenének a jelenség szörnyűségén, mindenesetre az némi vigaszra adhat okot, hogy a felmérés szerint négyből három gyermekrablási kísérlet kudarcba fullad.

Miután magam mögött hagytam Walest, és hazatértem, még mindig fortyogott bennem a harag. És később sem akart csillapodni; rendszerint csöndes pillanataimban tört fel, többnyire a hajnali órákban, amikor csak álmatlanul forgolódtam. Túl sokáig pillantottam a mélységbe, az elme legsötétebb zugaiba, ahol a rossz burjánzik fékezhetetlenül, és most a mélység is belém pillantott.

A Bridger-per után még hetekig olyan morózus melankóliával jártam-keltem, amit semennyi kutyasétáltatás - kedvenc meditációs módszerem - nem volt képes eloszlatni. Objektivitásom egyértelműen a kívánatos szint

alá süllyedt, és ez egy törvényszéki pszichológus esetében komoly probléma - akár egy egyensúlyát vesztett kötéltáncos, elbizonytalanodtam a következő lépést illetően. Lehet, nem álltam rá készen, hogy hangosan is kimondjam, de kétségeim támadtak a karrieremet illetően. Számít egyáltalán, amit csinálok? Mihez akarok kezdeni? Kivel szeretnék dolgozni? Válaszaim nem voltak; csak azt tudtam, hogy nem vagyok elégedett a jelenlegi helyzetemmel.

Aznap borús hangulatban érkeztem a munkába. Átlagos kórház volt, női és férfiszárnyakkal a súlyos pszichiátriai esetekhez, de kezeltek értelmi fogyatékosságtól szenvedőket, valamint alkohol- és kábítószerfüggőket is. Többször jártam már itt az elmúlt évek alatt, mint amennyire vissza bírnék emlékezni; az intézmény fertőtlenítőszagát és zajait már ismerősnek és megszokottnak találtam.

Igazság szerint annyiszor megfordultam már ebben a kórházban, hogy még azt is tudtam, hogy az egyetlen elfogadható ételük a héjában sült krumpli, így egyenest a menza felé vettem az irányt. Nem volt még ebédidő, így az étkező üres volt, eltekintve tőlem, egy idősebb, fürdőköntöst és papucsot viselő férfitól, valamint a látogatójától. A lehető legmesszebb helyezkedtem tőlük, a parkolóra néző ablakhoz a sarokba. Nem akartam mást, mint egyedül maradni az államilag támogatott krumplimmal és az egzisztenciális válságommal.

És ekkor egy nő leült pont velem szemben. Az evés szik- rányit sem javított a hangulatomon, így az első gondolatom ösztönösen ez volt: „Tűnj innen!” A terem tele volt üres asztalokkal - mindegyiken vázákban műanyag gerberák, körülöttük négy műanyag szék -, ülhetett volna akárhová, de nem: feltétlen a hozzám legközelebbi széket kellett választania. Elnéztem mellette, kerülve a szemkontaktust.

Nem vette a célzást; rám mosolygott, és köszöntött: „Helló.” Ránézésre úgy az ötvenes éveiben járhatott, vékony szálú világosbarna haját rövidre vágatta, nyakát és vállát szabadon hagyta a nyári ruhája. Észrevettem, hogy a melltartójának pántja piszkosszürke, és mélyen belevág a vállába - nem tűnt kényelmes viseletnek.

Széles vigyorral szólalt meg újra: „Helló, Lucy vagyok.” Erre már biccentettem egyet, de továbbra sem akartam a legkisebb utalást sem tenni arra, hogy szeretnék bevonódni ebbe a beszélgetésbe. A két férfi az étkező másik felében feltápászkodott és távozni készült, és épp követni akartam a példájukat, amikor Lucy belekezdett a mondandójába.

Hirtelen ráeszméltem, hogy kéretlen beszélgetőpartnerem talán értelmi fogyatékossággal él, és ez egy pillanatra megállított. Emlékszem, anyám mit mondogatott gyerekkoromban: ha egy ismeretlen megszólít, lehet, hogy ez a napjuk fénypontja, az egyetlen beszélgetés, amiben részük lehet.

Mivel ártalmatlannak tűnt, vettem egy mély levegőt, igyekeztem kedvesnek látszani, és csak ültem ott, míg folyt belőle a szó. Egyszer csak felkelt, átült mellém, és az ékszereit kezdte mutogatni. Mindkét kezén számos ezüstholmit viselt, abból a fajtából, amit a vásárokban együtt árulnak a füstölőkkel és az álomcsapdákkal: végig az ujjain gyűrűk, alattuk megzöldült a nyirkos bőr. Ekkor vettem észre, hogy a bal kezén a gyűrűsujj rövidebb a kelleténél: a felső ujjperc a körömmel hiányzott.

„Mi történt az ujjával?”, érdeklődtem. Nem félek a személyes kérdésektől, és ez akkoriban különösen igaz volt, ugyanis a munkám részeként napi szinten faggattam férfiakat a maszturbálási szokásaikról. És amúgy is szokatlanul bizalmaskodó kedvemben voltam aznap; meglehet, elvesztettem a szociális konvenciók iránti érzékemet, mert annyira torkig voltam mindennel. És ő olyan barátságosnak látszott.

„Levágtam”, válaszolta.

A bennem élő mentálhigiénés szakember azonnal azt súgta, hogy ez minden bizonnyal egy olyan öncsonkítás volt, amit túláradó, elviselhetetlen érzelmek váltottak ki. „Miért érezte, hogy ezt kell tennie?”, kérdeztem.

„Csak úgy”, felelte. Az exének szánta. Börtönbe került, és megírta neki, hogy „szeretne mindig magánál tudni belőle egy darabot”. ő pedig eleget tett a kérésnek: levágta az ujjpercét, amit aztán a volt párja mindig magánál tarthatott. Mindig is ilyen romantikus férfi volt, sóhajtotta Lucy.

És ekkor eszembe jutott: még a karrierem legelején helyettesként dolgoztam egy börtönben, ahol egyszer egy levágott ujjat találtak. Vajon ez a nő lehet a tulajdonosa annak a töpörödött ujjdarabkának oly sok évvel ezelőttről?

Két őr, Wright és Aktar bukkant rá egy Fillingham nevezetű őrizetes cellájában - barna volt, aszott, és olyan benyomást keltett, mint valami kutyáknak való jutalomfalat. Bár technikai értelemben egy *ujjperc* volt, a vágást a felső perc alatt ejtették; úgy ítéltük meg, hogy a háromcentis darabka egy gyűrűs- vagy mutatóujjról származhat. A köröm még rajta volt, méghozzá a lehető legáthatóbb rózsaszínűre lakkozva. A kissé gyerekes, gyöngyházhatású szín arra az Iced Champink rúzsra emlékeztetett az Avontól, amit tinédzserként magam is használtam a 80-as években.

Aznap reggel elsétáltam Fillingham cellája előtt, és a szemem sarkából felfigyeltem a két őrre, amint a rab keskeny, nyitott fiókos asztala fölé görnyedtek. Jó néhány tárgy - zoknik, fogkefe, fésű - hevert az ágyon egy szürke pokrócon, katonás rendben, amiből rögtön megértettem: rutinellenőrzést végeznek. Az őrök mindig az óra járása szerint haladnak a cellaajtónál kezdve, szisztematikusan átvizsgálva minden bútort és felületet. Fillinghamet már megmotozták, és a keresés idejére áthelyezték egy másik cellába.

Aktar még a negyvenes éveit taposva is egy dús és sötét arcszőrzettel megáldott serdülőnek látszott. Wright jól megtermett pasas volt, fiatalabb Aktarnál, és csak pár hónapja végezte el a képzést; zihálva vette a levegőt, mint aki menten elájul. Egyfolytában a nyakkendőjét cincálta, bizonyára megfeledkezve arról, hogy - biztonsági okokból - az nem megkötős, hanem csiptetős fajta.

Beugrottam, hogy lássam, mit vizslatnak olyan intenzíven. Megmutatták. „A picsába, egy ujj!” Nem ez volt életem legszofisztikáltabb észrevétele, de őszintén szólva erre a fejleményre nem voltam felkészülve. Egy pillanatig

mindannyian megrökönyödve bámultuk a levágott testrészt, aztán valamilyen rejtélyes okból mind magunk elé tartottuk a két kezünket, mintha csak gyors létszámellenőrzést végeznénk az ujjaink közt.

Az ujj egyébként egy bontatlannak látszó elemes dobozból hullott ki, amelyről közelebbi szemrevételezés után kiderült, hogy csak ügyesen visszaragasztották a csomagolását. A meglepetés az egyik kibelezett elemben lapult.

Fillinghamnek nem mutatkozott hiány a kézfején, így nyilvánvalóan nem az ő ujja rejtőzött a dobozban, ám hírhedt volt arról, hogy szinte bármit képes beszerezni, ő volt a börtön legprofibb seftelője. Ha például tetkóra vágytál, képes volt összebuherálni egy tetoválópisztolyt golyóstoliakból meg ceruzaelemekből, de tudott keríteni pornót, gatyaszaggatót (ez amolyan börtönpálinka gyümölcsből, cukorból, kenyérből, vagy tulajdonképpen bármiből, ami épp akad), sőt még a börtönpszichológusok által használt kézikönyvből is képes volt szerezni egy példányt. Hallottam, hogy azoknak, akiknek jelenésük volt a szabadlábra helyezési bizottság előtt, Fillingham felkészítő konzultációkat vállalt. Természetesen nem ingyen.

Az is közszájon forgott, hogy különös fétise az emberi bőr gyűjtése; ha egy rab hajlandó volt vásárra vinni, Fillingham vevő volt rá. A börtön összes öncsonkítóját rávette, hogy adják neki lenyesett darabkáikat; a gyanú szerint né- hányukat még vágószerszámokkal is ellátta motiválásképp.

Aktar lezárta a cellát, én pedig a napirendemnek megfelelően továbbmentem a következő találkozómra. Később hallottam, hogy Fillingham makacsul tagadta, hogy bármi köze lenne az ujjhoz, és legjobb tudomásom szerint nem sikerült kideríteni, kihez tartozik - börtönlakóhoz vagy civilhez, élőhöz vagy holthoz, nem tudtuk meg. És most, íme, itt ül mellettem Lucy, egy kórházkantin sarkában.

„Aha, értem", feleltem, mire elmosolyodott; bizonyára nem szokott hozzá, hogy magyarázatát ilyen magától értetődőnek fogadják.

„Hogy juttatta be hozzá?", kérdeztem némileg elszomorodva azon, hogy hűsége bizonyítékaként egy levágott testrészét kellett latba vetnie a férfinál, akit szeretett; románckötösbe bújtatott tragédia.

Mint azt megtudtam, lefóliázta, és a bugyijába rejtette. Aztán a börtönlátogatáson, amikor az őrök nem figyeltek, suttyomban odacsúsztatta a férfinak. Lucy vállát felhúzva, fátyolos tekintettel maga elé révedve mesélt, mint aki épp egy gyönyörű emléket idéz fel.

Hogyan zajlott az ujjlevágás? Orvoshoz ment utána, hogy varrják össze a sebet? És senki nem kérdezett rá, hogy hova lett a hiányzó darabka? Megannyi kérdés merült fel bennem, de nem bírtam feltenni őket, mert igazából nem is akartam tudni a választ. Az emberi elme szereti a lezárt történeteket, az enyém pedig boldog volt ezzel a konklúzióval, ami egy 15 évvel ezelőtt, egy Fillingham nevű rab cellájában kezdődött ügy végére tett pontot.

Közeledett a következő időpontom, úgyhogy kiszabadítottam magam a sarokból, ahová Lucy beszorított.

„Az ápolóm szerint túlságosan sebezhető vagyok”, mondta mintegy magyarázatként, ahogy felálltam és távozni készültem. És ezektől a szavaktól újra szomorúságot éreztem. Lucy valamiért azt gondolta, hogy az ő hibája ez a sebezhetőség. Miért az ő vállát kell nyomja a felelősség?

Hiszen nem azért hiányzott az ujja, mert sebezhető alkat volt - hanem mert valaki, aki kihasználta őt, meggyőzte, hogy vágja le.

Azzal búcsúztam Lucytól, hogy nagyon élveztem a beszélgetésünket - komolyan így is gondoltam -, majd felhívtam a figyelmét arra, hogy még rengeteg férfi van a világon, ám neki csak kilenc és fél ujja maradt; próbáljon hát vigyázni rájuk. Megígérte, hogy úgy lesz.

Ahogy kifelé menet a tálcámat a tárolóra raktam, száraz sonkásszendvics-maradványokat és teásbögréket félretolva, úgy éreztem, egy másfajta rendetlenségben is sikerült rendet vágnom. Persze nem tudhattam bizonyosan, hogy az ujj, amit annak idején Fillinghamnél találtunk, valóban Lucyhoz tartozott, de úgy döntöttem, hogy ebben a megoldásban hiszek. És aznap nemcsak a hiányzó ujj rejtélyes esete oldódott meg, hanem annak dilemmája is, hogy mi legyen a következő lépés az életemben.

Ideje volt visszavonulnom a törvényszéki pszichológia frontvonalából, eltávolodni a szexuális bűnözők világától és a hibát hibára halmozó, egyre kiábrándítóbb rendszertől. Úgy éreztem, inkább a civil női mentálhigiénés szolgálat való nekem, ahol olyanokon segíthetnék, mint Lucy. A mélység, amibe belepillantottam, kezdett egy új horizontra emlékeztetni.

10. FEJEZET

FŐ A BIZTONSÁG

Az érzelem tagadása nem a magas járdaszegély elkerülését jelenti, hanem azt, hogy ki sem állunk a garázsból. Biztonságos, de így soha nem jutunk el sehová.
Brené BROWN: *Bátraké az erő* (Kovács Viktória fordítása)

Nyolcéves korában Maya elkapta a skarlátot. Bár a betegség tünetei - a duzzadt torok, a kiütések - rendszerint kellemetlen emlékeket hagynak maguk után, Maya számára a fájdalmas megbetegedés igazi revelációnak bizonyult.

Míg ágyhoz kötve feküdt, az anyja viselte gondját, oly mértékű szeretetet és odafigyelést tanúsítva irányába, amelyet Maya addig még sosem tapasztalt. Az apja már korábban elhagyta őket. Ennél is fontosabb azonban az, ahogyan a vizitelő orvos bánt vele; Maya elmondása szerint olyan volt, „akár egy angyal”. A doktor megígérte neki, hogy hamarosan jobban lesz, és még gyengéden be is takargatta. Ilyesmit azelőtt senki sem tett vele.

Apja szerencsejáték-függő iszákos volt. Ha este 6 körül nem ért haza, akkor az otthoniak tudhatták, hogy kocsmába ment, és minden valószínűség szerint hosszú éjszaka elé néznek. Előfordult, hogy miután hazaérkezett, libasorba állította a gyerekeket - hatan voltak, a legkisebbet még úgy kellett kivennie az ágyából -, majd megütötte őket, általában a hasukba bokszolva, egyiket a másik után, így a többiek láthatták, mi vár rájuk a következő pillanatban. Egy ízben akkorát csapott Maya arcába, hogy a lánynak kiesett a metszőfoga. A nyoma még felnőttkorában is világosan kivehető volt az arcán; egy világos heg az orrától a felső ajkáig. Olyan is előfordult, hogy a férfi az anyjuk fejére borított egy tál gőzölgő rizst, mert az asszony nem

adott neki pénzt, egy másik alkalommal pedig a macskájuk újszülött kölykeit belefojtotta a fürdőkádba, kényszerítve Mayát és testvéreit, hogy végignézzék.

A totális terror birodalma volt ez; a kíméletlen erőszak színháza, amelyben a bántalmazó családfő kéjes örömét lelte. A legtöbb gyermek számára egy kósza végtagtörés, vagy akár csak egy komolyabb perecelés a biciklivel életre szóló élmény lehet, amelynek fájdalmára örökké emlékezni fognak - Maya apja azonban gondoskodott róla, hogy a lánya gyermekkora zömét rettegésben és szenvedés közepette élje le.

Biztonságot, boldogságot csak tünékeny pillanatokra érzett. A rendőrség rendszeresen látogatta az otthonukat, és élénken megmaradt az emlékezetében egy járőrnő, aki pokrócot tekert köréje és biztosította arról, hogy rendbe fogja rakni itt a dolgokat - ám sosem látta többé. Egyszer Maya a testvéreivel és az anyjukkal elköltöztek egy menedékházba, ahol összeismerkedett egy Anne nevű lánnyal. Mint azt megtudtam, azóta sem volt olyan igaz barátja, mint Anne, és nagyon sajnálta, hogy nem maradtak kapcsolatban. Csakhogy az apa rájuk bukkant, és Maya életét gyorsan újra maga alá temette az ismerős kilátástalanság.

Ő volt az első ügyfelem, mióta abban a kórházi étkezőben összetalálkoztam Lucyval. Fokozatosan leépítettem, majd meg is szüntettem magánpraxisomat. Néhány héttel később új szerepkörben, tanácsadó szakpszichológusként kezdtem dolgozni egy magánkézben lévő, nők rehabilitációjára szakosodott kórházcsoportnál. Valamennyi létesítmény kicsi volt, otthonos, és félreeső helyekre telepítették őket - ahol ez idő tájt dolgoztam, az egy átalakított sorház volt egy fákkal szegélyezett utcácskában Manchestertől északra, egy biztonságos és előkelő külvárosban. Olyan nők laktak itt, akik korábban súlyos mentálhigiénés problémáktól szenvedtek, és időre volt szükségük ahhoz, hogy

akklimatizálódjanak, mielőtt visszatérnének a normális életükbe. Egy alig hatágyas klinikáról volt szó, és nagy várakozással tekintettem arra, hogy milyen eredményeket érek majd el ebben a természetes és otthonos környezetben, amely a legkevésbé sem hasonlított a börtönbeli interjúszobákra a padlóhoz rögzített bútoraikkal meg a készenlétben álló őrökkel, vagy a zárt kórházak steril kórtermeire. Az ajtók itt is automatikusan zárultak mögötted, de ez inkább a veszélyeket volt hivatott kint tartani, semmint a betegeket bent.

Ehhez képest a szívem rögvest összeszorult, midőn felfedeztem, ki is lesz a következő páciensünk. A vezető nővér a reggeli eligazítás során közölte, hogy az új lakónk Maya, akit erotomániával diagnosztizáltak, továbbá zaklatói múlttal is rendelkezik. Saját emlékeim valaki nem kívánt figyelméről még meglehetősen közeliek voltak, ezért igencsak kellemetlennek találtam a gondolatot, hogy vele kell majd dolgoznom. Úgy hiányzott az ügyféllistámra egy stalker, mint lufiárusnak a nyílzápor. Mégis hogy leszek képes objektív munkakapcsolatot kiépíteni vele? Mindazonáltal személyes fenntartásaim mellett ott mocorgott bennem a szakember kíváncsisága is. Ekkorra már messze magam mögött hagytam a szigorú diagnosztikai kategóriákon alapuló megközelítést, mindazonáltal az erotománia igencsak szokatlan jelenség, és szerettem volna a végére járni, hogy Maya esetében ez mit jelent.

Az „erotománia” kifejezés a mai beszédmódban erősen viktoriánus hatást kelt, valójában azonban az orvosi feljegyzésekben már évszázadok óta szerepelt ez a jelenség, csak épp állandósult definíció nélkül. Ez idő alatt a terminus jó pár jelentésbeli metamorfózison ment keresztül a pszichiátria számos nagyságának köszönhetően (Sigmund Ereud például az erotománia alatt a homoszexuális késztetés elnyomásának egy módját értette). Azt a mentiálhigiénés problémát, amelyet az erotománia

napjainkban is jelöl, először egy francia pszichoterapeuta, Gaëtan Gatian de Clérambault írta le 1942-ben posztumusz megjelent, „Les Psychoses Passionelles” címet viselő tanulmányában, miután egy olyan nőbeteget kezelt, aki egy időben órákig állt a Buckingham palota előtt, mert meg volt győződve arról, hogy V. György király a függönyök mozgatásával rejtjelezett üzenetet küld neki az iránta érzett olthatatlan szerelméről. A jelenség eleinte de Clérambault-szindróma néven híresült el, míg aztán a DSM negyedik kiadásába már mint erotománia került be a téveszmés rendellenességek közé, lecserélve az idejétmúlt kifejezést.

Az erotománia egyszerűen szólva a szerelem illúziója: egy személy fals meggyőződése arról, hogy - rendszerint magasabb társadalmi státusú - kiszemeltje szenvedélyesen és gyógyíthatatlanul szerelmes belé, jóllehet a célszemély csekély vagy éppenséggel semmiféle kapcsolatot nem ápol vele. Ez a rendellenesség általában a nőknél gyakoribb, bár férfiak is táplálhatnak olyan tévhitet, hogy egy elérhetetlen, távoli szépség titkon rajong értük.

Az erotomániát a 19. század elején a vénkisasszonyok elmebajának is hívták, mivel úgy tartották: a férjhiány egy bizonyos kor után oly kegyetlen nyomást gyakorol a hölgyekre, hogy valóságos „szerelmi hisztériába” taszítja őket (nem tudni, ki találta ki a hangzatos szóösszetételt, de egészen biztosan nem vénkisasszony volt az illető). Mindig is mulattatott az elnevezés iróniája, hiszen ma már közismert tény, hogy a férfiak sokkal jobban megszenvedik az agglegényéletet idős korukra, minek következtében rövidebb ideig élnek, és kiszolgáltatottabbak az olyan degeneratív betegségeknek, mint például a demencia.

Amint egy erotomániás személyben gyökeret ver a fentebb leírt hiedelem, általában tüstént viszonozza is ezt a képzelt szerelmet. Ez jelenthet lábtörlőn hagyott rózsákat, vagy ennél akár sokkal nyíltabb vallomásokat is, amiket reményei szerint a kiszemelt szívesen fogad majd.

Legtöbb esetben persze romantikus közeledései nem érnek célt, így a beteg elméleteket kezd gyártani az elutasítás okáról, illetve olyan mentségeket keres a célszemély nemtetszésére, amelyek lehetővé teszik a további töretlen hitet abban, hogy az illető mégis szerelmes belé. Jellemzően azt képzelik, hogy valamilyen külső erő, jelesül egy házastárs áll a románc kibontakozásának útjában.

Egyszer felkérést kaptam egy férfitól, aki meg volt győződve arról, hogy rajongásának tárgyát fogságban tartja a férje, vagyis a hölgy nyilván Stockholm-szindrómás (mikor a túszban látszólag paradox érzelmi kötődés alakul ki a fogvatartója iránt). Nem volt képes más magyarázatot adni arra, hogy a nő miért utasította el a közös szökésre tett javaslatát, és kérte, hogy hivatalosan is erősítsem meg a fenti diagnózisát. Vadnyugati körözési plakátokra emlékeztető felhívásokat helyezett el szerte a környéken; információkra volt szüksége a nő családjának letartóztatásához, amiért fogva tartják a szerelmét. Később a bíróságon is seriffnek öltözve jelent meg, egy kis shetlandi póni társaságában (aki sajnos nem jutott át a biztonsági ellenőrzésen). Nem értem rá segíteni a seriffnek - valahol a lelkem mélyén azt kívánom, bárcsak ráértem volna.

Maya először tinédzserkorában kezdett az orvosi rendelő körül ólálkodni. Iskola után ott üldögélt a váróban, holott nem volt megbeszélt időpontja. 16 éves korában leveleket írt az egyik háziorvosnak, dr. Kingnek, biztosítva a férfit múlhatatlan szerelméről. Eleinte ez még ártalmatlan mulatságnak látszott, ám Maya vonzalma nem állt meg a tipikus tinédzserkori fellángolásnál: hamarosan már a rendelő épülete előtt várakozott a doktorra, sőt, néhány alkalommal hazáig követte őt.

Maya rajongása fokozatosan elfajult, egészen addig a pontig, hogy figyelmeztette dr. Kinget: kárt tesz magában és benne is, amennyiben nem

viszonozza az érzelmeit. Olyasmikkel fenyegetőzött, hogy felvágja az ereit, vagy kifekszik az útra és úgy végez magával, ha az orvos nem lesz az övé.

Aztán egy délután kivárta, amíg a soros vizsgálat befejeződik, majd a kilépő beteg mellett a rendelőbe rontott, és bezárta maga után az ajtót, hogy egyedül maradjon a doktorral. Ennek láttán dr. King azonnal a telefonért nyúlt, és hívta a recepciót. Egy nővér szerencsére kívülről is ki tudta nyitni az ajtót, és mivel Maya igyekezett megakadályozni őt a belépésben, kisebb dulakodás és kiabálás támadt. És amikor dr. King is a kilincsért nyúlt, Maya a vizsgálóasztalra lökte, és már mászott is volna rá. Pusztán csak közel akart lenni hozzá, magyarázta később. Mindez szerfelett ügyetlen és kissé komikus próbálkozásnak hangozhat - persze ha minket molesztálnának így akaratunk ellenére egy zárt szobában, valószínűleg már nem találnánk olyan humorosnak a helyzetet.

Ahogy arra Frank Tallis pszichoterapeuta rámutatott: van valami perverz élvezet abban, ha végignézhetjük, amint mások a „szerelem” nevében bolondot csinálnak magukból. Ám ha gúnyt űzünk a reménytelenül epekedőből, akkor nem vagyunk egyebek, mint lélektelen hipokriták. Ugyan ki nem művelt szerelmesen valami rá nem jellemző marhaságot? Na ugye. Csakhogy Maya becsípődése jóval messzebb ment annál, hogy pusztán bolondot csinált magából. Miután elkezdett kézzel írott, dr. King feleségének és gyerekeinek címzett halálos fenyegetéseket kézbesíteni az orvos otthonába, letartóztatták, és pszichiátriai kezelésre utalták be. Maya viselkedése horrorisztikus élményekkel gazdagította dr. King és családja életét.

Az elkövetkezendő húsz évben Maya egyik zárt kórházból a másikba került, különféle pszichiátriai intézményekben helyezték el; eleinte magas, majd közepes, végül enyhe kockázati besorolásúakban.

A vaskosra hízott aktájában sorakozó jelentésekből kiderült, hogy távolról sem mondott még le az orvosokról. Szinte valamennyi feljegyzés említett egy pszichológust, pszichiátert, esetleg nővért, akibe belezúgott, bár vonzalmának célpontja folytonosan és szeszélyesen változott. Az egyik jelentés szerint „megjelenik ugyan a terápiás foglalkozásokon, de nem mutat együttműködést, és zavaros szerelmi vallomásokba bonyolódik”. Látszólag mindent elkövetett, hogy egy helyiségben legyen az aktuális pszichológusával, de amikor ez megtörtént, nemigen mondott mást szerelmének ismétlődő kinyilvánításán túl.

Ez alatt a húsz év alatt mindvégig megmaradt a dr. King iránt érzett szenvedélye - a rendelői eset óta továbbra is irkálta neki a leveleket, bár természetesen ezeket sohasem adták postára, helyette bekerültek az aktájába. Már a legelső üzenetekből is világosan látszott, hogy Maya komoly szenvedésen megy keresztül; hosszú, lendületes, kézzel írt levelek voltak, aprólékos taglalásai minden gyötrelmének és haragjának, amiért élete szerelmét - sőt: végzetét - elválasztották tőle.

A kezelésének korai éveiből való feljegyzések egyikében Maya arról számolt be, hogy hallotta megszólalni a fejében dr. King hangját, aki arra buzdította, hogy tegye szabaddá az utat a szerelmüknek, és ölje meg a feleségét. Arról is beszélt, hogy kész a férfit késsel túszul ejteni, ha ez kell ahhoz, hogy végre együtt legyenek. Kétségbeesésének és reménytelenségének mélypontján éheztette magát, véresre kaparta az arcát, és összevagdosta a testét mindenféle éles tárggyal, ami csak a keze ügyébe került.

Feltűnt, hogy idővel egyre alacsonyabb biztonsági besorolású intézményekbe került, és ezzel párhuzamosan a levelek száma is folyamatosan apadt, emellett rövidebbek, prózaibbak, kevésbé gyötrelmesek lettek. A vallomások végül egyetlen ismétlődő kijelentéssé

egyszerűsödtek: „Tudnod kell, hogy szeretlek, és bármit megtennék érted.” Ezek a sorok már olyan benyomást keltettek, mintha csak gépiesen hitet tenne egy nyilvánvalóan rég kihűlt kapcsolat mellett; mintha ez a mantra egyike volna a kötelező napi teendőinek. Végül a leveleknek vége szakadt; találkozásunk idején már évek óta nem írt dr. Kingnek egyetlen árva betűt sem.

Éppen egyidős volt velem - 40 éves; ahol az élet kezdődik, legalábbis a születésnapi köszöntőkártyák szerint -, és jó esély mutatkozott arra, hogy ez a kórház lesz az utolsó a sorban, mielőtt visszatérhetne a „valódi” életbe. Maya kilátásai kifejezetten biztatónak tűntek.

*

Ám mikor találkoztunk, hamar nyilvánvalóvá vált: nem különösebben lelkesedik azért, hogy a kórház biztonságos falain kívül teremtsen magának életet.

Amikor első alkalommal elbeszélgettünk vele (a pszichiátere, a szakterapeutája, a szolgálatos nővér és jómagam), kerek perec kijelentette, hogy ő egy reménytelen eset. „Én már mindenen túl vagyok”, állapította meg. „Ennél jobban már sohasem leszek.” Ezt meglehetősen kishitű kezdésnek találtam a közös munkához.

Alaposan szemügyre vettem ezt a velem szemben ülő, sugárzóan tiszta arcú nőt. Lehetetlenül fehér fogai nem tűntek igazinak, és mint kiderült, nem is voltak azok. A tökéletesen szabályos fogsorok mintha a kelleténél nagyobbak lettek volna, ami hozzájárult az általa keltett különös benyomáshoz. Ugyanazt a vaskos sárga pulcsit viselte, mint mindig, ami elrejtette alakját, sűrű sötét haját pedig érezhető precizitással simította be a fülei mögé. Minden körmét más és más színűre festette, kezét pedig

bonyolult hennamintázatok díszítették. Maga volt a megtestesült színkavalkád.

Honnan ismerné fel, hogy „jobban” van, tettem fel neki a kérdést. Milyen érzés volna, milyennek látszana az a „jobb”? Nem tudott válaszolni. Azt azonban készségesen tudatta velünk, hogy ő veszélyes; de Clérambault-szindrómája van, és terápiarezisztens. Ismerte az összes orvosi szakkifejezést, és csak ámultam azon, milyen magabiztosan hiszi, hogy az állapota javíthatatlan - mintha számára ez töltené ki az egész személyiségét. Bár ez nem annyira az önismeret jele volt, mint inkább egy kísérlet, hogy az ő szája íze szerint záruljon le a kezelése.

Mindezeken felül azt is megosztotta velünk, hogy még mindig hallja dr. King hangját a fejében, amint a felesége megölésére utasítja. „Csakis így lehetünk együtt - ennél többet sosem mond.”

Amikor arról kérdeztem, hogy felkavarónak találja-e a hangot, lényegre törő választ kaptam: „Igen, szörnyű volt, mindent felemésztő, dermesztő.” Ez a lakonikus reakció lehetett akár az elhúzódó elmezavar ismert érzéktompító hatása, vagy akár a gyógyszerezés következménye is. A szemembe nézett, megvonta a vállát, és én eltűnődtem: vajon csakugyan olyan súlyos állapotban van, mint amit el akar velünk hitetni?

A megbeszélés után valamennyien elegáns folyóírással rótt üzenetet kaptunk Mayától, amelyben tudatta velünk, hogy „tökéletes, isteni lények” vagyunk a szemében; szeret minket, és bármit megtenne értünk.

Ha az ember ilyen szűk környezetben dolgozik a betegekkel, mint ez a kórház, annak egyebek mellett megvan az a nagy előnye, hogy sokkal rugalmasabban lehet a különféle pszichológiai módszereket alkalmazni. Ily kisszámú beteg esetében a kezelés sokkal kevésbé összetett és túlszabályozott, nem kötik gúzsba rutineljárások és konvenciók, mint a sűrűbben lakott intézetekben, ahol korábban megfordultam. Halleluja! Idő,

erőforrások és szabad munkavégzés szempontjából is ideális hely volt, ahol úgy gyakorolhattam pszichológusi hivatásomat, ahogyan azt jónak láttam. Nem voltam rabszolgamód hozzáláncolva egy adott kezelési módszerhez, előírt programhoz vagy csoportbeosztáshoz. Annyi időt szánhattam ezekre a nőkre, amennyire szükségük volt, nem pedig a szokásos heti „se több, se kevesebb” egy órát. A kezelést minden egyes betegnél a neki legmegfelelőbb módon, személyre szabottan alakítottuk ki. Hiszem, hogy a pszichológiát be kell vezetni a mindennapi életünkbe; mindenben meg kell jelennie, amit csak teszünk. így az ajtóm (egyszersmind az egész kórházi csapaté) mindig nyitva állt a betegek előtt, akik bármikor megkereshettek, ha valami nehézséggel küszködtek. A munkám persze így sem volt teljesen mentes az űrlaptöltögetéstől és a mindenfajta ellenőrzési protokolltól, ám az ilyesmi sosem szorította háttérbe a betegekről való gondoskodást.

Egyvalaki azonban nem akart belépni azon a bizonyos nyitva álló ajtón, mi több, semminek nem érezte szükségét, amit csak a kórház kínálni tudott. Maya például több meghívást is visszautasított a Hangokat Hallók Csoportjába - egy kis támogató csoport volt ez, amely elviekben segíthetett volna neki kezelni dr. King gyilkosságra buzdító hangját. Az is gyakran előfordult, hogy előre beütemezett négyszemközti beszélgetésünkön sem jelent meg. Kipróbáltunk egy újfajta kezeléstípust a hangokat halló betegeken, és remek eredményeket kaptunk, de amikor megint megkértem Mayát, hogy csatlakozzon, ismét nemet mondott; mintha csak félt volna, hogy hiányozni fog neki dr. King hangja, ha egyszer eltűnik. Már találkoztam ilyesféle kijelentésekkel hangokat halló páciensektől, ám tekintetbe véve, milyen kínzónak titulálta a fejében megszólaló hangot, Maya viselkedésében nem találtam semmiféle logikát. Egyszerűen észszerűtlennek látszott - és ironikus módon e tekintetben csakugyan emlékeztetett a valódi szerelemre.

Maya továbbra is konokul elutasította minden felhívásomat a közös munkára, mert mint érzékletesen kifejtette: „Te mint pszichológus ott fenn vagy (ekkor az ég felé bökött), én pedig itt lent (ezúttal a padlóra mutatott).” Egyszer elárulta nekem, hogy úgy gondol rám, mint aki éjjel-nappal a könyveket bújja, még aludnia sem kell - és nyilván WC-t sem használok. Maya feltétlen tudatni akarta, hogy noha nem hajlandó együtt dolgozni velem, ennek ellenére is szeret. Mi több, rendszeresen biztosította az egész kórházi stábot arról, hogy bármit megtenne értünk, de valójában minden tőle telhetőt elkövetett, hogy bármiféle tényleges kezelésnek még csak a közelébe se kerüljön. Bármit megtett volna a szerelemért, csak épp nem tette meg.

Úgy határoztam, hogy Mayával kivételt teszek, és nem próbálom többet rávenni a rendszeres találkozókra, hanem ehelyett időnként „véletlen” egymásba botlunk. A létesítmény kis méretéből adódóan ez nem bizonyult nehéz feladatnak. Én lettem a lopakodó pszichológus. Azt reméltem, az eltávolodás szerepköröm bevett díszleteitől - a csendes szobától, a jegyzettömbtől és a kávézóasztaltól, amelynek túloldaláról nyílt, egyszersmind törődő arckifejezéssel hallgathatom a pácienst - talán segíthet abban, hogy meglássa bennem a vele egyenlőt ahelyett, hogy valami félistenként bálványozna.

Egy alkalommal szó szerint egymásba futottunk, majdnem összefejelve a WC előtt, ahonnan épp kifelé igyekeztem, és a pillanat hevében frivol mosollyal figyelmeztettem: „A helyedben még pár percig nem mennék be oda.” Ezt a terápiás technikát nem fogod megtalálni egyetlen pszichológiai tankönyvben sem, és meglehetősen elégedett voltam magammal, ahogy kihasználtam ezt a spontán alkalmat arra, hogy megmutassam: csupán halandó vagyok magam is, testi funkciókkal. És ha netán tényleg megfacsarja az orrát a pszichológusa által hátrahagyott végtermék, annál

jobb - legalább lekerülök a piedesztálról, amire ő helyezett engem. Azon voltam, hogy lerángassam a földre az egészségügyi szakemberekről alkotott magasztos ideáit.

A betegek zöme napközben kijárt a szabadba, hol a személyzet kíséretében, hol egyedül; kisebb-nagyobb sétákra, dolgozni vagy kezeléseken részt venni. De Maya soha nem vetemedett ilyesmire. Csak ült a társalgóban és egyfolytában a tévét bámulta. A családi sorozatokat szerette az obiigát konzervnevetéssel meg az aranyköpéseket eregető kölykökkel, szitkomokat, szentimentális tévéfilmeket, és bármit, amiben Tom Hanks szerepel. Imádta őt - a kedves, jóságos, mosolygós Tom Hankst…

Egy reggel a társalgóban bukkantam rá, ahol ismét csak tévézett. Nem számított rám, és én lehuppantam melléje; ettől kezdve félig a műsort néztük, félig pedig beszélgettünk. Nagy bernáthegyi tűnt fel a képernyőn, mire közölte, hogy imádja a kutyákat, így mutattam neki néhány képet a házőrzőimről. Ezt hívjuk „megfelelő mértékű kitárulkozásnak”. Pszichológusszabály, hogy nem osztunk meg a pácienssel semmiféle magánjellegű információt, ám ha veszélytelennek ítéled és úgy véled, segíthet, életed egy kis darabkájának felfedése hasznos eszköznek bizonyulhat. Sosem beszélek senkinek a családomról vagy a kapcsolataimról, és Maya hátterét ismerve az ő esetében különösen ügyeltem rá, hogy semmi ilyen természetű információt ne ejtsek el előtte. A kutyatémát azonban kellően veszélytelennek ítéltem, ami megfelelő kiindulópont lehet a közös nevező megteremtéséhez. Elvégre ki nem szereti a kutyákat? Mutattam egy képet Fozzchopsról, amin egy háromszögsajt szorult a fülébe, és ezzel sikerült is megnevettetnem Mayát. Pár másodpercre megfeledkezett magáról, és vidáman felhorkant, ahogy apró bepillantást nyert az én tökéletesen tökéletlen életembe.

Valahányszor alkalom adódott, leültünk és hasonló csevegésbe bonyolódtunk. Ilyenkor már-már érteni kezdtem őt. Lassacskán lefejtettük a leplet diagnózisáról, hogy kiderüljön, mi is rejtőzik mögötte. Ezek a beszélgetések Mayával pszichológusi pályafutásom legkedvesebb emlékei közé tartoznak: valahogy így kellene minden pácienssel kiépíteni a bizalmat, mint ahogy mi, a két „vénkisasszony” tettük.

Mivel nem helyeztem rá semmilyen nyomást, kezdett egyre jobban megbízni bennem. Sok mindent megtudhattam róla, nem utolsósorban azt, hogy remek társaság. Ahogy közeledett hozzám, én is egyre inkább megkedveltem. A stalker, akitől annyira tartottam, hogy kínszenvedés lesz vele a munka, időközben egy vicces és okos ügyféllé avanzsált. Egyszer elárulta nekem, hogy dr. Kingben a szemét szerette nagyon. Mikor rákérdeztem, miért, közölte: „Mert futballistaszeme van.” Mikor bevallottam, hogy fogalmam sincs, mit ért ez alatt, elmagyarázta: „Az egyik szeme az egyik térfelet figyeli, a másik meg a másikat.” Sosem erőltettem a párbeszédet dr. Kingről, de ez a sajátos személyleírás tetszett. Néha mókás könyvcímeket agyaltunk ki, mint pl. *A bikaviadal művészete* Matt Adore tollából. Hallotta a rádióban Terry Wogant, amint ugyanezt csinálta, és tetszett neki ez a bohókás ötlet. Mindeközben mesélt a múltjáról, a családjáról; és mindent elmondott az apjáról. Rájöttem, hogy bírom Mayát. Intelligens volt, aki még sok mindent nyújthatott a világnak.

A vele töltött idő abban is segített, hogy némileg - de szigorúan csak némileg - megenyhüljek a férfi irányába, aki annak idején zaklatott. Újra rátaláltam a lelki egyensúlyomra. A páciens-terapeuta viszony kétirányú utca. Ritkán beszélünk a jótéteményekről, amiket egy ilyen terápiás kapcsolat a pszichológus számára jelenthet, pedig néhanapján megtörténik az ilyesmi.

Ám hiába minden reményem és optimizmusom, amit Maya felépülése kapcsán tápláltam, újra és újra csalódnom kellett. Egyértelműen megrekedt. Nem volt hajlandó elhagyni a kórházat, nemhogy egyedül, de még a kórházi személyzettel közös kiruccanások alkalmával sem, amiken pedig a többi beteg oly szívesen részt vett. Mikor már kezdtem azt gondolni, hogy talán képes megtenni néhány tétova lépést a külvilág felé, és el tud képzelni önmaga számára ott egy új életet, amint csak utalni mertem bármiféle kimozdulásra a „való világba”, azonnal visszarettent. És mindig ugyanaz a nóta: „Nem, nem, én beteg vagyok, nem vagyok jól.” Hiába is próbáltuk noszogatni. „Nem. Én veszélyt jelentek. Dr. King azt hajtogatja, hogy öljem meg a feleségét.” Néhány alkalommal véresre karmolta magát, egy ízben pedig nem túl mély, ám annál határozottabb csíkot húzott az arcára egy CD-lemez segítségével.

Egy nap megkértem Mayát, mesélje el nekem, hogy milyen lenne az a hely, amit tökéletesnek nevezne, ahová szívesen menne, ha már nem lenne itt. Egy hosszú, teljesen üres kórházfolyosót írt le nekem, mindkét oldalán ajtókkal; ő odamehetne bármelyikhez, benyithatna, és minden szobában egy orvos várná, akivel annyi időt tölthetne el, amennyi neki tetszik. Gondoskodnának élelmezéséről és egészségéről, este pedig, miután ágyba bújt, még gyengéden be is takargatnák.

Ez a siralmas kórházi utópia John bácsikám kanáriját juttatta eszembe, aki egész életét egy kalitkában töltötte, ahonnét nem is kívánt távozni még akkor sem, ha az ajtó tárva-nyitva állt.

Néhány évvel korábban tanúja voltam egy hasonló esetnek, midőn egy észak-keleti közepes biztonsági fokozatú intézetbe látogattam, hogy szakvéleményt szolgáltassak a mentálhigiénés felülvizsgálati testületnek. Hatalmas, régi, szanatóriumra hajazó épület volt, világos téglaborítással,

magas ablakokkal, és egy kacskaringós, fákkal övezett fel- hajtóval, ami olyan benyomást keltett, mintha egyenest egy Bronté-regénybe vezetne.

Arra kértek, hogy az egyik irodában várakozzak, két titkárnő és egy mentálhigiénés adminisztrátor társaságában. A szoba ablaka egy murvával borított, dohányzósarkot is magába foglaló ronda udvarra nézett, a távolban ormótlan vaskapu meredezett. Miközben várakoztam, a palaszürke ég vészterhesen elsötétedett, majd hatalmas mennydörgés hangzott fel; komoly vihar készült épp kitörni. Mindannyian az ablak köré gyűltünk, és a baljós fekete felhőket lestük, amikor észrevettük, hogy alattunk betegek kis csoportja toporog a dohányzósarokban; sietősen pöfékelnek, összebújva, akár a pingvinek, kezükkel védve cigarettájukat az elemektől.

Aztán egy újabb irdatlan csattanás nyomán ösztönösen az ég felé pillantottunk, hogy lássuk a villámlást - de mint kiderült, a zaj a vaskaputól származott, amelyről a viharos szél letépte a láncot, és az egyik szárnya most nagy erővel kivágódott. A kapu tehát tárva-nyitva állt - a lent dohányzó betegek előtt egy igazán ígéretes menekülési lehetőség adódott.

Az egyik ápolt, egy sovány és magas férfi elnyújtott léptekkel a kijárat felé rohant. Az arcát nem tudtam kivenni, csak a sapkája kék bojtját láttam, amint nagy sebességgel közeledik a szabadság kapujához, és arra számítottam, hogy azonmód el is tűnik mögötte. Ám a kapuhoz érve a beteg megtorpant; néhány métert hátrált, majd ismét tett egy határozatlan lépést előre, miközben bizonytalanul hadonászott a kezével. Mintha csak John bácsikám kanáriját láttam volna magam előtt.

A többi beteg ezalatt mind beszaladt az épületbe, majd az ajtóban álló nővér beszólította a potenciális szökevényt is. A kék sapkás férfi néhány pillanatig még a kapura bámult az immáron szakadó esőben, majd sarkon fordult, és bevágtatott az ajtón a többiek után.

Miközben a páciensek elmasíroztak az iroda előtt, megtettük a kötelező megjegyzéseket a kint dúló égiháborúról. A sapkás férfi természetesen bőrig ázott. „Nézzen csak rám! Mintha dézsából öntenék!” Kinyújtotta a karját maga elé. „Nem fogok én pont ma elszökni, ebben a rohadt időben.”

Megráztam a fejem: „Ne is tegye, még a végén tüdőgyulladást kapna!”

„Tudom”, válaszolta. „Inkább itt maradok. Ez egy szarfészek ugyan, de legalább rendes teát adnak.”

Mennyire tipikus brit, gondoltam magamban.

*

Egyik héten helyettesítő pszichiáter érkezett a kórházba, és Maya már azelőtt szerelmeslevelet küldött neki („Szeretem, és bármit megtennék magáért!”), mielőtt még egyáltalán találkozott volna vele. A személyzet többi tagjával ellentétben ez a kolléga igencsak zokon vette a szívhez szóló vallomást: a határok goromba áthágásának minősítette az esetet, a levelet pedig azon határozott üzenet kíséretében küldte vissza Mayának, hogy az ilyen viselkedést teljességgel elfogadhatatlannak tartja.

Ennek hatására Maya végre bemerészkedett az irodámba, és kiábrándultan levetette magát a székre. „De hát ő az orvosom!”, panaszolta annak az embernek a méltatlankodó arckifejezésével, aki meg van róla győződve, hogy ő ennél sokkal többet érdemel. „Az ő dolga lenne, hogy gondomat viselje.”

Kifejtettem, hogy a pszichiáter dolga az, hogy körültekintően megállapítsa a gyógyszerezést, ám ezzel vége - ez a munkája, semmi több, és láthatóan komolyan szívére vette a váratlan levelet. Egy pillanatig elgondolkodott a válaszon, majd kijelentette: „A betegség önzővé teszi az embert.”

Valóban betegség lett volna? Vagy csak törekvés a biztonságérzetre? Ezt meg is kérdeztem tőle, mert bizonyos fokig magam is hasonló okokból

dolgoztam ebben a létesítményben - a biztonság ólmelegéért, egy stabil menedékért. Elmagyaráztam neki, hogy a biztonságra való törekvés teljesen érthető, és neki is joga van ehhez - ám nem olyan áron, hogy valaki más emiatt veszélyben érzi magát.

Aprót biccentett, majd így felelt: „Odavagyok az orvosokért, de ha valamelyikük tényleg engem akarna, valószínűleg gyáván megfutamodnék. De úgysem akarna. Túl jók ők nekem. Csak azt akarom, hogy viseljék gondomat."

Miután Maya elhagyta az irodámat, többé nem tett kárt magában, nem fenyegetett meg senkit, és dr. Kinget sem emlegette fel. Meg voltam győződve afelől, hogy az állapota tartós javuláson ment keresztül. A mindent felperzselő szerelem illúziója langymeleg, bármikor előhívható fantáziává szelídült - és egy naponta elmormolt mantrává, hogy továbbra is érezze: gondját viselik.

Az orvosok Maya számára sokkal többet jelentettek puszta gyógyítóknál. Annak egyszerű gesztusa, hogy gyerekkorában kedvesen betakargatta egy jó doktor, ablakot nyitott számára arra a szeretetre és törődésre, amit az apjától sohasem kaphatott meg. Dr. King, bár romantikus közeledését visszautasította, végül mégis megmentette őt - a férfi iránti megszállottsága miatt Mayát őrizetbe vették és kezelésre küldték, így kikerült abból a toxikus környezetből, amit a saját otthona jelentett számára. És most, az intézetekben végigélt hosszú évek után annak gondolata, hogy felelősséget vállaljon a döntéseiért, hogy elhagyja a kórház és az orvosi gondoskodás biztonságát, rémisztőnek tűnt számára. Sokkal rémisztőbbnek, mint az, hogy „beteg" marad.

Évtizedekkel a bántalmazásoktól terhelt gyermekkorát követően, a biztonságérzet alapvető igényétől hajtva Maya továbbra is fenn akarta tartani „beteg" identitását. Akár a bojtos sapkás páciens, ő is tett néhány

tétova lépést a szabadság irányába - óriási fejlődés volt a részéről, hogy megnyílt felém, és vele egyenrangú emberként kezdett tekinteni rám. És mégis, a feltárult kapun ő sem tudott átjutni; inkább okokat fabrikált, hogy miért kell a kórház biztonságában maradnia, és elutasította a segítséget, ami esetleg visszajuttathatta volna a kinti világba. Néha ilyen a terápia - egy lépés előre, egy pedig hátra. A lényeg, hogy egy pillanatra se álljunk meg.

A pszichológiában jól ismert „betegszerep” vonzereje és jelentősége meglehetősen összetett. Mentálhigiénés szakemberek régóta tisztában vannak azzal, hogy az ápoltak egy része úgy érzi, páciensnek lenni fontosabb, mint egészségesnek. Börtönkörnyezetben is találkoztam hasonló esetekkel.

Nekünk, akiknek a szabadság természetes dolog, hihetetlennek tűnhet, hogy akadhatnak olyanok, akik nem kívánják maguknak. Ám ami valakinek magánélet vagy függetlenség, az másnak elszigeteltség vagy fenyegetettség. Mikor a kinti élet zordnak és bizonytalannak mutatkozik, a pszichiátria menedéket és gondoskodást nyújthat. És tűnjön eme környezet bármennyire is letelepedésre alkalmatlannak, ha elég időt töltesz el valahol, jó eséllyel az otthonodnak fogod érezni.

Ahhoz, hogy az ember elég erőt gyűjtsön a továbblépéshez, elengedhetetlen, hogy el tudjon képzelni egy jobb életet, ami megvalósítható, ami vonzóbb, mint amit épp él. A pszichológus mint terápiás szövetséges csak arra világíthat rá a betegeinek, hogy milyen lehetne az életük - fényt gyújt a sötét alagút végén, elkísérheti őket útjukon, de nem teheti meg helyettük az első lépést.

Akadnak olyanok, akik számára az a fény túlságosan is vakító.

11. FEJEZET

RÉSZEINK ÖSSZEGE

Az egész több, mint a részek összege.
ARISZTOTELÉSZ

Mielőtt női pszichiátriai intézetté alakították, a díszvakolattal burkolt viktoriánus villa, ahol Jeane-nel dolgoztam, panzióként üzemelt. Időről időre még mindig felbukkantak emberek, akik felcaplattak a fákkal szegélyezett felhajtón, majd bekopogtak az ajtón, szabad szoba után érdeklődve. Néha gonoszkodva elképzeltem, milyen értékelést írnának a Tripadvisorra, ha csakugyan elszállásoltuk volna őket.

Az intézmény ugyanahhoz a rokonszenves kis létesítményekből álló kórházcsoporthoz tartozott, ahol már egy ideje dolgoztam, és ahol Mayát is kezeltük. Akár a többi intézet, ez is inkább emlékeztetett otthonra, mint kórházra: a hámló falfesték alatt régimódi, dombornyomott tapéta rejtőzött, a padlón kinyúlt szőnyegek hevertek, a sötét, virágmintás függönyök dohos szagot árasztottak. Nem pont egy lakberendezői magazin címlapjára kívánkozó miliő volt, de nyugtatóan hatott a páciensekre, akik úgy érezhették, mintha csak egy óriási kötött sapkában élnének. Nekünk, a személyzet tagjainak már kevésbé volt örömteli ez a divatjamúlt környezet: irodám hol jégszekrény, hol szauna benyomását keltette, köszönhetően az ócska fűtésnek és annak, hogy az ajtót a tűzvédelmi előírások miatt zárva kellett tartani, az ablakok kinyitását pedig egy biztonsági okokból felszerelt fémrúd akadályozta meg.

Kilenc hálószobában helyeztük el a pácienseket, akiknek életkora 19 és 60 év között mozgott. Nők voltak mindannyian, összetett mentálhigiénés

problémákkal; egy heterogén csoport, akik között akadtak ijesztő hangokat hallucinálók, függőségből eredő memóriazavarral küzdők, és olyanok is, akiknek szárnyaló karrierjét patológiás mosási vagy bőrcsipkedési kényszer törte derékba. Örömömre szolgált, hogy nem ragaszkodtunk szigorúan egy bizonyos betegségtípushoz; ezeket a nőket nem sok minden kötötte össze azon meggyőződésünktől eltekintve, hogy képesek vagyunk segíteni rajtuk. Meleg, együttérző hangulat uralta a helyet. Ha most felidézem magamban mindazon kórházakat, ahol valaha dolgoztam, elkötelezettség és valódi gondoskodás tekintetében ez működött a legmagasabb színvonalon. Ám hamarosan rá kellett döbbennem, hogy az együttérzés még egy ilyen otthonos, törődő környezetben sem lehet meg feltételek és kitételek nélkül.

Jeane-ről azt követően értesítettek bennünket, hogy le akarta vetni magát egy autópálya felüljárójáról. Miután a rendőrség megakadályozta ebben, egy állami kórház akut pszichiátriai osztályára került, engem pedig arra kértek, hogy mérjem fel, alkalmas-e arra, hogy nálunk kapjon kezelést. Mint azt megtudtam, Jeane már hetek óta próbál végezni magával, a legkülönbözőbb módokon, főleg akasztással - a jelentésekben egymást érték a dátumok, amikor megpróbált kárt tenni magában. Előfordult, hogy eszméletlenül találtak rá, miután egy pokróccal felkötötte magát a szekrénye ajtajára. Egy másik alkalommal egy fél kólásdoboz éles peremével felvágta az ereit. Alkarjába üvegszilánk segítségével a „rossz” szót véste. Egyszóval meglehetősen egyértelmű jeleit mutatta annak, hogy segítségre van szüksége.

Az aktája szerint Jeane a tinédzseréveiben és fiatal felnőttkorában számos alkalommal részesült pszichiátriai kezelésben. Ugyanakkor életének bizonyos szakaszai meglepően átlagosan teltek, és ezen időszakok kellően hosszúak voltak ahhoz, hogy férjhez menjen, és felneveljen két gyermeket. Mélyrepülése a negyvenes éveiben kezdődött, amikor felfedezte, hogy a

férje titkos viszonyt folytat, aminek kegyetlenségét a férfi képes volt még tovább fokozni: elküldte Jeane-t az otthonukból, hogy a szeretője beköltözhessen a helyére.

Amikor először találkoztam Jeane-nel az akut pszichiátriai osztályon, hamar feltűnt, hogy a kisugárzásában van valami nem e világi. Tekintete gyakran révedt a távolba, mintha az agya ködbe borult volna. A különös hatást még különösebbé tette meghökkentő testfelépítése. Majdnem száznyolcvan centi magas és közel ugyanilyen széles volt; ezüstös hajával, kicsattanóan pirospozsgás arcszínével olyannak látszott, mint aki képes egymaga felszántani egy mezőt. Folyamatosan egy kék gyöngysorral játszva magyarázta el a maga lassú, világos és kifinomult módján, hogy elkeseredetten próbálja megérteni, mi történik vele, és hogyan szakadhatna ki az önpusztítás ismétlődő köreiből. Megpróbált valami kapaszkodót találni, hogy megszabaduljon a zavarától és bűntudatától, valamint félelmétől, hogy vajon mivel kell még szembenéznie. Meg voltam róla győződve, hogy képesek leszünk együtt dolgozni Jeane-nel, és el fogjuk érni az áttörést.

Kollégáim azonban korántsem osztoztak a lelkesedésemben, miszerint Jeane alkalmas arra, hogy felvegyük betegeink színes kis csapatába. Jeane olyan diagnózissal rendelkezett, amit sokféleképpen, gyakran pejoratív módon értelmeznek a mentálhigiénia területén dolgozók: borderline személyiségzavarban (BPD), más néven érzelmileg labilis személyiségzavarban szenvedett.

Kezdjük azzal, hogy a BPD megállapítására használt kritériumok inkább emlékeztetnek bűnlajstromra, mintsem szimptómák és nehézségek összegzésére - a fő azonosítójelek az önkárosítás, az általában véve gondatlan magatartás (védekezés nélküli szex, dühkitörések, droghasználat stb.), a kiszámíthatatlan hangulatingadozások és a paranoid bizalmatlanság.

Mindeközben a BPD-sekhez társított személyiségjegyek mintha pontosan ugyanazok lennének, amivel az ellenszenves embereket szokás jellemezni - ezek a betegeket nagy általánosságban ingerlékeny, önpusztításra hajlamos, túlzottan ragaszkodó, szélsőségesen kiszámíthatatlan és kifejezetten nehezen elviselhető alakokként tartja számon a köztudat. Meglehetősen káros tendencia, hogy még a róluk gondoskodni hivatottak körében is mindennaposnak számít, hogy ennek a többségükben nőkből álló betegcsoportnak a tagjait manipulativ személyeknek tekintik, akik kétségbeesetten igyekeznek felhívni magukra a figyelmet. A „drámakirálynő” kifejezést is valószínűleg egy BPD-s nőre aggatták rá először - és igazságtalanul.

Az viszont bizonyos, hogy bármit műveljen is egy BPD-s illető, nem jókedvében teszi, vagy hogy heccből másokat provokáljon. Már maga a „személyiségzavar” szó is felér egy súlyos váddal; egy ilyen diagnózis egyet jelent az instant elutasítással. Ezek az emberek gyakorlatilag tehát meg lettek bélyegezve; a „személyiségzavaros” úgy hangzik, mintha az illető karaktere, legbensőbb lényege valahogy önnön hibájából visszafordíthatatlanul torzult volna.

Amikor pár nappal később Jeane bejelentkezett az intézetünkbe, feltűnt, hogy valami megváltozott. Az nem ért váratlanul, hogy láthatóan szorongott, viszont alig kommunikált a személyzettel, és amikor beszélt, azt gyerekesen nyafogó fejhangon tette. A benyomást csak tovább rontotta, hogy rózsaszín farmert és egy ugyanolyan színű, pónit ábrázoló topot viselt - megjelenése egy kilencéves kislány ízlésvilágát tükrözte. Letelepedett a társalgó kanapéjára; egy egész sereg plüssállatot hozott magával. A játékok egyike, egy óriási cica ugyanolyan állandó lakójává vált az intézetnek, mint maga Jeane. Az egyik szemén kötést viselt, a füle elállt; a gyerekkönyvek

szokták ilyen kedvesen ábrázolni a kóbor macskákat. Egy ponton újra kellett tömnünk, mert már teljesen eldeformálódott a sok ölelgetéstől.

Megfigyeltem, hogy néhány, egyébként melegszívű nővér sokatmondóan összenézett, amikor Jeane megérkezett, mintha azt üzenték volna egymásnak: „Na, ezt jól kikaptuk. ..” Mielőtt a kezelése egyáltalán elkezdődött volna, máris rásütötték a BPD szégyenbélyegét. Alig lépte át a küszöböt, és még ezek az elhivatott ápolók is rögvest elkönyvelték nehéz - ha épp nem reménytelen - esetnek.

Kényelmetlen érzéseimnek azonban más forrása is akadt. Már korábban, az akut pszichiátriai osztályon történt első találkozásunk alkalmával is éreztem, hogy ennek a megfoghatatlan teremtésnek a kórképe nem teljesen illik bele a BPD - egyébiránt zavaróan átfogó és agyonzsúfolt - kategóriájába. Ha már mindenképpen címkét akarunk ragasztani rá, az a minimum, hogy először gondosan listába szedjük és körülírjuk a gondjait. És mint kiderült, ezek a problémák sokkal inkább összhangban voltak azzal, amit disszociatív identitászavarnak (DID) nevezünk.

A DID-t korábban többszörös személyiségzavarnak is nevezték, noha az érintetteknek valójában csak egy személyiségük van, ám azt egymástól távoli, elkülönült szegmensekként élik meg. A különböző személyiségrészek közötti váltás lehet szinte észrevehetetlen, mint egy kis módosulás a modorban vagy a hanglejtésben. De lehet sokkal látványosabb is: egyesek fizikailag is másképp érezhetik magukat - pl. más neműnek -, vagy olyan képességeket és szokásokat mutathatnak, amelyekkel a „normál” személyiségük látszólag nem rendelkezik. Az is előfordul, hogy a váltást ők maguk sem veszik észre, mi több, az „átkapcsolás” amnéziával is járhat, így például nem emlékeznek arra, hogy miképp kerültek egy adott helyre, ahová a másik személyiségrészük megélése közben mentek. A jelentések szerint ez Jeane-nel is gyakran megesett; időnként a város másik

feléből kellett összeszedni őt, ahová nem tudta, miképpen jutott el. Ez a kontrollvesztés és tehetetlenségérzet kifejezetten ijesztő, és csak tovább bonyolítja a DID-vel járó, eleve összetett érzelmi traumát. A disszociatív identitászavar fontos jellemzője továbbá, hogy kialakulásában nagy szerepet játszhatnak a gyermekkorban elszenvedett súlyos fizikai vagy szexuális bántalmazások - márpedig ilyesmiből, mint azt később megtudtam, Jeane sajnos nemegyszer részesült.

Kislányként csak úgy tudott megbirkózni az őt ért hajmeresztő szörnyűségekkel, hogy mintegy leválva saját magáról, „lebegett” a testén kívül. Ezek az elnyomott gyerekkori emlékek széttöredeztek, és nemkívánatos alteregókká fejlődtek. A rózsaszín ruházat és a plüssállatok voltaképp a ’ mentális dráma fizikai kellékei voltak - imádott holmijai Jeane alternatív énjeinek, akik tehát az idő mocsarában ragadt érzelmeit és emlékeit személyesítették meg.

Heti kétszer tartottunk terápiás foglalkozást, és rendszerint meg is tett minden tőle telhetőt. Igyekeztem jelen állapotát a vele történtek kontextusában értelmezni, és elérni, hogy önbántalmazása ritkábban és főleg kevésbé életveszélyes formában következzen be. Nekiláttunk, hogy közösen összerakjuk történetének mozaikképét.

Leginkább Jeane-ként beszélt velem, néha pedig valamelyik alteregójaként. Előfordult, hogy visszaemlékezései fizikai formában is megnyilvánultak: fuldoklott, néha még hányt is. A szexuális erőszaktevők, akikkel dolgoztam, igyekeztek elhallgatni, hogy az áldozatuk miként hányta el magát a támadás alatt, vagy szorult össze a torka úgy, hogy már szinte levegőt sem kapott. Csak ha közvetlenül az áldozatokkal foglalkozol, akkor tárul fel előtted a szexuális bántalmazás minden kendőzetlen borzalma.

Jeane még senkinek sem mesélte el életének igaz történetét, így igazán megtisztelőnek éreztem, hogy engem tüntetett ki a bizalmával; hogy én

lehettem a tanúja, aki visszaterelte a valóságba, valahányszor túlságosan magukkal ragadták a traumatikus emlékek. Igyekeztem segítségére lenni annak megértésében, hogy ami vele történik, az természetes következménye mindannak, amin régebben átment. Az összes alteregóját biztosítani akartam arról, hogy immár nem fenyegeti semmiféle veszély.

Ő volt az egyetlen beteg, aki valaha sírni látott engem. Az általában összeszedett és távolságtartó törvényszéki pszichológusok számára könnyet ejteni az ügyfél előtt bizony ordas nagy fekete pont, ám Jeane esetében elkerülhetetlennek bizonyult; ez volt az én őszinte emberi reakcióm a történetére. Tudatni akartam vele, hogy ami vele történt, az helytelen volt, és hogy akad valaki, aki valóban sajnálja, hogy ilyesmi egyáltalán megtörténhetett.

Alteregói közül a 10 éves Claire bukkant fel a leggyakrabban. Claire lényegében párhuzamosan létezett vele, és Jeane támogató, igaz barátjaként funkcionált. Rajta keresztül mesélte el Jeane az egyik legkorábbi emlékét; amikor végignézte, ahogy a bátyját az apjuk és néhány barátja bántalmazza. A terápiás foglalkozások előrehaladtával nyilvánvalóvá vált számomra, hogy Jeane-t és a testvérét a családfő rendszeresen kiszolgáltatta egy pedofil hálózatnak, amelynek maga is tagja volt.

Ha Claire volt a szövetséges, akit Jeane szorult helyzetben segítségül hívhatott, akkor Drew-t, egy másik alteregót inkább bajkeverőnek nevezhetnénk. Drew „felelt” Jeane legtöbb destruktív megnyilvánulásáért, az öngyilkossági kísérletekért és az önbántalmazásokért; egyszersmind az alteregók közül őt volt a legnehezebb elfogadni a kórházi személyzetnek.

Érdekes módon Jeane bátyját szintén Drew-nak hívták. 16 éves korában elszökött otthonról, és Jeane többé sose látta - végül önkezével vetett véget életének, amiről testvére csak évekkel később értesült. A gondolat, hogy bátyja meghalt, és magányosan fekszik egy sírban, elviselhetetlennek

bizonyult Jeane számára - mindazt a veszteséget, haragot és bűntudatot, amit a bátyja miatt érzett, Jeane-nek ez a bajkeverő énje személyesítette meg. Valahányszor ebből az alteregóból visszatért „önmagába”, következetesen tagadta, hogy bármire is emlékezne abból, amit Drew művelt. A már amúgy is szkeptikus kórházi csapat szemében ezek a gyanúsan kapóra jött emlékezetzavarok inkább tűntek kényelmes kifogásnak. Drew viselkedését egyszerűen elfogadhatatlannak találták.

Jeane harmadik személyisége, Belle sosem szólalt meg. Talán egy olyan idősíkban rekedt, ahol még túl fiatal volt a beszédhez, vagy csupán nem találta a megfelelő szavakat. Ám annál többet rajzolt: arctalan férfiakat, akik gyermekek kezét fogják. Belle balkezes, Jeane viszont jobbkezes volt. Néha szemtanúja voltam, ahogy Belle csöndesen rajzol ballal, Jeane pedig ezzel egy időben jobbal ír valamit; talán mondanom sem kell, mennyire kísérteties látvány az ilyesmi. A személyzet körében elterjedt a pletyka, miszerint Jeane-t démonok szállták meg.

Nem először - és nem is utoljára - találkoztam ilyesmivel, mégis képtelen voltam felfogni, hogy magasan kvalifikált mentálhigiénés szakemberek inkább hajlandók Jeane magatartását démoni megszállással, vagy a páciens fondorlatos manipulációjával magyarázni, mintsem hogy levonják a logikus pszichológiai következtetést: a beteg személyiségét több, egymástól elszigetelt szegmensre darabolta, egy kreatív és összetett túlélési stratégia részeként. Jeane nem volt megszállott, csupán megosztott - és nem mellesleg kétkezes.

Ám meglehet, hogy a személyzet a maga módján szintén „disszociatív magatartást” tanúsított a beteg DID-jé- vel szemben. Talán az empátia és undor, amit a Jeane által megélt szörnyűségek miatt éreztek, túl soknak bizonyult számukra. Vagy esetleg annak nyers valósága, amin ő és a hozzá hasonlók keresztülmennek, már felfoghatatlan olyasvalakinek, aki

rendezettebb hátteret tudhat magáénak. Én azonban szerencsétlenségemre már betekintést kaptam a pedofília éjsötét világába az elkövetők révén, akikkel korábban foglalkoztam, így nem volt különösebben nehéz elképzelnem, mi mindennel kellett szembenéznie. Valószínűleg jobban el tudtam fogadni azt, ami vele történt. Jeane „személyiségzavara” hatékony stratégiának bizonyult a bántalmazással teli gyerekévek során, felnőttként azonban már kevésbé segítette őt. Mivel azonban csaknem egész élete ennek jegyében telt, valószínűtlennek éreztem, hogy egyszer és mindenkorra képes volna felhagyni vele, és elfogadni összes gondolatát, érzelmét, tapasztalatát és emlékét a sajátjaként, és a széttöredezett „mi”-ből egységes „én”-né válni. (Jobban belegondolva persze felmerül a kérdés: ugyan melyikünk képes teljességgel elfogadni énünk valamennyi aspektusát?) Ráadásul Claire, a mindig segítőkész jó barát elengedése súlyos veszteség lenne számára. Mindazonáltal foglalkozásaink során így is eljutottunk arra a pontra, hogy már nem jelentett veszélyt önmagára. Ha Jeane érezte, hogy a gondolatai veszélyes helyekre vezetik, és közeleg Drew, képes volt megfordítani a folyamatot, és visszatérni a valódi énjébe néhány egyszerű technika segítségével. Ilyen módszer volt például a gyöngysor morzsolgatása, a környezetében lévő tárgyak hangos megnevezése, vagy annak tudatosítása, hogy két lábbal áll a földön.

Bátyja halálának évfordulóján almafát ültettünk a kórház kertjébe, és elbeszélgettünk, megemlékeztünk a testvére életéről. Ehhez hasonló kis gesztusok segítségével szép lassan haladtunk a gyógyulás felé.

Ami a terápiát illeti, találkozóinkat sikeresnek ítéltem. Ám a foglalkozásokon kívül a helyzet már nem volt ilyen rózsás; Jeane továbbra sem állt be a sorba. Bentlakóként az elvárás szerint bizonyos időben kellett kelnie, étkeznie, részt kellett vennie napirenden lévő programokon,

felügyelt fürdésen, és - ami a legnehezebbnek bizonyult számára - a megfelelő időben letolnia nadrágját, hogy megkapja a soros injekcióját.

Nem börtönben vagy zárt kórházban voltunk, és Jeane sem került összeütközésbe a törvénnyel, a felállás mégis hasonló volt: egy intézmény, amely megfosztja az egyént önrendelkezésétől és méltóságától, teljesen kivéve kezéből a kontrollt.

Jeane-nek mindez csöppet sem volt ínyére, amit világossá is tett, valahányszor szembeszegült a szabályzattal.

Piszlicsáré dolgokban is hajlamos volt heves vitákba bonyolódni a személyzettel. Egy reggel üvöltözni kezdett, mert nem engedték, hogy sült krumplit reggelizzen. Azt vártuk tőle, hogy következetes felnőtt módjára viselkedjen, és mégis megtagadtuk tőle annak szabadságát, hogy felnőtt döntéseket hozhasson önmagával kapcsolatban. Kiabált, az ajtókat csapkodta, toporzékolt, tárgyakkal dobálózott - mindezt a többi beteg szeme láttára.

Mint pszichológusa meghasonlottam. Jeane-t jogosan kárhoztatták a szabályokra fittyet hányó viselkedése miatt (az egyik nővér így fogalmazott: „Azért vagyok itt, hogy segítsek a betegeken, de ő nem beteg, hanem egyszerűen engedetlen!”), de közben titkon csodáltam a küzdőszellemét, és büszkeséggel töltött el, hogy volt mersze kiállni magáért. Hiszen épp az juttatta ide, hogy gyermekkorában megfosztották attól a jogától, hogy nemet mondjon. Úgy voltam vele, hogy hadd küldjön el pár embert a bús picsába, ha kedve szottyan rá. Nem tudnánk esetleg mi, a szerencsésebb helyzetben lévők több tisztelettel viseltetni az iránt, ahogy az áldozatok bántalmazásuk traumáját feldolgozzák, ahelyett, hogy további szégyent és bűntudatot szabadítanánk rájuk, csak mert nem hajlandók megenni az általunk megfelelőnek tartott reggelit? Miért olyan nehéz elfogadni a tényt, hogy egy gyermekkori bántalmazás - amit gyakran

olyasvalaki követ el, akiben az áldozat a legjobban bízott - az egyik legpusztítóbb élmény, ami egy embert érhet? És különben is, mi a célunk egy beteg rehabilitációjával - hogy egy akarat nélküli bábot bocsássunk útjára, vagy olyasvalakit, aki képes önmaga képviseletére?

Jeane viselkedése néhány különösen kellemetlen vitához vezetett a csapatértekezleteken. Az igazgató követelte, hogy fegyelmezzük meg, mutassuk meg neki, ki is itt a főnök - egy alkalommal még azt is felvetette, hogy ha legközelebb ellenszegül, ne riadjunk vissza a fizikai kontaktustól a megfékezésében.

Úgy véltem, hogy egy ilyen eljárás nem csupán felesleges, de kontraproduktiv is volna - ha az ápolók ne adj' isten a földre viszik és lefogják Jeane-t, az könnyen a bántalmazások traumájának újraéléséhez vezethet. A móresre tanítás komor gyakorlata egyébként sem szerepelhet egyetlen jó pszichológus eszköztárában sem, és most sem akartam asszisztálni egy beteg megbüntetéséhez - Jeane ellenszenves volt ugyan és kötekedő, ijesztő méretekkel, ám valós fizikai fenyegetést sosem jelentett.

Ez a megbeszélés azzal ért véget, hogy az igazgató kiviharzott a szobából (szerencsémre, mert ha tovább folytatja, lehet, engem kellett volna erővel megfékezni). Kijózanító volt a felismerés, hogy lakóink minden sokszínűsége ellenére mégiscsak működött itt egyfajta kimondatlan szelektálás: finnyásan kiválogattuk azokat a pácienseket, akik nem „túlságosan problémásak".

Mindez a felhajtás Jeane körül csak tovább rontotta a helyzetet, egyre gyorsabban közeledett az elkerülhetetlen végkifejlet. A kórházi személyzet számára ez csak újabb bizonyíték volt a BPD-re; hát nem megmondták előre? Minél jobban ellenállt Jeane a szabályoknak és elvárásoknak, annál több szabályt és elvárást sóztak a nyakába. A stáb nyilvánvaló ellenszenve

bizonyára csak tovább erősítette Jeane meggyőződését, miszerint ő eredendően rossz ember, így működik egy önbeteljesítő jóslat.

Egy szép napon Jeane kitörte az egyik ablakot, és megszökött; a rendőrség a parkban bukkant rá, miközben egyik Bacardi Breezert szürcsölte a másik után. Azt állította, Drew tette (legalábbis az ablaktörést; az ivás hamisítatlan Jeane volt), de a nővérek már nem hittek neki. Én azonban igen, és újból elmagyaráztam, hogy Drew az ő személyiségének haragvó része, és Jeane-nek kötelessége felelősséget vállalni érte, amit el is fogadott. Ám minden hajlandósága ellenére, amit a terápián tanúsított a javulás érdekében, képtelen volt alkalmazkodni a szabályokhoz az intézményileg kijelölt időkereten belül.

Végül kénytelen voltam beletörődni, hogy a mi kis kötöttsapka-kórházunk nem a megfelelő hely Jeane-nek, de mind a mai napig úgy gondolom, hogy ez nem az ő hibája volt. Túlságosan gyakran nyilvánítunk pácienseket kezelésre alkalmatlannak, mikor csak kitartóbban kellene igyekeznünk megtalálni a számukra megfelelő ellátást.

Aznap, amikor távozott, egy olyan otthontól jöttek érte, ahol heti hat órában áll majd rendelkezésére ápolói segítség. Mielőtt Jeane elment, kitépte a földből az almafacsemetét, amit a bátyja emlékére ültetett. Sírva könyörgött, hadd maradhasson; miközben megviselt plüsscicáját szorongatta, esküdözött, akár egy bűnbánó gyerek, hogy jó lesz, és többé nem viselkedik rosszul.

Gyakran tűnődöm, mi lehet vele most. Egyszer bejelölt Facebookon, de ezt mint volt pszichológusa nem fogadhattam el. Csak remélni tudom, hogy folytatta a terápiát. Mindig is azt gondolta, hogy ami vele történt, valamiképp az ő hibája volt; különösen a bátyja öngyilkosságáért érezte magát felelősnek. Bízom benne, hogy azóta sikerült belátnia, hogy ez nem igaz.

Mindez 2016 nyarán történt, amikor még nem tudhattam, hogy októberben már nem leszek annál a női korcsoportnál. Őszintén szerettem ott dolgozni: segíteni a nőknek kezükbe venni a sorsuk felett az irányítást, és új kezdetek felé terelgetni őket. Igazság szerint a legtöbben türelmetlenül várták, hogy újra szabadon éljék az életüket, míg másokat (például a „szerelemsóvár” Mayát, aki végül egy függetlenebb életet kínáló otthonba költözött) ehhez motiváló jelleggel úgymond finoman fenékbe kellett billenteni. Ezekben a kis intézményekben jutottam a legközelebb annak a személyre szabott és tartalmas terápiának a gyakorlásához, amely hitem szerint a legnagyobb pozitív hatást képes kifejteni.

Csakhogy Jeane elhagyott minket; ha nem is sikítozva és rúgkapálva, de erősen feldúlt állapotban, könyörögve, hadd maradhasson. Fel akarta dolgozni a traumáját, és mi nem nyújtottunk ehhez megfelelő körülményeket. Ez az élmény olyan keserű ízt hagyott a számban, amelytől sehogy sem tudtam megszabadulni. Elköteleztem magam a nők gyógyítására a lehető legoptimistább hozzáállás mellett, ám rá kellett döbbennem, hogy a rendszer ugyanúgy kudarcot vall a Jeane-hez hasonló áldozatokkal, mint az elkövetők esetében. A felháborodás, amit Mark Bridger pere után éreztem, még mindig ott élt bennem, csak épp helyet változtatott, akár a fájdalom, ami egyik végtagról a másikra kúszik át.

És röviddel Jeane távozása után egy sor olyan esemény történt, aminek hatására el kellett gondolkozzak: nem va- gyok-e én is részese valami nagyobb bajnak; nem tápláltam-e a szörnyet, ami ott volt végig az orrunk előtt?

Jeane pénteken ment el, és a következő vasárnap reggel kis híján elgázoltak a házam előtt. Épp kivittem sétálni az egyik kutyámat, élveztem a napsütést. A kocsi - egy jellegtelen, középkategóriás modell - a semmiből bukkant elő, és a közelembe érve egy éles irányváltással kis híján felszaladt

a járdára, ami könnyen ahhoz vezethetett volna, hogy áthajt rajtam vagy Fozzchopson. Nem sérült meg senki, viszont ez nagyon is szándékos manővernek tűnt, azzal a céllal, hogy megfagyassza a vért az ereimben. Az út csöndes, néptelen volt, semmi egyéb oka nem lehetett annak, hogy a sofőr így félrerántsa a kormányt.

Aztán az autó hirtelen lelassított; a benne ülő férfi egyenest a szemembe nézett, és felnevetett. Már épp azon voltam, hogy egy igen közkeletű kézmozdulattal válaszolok, mikor hirtelen megdermedtem. Csak nem ő az? Hasonlított rá, de nem tudtam biztosra mondani. Aznap a bíróságon szándékosan kerültem a tekintetét, és 2012 óta hírét sem hallottam. De az, ahogyan az autó megállt mellettem arra a két másodpercre, azt súgta: mindez korántsem véletlen.

A következő héten bejelentkezett - ugyanaz a férfi, aki azt a kéretlen weblapot készítette rólam. Azzal keresett meg, hogy 26 000 fonttal tartozom neki, és kész bíróság elé citálni, amennyiben nem fizetek. Üzenetéhez számlát is csatolt az elmondása szerint engem terhelő kiadásainak aprólékos felsorolásával. A lista többek között tartalmazta az utánam való kutatásra fordított „munkaidőt”, ingatlanügyi adatigénylések árát, valamint - ezen már hangosan felröhögtem - 500 font utazási költséget. Az üzenet egy meghívással zárult, miszerint hajlandó leülni velem, hogy megtárgyaljuk és rendezzük ezt az ügyet - és mindezt olyan stílusban közölte, mintha csak magával a miniszterelnökkel találkozhatnék, nem pedig a férfival, aki pokollá tette az életemet. Megint nevetnem kellett, mert pofátlansága az első pillanatban még mókásnak tűnt. Később már nem volt az.

Ismét csak ügyvédet kellett fogadnom miatta, aki megírta neki, hogy részemről nem lesz itt semmiféle „megtárgyalás”. Sőt tárgyalás sem lett, ugyanis mint azt előre sejtettem, a bíróság visszadobta az ügyet mint jogi

eljárással való visszaélést. Mindazonáltal hihetetlennek találtam, hogy a dolgok odáig fajultak, hogy egy vadidegen megfenyegethet és számlát állíthat ki nekem, szemlátomást pusztán azért, mert élek. Ennek a férfinak az ügyködése annak idején befolyásolta a karrieremet, kerülni kezdtem miatta a nyilvánosságot, meghúztam magam, hogy ne keltsek nemkívánatos feltűnést - de ez nem volt elég, mert most csak azért is benyújtja a cechet, merő élvezetből. Rá kellett döbbennem, hogy úgy viselkedtem, mintha egy bántalmazó kapcsolatban éltem volna.

Aztán elpusztult a cicám, Bijou.

Egyik reggel kiengedtem a kutyákat a kertbe, és Bijou is kiszökött velük. Felmentem az emeletre zuhanyozni és átöltözni, majd lejöttem, hogy behívjam a kutyákat reggelizni. Mindennapos rutin volt ez, tudták, mi a dolguk. Csakhogy ez a reggel másképp alakult. Mikor kinyitottam a hátsó ajtót, a kutyák nem jöttek. Ehelyett csak ültek, és meredten bámultak valamit a kerítés tövében.

Bijou bundás kis teste hevert ott ernyedten, élettelenül. Odarohantam, de tüstént láttam, hogy vége; se mozgás, se hang. Szája nyitva állt, látszottak fogai és a sápadt ínye. Ösztönösen Fozzchopshoz fordultam, aki még mindig ott ült, hol engem, hol a jobblétre szenderült Bijou-t bámulva, és vészjósló hangon megkérdeztem tőle: „Te csináltad ezt?” Fogalmam sincs, miféle válaszra számítottam egy kutyától, aki legalább annyira tanácstalannak tűnt, mint én, de valamiért ezt tettem.

A szívem mélyén persze jól tudtam, hogy ez nem egy másik állat műve. Nemhiába tanulmányoztam éveken át tetthelyekről készült fotókat, most is gyorsan levontam néhány következtetést. Bijou testén nem láttam külsérelmi nyomot, se vért; nem volt jele küzdelemnek, a testét nem borították harapások. Emellett azzal is tisztában voltam, hogy szükség esetén könnyedén lefutotta volna a kutyákat. Közelebbről szemlélve feltűnt,

hogy a teste természetellenes pozitúrában hever: a mellső lábai alatta feküdtek, feje pedig oldalra nézett, mintha eleve holtan hajították volna át a kerítésen. Valaki elütötte és bedobta a kertbe? Vagy kitekerték a nyakát? Ki tudja… Bijou hűséges társam volt 16 éven át, és sosem fogom megtudni, hogyan halt meg.

Az viszont egészen biztos, hogy nem Bijou írta fel a kerítésre azt, hogy JILL DANDO. (Ha a macskám tollat ragadott volna, hogy elkészítse a saját sírfeliratát, az valami ilyesmi lett volna: „Viszlát, és koszi a sok cicanasit!”) Nem is vettem észre egészen másnapig, mikor kihúztam az utcára a kukát, benne Bijou utolsó vacsorájának maradványaival. Még csak nem is nagy, vérvörös betűkkel írták, mint valami rossz horrorfilmben - csak egy golyóstollal készített felirat, mintha egy vagánykodó kölyök firkálta volna oda, persze azért sietősen, nehogy lebukjon.

Jill Dando újságíró és a *Crimewatch* műsorvezetője volt, akit a saját lakása előtt lőttek agyon 1999-ben, és akinek gyilkosát azóta sem találták meg. Öt évvel ezelőtt a zaklatom a következőt írta ki a weboldalára: „Maradjanak velünk, további fejlemények várhatók - még nincs vége!” Vajon ez az a fenyegetés, amire egész idő alatt vártam?

A rendőrség letartóztatta, majd átadott neki egy hivatalos figyelmeztetést a címemre küldött levelek és számlák okán. A hatóságok így szoktak eljárni, amennyiben jelezni akarják az illetőnek, hogy amit csinál, az zaklatás, és ha nem hagy fel vele, akkor eljárást indítanak ellene. Számomra azonban ez a lehető legalkalmatlanabb retorziónak tűnt egy stalker megszállott, kényszeres viselkedésére - azzal, hogy a zaklatom kezébe nyomunk egy nevemmel ellátott újabb dokumentumot, amit aztán betehet a gyűjteményébe, csak tovább tápláljuk benne azt a tévképzetet, hogy valamiféle kapcsolatban állok vele. Úgy gondoltam, ezzel csak tovább súlyosbítjuk az egész ügy hátterében meghúzódó pszichés problémát.

Éreztem, hogy ismét feltör bennem a harag. Csakhogy ez most nem a korábbi céltalan, irányíthatatlan düh volt; most sokkal határozottabb volt. Megtapasztalni, hogy egy férfi, akit nem is ismerek, aki rágalmazott és lejáratott, aki miatt még a saját otthonomban sem éreztem magamat biztonságban, a szó szoros értelmében benyújtotta a számlát - ez segített végre tisztán látnom a dolgokat. Hirtelen egyértelművé vált, hogy semmiféle óvatoskodás nem fog megszabadítani tőle.

Miközben kitöltöttem a dokumentumokat - egy újabb adag bírósági iratot -, amelyek tovább hizlalják ennek az irritáló ügynek az így is vaskos aktáját, Jeane járt a fejemben; ahogyan felcímkéztük és aztán elutasítottuk, patologikus esetnek nyilvánítottuk és újabb traumának tettük ki, holott nem követett el semmiféle bűncselekményt. És hirtelen az egész rendszer úgy tűnt fel előttem, mint egy gépezet, amelynek egyetlen alkatrésze sem működik megfelelően. Bárhová is néztem - bűnösök és áldozatok, gazdagok és szegények, férfiak és nők, feketék és fehérek -, ordító egyenlőtlenségeket láttam; szisztematikus kudarcokat minden szinten, a bűn elkövetésének bejelentésétől - vagy ennek hiányától - a felkínált megoldásokig. És ismét csak azt kellett kérdeznem magamtól: vajon egész idő alatt a probléma része voltam? Oly sok éven át dolgoztam az igazságszolgáltatásban, igyekezve átvergődni a labirintuson, eljutni a lehető legjobb kimenetelig mind az ügyfeleim, mind a társadalom számára - és mindeközben talán nem egy olyan rendszer működését segítettem, amely előnyére válik néhány kiváltságosnak és cserben hagy mindenki mást?

Láttam magam előtt, ahogy Jeane gyökerestül kitépi azt a facsemetét a földből, és keresztülhajítja a pázsiton. ő az utolsó pillanatig harcolt, és én tudtam, hogy magamévá kell tennem a hozzáállását. Jeane-t nem hallották meg, neki nem voltak olyan lehetőségei és eszközei, mint nekem - de

tudtam, hogy tehetek valamit érte, ha használom azt a szemléletet, amit tőle láttam.

Igen, tehetek valamit - de csak úgy, ha én is kitépem a gyökereimet, és immáron a megoldásnak leszek része, nem a problémának. „Még nincs vége!” - szólt a stalkerem baljósán csengő ígérete. „Fütyülök rá!” - válaszolom erre anyám bevett szavajárásával. Túl sokáig vártam behúzott nyakkal, hogy mikor lesz vége - ideje, hogy belevágjak valami újba.

UTÓSZÓ

Ma is törvényszéki pszichológus vagyok, de immáron más utakon próbálok javulást elérni. Továbbra is dolgozom szakértő tanúként a bíróságon, és még ennyi év után sem látom előre, mi hoz a következő hét. Ám emellett a bennem élő aktivistára támaszkodva szót emelek a változásért azokon a területeken, melyeket a legfontosabbnak tartok. Ahelyett, hogy elvesznék és megtörnék a rendszerben, igyekszem kívülről kivívni a változást.

Az NCVD (Nemzeti Központ a Családon Belüli Erőszak Ellen) büszke támogatója vagyok, de olyan más jótékonysági kezdeményezéseket is segítettem, mint például a Suzy Lamplugh Trust. Ez a szervezet kampányok, előadások és az áldozatok képviselete útján azon dolgozik - mindenekelőtt a zaklatásokra fókuszálva -, hogy a zaklatásokra csökkentse az erőszak és agresszió bekövetkezésének kockázatát. Suzy Lamplugh emlékére hozták létre, aki még 1986-ban tűnt el, miközben ingatlanügynökként megmutatott egy házat egy potenciális ügyfélnek. 2017-ben tréningeket kezdtem tartani a rendőrségnek arról, hogy miként reagáljanak a zaklatásos esetekről tett feljelentésekre - a régi megközelítés ugyanis, mint azt a magam példájából is tudhattam, teljesen hatástalan volt. Nem a rendőrség közömbös hozzáállása volt ennek az oka, hanem az, hogy az ilyen esetekre fókuszáló képzések és iránymutatások korábban gyakorlatilag nem léteztek, dacára a számos, nagy port felvert bűncselekménynek. 2018-ban a Királyi Vádhatósági Szolgálat és az Országos Rendőrfőnöki Tanács közös fejlesztéscsomagot jelentett be; eltörölték az írásos figyelmeztetések alkalmazását a stalkerügyeknél (mert mint azt említettem, az ilyesmi pont a zaklató megszállottságának gyökerét

hibázza el), valamint új eljárásokat vezettek be, hogy a rendőrök hatékonyabban felismerjék a kockázatosnak minősíthető viselkedésmintákat.

2019-ben is folytatódott a kampány egy kifejezetten a zaklatással szemben fellépő törvényjavaslatért. Kérvényeztük a stalkerek ellen speciális intézkedések (SPO) bevezetését, ami felhatalmazná a rendőrséget, hogy megelőző jelleggel felléphessen az áldozatok mielőbbi védelme érdekében, és hogy a zaklatok olyan pszichológiai kezelésben részesüljenek, amely megakadályozhatja az újraelkövetést. A törvényt 2019 márciusában iktatták be, bár még rengeteg munka szükséges ahhoz, hogy a gyakorlatban is működjön.

Szerencsés a helyzetem, mivel megvan a médiajelenlétem ahhoz, hogy felhívjam a nyilvánosság figyelmét ezekre a témákra és problémákra. Fontos lenne eljutnunk odáig, hogy végre érdemi párbeszédet tudjunk folytatni mind a bűntettekről, mind a mentális bántalmakról. Szilárd meggyőződésem, hogy azok az elcsépelt narratívák a bűnözésről és az „elmebetegekről", amelyekkel a sajtó traktál bennünket, csak arra jók, hogy elmélyítsék a sztereotípiákat, stigmatizáljanak, és fenntartsák azt a fekete-fehér gondolkodásmódot, amivel pont nem fogunk sehová sem jutni.

Minél precízebbek és megfontoltabbak tudunk lenni egy bűneset bejelentése során, annál előremutatóbb párbeszédeket folytathatunk arról, miként kezeljük a bűnözést magát. Új riportok és tévéműsorok kellenek, amelyek elég bátrak ahhoz, hogy feltegyék az igazán kényes kérdéseket, és ezáltal hatékonyabb megoldások keresésére ösztönözzenek.

Mikor elsőéves egyetemista voltam, John Major miniszterelnök „több elítélésre és kevesebb megértésre" buzdított minket. Azóta bármilyen párt legyen is hatalmon, a megértést szemlátomást mindenestül elvetették.

Az elítélés az ösztönök nyelvén beszél: annak a vágynak ad hangot, hogy mielőbb a lehető legmesszebb tudjuk magunktól a veszélyesnek ítélt embereket és eszméket. Egy bűncselekmény elkövetésével szembesülve sokkal könnyebb azt kiáltani: „Börtönbe vele, és dobjátok el a kulcsot!”, aztán félrenézni és az egész ügyet elfelejteni, mint kibogozni az eset mögött meghúzódó okokat. A bűnözők viselkedése kihívások elé állít bennünket - ha valaki, hát én tudom, hiszen nemcsak a szakmai, hanem magánéleti oldalról is kénytelen voltam megtapasztalni ezt. Nem mondhatom, hogy könnyű volt, távolról sem. Néha határtalan empátia járt át, máskor ugyanolyan szélsőséges harag. Azonban egyik érzésnek sem engedhetjük meg, hogy meghatározza, milyen módon reagálunk egy elkövető vagy éppenséggel egy végletekig felzaklatott áldozat történetére. Tisztában vagyok vele, hogy a hűvösen racionális, mindenki jogait szem előtt tartó érvelés képességét - vagyis azt, amit Paul Bloom „racionális együttérzésnek” nevez *Against Empathy* című könyvében - rendkívül nehéz elsajátítani. Csakhogy nincs más választásunk.

Arra jöttem rá, hogy valahányszor nekem szegezik a kérdést: „Mi a nyavalya van ezekkel az emberekkel?”, az valójában nem más, mint az ügyfeleim „mássá minősítése”. A törvényszegőket ugyanis beskatulyázzuk: ők vagy „őrültek”, vagy „rosszak” - más opció nincs -, akik azért tették, amit tettek, mert pszichopaták, gonoszak, vagy [képzeld ide az épp „legfelkapottabb” személyiségzavar-típust]. Persze mindig akadnak olyanok, akik számára egy ilyen címke kapóra jön, és kényelmesen elbújhatnak mögötte. Másokat viszont démonizál, és maguk is hinni kezdik, hogy reménytelen esetek.

Ha minderre csupán megvonod a vállad, én azt is megértem. Ám ne feledjük, hogy sokszor nemcsak a bűnözőkre tekintünk úgy, mint akik hozzánk képest „mások”, hanem az áldozatokra is. Túlságosan gyakran

hallani, hogy egyeseket bizonyára azért pécéztek ki az elkövetők, mert naivak voltak, esetleg sebezhetőek, zavartak, vagy nem viselkedtek eléggé körültekintően. Aztán az áldozatok elkeseredett reakcióit patologikusnak minősítjük, és a bélyeg, amit rájuk sütünk, akár egész hátralévő életüket befolyásolhatja.

No és mire mentünk mindezzel? Az igazságszolgáltatási rendszerünk nem felel meg a célnak. Az elkövetőkkel szemben tanúsított hozzáállás, miszerint „ők elmebetegek, nem olyanok, mint mi”, pontosan tükrözi azt az attitűdöt, amely a rendszert jelenlegi - elégtelen rendőri erőforrások, fogyatkozó jogi képviselet és tarthatatlan börtönállapotok jellemezte - helyzetébe juttatta.

Ez a rendszer, amellyel a szélsőséges magatartást „korrigálni” szeretnénk, túlságosan gyakran traumatizál vagy épp újratraumatizál, és épp azon körülményeket intézményesíti és fedi el, amelyek megjavítására kitalálták. Börtöneink pedig tökéletes körülményeket teremtenek ahhoz, hogy tovább szaporodjon az a problémahalmaz, amelyet általuk szeretnénk megszüntetni.

Nagyszabású és mélyreható változások kellenek, nem politikai szlogenek és unalomig ismételgetett javaslatok. Kezdhetnénk azzal, hogy kijelentjük: mindannyian egy csónakban evezünk ebben a kérdésben. Ideje lecserélni az obiigát „Mi a nyavalya van ezekkel az emberekkel?” kérdést sokkal kellemetlenebbekre: „Mi történt velük? És mi történt velünk mint közösséggel?”

Ezek alapvető fontosságú kérdések, amelyeket muszáj feltennünk, mert ha továbbra is csak az egyénben - az elkövetőben, vagy rosszabb esetben az áldozatban - keressük a szélsőséges magatartás okait, akkor figyelmen kívül hagyjuk mindazokat a külső tényezőket, amelyek pedig nagyban befolyásolhatják viselkedésünket: a törvényeinket, a kultúránkat, a nemi

szerepekhez kötődő elvárásainkat, amelyeknek már születésünk pillanatától ki vagyunk téve, vagy a média hatását, amelytől csak tovább gyűrűzik az erőszak és a bántalmazás a társadalomban. A különféle extrém viselkedéseket a maguk tágabb kontextusában kell értelmeznünk: ilyen lehet a bántalmazás élménye; a nehéz életkörülmények; a rasszizmus és más diszkriminációk; a politikai és gazdasági faktorok; a kiközösítés, a jogfosztás, illetve a háttérbe szorítás.

Egyik régi ügyfelem, egy Freddie Mercury-hasonmás tanúja volt egy hatalmas veszekedésnek, ami két kollégám között zajlott le. A páros ironikus módon egy dühkezelési csoportfoglalkozáson esett egymásnak. Egyikük orrbavágta a másikat, mire az vérezni kezdett - a körben ülő betegek nagy mulatságára, akik egy emberként tapsoltak és ujjongtak. Ügyfelemnek gyakran eszébe jutott ez a jelenet, amelyből azt a következtetést vonta le, hogy „a pszichológusok is csak emberek”.

Ez a mi legalapvetőbb közös nevezőnk - hogy emberek vagyunk; és többek között az a képességünk tesz minket emberré, hogy ha kell, felül tudunk emelkedni az érzelmeinken, és kreatív megoldásokkal tudunk előállni a legnagyobb problémáinkra is.

Az itt leírt történetek nem egyebek, mint egy csokorra való tapasztalat; ezek tettek engem azzá, aki ma törvényszéki pszichológusként és magánemberként vagyok. Remélhetőleg megmutatják, hogy mindenki, aki kapcsolatba kerül a bűnnel, kivételes. Nincs egy adott bűnöző- vagy áldozattípus. Mindenkinek megvan a maga elmesélésre váró fontos története. Azonban ezt a történetet meg is lehet változtatni. A megelőzés többet ér a gyógyításnál. A szélsőséges magatartás gyökereinek alaposabb vizsgálatával elindulhatunk egy új kezdet irányába.

JEGYZETEK

1. fejezet: Szörny veszély

23-24. o. *A nők aránya 73% a Brit Pszichológiai Társaságban. […] és még jelentősebb, 80% a törvényszéki szakirányban.*

A 2018-as adat a Brit Pszichológiai Társaságtól származik.

27. o. *Itt kezdődött a börtönlakók számának gyors növekedése, […] az 1992-es év 44 ezréről a 2018-as 87 ezerre.*

Commons Library Briefing Paper CBP-04334, online elérés: https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/ SN04334/SN04334.pdf. A Howard League gazdag statisztikai adatbázisa a börtönlakók számáról megtalálható a https:// howardleague.org weblapon.

35. o. *Kutatások szerint a szexuális erőszak áldozatainak több mint 70%-apontosan így dermed sóbálvánnyá a támadás során…* Anna Möller, Hans Peter Sondergaard és Lotti Heiström: „Tonic immobility during sexual assault - a common reaction predicting post-traumatic stress disorder and severe depression”. *Acta Obstetricia et Gynecologia Scandinavica,* 96(8), 2017, 932-938.

2. fejezet: A nagyfiúk nem sírnak

47. o. *Anglia […] a börtönben elkövetett öngyilkosságok számában is Európa „élmezőnyébe” tartozik.*

Seena Fazel, Taanvi Ramesh és Keith Hawton: „Suicide in prisons: an international study öf prevalence and contributory factors”, *The Lancet Psychiatry,* 4(12), 2017, 946-952.

48. o. *A rabok nagy többségénél ki lehet mutatni valamiféle mentális zavarjeleit; a Prison Reform Trust […] 70%-ra becsüli ezt az arányt.* Kimmett Edgar és Dora Rickford: „Too Little, Too Late: An independent review of unmet mental health need in prison”, The Prison Reform Trust, 2009, online elérés: https://prison- reformtrust.org.uk/publication/too-little-too-late/

3. fejezet: Áldozathibáztatás

60. o. *…gyilkosaink 95%-a férfi, tekintet nélkül az elkövető és az áldozat között fennálló kapcsolatra.*

Jonathan Gibbons: „Global Study on Homicide”, United Nations Office on Drugs and Crime, 2013, online elérés: www. unodc.org Lásd még: Office for National Statistics, „Homicide”, 2017, online elérés: www.ons.gov.uk/peoplepopulation-andcommunity/crimeandjustice/compendium/focusonvio-lentcrimeandsexualoffences/yearendingmarch2016/homicide

61. o. *Paul a meggyilkolt férfiak azon 10%-ához tartozott, akikkel nők végeztek.*

Lásd még: Karen Ingala Smith: „Sex Differences and Domestic Violence Murders”, online elérés: https://kareningalasmith. com/counting-dead-women/, valamint Julia Long, Keshia Harper és Heather Harvey: „The Femicide Census: 2017 findings”, 2017, online elérés: https://www.femicidecensus.org.uk

62.0. *…a családon belüli erőszak egyértelmű nemi vonatkozásokkal bíró bűntett, hiszen aránytalanul nagy mértékben sújt nőket, és zömmel férfiak követik el.*

Lásd például: Sylvia Walby és Jude Towers: „Measuring violence to end violence: mainstreaming gender”. *Journal of Gender-Based Violence,* 1(1), 2017, 11-31., valamint Andy Myhill: „Measuring domestic violence: context is every- L *thing”, Journal of Gender-Based Violence,* 1(1), 2017, 33-44.

Lásd még: Office for National Statistics, „Domestic abuse in England and Wales: Year ending March 2018”, 2018, online elérés: www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/ crimeandjustice/bulletins/domesticabuseinenglandand- wales/yearendingmarch2018

4. fejezet: Színlelés

91. o. *[Amy Cuddy] mára elhíresült2012-es TED-előadása…*

Online elérés: www.ted.com/talks/amy_cuddy_your_body_ language_shapes_who_you_are?language=en

100. o. *Mert ahogyan Paula Caplan emberjogi ügyvéd rámutatott: „A normalitás nem kézzelfogható valóság…”*

Paula J. Caplan: *They Say You’re Crazy: How the world’s most powerful psychiatrists decide who’s normal,* Da Capo Press, 1995.

105-106. o. *Ezzel kapcsolatban végzett kísérletet David Rosenhan amerikai pszichológus 1973-ban…*

David L. Rosenhan: „On being sane in insane places”, In: Thomas J. Scheff (szerk.): *Labeling Madness,* Prentice-Hall, 1975.

5. fejezet: Vajákosok és agymosók

116. o. *2012-ben egy tanulmány górcső alá vette a hollywoodi filmek skizofrénia-ábrázolását…*

Patricia R. Owen: „Portrayals of schizophrenia by entertainment media: a content analysis of contemporary movies”, *Psychiatric Services,* 63(7), 2012, 655-659.

116. o. *…az Egyesült Királyságban évente 50-70 olyan gyilkosság történik, amelynek végrehajtása során az elkövető […] súlyos mentális zavarban szenvedett.*

Lásd: „Violence and mental health: the facts”, *Time To Change,* 2019, online elérés: www.time-to-change.org. uk/media-centre/responsible-reporting/violence-men- tal-health-problems

116-117. o….*miért válnak egyes skizofrének veszélyessé, miga többiek nem? A kutatások szerint ez az élet megannyi összetevőjén múlhat.*

Lásd a kritikus recenziót: „Risk distortion and risk assessment”, In: Gary Sidley: *Tales From The Madhouse,* PCCS Books, 2015.

118. o. *Híve vagyok a kognitív viselkedésterápiának és az ahhoz kapcsolódó különféle kezeléseknek, […] de hosszú távú hatékonyságuk az újraelkövetés megakadályozásában mind a mai napig vita tárgyát képezi…*

Lásd például: Louise Falshaw, et al.: „Searching for ’What Works’: an evaluation of cognitive skills programmes”, Home Office Research, Findings 206. Kritikáért lásd: Robert A. Forde: *Bad Psychology: How Forensic Psychology Left Science Behind,* Jessica Kingsley Publishers, 2018. 120. o. *2002-ben […] folytatták le az úgynevezett Bennett-vizsgálatot.*

A jelentés elérhető online: http://image.guardian.co.uk/sys-files/Society/documents/2004/02/12/Bennett.pdf

120. o. *…az Egyesült Királyság mentálhigiénés intézményeit áthatja a faji megkülönböztetés.*

Például lásd: Equality and Human Rights Commission (EHRC): „Is Britain Fairer?”, 2018. október, online elérés: https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/ is-britain-fairer-accessible.pdf Lásd még: Servicegovuk, 2019, online: https://www.ethnicity-facts-figures.service. gov.uk/health/mental-health/detentions-under-the-mental- health-act/2.1/

126. o. *Ahogy a pszichológus - és egykori pszichiátriai ápolt - dr. Jay Watts fogalmaz: „Van a stigma, és van az a levakarhatatlan, lemoshatatlan diszkrimináció… ”*

Jay Watts: „Mental health labels can save lives. But they can also destroy them”, *Guardian,* 2018. április 24.

126-127. *o. …a mentális zavar sokkal inkább visszavezethető komplex, egymást átható személyes és társadalmi problémákhoz, mint selejtes agyi kémiához, vagy örökül kapott rossz génekhez.*

Lásd: Peter Kinderman: *The New Laws of Psychology: Why nature and nurture alone can’t explain human behaviour,* Constable & Robinson, 2014. A témáról további hasznos információk találhatók a www.madintheuk.com és www. adisorder4everyone.com oldalakon.

128. o. *…egy kisebb felmérés például kimutatta, hogy a brit pszichiátriai ápolók 83%-a élt már át olyasmit, ami „nem gondolatnak vagy érzésnek, hanem valódi beszédnek hatott”*.Alex Millham és Simon Easton: „Prevalence of auditory hallucinations in nurses in mental health”, *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing,* 5, 1998, 95-99.

6. fejezet: Erőfitogtatás

138 o. *…angol kriminológusok becslései szerint maximum ha négy sorozatgyilkos tevékenykedik párhuzamosan az országban…* David M. Gresswell és Clive R. Hollin: „Multiple murder: a review”, *British Journal of Criminology,* 34,1994, 1-14.

138. o. *A pszichológia alkalmazása a bűnözők felderítésében és rendőrkézre juttatásában ma már „nyomozati pszichológia” néven ismert…*

A nyomozati pszichológia részletes bemutatásához lásd: David Canter és Donna Youngs: *Investigative Psychology: Offender Profilingand the Analysis of Criminal Action,* John Wiley & Sons, 2009.

141. o. *…a betörések nagy többségét napközben követik el…*

Office for National Statistics: „Overview of burglary and other household theft: England and Wales”, 2017, online elérés: www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crime-andjustice/articles/overviewofburglaryandotherhousehold- theft/englandandwales#what-are-the-long-term-trends

159. o. *A 60-as években a hazugságvizsgálat amerikai szakértője, dr. Paul Ekman elemezte első ízben…*

Paul Ekman: *Telling Lies,* W.W. Norton & Company, 2009.

159. o. *A manchesteri Érzelmi Intelligencia Akadémia viselkedéskutatói azóta megalkották a 3-2-7szabályt…* Dawn Archer és Cliff Lansley: „Public appeals, news interviews and crocodile tears: an argument for multi-channel analysis”, 2015, online elérés: https://www.euppublishing. com/doi/abs/10.3366/cor. 2015.0075

7. fejezet: Sértések és sérülések

164. o. *…csupán 70%-ospontossággal ítélhető meg, hogy az illető újra elkövet-e valamilyen bűncselekményt.*

Robert A. Forde: *Bad Psychology: How Forensic Psychology Left Science Behind,* Jessica Kingsley Publishers, 2018.

170. o. *A legutóbbi Angliai és Walesi Bűnügyi Felmérés (CSEW) kimutatta, hogy a megkérdezett nők 20%-át, míg a férfiak 4%- át érte 16 éves korát követően szexuális támadás…*

Office for National Statistics, „Sexual offences in England and Wales: year ending March 2017”, 2018, online elérés: www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crime-andjustice/articles/sexualoffencesinenglandandwales/ yearendingmarch2017

181. o. *Jelenleg 10-20% közé tehető az agysérültek aránya a börtönökben.*

William Huw Williams, et al.: „Traumatic brain injury: a potential cause of violent crime?”, *The Lancet Psychiatry,* 5(10), 2018, 836-844.

181. o. *Becslések szerint az Egyesült Királyságban raboskodók kb. 30%-a küzd értelmi fogyatékossággal vagy autiz- mus-spektrumzavarral. A 60 évesnél idősebb elítéltek aránya meredeken emelkedik a brit büntetés-végrehajtásban…*

Alex Hewson: „Bromley Briefings Prison Factfile Autumn 2018”, The Prison Reform Trust, 2018, online elérés: https:// prisonreformtrust.org.uk/publication/bromley-briefings-prison-factfile-autumn-2018/

8. fejezet: Macsóvilág

188. o. *Az Amnesty International 2017-es tanulmánya…*

Amnesty International: „Online abuse of women is widespread in UK”, 2018, online elérés: www.amnesty.org/en/ latest/news/2018/12/crowdsourced-twitter-study-reveals- shocking-scale-of-online-abuse-against-women/

190. o. *Mint arra egy korábbi kutatás rávilágított: minden ötödik nő és tizedik férfi kénytelen ilyesmit elszenvedni felnőtt élete során…*

Lásd: *Homicides, Firearm offences and intimate violence 2009/10; Supplementary Volume 2 to Crime in England and Wales 2009/10,* 2nd Edition, Home Office Statistical Bulletin 01/11.

194. o. *…a nők sérelmére elkövetett gyilkosságok túlnyomó többségét (94%-át, ha hihetünk a Gloucestershire Egyetem kutatásának) zaklatás előzte meg…*

Jane Monckton-Smith, J., Karolina Szymanska, K. és Sue Haile: „Exploring the Relationship between Stalking and Homicide”, Suzy Lamplugh Trust, 2017, online elérés: http:// eprints.glos.ac.uk/4553/

195. o. *Idegenek között minden tizedik zaklatás végződik erőszakkal, míg a volt partnerek esetében minden második.*

Paul E. Mullen, Michele Pathé és Rosemary Purcell: *Stalkers and Their Victims,* Cambridge University Press, 2009.

198. o *A Stalking Risk Profile néven futó kockázatfelmérés…*

Lásd: www.stalkingriskprofile.com

200-201. o. *…az úgynevezett pszichopátia tünetlista (PCL-R)…*

Lásd: Stephen D. Hart, Robert D. Hare és Timothy J. Harpur: „The Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R): An Overview for Researchers and Clinicians”, In: James C. Rosen és Paul McReynolds (szerk.): *Advances in Psychological Assessment, Vol. 8,* Plenum Press, 1992.103-130. Nem szakmabeliek számára készült összefoglalóért lásd: Robert D. Hare: *Without Conscience,* Guilford Press, 1999.

201. o. *…vagy ahogy Jon Ronson bestsellerének címében átkeresztelte: a „pszichopatateszt”.*

Jon Ronson: *The Psychopath Test,* Picador, 2011.

201. o. *…ahogyan azt egy 2016-os tanulmány kimutatta - a vállalati felsővezetők egyötöde.*

Nathan Brooks és Katarina Frizon: „Psychopathic personality characteristics among high functioning populations”. *Crime Psychology Review,* 2(1), 2016, 22-44.

202. o. *…a PCL-R alkalmazását intenzív vita övezi.*

Lásd például: Jennifer L. Skeem, et al.: „Psychopathic personality: bridging the gap between scientific evidence and public policy”, *Psychological Science in the Public Interest,* 12(3), 2011, 95-162. Nem szakmabeliek számára is áttekinthető összefoglalóért lásd: Robert A. Forde: *Bad Psychology: how forensic psychology left science behind,* Jessica Kingsley Publishers, 2018.

206. o. *Mindenkori kedvenc tanulmányom éppen azt igyekezett kideríteni, hogy vajon miért érnek el a skót bűnözök alacsonyabb eredményt a PCL-R-en, mint amerikai kollégáik.* David J. Cooke, et al.: „Assessing psychopathy in the UK: concerns about cross-cultural generalisability”, *British Journal of Psychiatry*, 186, 2005, 339-345.

9. fejezet: A hiányzó ujj esete

219. o. *A Nemzeti Bűnüldözési Ügynökség (NCA) 80 ezerre teszi azoknak a számát az Egyesült Királyságban, akik „valamiféle szexuális veszélyt” jelentenek a világhálót használó gyermekekre.*

Rövid áttekintésért lásd: Adam Forrest: „80,000 people in UK pose sex threat to children online, according to National Crime Agency”, *Independent*, 2018. szeptember 3., online elérés: www.independent.co.uk/news/uk/home-news/uk- online-sex-threat-80000-people-children-national-crime- agency-a8519606.html

224. o. *A gyermekrablások kevesebb mint felét követi el…*

Geoff Newiss: „Taken: A study of child abduction in the UK. Parents and Abducted Children Together (PACT) and the Child Exploitation and Online Protection Centre (CEOP)”, 2013, online elérés: www.actionagainstabduction.org/ wp-content/uploads/2015/02/Taken.pdf

10. fejezet: Fő a biztonság

238. o. *Ahogy arra Frank Tallispszichoterapeuta rámutatott: van valami perverz élvezet abban, ha végignézhetjük, amint mások a „szerelem” nevében bolondot csinálnak magukból.*

Frank Tallis: *The Incurable Romantic: and Other Unsettling Revelations*, Little, Brown, 2018.

11. fejezet: Részeink összege

258. o. *És mint kiderült, ezek a problémák sokkal inkább összhangban voltak azzal, amit disszociatív identitászavarnak (DID) nevezünk.*

A disszociatív zavarokról bővebb információkért lásd: PODS (Positive Outcomes for Dissociative Survivors), www. pods-online.org.uk

Utószó

274. o. *Az NCVD (Nemzeti Központ a Családon Belüli Erőszak Ellen) büszke támogatója vagyok, de olyan más jótékonysági kezdeményezéseket is segítettem, mint például a Suzy Lamplugh Trust.*

Bővebb információkért lásd: www.ncdv.org.uk, www.suzy- lamplugh.org

276. o. *…amit Paul Bloom „racionális együttérzésnek” nevez…* Lásd: Paul Bloom: *Against Empathy: The case for rational compassion*, Vintage, 2016.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Mindenekelőtt Sarah Thompsonnak tartozom köszönettel, aki végigjárta velem *Az elme sötét oldala* megírásának útját. Remélem, Sarah, egyszer majd visszamerészkedhetsz azokba a kávézókba, ahol kínos helyzetbe hoztalak. Dániel Coleman-Cooke kitartó biztatása, útmutatása és tanácsadása szintén nélkülözhetetlennek bizonyult a munkámhoz.

Ezt a könyvet nem írtam volna meg másnak, csakis Sylvia Tidy-Harrisnek (és persze Freddersnek) a Tidy Managementnél. Nemcsak remek ügynök vagy, de egyike a legnagyszerűbb embereknek, és nagyon örülök, hogy rád találtam. Köszönettel tartozom továbbá Jonathan Conway- nek a Jonathan Conway Literary Agencynél, valamint Claudia Connalnak és az Octopus Kiadó kiváló csapatának. Hálás vagyok, hogy történeteimet kiadásra érdemesnek találtátok, és igazi megtiszteltetés, hogy a könyv először az Endeavour égisze alatt jelenhetett meg.

Külön köszönetem egyik első olvasómnak, Susan Bradley-nek az alapos előolvasásért. Visszajelzéseidet néha nem volt könnyű megemésztenem, és hála neked, lehet évekig ijedt arcú Muppet-mémekkel rémálmodom majd, de kíméletlenül őszinte tanácsaid, szereteted és bátorításod mindig továbblendítettek az úton.

Hálával tartozom Gary Sidley-nek a könyv nyelvi lektorálásáért, valamint az ösztönzésért, hogy ne hagyjam abba az írást. Köszönet Jo Watsonnak, amiért megismertetett a Drop The Disorder!-közösséggel; a pszichiátria kultúráját megkérdőjelező felvetéseiddel mélyen egyet tudok érteni - örömmel csatlakozom forradalmadhoz!

Jó szívvel gondolok Kate-re, aki üzemanyagot biztosított az íráshoz megannyi tea és sajtos-hagymás melegszendvics formájában (mivel vega

vagyok, a baconért Fozzchops és Humphrey tartoznak köszönettel). Kis kávézódat a parkban, ahol a kutyákat sétáltattam, igazán barátságosnak és otthonosnak találtam, remek közösségi szellemmel - egy ilyen kellemes hely többet számít, mint azt elsőre gondolnánk.

Köszönetem és tiszteletem valamennyi kollégámnak, akikkel együtt dolgoztam az évek során; mindazoknak, akik napi szinten szembesültek kihívásokkal, az erőforrások szűkösségével és a munkájuk el nem ismerésével, mégis megőrizték humorérzéküket, emberségüket és az érdemi változásba vetett pozitív hitüket. Nem sorolom fel őket - magukra fognak ismerni.

És végezetül köszönet a családomnak, akik csaknem halálra aggódták magukat miattam. Bármilyen nehéz is beismerni, ti hárman ott szerepeltek ennek a könyvnek minden egyes oldalán - hiszen ti vagytok az életem legfontosabb szereplői, amiért nem tudok elég hálás lenni nektek.

This file was downloaded from Z-Library project

Your gateway to knowledge and culture. Accessible for everyone.

z-library.sk z-lib.gs z-lib.fm go-to-library.sk

Official Telegram channel

Z-Access

https://wikipedia.org/wiki/Z-Library